

DiSKAR

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ BÜLTENİ YIL: 2015 ● SAYI: 4

İŞÇİ SINIFI VE GÖÇ!

DiSKAR

(Yerel Süreli Yayın) YIL: 2015 ● SAYI: 4

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ BÜLTENİ

DİSK, ITUC ve ETUC üyesidir.

DİSK-AR YAYIN KURULU

Aslı Kayhan
Aynur Özüğurlu
Aytül Fırat
Ceren Akçabay
F. Serkan Öngel
Gencer Çakır
İdris Akkuzu
İrfan Kaygısız
Kurtar Tanyılmaz
Meryem Kurtulmuş

DİSK ADINA SAHİBİ

Arzu Çerkezoğlu

SORUMLU YAZIŞLARI MÜDÜRÜ

Fahrettin Erdoğan

YÖNETİM YERİ

Nakiye Elgün Sk. No: 91 Şişli/İSTANBUL

TEL: (0212) 291 00 05 - 06

FAKS: (0212) 234 20 75

EMİL: disk@disk.org.tr

www.disk.org.tr

BASKI

Sezer Matbaa 2. Matbaacılar Sitesi 4NA30

Topkapı-İstanbul

Kapak İllüstrasyon: Fahrettin Engin Erdoğan

■ Yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

twitter

@diskinsesi

facebook

www.facebook.com/diskinsesi

YouTube DİSK'in Sesi

İÇİNDEKİLER

- 2** İŞÇİ SINIFI ve GÖÇ...
EDİTÖR'DEN...
- 8** KÜRESEL DURGUNLUK
DERİNLEŞİYOR...
KURTAR TANYILMAZ
- 20** GÖÇ VE KAPİTALİZM...
İDRİS AKKUZU
- 30** KAPİTALİZMİN DENİZİNDE
BOĞULANLAR: GÖÇMENLER VE GÖÇ
POLİTİKALARI
NİHAN CİĞERCİ ULUKAN
- 40** SENDİKALAR VE GÖÇMEN İŞÇİLER
M. MERYEM KURTULMUŞ
- 54** İNŞAAT SEKTÖRÜNDE GÖÇMEN
İŞÇİ İSTİHDAMI ÜZERİNE ALAN
ARAŞTIRMASI MEHMET AKİF KARA -
M. MERYEM KURTULMUŞ
- 66** TÜRKİYELİ İŞÇİLERİN 1973 FORD
FABRİKASI GREVİ
UĞUR TEKİN
- 74** 1985-1995 KÜRT GÖÇÜ
VE TÜRKİYE'NİN BÜYÜK
PROLETERLEŞTİRME SÜRECİ
FERDA KOÇ
- 86** GÖÇÜN KADINLAŞMASI
VE GÖÇMEN EV İŞÇİLERİ
GÜLAY TOKSÖZ
- 92** GÖÇÜN ÖTEKİ YÜZÜ:
KADIN VE SAĞLIK
NİLAY ETİLER
KUVVET LORDOĞLU
- 104** KAYITDIŞI ÇALIŞMA VE FUHUŞ
KISKACINDA GÖÇMEN KADINLAR
EMEL COŞKUN
- 116** GÖÇ VE SERMAYE İLİŞKİSİ VE
TÜRKİYE'DE GÖÇMEN ÇOCUK
EMEĞİ
REYHAN ATASÜ-TOPCUOĞLU
- 126** MÜLTECİLER VE HUKUK
POLİTİKASI: SURİYELİ
SİĞINMACILARA TANINAN
GEÇİCİ KORUMA
CEREN AKÇABAY
- 134** KAÇMANIN İMKÂNSIZ HÂLİ:
SURİYELİ MÜLTECİLER
SİNEM ESİN
- 140** 2014 YILI İŞÇİ SINIFI EYLEMLERİ
ÜZERİNE DEĞERLENDİRME
İRFAN KAYGISIZ
- 154** "PREKARYA"
NE ANLATMAKTADIR?
GENCER ÇAKIR
- 162** KİTAPLAR - TEZLER
ASLI KAYHAN-M. MERVE ÖZER

Her sayısında **işçi sınıfı ve hareketi açısından tartışılması gereken konuları** ele almaya çalışan **DİSK-AR**'ın 4. Sayı'sının konusunu "**Göç ve İşçi Sınıfı**" olarak belirlemek ve olabildiğince **geniş bir çerçeveden** konuyu tartışmak istedik.

EDİTÖR'DEN...

Günümüzde uluslararası göç süreçleriyle ortaya çıkan işçi sınıfının ve işçi hareketinin hem karşı karşıya kaldığı hem de yüzleşmek zorunda olduğu oldukça önemli sorunlar bulunmaktadır. Bir yandan savaş, siyasal baskılar ve yoksulluk neticesinde ülkelerinden göç etmek zorunda kalmaları, diğer yandan gittikleri ülkelerde karşılaştıkları ırkçı, ayrımcı, dışlayıcı toplumsal pratikler, devletlerin şiddete varan uygulamaları karşısında çaresiz kalmaları ve kapitalist üretim ilişkilerinde en ağır koşulları yaşamak zorunda bırakılmaları göçmenlerin yaşamlarını trajediye dönüştürmektedir. Bunlara ek olarak işçi sınıfının göçmenlerle ilgili bu meseleleri gündem maddesi yapmakta pek de hevesli olmaması, hatta özellikle işsizliğin arttığı dönemlerde göçmen emekçileri düşmanlaştırması konunun önemini daha da arttırmaktadır. Her sayısında işçi sınıfı ve hareketi açısından tartışılması gereken konuları ele almaya çalışan **DİSK-AR**'ın haliyle bu meseleye kayıtsız kalması da beklenemezdi. Bu nedenle **4. Sayı**'mızın konusunu "**İşçi Sınıfı ve Göç**" olarak belirlemek ve olabildiğince geniş bir çerçeveden konuyu tartışmak istedik.

Göç meselesine ilişkin tartışma zeminini oluşturmaya çalışırken mümkün olduğunca **kapitalist sömürü düzeninin işçi sınıfı üzerinde kurmaya çalıştığı egemenlik pratiğinde göçmen emeğini yerleştiği tarihsel konuma temas etmeye ve bu süreçle**

ortaya çıkan çelişkilerin altını çizmeye gayret ettik. Bunu yaparken amacımız kapitalist gelişme dinamikleriyle birlikte toplumsal eşitsizliklerin de süreçteki rolünü görebilmeyi olanaklı hale getirmek, diğer taraftan yaşadığımız çağın özgün koşullarını da denkleme ilave etmektir. Bu anlamda **mültecilik, düzensiz göç, döngüsel göç, mevsimlik işçilik, göçün kadınlaşması** olgularını yani göçmen emek sömürsünün biçimlerini ele almayı; **ataerkil düzenin bu sömürdeki işlevlerini, göçmenlerin örgütlenme sorunsalını, göçmen haklarını** tartışmayı amaç edindik. Geniş kapsamlı ve çok boyutlu bir olgu olması nedeniyle elbette dokunamadığımız yanları da kaldı meselenin. Birinci Dünya Savaşı ve Cumhuriyetin kuruluşu sürecinde tehcir, mübadele gibi sermaye birikiminin el değiştirdiği büyük feleketlerin Türkiye'nin gerek kültürel

gerekse sınıfsal yapısında yarattığı dönüşümlere, toplumsal hafızamızda yarattığı ağır tahribatlara değinemedik. Geçmişten günümüze derinleşen ve kanayan, yüzleşmekten kaçındığımız sürece de kanamaya devam edecek yaralarımızın olduğu bilinciyle, söz söyleyemediğimiz her sorunumuz için önce mağdurlarından, sonra da okuyucularımızdan affımızı rica ediyoruz. **Bu sorunları kucaklamak işçi sınıfının asli vazifesidir.** Bu amaçla bu sayı ile birlikte tarihe küçük de olsa bir yüzleşme kapısı aralamayı dert edindik.

Sayımızın ilk yazısını, her sayıda olduğu gibi dünya ve Türkiye sahnesinde cereyan eden gelişmeleri gözler önüne seren bir **"konjonktür analizine"** ayırdık. Bu yazıda **Kurtar Tanyılmaz**, küresel ekonomik krizin 2008 yılından bu yana etki dairesine aldığı gelişmiş ve gelişmekte olan coğrafyalardaki görünüşleriyle bir-

Gittikleri ülkelerde ırkçı, ayrımcı, dışlayıcı toplumsal pratikler, devletlerin şiddete varan uygulamaları karşısında çaresiz kalmaları ve kapitalist üretim ilişkilerinde en ağır koşulları yaşamak zorunda bırakılmaları göçmenlerin yaşamlarını trajediye dönüştürmektedir.
DiSKAR 3

Göçe ilişkin tartışma zeminini oluşturmaya çalışırken mümkün olduğunca kapitalist sömürü düzeninin işçi sınıfı üzerindeki egemenlik pratiğinde göçmen emeğini yerleştirdiği tarihsel konuma temas etmeye gayret ettik.

likte nasıl derinleştiğini inceliyor ve kendi deyimiyle kapitalizmin tarihindeki **“Üçüncü Büyük Depresyon”** nitelmesini nasıl hak ettiğini bizlere sunuyor. Süreç içerisinde uygulamaya konulan iktisat politikalarının **“borçluluk”** derdine derman olamadığının altını çizen Tanyılmaz, **uluslararası sermayenin canlı ve cansız emeği değersizleştirmekten başka da çaresi kalmadığını** öne sürüyor. Kapitalizmin jeopolitik gerilimlerini es geçmediği analizinde Tanyılmaz, Türkiye'nin küresel ekonomik krizin neresinde olduğunu çarpıcı biçimde açıklıyor ve 2015 Haziran seçimlerinin ardından emekçilerin nasıl bir ekonomik koşullarla karşı kalacağına dair öngöründe bulunuyor.

“Göç ve Kapitalizm” başlıklı ikinci yazımız ise **İdris Akkuzu**'nun kaleminden çıkmakta. Akkuzu, günümüz göç süreçlerinin 16. yy. daki köklerinden bugüne kısa bir **“kapitalizmin tarihsel gelişimi ve göç ilişkisi”** kurarak her dönem geçerli genel

eğilimlerini **“yedek işgücü ordusu”** ve **“bölünmüş sınıf yapısı”** kavramlarından hareketle açıklıyor. Kapitalizmin 1973 krizi sonrası değişen özgün koşulları ışığı altında çağdaş göç pratiklerini açıklamaya çalışan Akkuzu, devletlerin sermaye birikimi lehine olan politikalarına ve **örgütlü işçi sınıfının hatırlaması gereken sorumluluklara** işaret ediyor.

Bir sonraki yazıda **Nihan Çiğerci-Ulukan** neoliberal ekonomi-politik düzlemde ortaya çıkan esnek çalışma rejimlerinin en görünür biçimi olan sürekli istihdamdan yarı zamanlı, geçici ve taşeron türü istihdamda geçişe koşul olarak göç rejimlerinde meydana gelen dönüşümleri inceleyerek **“düzensiz göç”** ve **“yasadışı”** göç olgusunu masaya yatırıyor. Bu dönüşümle beraber özellikle batı ülkelerinin göç politikalarındaki yeni nitelikleri **“göçün yönetimi”** kavramıyla açıklığa kavuşturarak, yönetimli göçün göçmenler üzerindeki etkilerine değiniyor.

Nihan Çiğerci-Ulukan'ın bıraktığı yerden devam etmek istemişçesine **M. Meryem Kurtulmuş**, sayımızın dördüncü yazısında, göç rejimlerinde meydana gelen bu dönüşümlerle birlikte **göçmenlerin örgütlenme deneyimlerini sendikaların göç ve göçmen politikalarını** masaya yatırmak suretiyle irdeliyor. Konuyu gelişmiş ülkelerdeki sendikaların göçmenlere yönelik tutumlarındaki değişimleri-dirençleri ortaya koyarak açıklamaya çalışan Kurtulmuş, Türkiye'de göçmen emekçilerin sendikal haklarının peşine düşüyor ve somut bir biçimde ortaya koyduğu **"ülkemizde sendikaların göçmen işçilere yönelik bir politikası var mı gerçekten?"** sorusunu cesurca yanıtlamaya çalışıyor.

Kavramsal tartışmaların zengin bir yer tuttuğu yazılardan sonra, artık yüzümüzü alan araştırmalarına çevirmeye başlıyoruz ve bu araştırmaların sunduğu somut bulgulardan hareketle genel resmi görmeye çalışıyoruz. Bu anlamda ilk adım ve sayımızın beşinci yazısı olarak **Mehmet Akif Kara** ve **M. Meryem Kurtulmuş**, İstanbul'da sahaya inerek **inşaat sektöründe uluslararası göçmen işçilerle yaptıkları görüşmeler** neticesinde göçmenlerin çalışma ve yaşam koşullarına ilişkin elde ettikleri bulguları paylaşıyor. Araştırma bir anlamda göçmen emek gücünün yedek işgücü ordusunu oluşturduğunu kanıtıyor ve **Türkiye'nin üretim ilişkilerindeki sömürü dinamiklerini** ele veriyor.

Uğur Tekin ise **"Türkiyeli İşçilerin 1973 Ford Fabrikası Grevi"** başlıklı yazısında 24-30 Ağustos 1973 tarihleri arasında Köln'deki Ford Fabrikası'nda gerçekleşen ve **"Türk Grevi"** olarak bilinen grevi öncesi, sonrası ve sonuçlarıyla ele alıyor. Tekin yazısında Türk işçilerin Almanya'ya göç ettikleri süreçlere değindikten sonra **1973 kriziyle birlikte ortaya çıkan hangi sorunların grev koşullarını hazırladığını**, grevin aşamalarını ve Türk işçilerin konumlarını ortaya koyuyor. Grevin sonuçlarını da değerlendirdiği yazısında Tekin, **işçiler arasındaki artan politikleşmeyi grevin önemli sonuçlarından biri** olarak ifade ederken süreci göçmen işçiler adına önemli bir kazanım olarak yorumluyor.

Sayımızın yedinci sayısında **Ferda Koç**, kendi ifadesiyle **"Türkiye işçi sınıfı hareketinin bugünkü zayıflıklarını kavramanın bir yönünü"** oluşturması bakımından 1985-95 yılları arasında gerçekleşen **"Kürt Göçü"**nü ele almakta ve Kürt proleterleşme sürecine yakından bakmaktadır. **İşçi sınıfında ırk temelli bölünmenin** sermaye birikimi adına önceki yazılarımızda değinilen işlevinden ziyade işçi sınıfı içerisindeki **"ırkçılık"** potansiyeline ve pratiklerine değinmek suretiyle önemli bir özgünlük yakalıyor. Neoliberal sömürü düzeni zeminini terk etmeden Kürtlerin proleterleşmesine yol açan unsurları sıralayarak, işçileşme süreçlerini açıklıyor ve **ırkçılığın aşılması adına nasıl bir işçi sınıfı yapısı olması gerektiğinin formülünü** sunuyor.

Çağdaş göç dinamiklerinden biri de **“göçün kadınlaşması”** ve cinsiyetçi iş bölümlerinin süreçteki rolüdür. **“Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Emek İşçileri”** başlıklı yazısında **Gülay Toksöz**, tüm dünyada ev işçilerinin büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğunu, küreselleşme ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen **ekonomik çöküntü ve yoksulluk koşullarında kadınların göç kararı** almak zorunda kaldıklarını ortaya koyarak bu dinamiği açıklıyor. Birçok ülke hükümetinin de bu süreci desteklediğini ifade ediyor. Türkiye’de ev işçiliğinin genel yapısını sunuyor ve göçmen kadınların bu yapıdaki görünümelerini çalışma ve yaşam koşullarıyla birlikte gözler önüne seriyor.

Göçün kadınlaşması sürecini tartışan bir başka yazıda **Nilay Etiler** ve **Kuvvet Lordoğlu**, bu süreçte göçmen kadınların **sağlık durumlarını, kamusal sağlık hizmetlerinden faydalanma derecelerini** örneklerle açıklıyor. Türkiye’de oturma ve çalışma izni olan yabancıların bir şekilde sağlık hizmeti alabilmelerinin mümkün olduğu ifade edilen yazıda, meseleye ilişkin **asıl mağdurların yasadışı yollarla çalışan göçmen kadınlar** olduğu belirtiliyor. Kendilerine yönelik bir düzenleme olmaması nedeniyle kamusal sağlık hizmetlerinden yararlanamayan göçmen kadınların tek çare olarak özel sağlık hizmetlerinden faydalanmalarının önlerinde ise yoksulluk, ilgili hizmeti piyasadandan satın almama gibi sorunlar duruyor.

Sayımızın ilgi çekici yazılarından biri de **Emel Coşkun**’un fuhuş sektöründe çalışan göçmen kadınları konu edindiği **“Kayıtdışı Çalışma ve Fuhuş Kiskacında Göçmen Kadınlar”** başlıklı yazısı. Coşkun, Türkiye’de fuhuş rejimini incelerken **“rıza” kavramının nasıl oluştuğuna daha doğrusu nasıl oluşmadığına**, erken yaşlarda kadınların karşılaştıkları tacizlerin fahişe damgası yemeleri için yeter sebep olduğuna ve bunun da bir tür rıza göstergesi olarak toplumda kabul edildiğine dikkat çekiyor. Coşkun ayrıca, **genelev dışında fuhsa sıfır tolerans politikasıyla** devletin, yasadışı seks satan kadınları cezalandırmak yoluyla kadınların emeklerinin yanı sıra **bedenlerinin de sömürüldüğünü** öne sürüyor.

Göç hareketlerinin geçmişe kıyasla daha fazla sayıda çocukları da içerdiği bir dönemde, **göçmen çocuk emeğini** sorgulayan yazısıyla **Reyhan Atasü-Topçuoğlu**, sayımıza önemli bir katkı sunuyor. Uluslararası göç rejiminin çocukları göçe zorladığı koşulları ortaya koyduktan sonra, Türkiye’de göçmen çocukların durumunu niceliksel ve niteliksel olarak inceliyor. Yaşadıkları sorunları, olumsuz koşullarıyla birlikte çalışabildikleri alanları da işaret ediyor. **Göçmen çocuklarla dayanışmanın yollarını** gösteriyor.

Suriye’de yıllardır süren çatışmalar nedeniyle binlerce insanın hayatını kaybettiği ve onbinlercesinin ülkesini terk etmek zorunda kaldığı hepimizce bilinen bir gerçek. Sınır kom-

şumuz olması nedeniyle ülkesinden göç eden Suriyelilerin büyük bir kısmı Türkiye'ye sığınmış durumda. Bu gerçek ışığında Suriyelilerin ülkemizde karşı karşıya kaldıkları toplumsal koşulları ve hukukun onları nasıl kavradığı üzerine düşünmek önem kazanmaktadır.

Bu çerçevede **Ceren Akçabay**, "**Mülteciler ve Hukuk Politikası: Suriyeli Sığınmacılara Tanınan Geçici Koruma**" isimli yazısında **Türkiye'nin mültecilere ilişkin mevzuatını incelemekte ve Suriye'li sığınmacıların hukuki statülerini** ele almaktadır. Bu anlamda sığınmacıların misafir olarak algılanmasının, temel hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılmalarının, zamanla ülkede istenmeyen misafirlere dönüşmeleriyle sonuçlanacağına dair bizleri uyarmaktadır.

Suriyeli göçmenlere ve yaşadıkları sorunlara ilişkin bir başka yazı ise **Sinem Esin**'e ait. Esin, İzmir'de Suriyeli göçmenlerle yapılan görüşme-

ler sonrasında elde edilen bulguları paylaşarak nasıl **zorlu bir yaşam** sürdürdüklerine dair önemli ipuçları sunuyor.

DİSK-AR'ın klasiklerinden biri haline gelen "**İşçi Sınıfı Eylemleri**" başlığında **İrfan Kaygısız**, 2014 yılında Türkiye genelinde meydana gelen işçi eylemlerinin dönem, işkolu, eylem biçimi, eylem gerekçesi gibi unsurlarıyla beraber bir değerlendirmesini yapıyor.

Dergimizin bu sayısında **Gencer Çakır**, **Ergin Bulut**'un çevirisiyle yayınlanan **Guy Standing**'in "**Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf**" isimli kitabını "**proletarya**" ve "**prekarya**" kavramlarını karşılaştırarak ve prekaryanın bir özgünlüğe sahip olup olmadığını sorgulayarak eleştiriyor.

DİSK-AR'ın bir başka klasığı "**Emek Çalışmaları**" bölümümüzü ise, **Merve Menekşe Özer** ve **Aslı Kayhan** yine büyük bir titizlikle hazırlayarak Ocak 2015-Haziran 2015 dönemine ait kitap ve doktora tezlerini listeliyor.

Türkiye'ye göçen Suriyelilerin ülkemizde karşı karşıya kaldıkları toplumsal koşulları ve hukukun onları nasıl kavradığı üzerine düşünmek önem kazanmaktadır.

Kapitalist dünya ekonomisinin '**Üçüncü Büyük Depresyon**' olarak da nitelendirilebilecek **uzun ve yapısal krizi**, borç yükü ve işsizlik, **düşük büyüme**, finansallaşma gibi **sonuçlar yaratarak** devam ediyor.

KÜRESEL DURGUNLUK DERİNLEŞİYOR...

KURTAR TANYILMAZ

Günümüz dünya kapitalizmini tanımlamanın en kısa ifadesi herhalde kapitalizmin krizinin daha da derinleştiği olurdu. IMF'nin en son yayınladığı raporda da küresel ekonominin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki ortalama büyüme oranının oldukça altında sürünmeye devam ettiği belirtiliyor. Küresel "**büyük durgunluk**" altıncı yılını tamamladı. Kapitalist dünya ekonomisi, özellikle bunun merkezinde yer alan Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya ekonomileri 2008/09'daki büyük durgunluktan hala çıkabilmiş değil. Bunun en önemli göstergeleri; düşük büyüme oranları, çeşitli ülkelerin artan sıklıkla resesyona girmeleri, özel sektör yatırımlarının düşüşü, artan işsizlik oranları. Dünya ekonomisinin büyümesinin halen 2008/09 krizi öncesinin yüzde 3'lük büyüme oranının altına olduğu belirtiliyor.

Gerek IMF ve OECD öngörülleri, gerekse tek tek ülke düzeyindeki tahminler, durgunluğun 2020'li yıllara değin yayılabileceğini ve yüksek büyüme döneminin artık kapandığını vurgulamakta. Dünya ekonomisine ilişkin güncel veriler, öncü göstergeler 2015 yılında genel anlamda küresel ekonomide bir yavaşlama olduğuna işaret ediyor.

Diğer taraftan, eldeki veriler Merkez Bankalarının 2014 yılında ve 2015 başında izledikleri parasal genişleme politikasının da sonuç vermediğini gösteriyor. Bu durumda Fed faiz

IMF, AB, AMB Yunanistan'da protesto ediliyor.

artırımı kararı veremiyor; zira ABD ekonomisi dolar değer kazanırken ihracatı artırabilmek için dünyanın diğer bölgelerinde büyümenin artmasını bekliyordu. Bu ise gerçekleşmiyor. Dünyanın toplam ekonomi aktivitesinin yaklaşık yüzde 85'ini oluşturan 20 en büyük ekonomi (G20) 2013 yılında yüzde 3.2, 2014 yılında yüzde 3.4 büyümüşü. 2015 yılının ilk üç ayında ABD, Çin ve Japonya'nın zayıf büyüme sergilemesi sonucunda, küresel ekonominin büyümesi daha da aşağı çekilmiş durumda. Zaten, Dünya Bankası da Ocak ayında yayınladığı Küresel Ekonomik Görünüm Raporu'nda 2014 yılında gerçekleşen büyüme oranlarının hayal kırıklığı yarattığından dem vuruyor ve 2015'in de iyileşmeden çok, risk ve durgunluk sinyali verdiği dikkat çekiyor. Dünya Bankası, yüzde 3 olarak gerçekleşmesi beklenen 2015 yılı küresel büyüme oranının finansal piyasalardaki çalkantılar, çevre ülkelerdeki kınlanlıklar, Avro Bölgesi ve Japonya'daki derin durgunluk

ve deflasyon ihtimali, ve jeopolitik riskler nedeniyle tehdit altında olduğunu belirtiyor.

IMF'nin verilerine göre gelişmiş ekonomilerde potansiyel büyüme hızı kriz öncesi döneme göre yüzde 2.3'ten, yüzde 1.3'e gerilemiş durumda. Yükselen piyasa ekonomileri diye de anılan, gelişmekte olan ekonomilerde ise yüzde 6.5 düzeyinde seyreden potansiyel büyüme hızı, önümüzdeki beş yıllık dönemde yüzde 5.2'ye gerileyecek. IMF Başkanı yaptığı açıklamada dünya ekonomisinde **"uzun dönemli bir düşük büyüme ve mali kriz riski olduğunu"** savundu.

Kapitalist ekonomilerdeki bu durgunluğun önemli göstergelerinin başında düşük kapasite kullanım oranları geliyor. G7 diye nitelendirilen ileri kapitalist ülkelerde imalat sanayisi kapasite kullanım oranı yüzde 66 düzeyinde. Bunun anlamı üretken kapasitenin üçte birinin yeteri kadar kârlı olmayacağı beklenti-

2008'deki büyük finansal çöküşten bu yana dünya ekonomisi şirketlerin, devletlerin ve hane halklarının bugünkü ve gelecekteki borç yükünün arttırılmasıyla ayakta duruyor; tüm dünyada dış borçlar milli gelir ve üretimden daha hızlı artıyor.

Uzun ekonomik durgunluğun yarattığı sorunları çözemez ve yönetemez durumda olan uluslararası sermaye kesimleri için tek çıkar yol, canlı ve cansız emeği daha da değersizleştirerek kâr oranlarını yeniden yükseltmekten geçiyor.

siyle sermayedarlar tarafından kullanılmadığıdır.

Üretim durgun, zira sermaye birikimi canlı değil. Başka bir ifadeyle, sermayedarlar eskiye göre daha az yatırım yapıyorlar çünkü daha düşük seviyede kâr bekliyorlar. G7 ekonomilerinde sabit sermaye yatırımlarının milli gelir içindeki payı son 25 senedir sürekli azalma eğiliminde. Dünya çapında ortalama kâr oranlarındaki düşüklüğe bağlı olarak üretime yatırım yapmak yerine bankalar ve firmalar hisse senetleri, gayrimenkuller gibi üretken olmayan alanlara yöneliyorlar.

Üçüncü Büyük Depresyon diye nitelendirilebilecek bu uzun ve yapısal krizin temelinde üretkenlik artışlarında ve kâr oranlarındaki düşüş sorunları yatıyor. Bu sorunlar kendilerini talep yetersizliği, aşırı üretim olarak gösteriyor; borç yükü, işsizlik, düşük büyüme, finansallaşma gibi sonuçlara yol açıyor.

2008/09 küresel krizinden bu yana izlenen parasal genişleme politikaları da (krediler üzerinden sabit sermaye yatırımlarındaki yavaşlamanın önüne geçilmek isteniyor), kemer sıkma politikaları da ("**mali disiplin**") adı altında izlenen bu politikalarla ücretlerin ve sosyal harcamaların kısılması, böylece sermayeye daha fazla kaynak aktarılması amaçlanıyor, ancak bu politika da mevcut talep düzeyini daha da daraltıyor) krize çözüm olamıyor. The Economist dergisi Avrupa Merkez Bankası'nın

parasal genişleme programına karşın, "**bankalardan firmalara kredi akışının artmadığına, aksine gerilemeye devam ettiğine**" dikkat çekiyor.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, talep yetersizliği bir sonuç. Son şirket kârlarına ilişkin verileri değerlendiren bir analist, "**faizler düşük çünkü talep yetersiz**" savının eksik olduğunu, esas sorunun çok fazla yatırım ve kapasiteden kaynaklanan aşırı üretimden, başka bir ifadeyle **aşırı birikim** sorunundan kaynaklandığını belirtiyor.

ABD ekonomisinde gözlemlenen "**ılımlı toparlanma**" belirtilerinin ardına bakıldığında, emek piyasasına katılım oranının düşmesine kadar birçok yapısal sorunun henüz ortadan kalkmadığı da bir vaka. Dünya ekonomisinde hemen her ülke Fed'in alacağı faiz kararına gözünü dikmişken, tam da bu belirsiz durum karşısında aslında Fed de ne yapacağını bilemez halde. Zira Fed de ABD ekonomisinin henüz düzelmediğinin farkında. ABD'de de işsizlik yüzde 5.5 seviyesinde. 2010'dan beri düşüyor gibi gözükse de hâlâ 2007'deki kriz seviyesinin epey üzerinde ve ABD standartlarında yüksek bir işsizlik oranı. Yani öyle pek de krizden çıkmış gibi durmuyor. Bundan daha önemli olan ise, bir tür gizli işsizliğe işaret eden (zira yıllarca iş arayıp bulamayınca iş bulmaktan ümidini kesenler işgücü hesaplamalarından çıkartılıyorlar) işgücüne katılım oranının bugün yüzde 62.7 ile son 37

yılın en düşük seviyesinde olması. ABD ekonomisinde yüksek borçluluk, değer kazanan dolar kuru, yavaşlayan yatırımlar, yüzde 80'in altında olan kapasite kullanım oranları ve büyüme hızındaki yavaşlama ortada henüz canlı bir ekonomiden söz edilemeyeceğini gösteriyor. Bu durum yakın gelecekte Fed'in para politikasını sıkılaştırmada daha tedbirli davranmasına, faiz artırımının sanıldığından daha geç yapılmasına yol açabilir.

Beş senedir en ufak bir krizden çikış emaresi göstermeyen **Euro Bölgesi**'nde aynı Fed gibi AMB da parasal genişleme politikasına yönelmiş durumda. Ancak Euro Bölgesi'nde yer alan ülkelerin aralarındaki çıkar çatışmaları, başta Yunanistan olmak üzere AB içindeki bazı çevre ülkelerin eşitsiz gelişme sonucu içinde buldukları borç batağı ve bunların yol açtığı toplumsal patlamalar söz konusu politikanın çözüm olamayacağı yönündeki kuşkuları artırmakta. Deflasyon ve resesyonun eşliğinde olan Avrupa ekonomileri için krizden çıkışa dair bir çözüm görünmüyor. Alman sermayesinin liderliğindeki egemen blokun dayatmasıyla Avrupa genelinde uygulanan kemer sıkma politikaları durgunluğu daha da derinleştiriyor.

Alman ekonomisi 2009'dan bu yana ilk kez deflasyona girmiş durumda. Bu Avrupa bölgesinde resesyonun (durgunluğun) daha da derinleştiğinin bir işareti. Deflasyonun yayılmasından duyulan korkunun arkasında,

fiyatların düşmesiyle birlikte devlet borçlarının daha da artacağı, artan borç yükünün ise yatırımların daha da kısılmasına yol açacağı öngörüsü yatıyor.

Yunanistan'da mali kriz olasılığı her geçen gün artıyor. SYRİZA hükümetinin, Troyka (IMF, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Komisyonu üçlüsü) ile borçların ertelenmesi konusunda yaptığı pazarlık taktikleri henüz bir sonuca ulaşmış değil. Salt ekonomik büyüklükler açısından bakınca, Yunanistan'ın borçlarını ertelemek, zaman tanımak, hatta toplumsal çöküşü önleyecek ek kaynak sağlamak gibi kararların, her ne kadar Avrupa Birliği'ne ve dünya ekonomisine yönelik bir tehdit oluşturmasa da, **"bulaşıcılık riski"** nedeniyle, yani ekonomik değil **siyasi** nedenlerle endişe kaynağı olduğu görülüyor. Yunanistan'ın beklenen **"yapısal reformları"** yapmadan yardım alması durumunda, İspanya, İtalya, İrlanda gibi reform karşıtı bir havanın güçlü olduğu ülkelerde söz konusu kararları uygulamak bakımından Almanya'nın otoritesinin sarsılacağı, Avrupa finans kapitalinin çıkarlarını korumanın imkânsız olacağı düşünülüyor.

Uzakdoğu'da **Japon ekonomisi** de 20 yılı aşkın süredir devam eden durgunluktan çıkamadığı gibi, ekonomik büyümenin üst üste iki kere daraldığı yeni bir resesyon dalgasıyla karşılaşmış durumda. Japonya'daki genişleyici parasal ve mali politikalar ilk planda olumlu sonuç verir gibi gö-

Dünya ekonomisinin uzun durgunluk dönemi, emperyalistler arası ve emperyalistlerle yükselen yeni güçler (Çin ve Rusya) arasında giderek artan bölgesel güç ve çıkar kamplaşmalarına sahne oluyor. Ukrayna, Doğu Avrupa'daki çatışmalar ve Ortadoğu'da süren savaşlar bölgesel paylaşım mücadelelerinin güncel örneklerini oluşturuyor.

2008'deki büyük finansal çöküşten bu yana ileri kapitalist ülkelerin merkez bankalarının sıfır faiz ve karşılıksız para basma politikası dünya ekonomisini az çok ayakta tuttu, büyük bir çöküşü erteledi.

zükünce hükümet, yüzde 8'e varan bütçe açıklarını (ve dolaylı olarak da gayri safi milli hasılanın yüzde 240'ını aşan kamu kesimi borç yükünü) azaltmak için vergilerde artışa gitti. Fakat Japon hükümetinin ekonomik durumu toz pembe gördüğü ortaya çıktı ve yirmi yılı aşkındır devam eden kriz, kendini bu sefer resesyon (ekonominin iki çeyrek art arda daralması) şeklinde açığa vurdu.

"Gelişmekte Olan Piyasalar"da durum daha iç açıcı değil. IMF'nin sınıflandırmasına göre bu kategoriye giren ülkelerin 2015 yılı için toplam büyüme tahmini yüzde 4.9'dan yüzde 4.3'e düşürüldü. Çin ve Hindistan'ın devasa kütleleriyle bu ortalamayı yukarı çektiğini (bu iki ülkenin gözden geçirilmiş 2015 büyüme tahminleri sırasıyla yüzde 6.8 ve yüzde 6.3), dolayısıyla geri kalan ülkelerin ortalamasının çok daha aşağıda olduğunu hatırlatmakta fayda var. Latin Amerika'nın önde gelen ekonomilerinden **Brezilya** ise resesyonda.

Çin bu ülkeler arasında tek istisna gibi duruyor ancak onun da büyüme hızı iki haneli oranlardan yüzde 7 düzeyine geriledi. Ücretleri baskılayarak rekabetçiliğini artıran ve ihracat merkezli modeliyle kendi emekçilerini fakirleştirerek büyüme rekorları kıran Çin, son 25 yılın en düşük büyüme düzeyine gerilemiş durumdadır. Küresel talebin zayıflığının yanı sıra iç talebin uygulanan model nedeniyle zaten güçsüz olması, aşırı kredi kullanımı ve milli gelirin

dörtte birini oluşturan gayrimenkul sektöründe ortaya çıkan balon, bu yavaşlamanın ana sebepleridir. Daha önemlisi, onun da ani finansal krizlerle (banka sistemi ya da gayrimenkul sektöründe) karşılaşabileceğine dair bazı belirtiler mevcuttur.

Rus ekonomisi zaten resesyonun sınırlarında gezindiği 2014'ün sonunda, kamu gelirlerinin yaklaşık yarısını ve ihracatının da önemli bir bölümünü oluşturan petrol fiyatlarındaki düşüşün, Ukrayna'da yaşanan politik kriz ve bu nedenle Batı tarafından uygulanan ambargonun, artan riskler yüzünden ülkeden sermaye kaçışının ve rubledeki büyük değer kaybının sonucunda adeta yere çakıldı, hali hazırda derin bir daralma ile karşı karşıya. Özel sektörün dolar bazındaki borcu, kurdaki dalgalanmalar ve petrol fiyatlarının eski düzeyinin çok altında kalacak olması Rus ekonomisi için uzun ve derin bir bunalımın sinyallerini veriyor.

DÜNYA KAPİTALİZMİ BORCA BATMIŞ BİÇİMDE DİPSİZ BİR KUYUYA SÜRÜKLENİYOR

Gelişmekte olan piyasalarda ise Fed'in parasal genişlemeyi sonlandırmak üzere tahvil alımlarını bitirecek olması, bu doğrultuda faizleri aşağı çekme olasılığı, söz konusu ülkelerden para çıkışlarına ve bu ülkelerin para birimlerinin değer kaybetmesine yol açıyor. Bu gelişmenin en önemli sonucu, gelişmekte olan ülkelerde büyümenin daha da yavaşlayacak, durgunluk eğilimlerinin

"Kapitalizm işe yaramıyor. Başka bir dünya mümkün"

daha da güçlenecek, borçlanma maliyetlerinin artacak ve iflaslarla birlikte tensikatların da artacak olmasıdır.

2008'deki büyük finansal çöküşten bu yana ileri kapitalist ülkelerin merkez bankalarının sıfır faiz ve karşılıksız para basma politikası dünya ekonomisini az çok ayakta tuttu, büyük bir çöküşü erteledi. Bu politikanın en önemli sonucu, yatırımların ve ekonomilerin canlanması yerine şirketlerin, devletlerin ve hane halkının borçlanmasında görülen artış oldu. Başka bir ifadeyle dünya ekonomisinin bir nebze canlı tutulması, bugünkü ve gelecekteki borç yükünün artırılması pahasına mümkün oldu. Bank for International Settlements (basitçe merkez bankalarının merkez bankası) bunu "**borca dayalı**

büyüme modeli" ya da "**sürdürülemez büyüme modeli**" olarak nitelendiriyor. Sonuç itibarıyla, kredi balonu olduğu gibi duruyor. Kredi genişlemesi ve borçlanmaya dayalı canlanma paketleri sonuç vermiyor. Bir yanda artan firma borçluluğu, öte yanda 2008 krizi sonrası büyük ölçüde özel sektör borçlarının devletler tarafından üstlenilmesiyle artan devlet borçluluğu, konjonktürün yeniden canlanmasına izin vermiyor.

McKinsey Enstitüsü tarafından yayımlanan verilere göre, dünya toplam borçları 199 trilyon dolara ulaşmış durumda; bu rakam dünya toplam milli gelirinin yüzde 286'sı. Oysa küresel kriz öncesinde, dünya borçlar toplamı, milli gelirler toplamının yüzde 269'ı düzeyinde idi.

Hükümetler piyasaları "kurtarmaya" dönük kamu harcamalarını artırmak üzere kemer sıkma politikalarını daha da keskin ve otoriter biçimlerde uygulamaya, emekçilere saldırmaya devam ediyorlar.

Tüm dünyada dış borçlar milli gelir üretiminden daha hızlı artmakta. Milli gelirine oranla dünyanın en borçlu ekonomisi Japonya (yüzde 400), bunu İrlanda (yüzde 390), Singapur (yüzde 382) ve Portekiz (yüzde 358) izliyor. Türkiye'nin de milli gelirin oranla dış borcu yüzde 104.

Marksist iktisatçı **Michael Roberts** 2015 yılında dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD'nin yeniden büyük bir durgunluğa gireceği ve bu durgunluğun 2008/09'dakinden (ki bu 1929 krizinden sonraki en kötüsüydü) daha derin ve şiddetli olabileceği tahmininde bulunuyor. Bu yönde bir tahminde bulunanlar arasında bazı spekülâtörler ve burjuva iktisatçıları da yer alıyor. Örneğin CNBC kanalına konuşan "**Dr. Kıyamet**" lakaplı yatırım danışmanı **Marc Faber**, başta ABD borsaları olmak üzere dünyanın birçok yerindeki borsalarda şu anda (Mayıs 2015) merkez bankaları kaynaklı bir balonun yaşandığını ifade

ediyor. Faber, bu balon için net bir zaman veremediğini söylerken, er ya da geç patlayacağını ve bu patlamanın sonuçlarının korkutucu olacağı kanaatinde. Benzer şekilde "**kriz kâhini**" Roubini de bundan iki sene evvel piyasalardaki hızlı tırmanışın etkisiyle riskli varlıklara olan yatırımların çok arttığını ve bunun sonucunun önümüzdeki iki yıllık süreçte çöküş olabileceğini ileri sürmüştü.

Dünya ekonomisinin böylesi kritik bir eşikten geçtiği dönemde, uluslararası sermaye kesimleri halen devam eden sorunları (yüksek borçlanma düzeyi, düşük yatırım düzeyi, kâr oranlarında görülen düşüşleri) ve çelişkileri ne çözebilmiş ne de yönetebilir durumdadır. Burjuva iktisatçısı bir köşe yazarı gelinen durumu gayet iyi özetliyor: "**İyi de, kemer sık olmuyor, para bas, faizi indir olmuyor. Bu ekonomiler nasıl düzelecek?**" Bu çelişkileri çözmenin yolu, canlı ve cansız emeğin (makinalar,

fazla kapasite ve sermayeler, işçi sınıfının ücretlerinin ve diğer sosyal kazanımlarının büyük ölçüde geriletilmesi gibi) değersizleşmesinden ve böylece kâr oranlarının yeniden yükseltilebilmesinden geçiyor.

Üretim alanındaki kârlılığın düşüklüğünün devam ediyor oluşu, kredilerin finans alanında dolaşmasına, yeni ve her an patlamaya hazır balonların oluşmasına yol açıyor. Ekim 2014'den beri finansal piyasalarda gözlemlenen dalgalanmalar ve gerilimler, dünya ekonomisini daha da dibe çekecek bir çöküşün öncü işaretleri niteliğinde. Bu kısır döngüden çıkılmadığı ölçüde hükümetler piyasaları "**kurtarmaya**" dönük kamu harcamalarını artırmak üzere kemer sıkma politikalarını ("**yapısal reformlar**" adı altında) daha da keskin ve otoriter biçimlerde uygulamaya, emekçilere saldırmaya devam ediyorlar. Dünya Bankası, IMF'ye benzer şekilde "**mali disiplin**" ve "**finansal istikrar**" (enflasyon hedeflemesi) ilkelerinden taviz verilmemesi gerektiğini vurguluyor. Bunun anlamı bir yandan reel ücretlerin daha da düşürüleceği, öte yandan kamunun sosyal harcamalarının kısılmasına devam edilmesidir.

JEOPOLİTİK GERİLİMLER ARTIYOR...

Dünya ekonomisinin içinden geçtiği uzun durgunluk döneminde, gerek emperyalistler arası (ABD, AB ve Japonya) gerekse de emperyalist ülkelerle yeni yükselen güçler (Çin,

Rusya ile İran gibi ülkeler) arasındaki gerilimler ve kamplaşmalar her geçen gün artıyor. "**Yeni dünya düzeni**" İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar hiç bu kadar istikrarsız olmamıştı. Dünya ekonomisindeki eşitsiz gelişme eğilimlerine göre şiddetlenen rekabet siyasi çatışmaları körüklüyor, mevcut ittifakları dönüşüme uğrattıyor. Bir yandan ABD'nin uluslararası politikada hegemonyasının epey sarsılmış olması, öte yandan Almanya'nın AB'nin liderliğine soyunarak emperyalist çıkarları savunması (Yunanistan'ın borçlarından, Ukrayna konusunda Rusya ile yaşanan gerilime kadar), emperyalist ülkelerin kendi aralarında bile izlenecek politik hat konusunda bir dizi gerilime yol açıyor. Sadece 1930'ların dünya savaşına sürükleyen iktisadi koşulları değil, aynı zamanda politik koşulları ve bölgesel paylaşım mücadeleleri de geri dönüyor.

Emperyalistlerin kendi arasında ve emperyalistlerle bazı yükselen güçler (Çin ve Rusya) arasında yaşanan bölgesel güç ve çıkar mücadeleleri son dönemde kendisini en çok Ukrayna ve Doğu Avrupa'daki çatışmalarla ve Ortadoğu'da süren savaşla gösteriyor.

Ortadoğu çapında sürdürülen Sünni-Şii mezhep çatışmasının en son savaş alanı Yemen oldu. Suudi Arabistan liderliğindeki Körfez Ülkeleri koalisyonu, Türkiye'de AKP'nin de işbirliği ve emperyalizmle birlikte Şii İran'ı yenilgiye uğratmak için mezhep silahına sarılıyor. İslam Devleti

kurma peşinde olan IŞİD'in Suriye'nin yarısını ele geçirdiği ve Irak'ta da ilerleyişinin sürdüğü günümüz koşullarında Ortadoğu bölgesi, barbar bir iç savaşa doğru adım adım sürükleniyor. Gerek Suriye'deki iç savaşın gerekse de Ortadoğu'daki mezhep savaşının sorumlusunun ABD'nin başını çektiği emperyalizm, S. Arabistan, Katar ve onların müttefiki AKP-Erdoğan hükümeti olduğunu tespit etmek, önümüzdeki günlerde Türkiye işçi sınıfının olası bir savaşa karşı yürüteceği mücadeleye ışık tutması bakımından da kilit önem taşıyor.

Ancak sadece Doğu Avrupa ve Ortadoğu'da değil, Avrupa'nın göbeğinde de büyük bir insanlık dramı, bir **"umutsuzlar trajedisi"** yaşanmaya devam ediyor. Afrika'da, Ortadoğu'da, emperyalist askeri, siyasi, mali müdahalelerin etkisiyle dağılmaya başlayan Libya, Suriye, Mali, Nijerya gibi toplumlardan can havliyle kaçanların Avrupa'ya sığınmaya çalışması, bu arada yollarda ölmesi, bir **"göçmenler krizi"** yaratmış durumda. Doğu Avrupa'da, Balkanlar'da, neoliberal politikaların, askeri müdahalelerin dağıttıkları ülkelerden kaçanların gelmesiyle Avrupa'da yabancı düşmanlığı artmıştı; şimdi, yeni gelenlerle daha da artıyor. İşsizliğin, yoksulluğun baskısıyla kıvranan Yunanistan ve İtalya şu sıralarda, bu göçmenler krizinin ön safında, neredeyse tüm yükü üstlenmiş durumdadır. AB'nin zengin ülkeleri, her gün yüzlerce yoksul çaresiz insan Akdeniz'de yok

olurken yardım elini uzatmıyor. Ortada, ne uluslararası ekonomik krize, ne de bu göçlere yol açan jeopolitik krizlere çare üretebilecek bir akıl ve güç var. Aksine, uygulamalar, en son Yemen'de olduğu gibi dağılmayı hızlandırıyor. Bu iki kriz birleşiyor, emekçi halkları birbirine düşman eden tek bir insani krize dönüşüyor.

Sonuç itibariyle, 6 senedir kitlelere sürekli kemer sıkırılıyor, halkların öfkesi giderek artıyor. Bir yanda reformist ya da değil sosyalist partiler büyüyor, öte yanda faşizmin habercisi hareketler de büyüyor. Hristiyan nüfusun ağırlıkta olduğu Avrupa'da faşizm yükselirken (aşırı sağcı partilerin seçimlerde aldıkları oylarla birlikte), Müslüman nüfusun çoğunluk olduğu Ortadoğu coğrafyasında başka bir barbarlık eğilimi, bir İslam Devleti kurma girişimi güç kazanıyor.

"PATİNAJ YAPAN" BİR EKONOMİ... 2015 BİR KÜÇÜLME YILI OLABİLİR

Türkiye ekonomisinin 2013 yılının ortalarından bu yana inişe geçtiğini ve son dönemde bu inişin hızlanarak, giderek bir krize doğru evrilmekte olduğu görülüyor. Bu durgunlaşma eğiliminin en önemli göstergeleri şunlardır; büyüme oranının yüzde 2'nin altına kadar gerilemesi, resmi işsizlik oranının iki haneli rakamlara çıkması, inşaat ve sanayi üretiminin gerilemesi, enflasyonun hızla artması, tüketim ve yatırım mallarına olan talebin azalması, TL faiz oranlarının bunca baskıya rağmen

men indirilememesi, doların kurunun ise tarihindeki en yüksek oranlardan birine çıkması.

Küresel krizin derinleşmesinin Türkiye ekonomisi üzerindeki en önemli sonucu, ortalama büyüme oranının hem azalması hem de istikrarsızlaşmasıdır. 2008-2014 döneminde ortalama büyüme oranı yüzde 7'den yüzde 3'e düşmüş durumdadır. Öte yandan, söz konusu büyümenin dalgalanma şiddeti de artıyor. Son yıllara damgasını vuran bu eğilim aslında ekonomideki belirsiz, istikrarsız, kırılğan zemine işaret ediyor.

Küresel krizin derinleşmesi, Türkiye ekonomisini özellikle ihracattaki sert düşüşlerle (Şubat ayında yüzde 13 oranında!) etkiliyor. Türkiye'de son dönemde Merkez Bankası ile Cumhurbaşkanı **Erdoğan** arasında yaşanan enflasyon-faiz tartışmasının arka planında da ihracattaki düşüşler karşısında seçime gidilen bir ortamda iç talebi canlandırma kaygısı yatıyordu. Faiz oranlarının düşürülmesi ve iç talebin canlandırılması, seçimlere gidilen ve küresel krizin derinleşmesinin etkilerinin hissedilmeye başlandığı bir dönemde her zamankinden daha önemli hale geldi.

Mayıs 2015 itibarıyla ekonomi oldukça yavaşlamış durumda. IMF'nin tahmini Türkiye ekonomisinin 2015 yılı dünya ortalamasının (yüzde 3.5) altında büyüyeceği (yüzde 3.1) yönünde. Sanayi üretimi, kapasite kullanımı oranı, özel yatırım harcamaları, reel kesim güven endeksi

ve tüketici güven endeksi geçtiğimiz yıldan bu yana düşüş eğilimini sürdürüyor. 2015 yılının başında Türkiye ekonomisine dair en çarpıcı göstergelerden biri, özel sektör yatırımlarının 2011'dekinden de düşük seviyede olmasıdır. Kapasite kullanım oranları da uzunca bir süredir yüzde 75'in üzerine çıkamıyor.

Bir diğer önemli gösterge olan işsizlik oranı 2011'den bu yana ilk kez yeniden yüzde 10'un üzerine (resmi rakamlara göre yüzde 11) çıkmış durumdadır. IMF ise oldukça kötümser bir beklenti altında 2015 işsizlik tahminini yüzde 9.9'dan yüzde 11.4'e yükseltti. Elbette bu resmi işsizlik rakamı, yoksa gerçeği yüzde 18 civarındadır. Resmen 3 milyon, gerçekte 6 milyon işsiz var.

Türkiye ekonomisinin kırılğan zemininin bir diğer göstergesi ise, TL'nin hızlı değer kaybı. Hazine Müsteşarlığı'nın, 2008 ile 2015 tarihleri arasında 14 para biriminin değer kaybını/kazancını gösteren verilerine göre Türk Lirası yüzde 123.8'lik değer kaybıyla, Rus Rublesi'nin ardından en çok değer kaybeden ikinci para birimi oldu. TL, dolar karşısında son bir yılda yüzde 25 gerilemiş durumda. Rusya'nın başına gelenler ayrı, ama yükselen piyasalar içinde Brezilya ve Türkiye'nin paralarının başına gelenler, öteki "**yükselenlerden**" ayrışıyor. Polonya, Meksika, G. Afrika, Hindistan gibi yükselenlerin paraları dolar karşısında daha az değer kaybettiler. Bu ayrışmada, ekonomik kırılğanlıklar kadar politik kırılğanlıklar

2013 yılından beri inişe geçen Türkiye ekonomisi giderek bir krize doğru evriliyor. AKP hükümetinin yasalaştırdığı İç Güvenlik Paketi, bu krizin faturasını toplumsal muhalefeti bastırarak emekçilere yüklemenin yolunu da açıyor.

"DİKKAT! Yeni dünya düzeni geliyor"

Sermayenin bugünkü kriz ortamında herhangi bir uzlaşmaya yanaşmayacağı bilinciyle, vakit kaybetmeden emekçilerin tüm işyerlerinde işçi konseyleri oluşturmaları, işten çıkarmalara karşı örgütlü bir mücadele hattı izlemeleri en acil sorun olarak karşımızda durmaktadır.

da etkili elbette. Türkiye'de 7 Haziran seçimlerinin konjonktürü, hukuk tanımaz bir yönetim ve Başkanlık sistemi peşinde giderek otoriterleşen bir liderlik yabancı sermayenin temkinli bir bekleyiş içinde olması sonucunu doğuruyor. Bu da Fed'in faizleri yükseltme olasılığı ile birlikte dolar karşısında TL'nin değer kaybetmesine yol açıyor.

Özellikle kısa vadeli borçların toplam dış borçlar içindeki payında ve döviz rezervlerine oranında gözlenen artış, IMF ve uluslararası finans çevreleri tarafından yakından izlenmekte; Türkiye ekonomisinin "kırılgan" olarak nitelendirilmesine katkı yapmaktadır. Merkez Bankası döviz rezervlerinin kısa vadeli dış borçları karşılama oranı 2014 sonu itibarıyla yüzde 85'le tehlikeli bir noktaya geriledi. Bütün bu veriler Türkiye kapitalizminde kriz alametlerinin iyice belirginleştiğini gösteriyor.

SEÇİMLERDEN BAŞBAKANLIK REJİMİNE: SERMAYE GÜVENDE OLSUN DA!

Türkiye'de 2014'e işçi cinayetleri ne kadar damgasını vurduysa, 2015 yılına da metal sektöründe işçi hareketinin yeniden canlanması damgasını vuruyor. Birleşik Metal'de örgütlü işçilerin büyük bir kararlılıkla greve çıkmaları "Türkiye'yi bir A.Ş. gibi yönetmek" istediğini belirten Erdoğan ve hükümetin "milli güvenlik" gerekçesiyle grevi yasaklaması ile engellendi. AKP hükümeti böylece adeta bir MESS hükümeti gibi davrandığını ortaya koydu. Bundan kısa bir süre sonra bu sefer Bursa'da on binlerce otomotiv işçisi üretimi durdurarak üye olmak zorunda bırakıldıkları sendikadan istifa ettiler ve "işbirlikçi sendika istemiyoruz" şiarıyla bir mücadeleyi başlattılar. Türkiye'deki aynı sektörde yer alan

birçok firmadaki işçinin desteğini alan bu eylem hem daha iyi ücret talep eden hem de kendi sendikalarını, işyeri temsilcilerini özgürce seçme hakkı isteyen işçiler açısından önemli bir ümit ışığı olmaya devam ediyor.

Milletvekili seçimlerine giderken AKP hükümetinin krize doğru sürüklenen ekonomide faturanın emekçi sınıfa kesilmesi karşısında gösterilecek tepkiye hazırlık yaptığının en önemli kanıtlarından biri, İç Güvenlik Paketi'ni yasalaştırmasıdır. Benzer şekilde, AKP seçim beyanamesi ile **“Bizi seçerseniz kıdem tazminatını kaldırıp yerine fon uygulaması getireceğiz”** diyerek uzunca zamandır sermaye tarafından dile getirilen kıdem tazminatını kaldırmaya dönük saldırı planına da hazırlık yapmaktadır.

Erdoğan liderliğindeki AKP hükümetinin ülkede ve bölgede 2013'den

beri bir **“istikrarsızlık”** unsuru haline gelmiş olduğu koşullarda, milletvekili seçimleri sonrası oldukça zor ve gerilimli bir dönem geliyor! Türkiye burjuvazisi bunun bilincinde. Bu sınıfın önde gelen temsilcilerinden biri kendisiyle yapılan söyleşide **“sermaye güven de olsun da rejimin adı önemli değil”** diyerek ait olduğu sınıfın ruh haline tercüman olmaktadır. Seçim sonrası muhtemel bir politik kargaşanın tetikleme olasılığı yüksek krizle birlikte işten çıkarma dalgası yayılabilir. Metal sektöründe yer alan işçilerin mücadelesinden alınacak derslerle birlikte ve sermayenin bugünkü kriz ortamında kolay kolay herhangi bir uzlaşmaya yanaşmayacağı bilinciyle, vakit kaybetmeden emekçilerin fabrikalarda da bürolarda da kendilerini temsil edecek işçi konseyleri oluşturmaları, işten çıkarmalara karşı örgütlü bir mücadele hattı izlemeleri en acil sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Günümüzde küresel kapitalist coğrafyanın **neredeyse tamamında** vuku bulmakta olan **göçün** tam manasıyla **örgütlü işçi sınıfının kapsamına girmesi** durumunda çağdaş sermaye ve **devlet dinamiklerinin altını dinamitleyecek** bir yanı da **bulunmaktadır.**

GÖÇ VE KAPİTALİZM...

İDRİS AKKUZU

Göçmenlere ilişkin haberler televizyonlarda, gazetelerde giderek daha fazla miktarda yer almaya başladı. Okudukça, dinledikçe insanın içini acıtan bu haberler genellikle göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları ölüm, açlık, sefalet gibi olayları içeriyor. Onların nasıl tacize uğradıklarını, insan kaçakçılarının ellerine nasıl düştüklerini ya da devletin, polisin şiddetine nasıl maruz kaldıklarını, işverenler tarafından nasıl sömürdüklerini anlatıyor.

Bazen, bir batı ülkesine varabilmek için kaçak yük gemileriyle seyahatin trajediye dönüştüğü olayların kurbanları olarak okuyoruz onları. Mesela, yaklaşık iki ay önce bir göçmen teknesinin batması sonucu 700'den fazla insan Akdeniz sularında hayatını kaybetti⁽¹⁾ ve ne yazık ki böylesi vakaların sayısı giderek artıyor. Batmayan gemiler ise devletlerin operasyonlarıyla ele geçiriliyor ve yakalanan göçmenlere **"kaçak"** damgası vuruluyor. Mayıs-Haziran 2015 arasında Ege Denizinde 584 göçmenin yakalandığını öne çıkaran şu haberde olduğu gibi.⁽²⁾ Göçmen kamplarına yönelik polis şiddetini,⁽³⁾ küresel ekonomik krizin en çok göçmen işçileri ve ailelerini olumsuz olarak etkilediğini,⁽⁴⁾ artık göçe kalışanların geçmişe kıyasla daha fazla kadın ve çocuklardan oluştuğunu, göçmen işçilere yönelik yaşadıkları yerlerde, çalıştıkları iş yerlerinde artan ırkçı saldırıları⁽⁵⁾ konu edinen bir habere rastlamak artık vakayı adiyeden.

Göç elbette yeni bir olgu değil. Ekonomik, askeri, siyasi, dinsel, çevresel nedenlerden dolayı insanlar daima göç etmişlerdir. Fakat günümüzdeki insan hareketliliği küresel düzeyde ve tarihte eşi görülmemiş bir hız ve çeşitlilikte gerçekleşmektedir. Üstelik devletlerin sıkı ve yasaklayıcı göç politikalarına karşın. Birleşmiş Milletler'in tahmini-ne göre bugün yeryüzünde 230 milyondan fazla insan, doğduğu ülke dışında başka bir yerde yaşamaktadır. Sığınmacılar, mülteciler, ekonomik göçmenler uluslararası göçmenlerin çoğunluğunu oluştursa da eğitim, evlilik, emeklilik amaçlı göçmenlere de sıkça rastlanmaktadır. Aynı zamanda göç vermeyen ve almayan ülke kalmamış gibidir. Endüstrilerin, küresel meta zincirlerinin emek gücü kaynağı, ağırlıklı göçmen işçilere dayanmaktadır. Göçmenlerin geride kalan aileleri-

ne gönderdikleri para havaleleri çoğu ülke için doğrudan yabancı sermaye girişlerinden fazladır. Bunlarla birlikte emek hiyerarşisinin en alt tabakalarında yer alan, kamu hizmetlerinden en az faydalanan, örgütsüz, güvencesiz bir biçimde çalışan kesimler de yine ağırlıklı olarak göçmenlerdir.

Yani tam da ileri sürüldüğü gibi⁽⁶⁾ küresel bir göç çağında yaşamaktayız ve bu çağda göç dünyada bir hayalet olarak dolaşmaktadır.⁽⁷⁾ Çünkü yaşadıkları mağduriyetlere karşı direnç göstergesi olarak göçmenlerin geride bıraktıkları aileleri, geldikleri ülkeler ve göç ettikleri ülkeler ile kurdukları etkileşim, toplumsal dönüştürücü bir potansiyele sahiptir. Yani günümüzde küresel kapitalist coğrafyanın neredeyse tamamında vuku bulmakta olan göçün tam manasıyla örgütlü

Göçmen emek gücü kapitalist gelişmenin her safhasında nüfus fazlası oluşumunda rol üstlenmiştir.

Göçmen
işçilerin
istihdamı
yoluyla
göçmenler
ve yerli işçiler
arasında ırksal-
etnik bir ayırım
oluşturularak
işçi sınıfı
bölünür.

işçi sınıfının kapsamına girmesi durumunda çağdaş sermaye ve devlet dinamiklerinin altını dinamitleyecek bir yanı da bulunmaktadır.

O halde bu denli çarpıcı ve bir o kadar da karmaşık göç meselesini anlamak önem kazanmaktadır. İşte bu yazıda, göç ve göçmenlik meselesini anlayabilmek için kapitalizmin genel eğilimlerini ve çağdaş dinamiklerini dikkate alan bir kavramsal çerçeveye duyulan gereksinim ortaya konulacaktır. Buradan hareketle de meseleye ilişkin öne çıkan kavramlara değinilecektir.

YEDEK İŞGÜCÜ ORDUSU VE GÖÇMEN İŞÇİLER

Kapitalizmin genel eğilimlerini dikkate almak babıyla göçmen emeğinin sermaye birikimi bakımından işlevini ortaya koyan temel kavramlardan biri yedek emek gücü ordusu ya da nispi artı nüfustur. Bu artı-nüfus sermaye birikiminin hem sonucu hem de ön koşuludur.⁽⁸⁾

Emekçi artı-nüfus, birikimin ya da kapitalist temele dayanan zenginliğin gelişmesinin zorunlu bir ürünü olduğu gibi, tersine olarak da, bu artı-nüfus, kapitalist birikimin kaldırıcı ve hatta bu üretim biçiminin varlık koşulu halini de alır. Bu artı-nüfus, her an el altında bulunan yedek bir sanayi ordusu oluşturur ve bu ordu, tıpkı bütün masrafları sermaye tarafından karşılanarak beslenen bir ordu

gibi, tümüyle sermayeye aittir. Fiili nüfus artışının sınırlarından bağımsız olarak bu artı-nüfus, sermayenin kendisini genişletme konusunda değişen gereksinimlerini karşılamak üzere, her zaman sömürülmeye hazır, bir insan kitlesi yaratır.

Yani kapitalizm için ana meselelerden biri sermaye birikimini temin etmek adına elverişli emek gücüne ulaşmaktır. Bunun temel yolu ise kitleleri üretim araçlarından koparmak, onları serbestleştirmek, toplarlarından/yerlerinden etmek ve proleterleştirmekten geçmektedir. Ama bununla da sınırlı değildir. Kısa dönemli kapitalist çevrimlerin iniş ve çıkış aşamalarında ortaya çıkan “işsizlik”; emek gücü kullanımında tasarrufa yol açan “makineleşme” de artı-nüfus havuzunu genişleten kapitalizmin temel eğilimlerindedir. Bu eğilimlerle artan ve sömürüye açık hale gelen artı-nüfus sayesinde sermaye, istediği zaman bu artı nüfus havuzundan emek gücünü işe alacak istediği zaman işine son verecek bir denetim rejimini emek gücü üzerinde kurabilir.

Bu genel eğilimleri, yani yedek emek gücü ordusunun sermaye birikimi bakımından anlamını vurguladıktan sonra yapmamız gereken göçlerin bu eğilimlere nasıl hizmet ettiğine ve göçmenlerin artı-nüfus oluşumunda oynadığı role değinmektir. Ve bunu kapitalizmin güncel dinamiklerini de kapsayarak yapmak gerekir. Öncelikli olarak belirtilmelidir ki, göçmen

emek gücü kapitalist gelişmenin her safhasında nüfus fazlası oluşumunda rol üstlenmiştir. Örneğin İngiltere, Fransa, Almanya gibi batı ülkelerinde sanayileşme süreçlerinin ana kaynağı göçmen emek gücü ve uluslararası göçmenlerden başkası değildir. 1945 sonrası kapitalizmin genişleme evresinde de merkez ülkeler bu kez devletlerarası anlaşmalarla çevre ülkelerden uluslararası göçmenleri ülkelerine kabul etmiştir.

Bu gelişmeleri kapitalist genişlemenin emek gücü talebi yarattığı ve göçmen emek gücünü de bu nedenle istihdam ettiği biçiminde anlamak eksik ve yanlış olur. Çünkü sermaye, emek güçlerini sömürmenin yanı sıra işçi sınıfını denetim altına alabilmede işlevselliği nedeniyle de göçmenlere gereksinim duyar. Göçmen işçilerin istihdamı yoluyla göçmenler ve yerli işçiler arasında ırksal-etnik bir ayırım oluşturularak işçi sınıfı bölünür. Görece daha iyi ücret ödenen, daha iyi çalışma ko-

şulları sunulan işlerde öncelik yerli işçilere tanınırken göçmen işçiler kirli işler olarak tabir edilen, yerli işçilerin genelde istemedikleri işlerde istihdam edilirler. Bu yolla bir emek gücü hiyerarşisi oluşturulur ve işçiler arasında çatışma, rekabet ortamı yaratılır. Bu ortamda ortalama ücretlerin düşürülmesi, çalışma koşullarının ağırlaşması, çalışma saatlerinin uzaması mümkün hale gelir ve tüm bu gelişmelere işçilerin rıza göstermesi bakımından bir sermaye denetimi kurulmuş olur.

Genel itibarı ile işten kovulma ve sınır dışı edilme endişesiyle göçmenler, sermaye açısından yedek işgücü ordusunun en kullanışlı kısmını oluştururlar.⁽⁹⁾ Özellikle belgesiz, yani yasa dışı yollarla göç etmiş ya da vize-oturma süresi dolmuş olanlar, geri dönme ihtimali bulunmayan (savaş, siyasi vb. nedenlerle göç eden) mülteciler ve sığınmacılar, ülkesindeki ekonomik ve sosyal koşullara dönmek istemeyenler

Sermaye birikiminin genel eğilimleri, göçmen emek gücünü hem fiili hem de potansiyel olarak artı-nüfus/yedek işgücü ordusu oluşumuna iter ve kapitalist devletler de bu süreci aktif bir biçimde sermaye lehine düzenler ve yönetirler.

ise emek gücü hiyerarşisinin en alt kısmında yer alırlar. Sahip oldukları bu dezavantajlı konumları nedeniyle uzun çalışma saatlerine, düşük ücretlere, güvencesiz çalışma koşullarına kolaylıkla/zorunlu olarak rıza gösterme eğilimindedirler.

Bunlarla birlikte emek gücünü yetiştirme maliyetine katlanmaması bakımından yani bu maliyeti göçmenlerin geldikleri ülkeye ya da ailelerine dışsallaştırabilmeleri bakımından kapitalist için göçmen işçi çalıştırmak bir maliyet azaltma unsuru olarak görülür. Devletler de, sonraki bölümde açıkça anlatılacağı gibi, uyguladıkları, ırkçılık, ayrımcılık, suçlulaştırma politikalarıyla işçiler arası husumeti tesis etme görevini yerine getirir.

O halde diyebiliriz ki, sermaye birikiminin genel eğilimleri göçmen emek gücünü hem fiili hem de potansiyel

olarak artı-nüfus/yedek işgücü ordusu oluşumuna iter ve kapitalist devletler de bu süreci aktif bir biçimde sermaye lehine düzenler ve yönetirler. Bu aşamada özellikle 1973 sonrasında açığa çıkan kapitalist gelişmenin yeni küresel evresinin özelliklerine bakmak ve göçmen emek gücünü bu çerçeveden ele almak gerekmektedir.

KÜRESEL BİR OLGU OLARAK GÖÇ

Günümüz uluslararası göç yolları ve süreçlerinin kökleri "...tarihsel sömürgeciliğin yarattığı işbölümüne dayanır".⁽¹⁰⁾ 17. ve 18. yüzyıllardaki köle ticaretine ve Afrika kıtasından insanların zorla göç ettirilmesine dayalı kapitalist üretim, köle ticaretinin sonlanmasından sonra kısa dönemli, geçici, düşük ücretli, ağır çalışma ko-

şulları içeren sözleşmelerle genişlemesini sürdürmüştür.⁽¹¹⁾ Sanayileşme ile birlikte çevre ülkelerden Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın gelişen bölgelerine yönelik emek göçü belirlenlik kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra ise yine merkez ülkelerin emek gücü ihtiyacını karşılayacak nitelikte ve devletlerin güdümünde bir göç hareketliliği yaşanmıştır. "Gasterbeiter" (misafir işçi) gibi geçici işçi programları temelinde düzenlenen bu emek hareketliliği öngörülmediği biçimde sonlanmamıştır. Yani batı ülkeleri, özellikle 1973 krizinden sonra göçmenleri geldikleri ülkelere geri göndermeye çalışmış ancak göçmenler dönmek yerine kalmayı hatta ailelerini de yanlarına almayı tercih etmişlerdir.

Bu dönemle birlikte kapitalizmin küresel yayılmasının yeni biçimi emek sömürüsü ve çevresel tahribatın etrafında dönerek küresel ölçekte üretim, finans, dağıtım ve yatırım ağları örmüştür. Böylelikle çevre ekonomilerde stratejik ve kârlı alanların ele geçirilmesiyle artık-değer transferi yapılması mümkün hale gelmiştir.⁽¹²⁾ Bu yeni evrede göç hareketleri de hız kazanmış ve zamanla yeni uluslararası işbölümü ekseninde küresel bir yedek emek gücü ordusunun temel kaynağı haline gelmiştir. 1990 sonrası doğu bloku ülkelerinin bu işbölümüne eklenmesi, Ortadoğu ve Asya ülkelerinde yaşanan siyasal ve askeri sorunlar da süreci hızlandırmıştır. Ayrıca Çin ve Hindistan'ın yükselişi, çevre ülkelerde uygulanan

yapısal uyum programları sonucu yerinden edilen insanların potansiyel emek gücü haline gelmesiyle son 20 yılda küresel kapitalizm için sömürüye açık emek gücü miktarı iki katına çıkmıştır.⁽¹³⁾

Bu gelişmelerle ortaya çıkan yeni küresel işçi sınıfı ve küresel emek gücü ordusu içerisinde göçmenler daha fazla ve çok farklı biçimlerde görünür hale gelmişlerdir. Emek yoğun endüstrilerin ücretlerin görece daha düşük olduğu coğrafyalara kayması ile birlikte batı ülkeleri nitelikli emek gücü dışında uluslararası insan göçünü sınırlama/yasaklama sürecine girmiştir. Emek göçmenlerine ilişkin bu kısıtlayıcı tutum, sığınmacılara, mültecilere de benzer sertlikte yönelince yasadışı yollarla göç ağırlık kazanmaya başlamıştır. Merkez ülkelerde nitelsiz emek gücüne dayalı endüstriler ise yasadışı yollarla ülkeye giriş yapan göçmenlerin ana istihdam kaynağı olmuştur. Gelişmiş ülkeler özellikle sağlık, eğitim, enformasyon teknolojisi, mühendislik ve yönetim alanlarında yüksek nitelikli emek gücünü çekmek için rekabete tutuşmakta ve alt yüklenicilik uygulamalarının yaygın olduğu geçici istihdama dayalı temizlik, yemek, inşaat, tekstil, hazır giyim endüstrilerinde ise düşük nitelikli göçmen işçileri istihdam etmektedir⁽¹⁴⁾ Batıda bunlar yaşanırken Güneyde başka göçmen çekim merkezleri oluşmuştur. Asya'da yavaş büyüyen ekonomilerden Japonya, Tayvan ve Güney Kore'ye ve

Günümüzde göç yollarını belirleyen ana unsur küresel ekonomide birikimin ana akslarının yer aldığı bölgelerdir. Bu bölgeler ihtiyaç duydukları emek gücünü komşu bölgelerden çekmektedir.

Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde göçmenler ve vatandaşlar arasında yaratılmış etnik temelli ayırım kısıtlayıcı göç politikalarıyla birlikte, sokaklara göçmen karıştığı biçiminde yansımaktadır. Oysa ekonomik kriz dönemlerinin en ağır mağdurları başta göçmen işçiler ve onların aileleri olmaktadır.

Ortadoğu petrol ülkelerine yönelik göçler hız kazanmış,⁽¹⁵⁾ ayrıca esnek emek gücü piyasalarının yaygınlığıyla bilinen Çin ve Hindistan yine çevre ülkelerden göç almayı sürdürmüştür. O halde günümüzde göç yollarını belirleyen ana unsur küresel ekonomide birikimin ana akslarının yer aldığı bölgelerdir. Bu bölgeler ihtiyaç duydukları emek gücünü komşu bölgelerden çekmektedir.⁽¹⁶⁾ Göçün çekim merkezi birikimin mekânı iken kaynağı ise halen büyük ölçüde Güney ülkeleridir. Dünya Bankası'na göre Güney'den Güney'e, Güney'den Kuzey'e yönelik göçler toplam uluslararası göçün %72'sini oluşturmaktadır.⁽¹⁷⁾ Bu noktada, kapitalist eşitsiz gelişme sürecinin çevre ülkelere göre daha düşük gelir, daha yüksek işsizlik ve daha fazla güvencesizlik biçiminde yansımaları, yine çevre ülkelerde uygulanan yapısal uyum programlarıyla milyonlarca insanın mülksüzleşmesi, proleterleşmesi, Güney kaynaklı göçün ana sebepleri olarak ortadadır. Bunlara savaş, afet ve siyasal nedenleri eklediğimizde tablo daha netleşmektedir.

DEVLET VE GÖÇMEN İŞÇİLER

Kapitalist devletler emek gücü ve devlet arasındaki ilişkiyi sermaye birikiminin lehine olacak biçimde düzenlemek için müdahale eder. Özellikle 90'lı yıllardan bu yana sermaye ve mal dolaşımının serbestleşmesi yönünde yasalar çıkarılan devletler, insanların ülkelerarası

dolaşımına kısıtlar getirmekte ve göçü düzenlemek istemektedirler. Bunu yapmaktaki birinci gaye emek piyasalarında talep edilen niteliğe uygun göçmen emek gücünü kontrol etmektir. Bu anlamda yüksek nitelikli emek gücünü ülkeye çekmek için **"nitelikli göçmen programları"** düzenlemektedirler. Düşük nitelikli emek gücü ihtiyacını ise yasadışı yollarla ülkeye giriş yapmış göçmenlerden karşılamaktadırlar. Bunu sağlamak için devletler, özellikle gelişmiş ülke devletleri, niteliksiz emek göçünü kısıtlamaktadırlar. Bu uygulamanın bir diğer işlevi ise yasal açıdan **"sınır dışı edilmeye müsait"** bir emek gücü kitlesi yaratmak ve böylelikle emek gücü hiyerarşisinin alt katmanlarında yer alan göçmenlerin ağır çalışma koşullarına, iş yeri tacizlerine, uğradıkları etnik ve cinsiyet temelli ayrımcı ve dışlayıcı baskılara göz yummalarını temin etmektir.

Bu aşamada baskıcı devlet kontrolleri devreye girer. **"Vatandaşlık"** olgusunu kullanarak, bir başka deyişle vatandaş olanlar ve olmayanlar biçiminde keskin bir ayırım yaratarak, devletler göçmenlere yönelik **"suçlulaştırıcı"** politikalar uygulamakta, göçmenleri savunmasız bırakmakta ve aşırı sömürü koşullarına hazırlanmaktadır. Özellikle belgesiz göçmenlere yönelik suçlulaştırma ve askeri önlemlerle kontrol edilme çabaları sermaye için bir başka kârlı fırsat kapısı yaratır: **"Göçmen ıslahevleri"** (Detention centre). Bugün ABD'de bir tür hapisane koşulları sunan bu ya-

pıların yer aldığı endüstri, özel sermayeye bağlı göçmen işahlevleri, en hızlı büyüyen endüstrilerden biridir.⁽¹⁸⁾

Göçmen işçilerin devletler nezdinde karşılaştıkları bir başka sorun kamu hizmetlerinden faydalanma derecelerinin yerli işçilere/vatandaşlara kıyasla düşük olmasıdır. Örneğin, Oxford Üniversitesi bünyesindeki Migration Observatory (Göç Gözlemevi) yaptığı araştırmalarda, Birleşik Krallık içerisindeki göçmen işçilerin kamu hizmetlerinin finansmanına olumlu katkıları olduğunu belirtirken, büyük bir kısmının bu hizmetlere erişim iznine sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.⁽¹⁹⁾ Devletler de emek piyasasındaki boşlukları dolduran göçmenlerin sunduğu bu

kamu hizmet maliyetlerinden kaçınma fırsatını değerlendirmek için aktif olarak göç politikalarını belirlemek ve kısıtlayıcı/düzenleyici önlemleri uygulamak istemektedirler.⁽²⁰⁾

Bu politikalar toplumsal yaşamda göçmen karşıtı pratiklere dönüşme potansiyeline sahiptir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde göçmenler ve vatandaşlar arasında yaratılmış etnik temelli bu ayrım kısıtlayıcı göç politikalarıyla birlikte, sokaklara göçmen karşıtlığı biçiminde yansımaktadır. Oysa ekonomik kriz dönemlerinin en ağır mağdurları başta göçmen işçiler ve onların aileleri olmaktadır. Sara Faris'in Eurostat verilerinden yaptığı hesaplara göre AB-15 ülkesinde 2007-2011 arası dönemde işsiz insan sayısı

Sadece vatandaşlık hakları ekseninde belirlenmemiş, 'küresel işçi sınıfı' bilinciyle göçmenleri her yönüyle kuşatacak bir politik örgütlenme ihtiyacı önümüzde durmaktadır.

"Gözaltına son"

13 milyondan 18 milyona çıkmıştır. Ancak yine aynı dönemde yerliler arasındaki işsizlik oranı %3 artış gösterirken göçmenler arasındaki işsizlik oranı %7 artış kaydetmiştir.⁽²¹⁾ Bunun yanında ekonomik kriz dönemlerinde göçmen işçiler sadece işlerini kaybetmekle kalmamakta, ayrıca siyasal ve toplumsal haklarda kısıtlamalarla karşılaşmaktadırlar.⁽²²⁾

SONUÇ

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle diyebiliriz ki uluslararası emek göçü, yeni küresel iş bölümü ve küresel işçi sınıfının oluşum sürecine uygun biçimde meydana gelmekte, diğer yandan da her ikisini belirleme işlevi görmektedir. Yani

emek piyasalarının esnekleşmesi, eğreti iş koşullarının belirginleşmesi, iş güvencesizliğinin yaygınlaşması, ücretlerin düşürülmesi, sendikasılaştırmanın egemen kılınması süreçlerindeki işlevleriyle birlikte göçmenler, tüm bu süreçlerin en ağır mağdurları olarak tarih sahnesinde yer almaktadırlar. O nedenle sadece vatandaşlık hakları ekseninde belirlenmemiş, bu gerçeklikleri kapsayan bir 'küresel işçi sınıfı' bilinciyle göçmenleri her yönüyle kuşatacak ve belki de göçmenlik kavramını hukuksal ve siyasal zeminde ortadan kaldıracak bir politik örgütlenme ihtiyacı önümüzde durmaktadır. Dolayısıyla göçmen tiplerine/türlerine ve göç süreçlerine yönelik kavrayış da bu ihtiyacı gözetmek durumundadır.

DİPNOTLAR

(1) Milliyet, Akdenizde Facia.

<http://www.milliyet.com.tr/akdenizde-facia-700-olu/dunya/detay/2046427/default.htm>, Erişim: 16.06.2015

(2) Radikal, Ege Denizi'nde 584 Kaçak Göçmen Kurtarıldı http://www.radikal.com.tr/izmir_haber/ege_denizinde_584_kacak_gocmen_kurtarildi1379698, Erişim:16.06.2015

(3) Milliyet, Polis Göçmen Kampını Dağıttı <http://www.milliyet.com.tr/polis-gocmen-kampini-dagitti/dunya/detay/2068400/default.htm>, Erişim:16.06.2015

(4) BBC, Migration Workers Hit By Global Turndown

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8053219.stm>, Erişim: 16.06.2015

(5) BBC, Racial Attacks on Increase

http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/northern_ireland/3572048.stm, Erişim: 16.06.2015

(6) Stephen Castles ve Mark J. Miller. Göçler Çağı, çev. Bülent Uğur Bal -İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008

(7) Antonio Negri ve Michael Hardt. İmparatorluk, Ayrıntı Yayınları, 2008, s. 226-227

(8) Karl Marx, Kapital Birinci Cilt, çev. Alaattin Bilgili, Sol Yayınları, 2007 s. 602

(9) Jane Hardy. Migration, Migrant Workers and Capitalism. <http://isj.org.uk/migration-migrant-workers-and-capitalism/> Erişim: 15.05.2015

(10) Pietro Basso, Neoliberalizm, Kriz ve

Uluslar arası Göç, içinde Kutuplaştıran Kalkınma, çev. Barış Baysal, Notabene Yayınları, 2014, s:125

(11) Jane Hardy, a.g.e. s.1

(12) Raul Delgado Wise. The Migration and Labor Question Today: Imperialism, Unequal Development, and Forced Migration, monthly Review, Sayı 64/9, 2013, s: 1.

(13) Wise, a.g.e., s: 2

(14) Stephen Castles, Migration, Crisis and the Global Labour Market, Globalizations, Sayı 8/3, 2011, s: 312-313

(15) Castles, a.g.e., s. 313

(16) William Robinson ve Xuan Santos, Global Capitalism, Immigrant Labor and the Struggle for Justice, Class, Race and Corporate Power, Sayı 2/3, 2014, s: 3.

(17) Wise, a.g.e., S.4

(18) William Robinson. The New Global Capitalism and the War on Immigrants,

<http://www.truth-out.org/news/item/18623-the-new-global-capitalism-and-the-war-on-immigrants>, Erişim: 22.05.2015

(19) Migration Observatory. The Fiscal Impact of Immigration in UK, <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/briefings/fiscal-impact-immigration-uk> , Erişim: 17.06.2015

(20) Jane Hardy, a.g.e. s: 2-4

(21) Sarah R. Farris, Migrants' Regular Army of Labour: Gender Dimensions of the Impact of the Global Economic Crisis on Migrant Labor in Western Europe, The Sociological Review, Sayı: 63, 2015, s: 124.

(22) Faris, a.g.e., s:138.

Son yıllardaki **göç hareketleri**; küresel kapsamı, **yerel ve uluslararası siyaset alanındaki** önemi, ekonomik ve sosyal sonuçları nedeniyle önceki göç hareketlerinden **farklı özellikler** taşımaktadır.

KAPİTALİZMİN DENİZİNDE BOĞULANLAR: GÖÇMENLER VE GÖÇ POLİTİKALARI

NIHAN CİĞERCİ ULUKAN

Artık her geçen gün göçmenlerin ölüm haberlerini daha çok duyuyoruz.⁽¹⁾ Üstelik sayıları giderek yüzlerle ifade edilen ölümler. Küçücük teknelere sığdırılan umutların kapitalizm denizini aşması kolay olmuyor. Bugün dünyada 232 milyonu aşan göçmen sayısından bahsediliyor ve bunun yaklaşık yarısı kadınlardan oluşuyor. Teknelerde hayatını kaybedenlerin çoğunluğunun kadın ve çocuklardan oluşması da tesadüf değil. Hayatta kalanlara ise gül bahçesi vaat edilmiş değil. Onları düşük ücret, güvencesiz ve kötü çalışma koşulları bekliyor. Sonuçta göçler ister gönüllü ister zorunlu olarak gerçekleşsin, göçmenlerin göç ettikleri toplumlarda resmi ya da gayri resmi ayrımcılıkla karşılaşmaları, özgürlüklerini, eşitliklerini ve hatta yaşama haklarını sınırılıyor.

Son yıllardaki göç hareketleri; küresel kapsamı, yerel ve uluslararası siyaset alanındaki önemi, ekonomik ve sosyal sonuçları nedeniyle önceki göç hareketlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemi, göç hareketlerinde artış ve farklılaşmanın yaşandığı bir dönem olarak tanımlamak gerekmektedir. Bu süreçte dünyayı ciddi bir değişim ve belirsizliğin kapladığı da gözlemlenmektedir. Soğuk Savaş sonrası meydana gelen çatışmalarda birçok ülkede ülke sınırları içinde yerinden edilmiş büyük kitleler oluşmuştur. Diğer yandan uygulamaya konan neo-liberal ekonomik stratejiler,

bölgesel entegrasyonlar bu dönemde yükselen değerler olarak dünyayı eşitsiz yaşam koşullarına hızla sürüklemiştir. Ülkelerde yaşanan siyasal ve ekonomik kaos kitleleri sığınmacı ve mülteci olarak ya da daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak adına göçmen işçi olarak göç etmeye zorlamıştır (Castles ve Miller, 1998).

KAPİTALİZM VE GÖÇLER

Kapitalist topluma geçişle birlikte, yine bu üretim tarzının asli unsuru olan sermaye birikim sürecinin gerekliliği olarak sermayedarların emek maliyetlerini düşürme isteklerinin uluslararası düzeyde emek talebine ve dolayısıyla emek göçüne yol açtığı görülmektedir (Toksöz, 2006). Ulus-devletlerin kurulmasından sonra da emek hareketlerini düzenleyecek göç politikaları önemli gündem maddesi olmuştur. Politik

kurumlar sınırların inşa edilmesinde önemli role sahiptir. Devletler, politik kurumları sayesinde göç akışlarını düzenleme, denetleme ya da kısıtlamaya yönelik uygulamalar getirmektedir. Bu durum küreselleşme söyleminin her zaman ifade ettiğinin tersine ulus devletin özellikle gelen giden nüfus hareketlerini yönetmede merkezi ve aktif bir rolünün olduğunu göstermektedir.

Ülkelerin göç politikalarına bakıldığında ise, bunların sermaye sınıfının istekleri doğrultusunda oluştuğu görülmektedir. Ekonomik büyüme dönemlerinde sermayenin talep ettiği ucuz ve yedek işgücü ordusu göçmen emeğinden temin edilmektedir. Bu durum aynı zamanda örgütlü yerli işgücünün direncini kırma konusunda önemli olmaktadır. Düşük ücret, kötü çalışma koşulları içinde kayıtdışı ve örgütsüz olarak çalışan

Ülkelerin göç politikalarının sermaye sınıfının istekleri doğrultusunda oluşmaktadır. Sermayenin talep ettiği ucuz işgücü ordusu göçmen emeğinden temin edilmektedir. Bu durum aynı zamanda örgütlü yerli işgücünün direncini kırma konusunda önemlidir. DiSKAR 31

Neoliberalizmin yarattığı esnek çalışma rejimlerinin en görünür biçimi olan sürekli istihdamdan yarı zamanlı, geçici ve taşeron türü istihdama geçişe koşut olarak, 1980'li yıllardan itibaren göç rejimlerinde de önemli dönüşümler gerçekleşmiştir.

göçmenlerle yerli işgücü arasında gerilim, işçi sınıfı arasında derin çatışma ve bölünmelere neden olmaktadır. Bu bölünme ise, sermaye için emek maliyetlerini daha da düşürecek bir avantaj haline gelmektedir. 1950'li yıllardan itibaren Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik gelişme ile beraber özellikle gelişmekte olan ülkelere işgücü talep etmesi, bu duruma örnek olarak verilebilir.

Diğer yandan tarihsel anlamda dünyada göç hareketleri açısından dönüm noktası ise Doğu Bloku'nun dağılmasıdır. Doğu Bloku'nun dağılması sonrasında yaşanan ekonomik ve politik kaos bu ülkelerdeki pek çok kişinin dünyanın farklı yerlerine göç etmesine neden olmuştur. Bu tarihten sonra göç biçimlerinde çeşitlilik göze çarpmaktadır. Doğu Bloku'nun dağılma sürecinden sonra dünyanın daha güvenli olacağına

dair öngörüler yaşanan iç savaşlar, politik ve etnik çatışmalar, kuzey güney arasında ekonomik eşitsizliğin derinleşmesi ve yarattığı işsiz, yoksul kitleler ile birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Dünyadaki ekonomik ve siyasi çatışmaların ortasında kalmış kitleler daha iyi yaşam için hedef ülkeler olarak yoğunlukla Batı Avrupa ve Amerika'ya mülteci ve sığınmacı olarak başvuruda bulunmuşlardır. Bu süreçte hedef ülkelere doğru yoğunlaşan mülteci ve sığınmacı başvuruları kimlerin "siyasi göçmen" kimlerin "ekonomik amaçlı göçmen" olduğu sorularıyla beraber bu ülkelerde göç politikalarının kısıtlayıcı ve seçici uygulamalarının yürürlüğe girmesine neden olmuştur. Milyonların yaşanan baskılar, çatışma ve yoksulluk nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalması, hedef ülkelerde kısıtlayıcı göç politikalarını da aşarak yasal ve kurumsal düzenlemelerin

dışında yeni nüfus hareketlerinin doğmasına neden olmuştur. Genel eğilim olarak **“düzensiz göç”**⁽²⁾ kavramıyla tanımlanan bu nüfus hareketlerinden sınırların yasadışı olarak aşılmasında, sınırın yasalara uygun şekilde aşılmasına rağmen vize süresinden fazla kalınması ya da oturma izni süresinin aşılmasında ve izin olmadan çalışma durumunda bahsedilmektedir (Erder, 2007). Hemen her ülkede **“düzensiz göç”** **“istenmeyen göç”** olarak kabul edilmekte göçmenler ise suçlu olarak görüldükleri için siyasal göçmenlere göre çok daha zor şartlarda ve korunmasız olarak hayatlarını sürdürmeye çalışmakta bütün kötü koşulları kabul etmek zorunda kalmaktadırlar (Erder, 2007).

Düzensiz göç hareketleriyle sıkça karşılaşan AB ise konuya sınır güvenliği açısından çözüm getirerek, adeta askeri teşkilat olarak görev yapan deniz güvenlik ajansı Frontex'i kurarak sınırlarda göçmen avcılığına koyulmuştur. Frontex'in farklı ülkelerle işbirliği içinde göçü sınırlardan önlemeye yönelik tedbirleri yine de yetersiz kalmakta ve göçler farklı ulaşım yollarından devam etmektedir.

Sıkı ve seçici göç politikalarına yönelik eleştirilerin başında, bu politikaların **“düzensiz göçü”** artırdığı dolayısıyla insan ticareti ve kaçakçılığı gibi yeni sermaye birikim alanlarının oluştuğundan bahsedilmektedir (Castles ve Miller, 1998). İnsan kaçakçıları ile göç etmek istediği ülkeye zorlu ve tehlikeli yolculuk

sonucu gitmeye çalışırken hayatını kaybeden pek çok göçmenin olduğu bilinmekte ve bu konu medyanın gündemine sıkça gelmektedir.⁽³⁾ Ancak uluslararası kuruluşlar ve pek çok ülke hayatını kaybedenlere karşı duyarsızlığını sürdürmektedir. Diğer yandan ülkeler polisiye önlemler ve düzenlemelerle göçü önlemeye yönelik adım attıklarını belirtse bile, üstü örtülü bir şekilde bu göç hareketlerine destek verdikleri belirtilmektedir.

Neoliberalizmin yarattığı esnek çalışma rejimlerinin en görünür biçimi olan sürekli istihdamdan yarı zamanlı, geçici ve taşeron türü istihdama geçişe koşut olarak, 1980'li yıllardan itibaren göç rejimlerinde de önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. Genel olarak göç alan ülkelerin göç politikalarını incelediğimizde sıkı ve seçici uygulamaların ön planda olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu politikalarda nitelikli ve niteliksiz emek ayrımı net bir şekilde ortaya konmaktadır. İşverenler için sadece göçmen emeğinin yerli emekten ucuz olması önemli değildir, aynı zamanda ekonomik genişleme dönemlerinde kolayca işe alınacak, kriz dönemlerinde ise kolayca işten çıkarılacak uysal ve esnek işgücü olması da önemlidir.

Kapitalizmin son dönemde yarattığı önemli bir göç dalgası da Ortadoğu'da yaşattığı savaş, şiddet ve kaos nedeniyle gerçekleşmektedir. Bu coğrafyada yaşayan milyonlarca insan yaşadıkları yerlerden başka ülkelere göç etmek zorunda

kalmıştır. Bugün Türkiye’de sayıları 2 milyona yaklaşan ve büyük bir kısmı kendi kaderine terk edilmiş olan Suriyeli göçmenler, bu duruma örnek verilebilir. Suriyeli göçmenler Türkiye’de “geçici sığınma” statüsünde barınma, sağlık ve istihdam sorunlarıyla baş ederek yaşam mücadelesi vermektedirler. Geriye ise Suriyeli göçmenlerden basına yansıyanlar kalmaktadır: ücretini alamayan mevsimlik işçiler, iş cinayetine kurban giden inşaat işçileri, minibüsü devrilen ve hayatını kaybeden kadın ve çocuk işçiler, yoksulluk, açlık, salgın hastalıklar ve Suriyeli göçmenlere yönelik nefret söylemi...

GÖÇ POLİTİKALARININ YENİ SÖYLEMİ: GÖÇÜ YÖNETMEK

1997 yılından beri İngiltere’de Çalışma Bakanlığı “göç yönetimi” isimli bir uygulama başlatmış ve daha sonra hemen hemen bütün göç alan ülkelerin gündeminde göçü yönetmek önemli bir madde olarak yerini almıştır. Neden göç politikalarını yönetmek gerektiği ile ilgili olarak ise, üç faktörden söz edilmektedir (Laczko, 2002). Birincisi, kısa dönemli ekonomik gereklilikler nedeniyle belli sektörlerde nitelikli eleman açığı; ikincisi, özellikle Avrupa’da uzun dönemli sebeplerden biri olarak demografik değişim; üçüncüsü ise, düzensiz göç hareketleri ve mültecilik sisteminin kötüye kullanıldığı algısıdır.

AB için hazırlanan bütün raporlarda Avrupa’nın dünyada artarak süren rekabet ortamında ayakta kala-

bilmesi için nitelikli emek gücüne ihtiyaç duyduğu sıkça dile getirilmektedir. Peki, niçin nitelikli emek talep edilmektedir? Burada kapitalist sistemin dinamiklerinin etkisiyle yaşanan dönüşümlerden bahsetmek gerekiyor. Ercan ve Karaağaç (2009), sermayeler arasında rekabet artıkça sermayelerin teknoloji yoğun üretime daha fazla yöneldiğini ve bu süreçte bir yandan yeni teknolojilerin kullanımı diğer yandan üretim sürecinin hız kazanması ve üretimde emek maliyetlerinin düşürülme isteğinin bir araya gelmesiyle nitelikli ve çok fonksiyonlu emeğe talebin arttığını belirtmektedirler. Diğer yandan nitelikli emek talebi kalkınma ile bağlantılı ele alınmakta ve göç alan, göç veren ve göçmenin kendisi için çok olumlu sonuçlarının olacağından bahsedilmektedir. OECD’nin 2007 yılında yayınladığı “Göç ve Gelişmekte olan Ülkeler” başlıklı raporunda; özellikle geçici iş ilişkisi ile istihdam edilen nitelikli göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde yüksek ücret kazanabildiği, göç alan ülkenin o dönem için talep ettiği işgücünü sağladığı ve yurtdışında yeni nitelik ve deneyim kazanmış göçmenlerin geri dönüşünün göç veren ülkenin de insan kaynakları yapısına olumlu katkı yaptığı belirtilmektedir (OECD, 2007).

Geçici çalışma biçiminin özellikle ülkelerin göç politikalarında önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Emek piyasasının esnekleşmesinin en görünür uygulamalarında biri olan geçici çalışma, özellikle

göçmenler için geniş uygulama alanı bulunmaktadır. Geçici çalışma ile gelen göçmenler sermayenin işgücü maliyetlerini düşürmesine yardımcı olmaktadır. Birinci olarak, geçici göçmenler ekonomik kriz ya da herhangi bir risk sonucu kârlılık oranlarında düşüş tehlikesi ile karşılaşabilecek sermayedar için çabucak kurtulabilecek bir maliyet olarak görülmektedir. İkinci olarak, devlet düzeyinde göçmenlerin maliyetlerini azaltmakta, aile ve diğer sosyal hak ve yardımlar karşılanmamaktadır.

1990'lı yıllardan beri artan düzensiz göç hareketlerine paralel olarak geçici çalışma biçimlerinin de yaygınlaştığı gözlemlenmekle birlikte 2000'li yıllardan itibaren göç alan devletlerin politikalarında artık resmi olarak geçici göçmen işçi çalıştırılmasının düzenlemesi yer almak-

tadır. Bu uygulamalardan biri AB'nin genişleme sürecinin sonucu olarak katılan yeni ülkelerle elde ettiği yeni işgücü rezervini geçici istihdam etme amacıyla kullanmasıdır. 2004 yılında çıkarılan bir uygulama ile AB'ne yeni katılmış ya da katılacak ülke vatandaşlarına geçici çalışma izni verilmektedir. Bu politika Gök-türk (2003)'e göre AB'nin yerel işgücünün örgütlü ve yüksek maliyetli olması nedeniyle ucuz, örgütsüz ve geçici olarak çalışabilecek yedek işgücünün yaratmak amacıyla oluşturulmaktadır.

Göçmenlerin geçici çalışması OECD'nin göç raporlarına da yansımaktadır. OECD'nin 2010 göç raporunda geçici göçlerin 2000'li yılların ortalarından beri gelişmeye devam ettiği belirtilmektedir. 2008'de 2.3 milyon geçici göçmen işçi OECD ülkelerine gelmiştir.

1997 yılından beri İngiltere'de Çalışma Bakanlığı "göç yönetimi" isimli bir uygulama başlatmış ve daha sonra hemen hemen bütün göç alan ülkelerin gündeminde göçü yönetmek önemli bir madde olarak yerini almıştır.

Emek piyasasının esnekleşmesinin en görünür uygulamalarında biri olan geçici çalışma, özellikle göçmenler için geniş uygulama alanı bulmaktadır. Geçici çalışma ile gelen göçmenler sermayenin işgücü maliyetlerini düşürmesine yardımcı olmaktadır.

Diğer yandan sürekli işlerde çalışan göçmen işçi sayısı düşmeye devam etmektedir (OECD, 2010). Ülkelerin göç politikalarında geçici istihdam programlarının yaygınlaştığı son dönemlerde bu programların, yasadışı yollardan gelecek emeği de kayıt altına almanın sihirli bir yolu olduğu belirtilmektedir. Bu programlarda 6 aydan 1 seneye kadar geçici işlerde çalışma izni verilmekle birlikte, bu süre sonunda ülkenin terk edilmesi ve belli bir süre geçene kadar o ülkeye tekrar gelinmemesi gerekmektedir.

Peki, geçici göçmen işçi kullanımının işveren için anlamı nedir? İngiltere İçişleri Bakanlığı için işverenlerin göçmen emeği kullanımına yönelik gerçekleştirdikleri araştırma, işverenlerin özellikle “misafir göçmen” olarak adlandırılan geçici olarak istihdam edilen göçmenleri tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Rapora

göre “misafir göçmenler” uzun saatler ve hafta sonları da dahil olmak üzere çalışmaya daha isteklidirler. (Dench ve diğerleri, 2006) Göçmenlerin yarattıkları ilave işgücü işverenlerin talepteki dalgalanmalara karşı maliyetlerini düşürmekte ve bu durum pek çok işveren için ekonomik başarı getirmektedir. Kayıtdışı göçmenlerin işverenlerin tercih sırasının başında gelmesinin sebepleri, yoğun rekabet ortamı, yerel işgücü maliyetlerinin yüksek olması ve göçmenlerin tercih edilme baskısıyla daha “itaatkar ve çalışkan” olmalarıdır.

AB’de göçü yönetmek adına üzerinde durulan önemli bir nokta da nüfusun yaşlanması ve buna bağlı olarak çalışma çağındaki nüfusun azalmasıdır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM), BM, ve OECD’nin AB’de düşük doğum oranları ve nüfus yaşlanmasına paralel olarak uzun dönemli nü-

fus projeksiyonlarının sonuçlarında en büyük endişenin AB ülkelerinde çalışma çağındaki nüfusun azalması olduğu görülmektedir. Birçok Batı Avrupa ülkesinde çalışma çağındaki nüfusun 2025'e kadar %2-25 oranında, 2050'ye kadar ise %10-55 oranında azalacağı belirtilmektedir. Yapılan projeksiyonlarda çalışma çağındaki nüfusun bu dönemler için azalmayaacağı ülkeler ise İrlanda, Arnavutluk ve Türkiye olarak vurgulanmaktadır (Toksöz, 2006). AB'nde, ihtiyaç duyulacağı öngörülen işgücü göç politikaları çerçevesinde ele alınmakta ve nüfus fazlası olan ülkelere göçmen taleplerinin iyi yönetilmesi konusu sık sık gündeme gelmektedir. Bu süreçte geçici ve esnek çalışma biçimlerinin olanaklarından yararlanıp göçmen kabul etmenin yaygın bir politika olarak uygulanması uygun bir reçete olarak sunulmaktadır. Bu uygulamalar bir yandan AB ülkelerine gelecek olan göçmenlerin sosyal hak ve yardımlarının maliyetini düşürmekte, diğer yandan yaşanan nüfusun artan sosyal maliyetlerinin karşılanması için kaynak yaratmaktadır (Göktürk,2003).

AB'de göçü yönetmek adına üzerinde durulan son nokta ise mülteci ve sığınmacıların yarattığı düzensiz göç hareketleridir. Burada kimlerin **"siyasal amaçlı göçmen"** kimlerin **"ekonomik amaçlı göçmen"** olduğu ayrımı yapılmasının güç olduğu belirtilmektedir. Özellikle Doğu Bloku'nun dağılması sürecinden sonra AB ülkelerinin yoğun şekilde mülteci ve

sığınmacı hareketleri ile karşı karşıya kalması, birçok kişinin mülteci ve sığınmacılık kanalı kullanarak ekonomik nedenle göç etmesi AB ülkelerini oldukça rahatsız eden bir olgudur. Bu nedenle sığınmacılık ve mültecilik politikalarında katı ve seçici uygulamalara gidilmektedir. Bu durum mülteci ve sığınmacıları daha zor koşulların beklemesi anlamına gelmektedir. Mülteci kamplarında insanlık dışı uygulamaların görülmesi medyanın gündeminde sıkça yer almaktadır.⁽⁴⁾ Diğer yandan 11 Eylül 2001 sonrası dünya, hem mülteci ve sığınmacılar hem de göçmenler için giderek daha güvensiz olmaya başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası **"yabancı korkusunun"** özellikle göç alan ülkelere içinde yaygınlaşması, bu ülkelere sadece göç etmek değil seyahat etmek amacıyla gelen birçok kişinin potansiyel suçlu muamelesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

SONUÇ YERİNE

Sınırları aşan insan hareketleri tarihin eski dönemlerinden beri devam etse de son dönemde yaşanan insan hareketlerinin boyut, kapsam ve niteliğinde önemli değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir. Günümüzde yaşanan göç hareketlerinin küresel kapsamı, yerel ve uluslararası politikalara sıkça konu olması ve yarattığı ekonomik ve sosyal sonuçlar sosyal bilimciler tarafından dile getirilmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra neo-liberal politika-

Göç politikaları emek göçü üzerine politika üretmek anlamına da gelmekte ve bu amaçla ülkeler göçü yönetmek ve denetlemek üzere çaba sarf etmektedir. Göç alan ülkelerin yaşanan göç akımlarını "güvenlik" sorunu olarak ele almaları göçmenleri ister kayıtlı olsun ister kayıtdışı olsun zorlu bir yaşama mecbur bırakmaktadır.

rın etkinlik kazanması, özelleştirmelerin artması diğer yandan teknolojik gelişmenin nitelikli emek talebini ortaya çıkarması gibi etkenlerin göç politikalarına da yansıdığı gözlemlenmektedir. Çünkü göç politikaları emek göçü üzerine politika üretmek anlamına da gelmekte ve bu amaçla ülkeler göçü yönetmek ve denetlemek üzere çaba sarf etmektedir.

Göç alan ülkelerin yaşanan göç akımlarını “güvenlik” sorunu olarak ele almaları göçmenleri ister kayıtlı olsun ister kayıtdışı olsun zorlu bir yaşama mecbur bırakmaktadır. Güvenlik duvarlarına aşmak zorunda olanlar için her gün artan oranda insanlık dramı yaşanmakta ve bu dramlara seyirci kalınmaktadır. Kapitalizmin verdiği en iyi cevap ise Papa Francesco'nun onlar için dua etmesidir.⁽⁵⁾

KAYNAKÇA

Balseven H. ve Önder, İ. (2009). "Türkiye'de Kamu Kesiminde Neoliberal Dönüşüm" Mütevelloğlu, N ve S. Sönmez, (Der.), Küreselleşme Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm, (İstanbul: Bilgi Üni. Yay.): 77-128.

Castles S. ve Miller M. (2008). Göçler Çağı, (İstanbul: Bilgi Üni. Yay)

Dench ve diğerleri (2006). Employers' Use of Migrant Labour Main Report, Home Office Online Report 04/06.

Ercan, F. ve Karaağaç, B. (2009). "Avrupa Birliği: Emeğin Disiplin Altına Alınmasında Yeni Bir Aşama (Pasif Proleterleşmeden Aktif Proleterleşmeye)", TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni, 3-4.

Erder, S. (2007). "Yabancılaşmış Kurgulanan Ülkenin "Yabancıları", Arı, A. (Der.), Türkiye'de Yabancı İşçiler, (İstanbul: Derin Yay.): 1-82.

Göktürk, A. (2003). "AB ve Göç" Kurt, S ve

D. Mete (Der.), SAV Almanak 2003, (İstanbul: SAV yay.)

Hardy, J. (2009). "Migration, Migrant Workers and Capitalism", (International Socialism, vol: 122), 133-141.

Harvey, D. (2003). Postmodernliğin Durumu, (İstanbul: Metis Yay.)

Harvey, D. (2005). A Brief History of Neoliberalism, (USA: Oxford University Press.)

Laczko, F. (2002). "New Directions for Migration Policy in Europe", Philosophical Transactions: Biological Sciences, (vol:357, no: 1420), 599-608.

Mütevelloğlu, N. ve S. Sönmez. (2009). "Önsöz", Mütevelloğlu, N ve S. Sönmez, (Der.), Küreselleşme Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm, (İstanbul: Bilgi Üni. Yay.)

OECD (2010). International Migration Outlook.

OECD (2007). Gaining from Migration: Towards a New Mobility System, OECD Development Center.

Portes, A. (1978). "Migration and Underdevelopment", Politics and Society, 1-49.

Savran, S. (2008). Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm, (İstanbul: Yordam Yay.)

Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü, (İstanbul: Bilgi Üni. Yay.)

DİPNOTLAR

(1) Son dönemde basına yansıyan iki önemli felaket... Kaçak göçmenleri taşıyan bir tekninin iki gün önce Libya açıklarında batması sonucu en az 400 kişinin öldüğü sanılıyor. Bu felaketin 2013 Ekim ayında İtalya'nın Lampedusa Adası açıklarında 360 kişinin ölümüyle sonuçlanan tekne faciasından sonraki en büyük felaket olacağı belirtiliyor (T24, 15.04.2015). Libya açıklarında önceki gece mültecileri taşıyan bir geminin batması sonucu 700 kişinin ölmüş olabileceği açıklandı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), olayın Akdeniz'de bilinen en büyük mülteci kazası olduğunu belirtti (Milliyet, 20.04.2015).

(2) Göç hareketlerini tanımlarken farklı

kavramlar kullanılabilir. "Düzensiz göçler", "yasadışı göçler", "kayıtdışı göçler" ya da "kaçak göçmenler" gibi kavramlar bir arada kullanılmaktadır. "Düzensiz göç" kavramı diğer kavramlardan ayrı olarak göçmenlerin göç nedeninin çoğu zaman çaresizlik ve zorunluluk taşıması ve yasadışı olarak nitelemenin zor olması nedeniyle tercih edilmektedir.

(3) The World Communist Union'un haberine göre "Avrupa kıyılarına ulaşanlar sorunun bir yanını oluştururken, diğer bir yanında da ağır dramlar var. Göçmenler Avrupa'ya ulaşmak umuduyla gemiler içerisinde yola çıkarken, bu zorlu yolculuk sık sık dramlarla da son buluyor. İtalyan yardımlaşma derneği Fortress Europe'a göre 1988'den beri Avrupa sınırları boyunca en az 14 bin 714 insan öldü. Bunların arasında denizde kaybolan 6 bin 344 kişi de var. Akdeniz ve İspanya'ya uzanan Atlantik Okyanusu'nun sularında 10 bin 740 göçmen öldü. Libya ve Tunus'tan Malta ve İtalya'ya uzanan rota üzerindeki Sicilya Kanalı'nda 4 bin 100 kişi hayatını kaybetti; bunların arasında 2 bin 983 kayıp da var. 138 kişi de Cezayir'den Sardunya'ya giderken boğuldu. Moritanya, Fas ve Cezayir'den İspanya'ya ulaşmaya çalışan, 4 bin 445 kişi Cebelitarık Boğazı'nda ya da Kanarya Adaları açıklarında öldü; bu insanlar arasında 2 bin 253 de kayıp bulunuyor. Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'nde 823'ü kayıp, 1 bin 315 kişi hayatını kaybetti ve Arnavutluk, Karadağ ve İtalya arasındaki

Adriyatik Denizi'nde 603 kişi öldü, bunların 220'si kayıp. Hint Okyanusu'ndaki Fransız adası Mayotte'a ulaşmaya çalışan en az 624 kişi boğuldu. Fortress Europe'a göre denizler sadece iğreti teknelerle geçilmeye çalışılmıyor. Kayıtlı vapurlarda ve kargo gemilerinde saklanan 153 insan havasızlıktan veya boğularak hayatlarını kaybettiler." www.facebook.com/note.php?note_id=132506036771274 (erişim tarihi: 23 Haziran 2010)

(4) Diğer yandan mülteci kamplarındaki kötü koşullar üzerine son dönemde birçok film çevrildiği gözlemlenmektedir. Bu konu ile ilgili güncel iki iyi örnek: Pawel Pawlikowski'nin yönettiği Rus bir kadın ve çocuğunun İngiltere'deki mülteci kampındaki yaşamı anlatan filmi "Last Resort", 2000; Philippe Lioret'in yönettiği Fransa'da mülteci kampında yaşayan 17 yaşındaki Kürt mülteci Bilal'in hayatını anlatan film "Welcome", 2008.

(5) Katoliklerin ruhani lideri Papa Francesco, dün gece Akdeniz'de teknelerinin batması sonucu öldüğü tahmin edilen 700'e yakın göçmen için dua ederken, uluslararası toplumu, bu soruna çözüm bulmaya çağırdı (Hürriyet, 20.04. 2015). Bir diğer haber ise 700 göçmenin akıbeti ile ilgili: İtalya'da Katanya Savcılığı, Nisan ayında Libya açıklarında batan ve içinde boğularak ölen 800'e yakın mültecinin cesedinin bulunduğu teknenin, maliyeti yüksek olduğu gerekçesiyle deniz altından çıkarılmamasına karar verdi.

Göçmen işçilerin sendikalar tarafından **temsil edilmeleri**, onların uluslararası belgelerde tanınan **temel haklarının güvence altına alınmasına** ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine **büyük katkı sağlayacaktır.**

SENDİKALAR VE GÖÇMEN İŞÇİLER

M. MERYEM KURTULMUŞ

16. yüzyıl başları Avrupa'da feodal düzen ile kapitalist sistem arasındaki muğlak ayrım çizgisini göstermektedir. 1500'den sonra her biri diğerini güçlendiren ve hepsi birlikte kapitalist sistemin önünü açan toplumsal değişiklikler artan sıklıkla ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu değişiklikler arasında en önemlilerinden biri üretim süreci üzerinde herhangi bir denetimden sistematik olarak soyutlanan ve tek geçim kaynağı olarak kendi emek gücünü satmaya zorlanan işçi sınıfının ortaya çıkmasıdır.

Bu önemli değişikliğin arka planında yatan ise **Çitleme/Çit Çevirme Hareketi** olarak adlandırılan, soyluların eskiden otlak olarak herkesin kullandığı toprakları çitle çevirmele-ri ve bu toprakları İngiltere'de gelişen yün ve dokuma sanayilerinin yün taleplerini karşılamak için koyun otlatmakta kullanmalarıdır. Çitleme hareketi, 13. yüzyıldan itibaren başlamakla birlikte kiracı çiftçilerin kırsal kesimi, toprağı terk ederek geçimlerini sağlayabilecekleri kentlere yerleşmeye zorlanmaları 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyılda doruğa ulaşmıştır. Sonradan gelen çitleme dalgaları 19. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. Çitleme hareketi ve artan nüfus yeni bir iş gücü-topraksız, herhangi bir üretim aleti ya da gereci olmayan ve sadece satacak emek gücü olan bir işgücü yaratarak kalan feodal bağları da koparmıştır.

"Göçmen işçiler için adalet"

Köklerinden koparılan ve üretim araçlarından mahrum bırakılan çiftçilerle birlikte loncaların çöküşü ve kentli küçük üreticilerin üretim araçlarından mahrum kalması sonucu kentlerde yeni bir işçi sınıfı doğmuştur.

Kapitalizme geçişte teleskop ve pusulanın "keşif çağı"nın önünü açması ile yeni kıtaların keşfi buradaki kıymetli madenlerin Avrupa'ya taşınmasına ve büyük ve hızlı bir değerli maden akışına neden olurken, kolonileştirme döneminin de önünü açmıştır.

Bir taraftan yeni kıtalarda Avrupa'dan göçle yeni yerleşimler kurulurken, diğer taraftan Afrika'daki siyah emeğin köle emeği olarak geniş plantasyonlarda (büyük tarımsal üretim çiftlikleri) kullanılması kapitalist birikim sürecini genişleten ve yerleşmesini sağlayan unsurlardan biri olmuştur.

Böylece ilk büyük sermaye birikimi bu dönemde gerçekleşmiştir.

Üretim araçlarının mülkiyetindeki değişimler ve yeni toplumsal sınıfların doğması ile kırsal kesimden kentlere doğru bir göç hareketi başlamış, kentlerde nüfus artışı ile birlikte erkekler, kadınlar ve çocuklar sefalet ücretleri ile sürekli vardiya halinde gece gündüz çalışmaya başlamışlardır. Dolayısıyla kapitalizmin başlangıcından itibaren göçmen işçiler işçi sınıfının oluşumunun bir parçası olmuştur.

Ulus-devletlerin kurulması ve vatandaşlıkla birlikte göç farklı bir anlam kazanmıştır. Ulus devletler kuruluşlarından itibaren emek hareketini düzenleyen, göç akışını düzenleme, denetleme ya da kısıtlamaya yönelik göç politikaları uygulamışlardır. İlk uygulamalar ulus devletlerin

Göçmen işçiler kapitalizmin başlangıcından itibaren işçi sınıfının oluşumunun bir parçası olmuştur.

kurulması sonucu değişen sınırların benzer etnik unsurların farklı ulus devlet sınırları içinde kalması, dolayısıyla, söz konusu etnik nüfusun mübadelesi şeklinde gerçekleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise göçmen işçi emeğine duyulan ihtiyacın artması özellikle Batı Avrupa'da göçmenlere ilişkin yeni düzenlemeler yapılmasına neden olmuştur. 1950'lerde ve 1960'larda Türkiye'den Almanya'ya göçte olduğu gibi pek çok ülke arasında ikili göç anlaşmaları imzalanmıştır. Geçici iş sözleşmeleriyle başlayan bu süreç beklendiği gibi **"misafir"** göçmenlerin bir süre sonra ülkelerine dönmeleriyle sonuçlanmamıştır.

1970'lerden itibaren kapitalizmin krizi ile birlikte artan işsizlik Batı Avrupa'da **"misafirlerin"** artık hoş karşılanmamasına neden olmuş ve böylece kısıtlayıcı ve seçici göç po-

litikaları uygulanmaya başlanmıştır. İşlerini kaybetme korkusu ile işçiler ve sendikaların çoğu da kriz öncesi dayanışmacı politikaları terk ederek göçün sınırlanması politikalarını desteklemişlerdir.

Sermaye krizden çıkmak üzere pek çok farklı strateji geliştirmiştir. Bir yandan 1980'lerde organize sanayi bölgeleri ve ihracata dayalı sanayileşme modeli **"küçük güzeldir"** sloganıyla özendirilirken, diğer yandan 1990'larda **"yalın üretim"** uygulamalarıyla altsözleşme ilişkileri, taşeron çalışma biçimleri, enformel çalışma ve o zamanlar **"atipik"** olarak adlandırılan çalışma biçimleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca, teknolojiye ve üretimin organizasyonundaki değişimlerle birlikte üretimin belli bölümlerinin başka ülkelere ve bölgelere kaydırılması söz konusu olmuştur.

Bu durum işçiler ve sendikalar tarafından **“işlerin çalınması”** olarak algılanmıştır. Aslında üretimin başka ülkelere ve bölgelere kaydırılması ile **“iyi düzenlenmiş”** emek piyasalarında kapitalizmin **“altın çağı”** olarak adlandırılan döneminde Sovyetler **“tehdidi”** altında işçi sınıfının **“kazanılmış haklarının”** adım adım geri alınmasını hedeflenmiştir. **“Gelişmekte olan ülkeler”**de ise darbeler yardımıyla bir gecede yeni düzene uyum sağlanmıştır.

Üretimin tamamen gelişmekte olan ülkelere kaydırılacağı öngörüsü gerçekleşmemiş görünüyor. Bunun yerine bir taraftan üretimin kaydırılacağı korkusunun, diğer taraftan uygulanan seçici ve sıkı göç politikalarının bir sonucu olarak en kötü koşullarda çalışmaya hazır göçmen işçiler, baskılanan ücretler, kötü çalışma koşulları ve uysal bir emek gücü ortaya çıkmıştır.

1970 yılında doğdukları ülke dışında yaşayan 82 milyon insan varken, 2000 yılında bu rakam 175 milyona çıkmış, 2008’de 200 milyona ulaşmış, bugün ise uluslararası sayının 250 milyona yaklaştığı belirtilmektedir (Uluslararası Göç Örgütü/ IOM). Özellikle Çin ve Hindistan’daki iç göçmenler de dikkate alınırsa bu sayının iki katına ulaşacağı tahmin edilmektedir (Munck, 2013: 237).

Avrupa’da AB/AEA bölgesinde var olan göç akımlarına, 2004 ve 2007 yıllarında AB’nin genişlemesinden sonra, bir de doğu-batı işgücü göçü

eklenmiş, pek çok Batı Avrupa ülkesi, Doğu Avrupa’dan gelen göç akımları için hedef ülke haline gelmiştir. Genişlemiş AB içinde ücret farkı dışında, 2004 yılından bu yana Polonya gibi doğu Avrupa ülkelerinden özellikle Baltık ülkelerine yönelik doğu-batı işgücü göçünün arkasındaki temel itici güç hiç şüphesiz yüksek işsizlik ve 2008 krizinin ardından kötüleşen yaşam koşullarıdır. Ancak özellikle Baltık ülkeleri hükümetlerinin izlediği kemer sıkma politikaları da etkili olmuştur (Thörnquist, 2015).

Günümüzde göçün nicel olarak artışı ile birlikte, göçmen işçilerin, ucuz işgücünün ihrac edilmesi ya da ülke içindeki transferi yoluyla, sömürge dönemindeki zorunlu çalışma biçimine geri dönüldüğü ve bunun kalkınmanın kalıcı ve meşru yolu haline geldiğine dikkat çekilmektedir. (Munck, 2013).

SENDİKALAR VE GÖÇMEN İŞÇİLER

Sermayenin işçiler arasında yarattığı rekabet, kadın-erkek, etnik gruplar, dini gruplar arasında olduğu gibi göçmen ve yerli işçiler arasında da söz konusudur. Sendikaların da çoğunlukla, sermayenin işçi sınıfını bölme ve birbirine düşürme politikalarının tuzağına düştüğü görülmektedir.

Geleneksel olarak, göç sendikalar tarafından bir sorun olarak kabul edilmektedir. Göçmen işçiler, **“iyi düzenlenmiş”** emek piyasalarını bo-

Geleneksel olarak göç sendikalar tarafından bir sorun olarak kabul edilmektedir. Sendikalar uygulamada tarih boyunca işçilerin serbest hareketliliğine karşı var olan üyelerini ve durumlarını koruyucu bir tavır takınmışlardır.

zan bir unsur olarak görülmektedir. Göçün, zaten cinsiyet, yaş ve etnik kökene göre bölünen işçilerin ayrıca ulusal köken ve vatandaşlık durumuna göre de bölünmesine neden olduğu belirtilmektedir. Üstelik göçmen işçilerin örgütlenmesinin de zor bir alan olduğu bilinmektedir.

Dolayısıyla sendikalar uygulamada tarih boyunca işçilerin serbest hareketliliğine karşı var olan üyelerini ve durumlarını koruyucu bir tavır takınmışlardır. Sendikaların ulusal işgücü piyasalarına, yabancı işçilerin girişine ya karşı olduklarına ya da zaten var olan yabancılara karşı dışlamacı tavırlara katıldıklarına dair birçok tarihsel örnek vardır (Munck, 2013: 236).

Daha yakın zamanlarda ise sendikaların, göçmen işçiler ile dayanışmanın emek hareketinin enternasyonalist ilkelerine geri dönülmesine yardımcı olduğunu fark ettikleri belirtilmektedir (David 2002). Sendikaların, emek hareketinde kapsayıcılığa dayalı yeni bir örgütlenme modeline yol açan, göçmenlere yönelik daha hafif bir tutum benimsemiş olduğu görülmektedir. Bu tür örnekler, göçmen işçilerin örgütlenemeyeceği efsanesini de zayıflatmaktadır (Gökbayrak ve Erdoğan, 2010: 93). Göçmen işçiler işçi sınıfının ayrılmaz bir parçasıdır ve genellikle işçi hareketlerinin oluşumunda çok önemli bir rol oynamıştır (Munck, 2013: 237).

Sendikaların, 1960-1993 yılları arasında göçmen işçilere yönelik faali-

yetlerini ve stratejilerini inceleyen Pennix ve Roosbald (2000), 1970'lerle birlikte sınırlayıcı ve seçici göç politikaları uygulanması zamanla düzensiz göçlerin artışına yol açtığına, sendikaların birkaç ikileme karşı karşıya kaldığını belirtmektedir: Öncelikle işverenlerin göçmen işçi istihdam etme çabalarına karşı mı çıkacaklardır yoksa işbirliği mi yapacaklardır? İkinci ikileme, sendikalar göçmen işçileri sendikal faaliyet alanlarının içinde kabul edip diğer işçiler gibi örgütlemeye çalışacaklardır mı yoksa onları sendikal alandan tamamen ya da kısmen dışlayacaklardır mıdır? Üçüncü ikileme ise eğer sendikalar dışlamacı değil de içerici bir politika tercihi yaparsa göçmen işçilere yerli işçilerle eşit bir tutum mu benimseyeceklerdir, yoksa göçmenlerin kendilerine özgün sorunlarını gözetken özel politikalar mı geliştireceklerdir? (Marino vd., 2015).

Bu ikilemlerle karşı karşıya kalan sendikaların farklı ülkelerde farklı tutum ve faaliyetleri tercih ettikleri, bu farklılıkların ise sendikaların gücü, ekonomik yapı ve işgücü piyasası koşulları, toplumsal unsurlar (kurumsal düzenlemeler, yasal kurumsal aktörler, ulusal yetkililer, sivil toplum örgütleri, politik taraflar) ve göçmenlerin özellikleri ile göçmenlere ilişkin toplumsal algılardan kaynaklandığı tespit edilmiştir (Pennix ve Roosbald, 2000).

Marino vd. (2015) bu çerçeveyi kullanılarak 1993-2013 yılları arasını ele aldıkları çalışmalarında, açıklayıcı

"Göçmen işçiler küresel adalet istiyor"

faktörlerin değişmekle birlikte bütünsel olarak önemini koruduğunu ve sendikaların göçmenlere yönelik politika belirlerken hala sözkonusu ikilemlerle karşı karşıya olduklarını belirtmektedir.

Sanayileşmiş ülkelerde ulusal sendikaların çoğunluğu düzensiz göçmen işçi alımı yapan işverenlere karşı yaptırım önerilerini desteklemeyi (ILO, 2008) seçmiştir. Ancak sendikalar günümüzde göçmen işçiler konusuna daha çok uluslararası dayanışma ve eşitlik perpektifiyle yaklaşmaktadırlar. Söylemsel olarak pek çok sendika için geçerli olan bu perspektif, ulusal işgücü piyasalarında sosyal dampingden kaçınma ve çalışma standartlarının korunması gerekçeleriyle pek uygulanamamaktadır. Dolayısıyla Marino vd. (2015: 8) sendikaların hala bu ikilemle karşı karşıya olduklarını belirtmektedir.

İkinci ikilem, dışlama ya da içirme

ikilemi de hala geçerliliğini korumaktadır. Ancak sendikaların gücünü kaybetmesiyle birlikte göçmenleri örgütlemek daha da önemli hale gelmiştir. Sendikalar ABD, İngiltere ve Hollanda'da göçmenleri örgütlemek için başarılı kampanyalar yürütmüşler, bu kampanyalar özellikle ABD'de sendikaların işçi hareketleriyle tekrar bağlantı kurmalarını sağlamıştır. Her ne kadar sendikaların uyguladıkları stratejiler bazen göçmenlerin çalışma koşullarında iyileştirmeler sağlasa da, bu stratejilerin ne derece etkili olduğu ve göçmen işçilerin sendikaya ne kadar dahil edileceği konusu belirsizliğini korumaktadır. Örneğin Eemshaven şantiyelerinde hiper-mobil inşaat işçilerini temsil eden Hollandalı bir sendikanın çabalarını inceleyen Berntsen, L. ve N. Lillie (2014) taşeronluk, uluslararası hareketlilik, yasal tecrit ve işverenlerin anti-sendikacılık uygulamalarının, sendikal hakların uygulanmasını

zorlaştırdığını ve finansal olarak iyi durumda olan sendikaların bile, ancak, sınırlı sayıda işçinin, sınırlı bir süre için istihdam koşullarını iyileştirebildiklerini ortaya koymuştur.

Avrupa Birliği örneğinde ise serbest dolaşım ve geçici işçi gönderme (posted workers) biçiminde gerçekleşen göçlerin “geçici” oluşunun, sendikaların bu göçmen işçileri örgütlemesini ayrıca etkilediği belirtilmektedir. Özellikle Laval ve Lindsay Petrol örneklerinde, yabancı taşeron işçilere karşı kampanyada olduğu gibi sendikalar kendilerini zor bir durumda bulmaktadır. Sendikalaşma hakkı, toplu pazarlık hakkı ve grev hakkı gibi kolektif hakların uluslararası boyutu, Viking ve Laval’ın durumlarında Avrupa Adalet Divanı’nın kararları örneğinde olduğu gibi uluslararası mahkemeler de dahil olmak üzere, uluslararası kurumlar tarafından pek kabul görmemektedir. İsveç’te sendikaların azalan kapasitesi ve sendika yoğunluğunda bir düşüşle birlikte, Avrupa Adalet Divanı’nın Laval kararı sendikaların çalışma standartlarını savunmasını zorlaştırmış ve İsveç işgücü göçü rejimindeki son değişikliklerle birlikte özellikle niteliksiz ve düşük ücretli işlerde çalışma standartları üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Bu gelişmelerin, “iyi düzenlenmiş” işgücü piyasası modelinin en gözde örneği olan İsveç’te göçmenlerin güvencesiz çalışması için yeni boşluklar yarattığı belirtilmektedir (Woolfson C., J. Fudge ve C. Thörnqvist, 2014).

Ayrıca sendikalar göçmenlerin sadece çalışma yaşamından kaynaklı sorunlarında değil özellikle düzensiz göçmende olduğu gibi, oturma ve çalışma izinlerinin alınması, barınma ve kamu hizmetlerine erişim gibi sorunlarının çözümünde de yardımcı olacak politikalar uygulamaktadır. Örneğin Avrupa’daki pek çok sendikanın aksine İspanya’daki sendikalar uzun süredir göçmen işçileri destekleyici ve kapsayıcı politikalar yürütmektedir. Ancak bu sendikaların temel amacı göçmen işçilerin örgütlenmelerinden ziyade ağırlıklı olarak onlara yasal ve idari destek sağlamaktır (Cengiz, 2013).

Bununla birlikte bazı sendikaların göçmenlere ilişkin ulusal ve uluslararası göç politikalarının oluşturulması ve var olan göç politikalarının eleştirilmesi ve değiştirilmesi yönünde de çaba harcadıkları görülmektedir. Güney Kore’de sendikalar düzensiz göçmen işçilerin sınır dışı edilmesini önlemek ve bütün işçilerin yasallaştırılmasını sağlamak, sendikal hakları (sendikalaşma hakkı, grev hakkı, toplu pazarlık hakkı) kazanmak, **İstihdam İzin Sistemi**’nin kaldırılması ve **Çalışma İzin Sistemi**’nin uygulamaya konulmasını sağlamak üzere çalışmalar yapmıştır. İspanya’da da göçmen işçilere yasal statülerine bakılmaksızın eğitim, sağlık hizmetleri ve bazı sosyal yardımların sunulması için yetkililere baskı yapmıştır (Cengiz, 2013). İspanya ve İtalya’da hükümet üzerinde baskı oluşturmak için göçmen işçilere yardım birimleri oluşturulmuş,

Fransa'da göçmen işçilerin oturma ve çalışmalarının kayıtlı hale gelmesi için hükümet politikalarını etkilemek üzere grevler düzenlenmiştir.

Sendikaların toplum içindeki yasal ve yapısal pozisyonlarının farklı özellikleri nedeniyle göçmenlere özgü stratejiler geliştirmesi gerektiği belirtilmektedir. Dolayısıyla üçüncü ikilemin de hala geçerli olduğu belirtilmektedir. Dil eğitiminin yanında başka stratejilerin de geliştirmesi gibi. Özellikle İtalya ve İspanya örnekleri verilerek sadece işyerinde değil mahallelerde örgütlenmeye ve toplumsal sendikacılık hareketlerine odaklanılması gerektiği ve sendikaların sivil toplum örgütü gibi hareket etmesi gerektiği belirtilmektedir.

Ancak Fransa örneğinde görüldüğü gibi, her ne kadar göçmenlere özgü politikalar uygulansa ve göç sürecinden kaynaklanan sorunlarda yardım edilse de, düzensiz göçmenlerin kayıt altına alınmasından sonra süreç

göçmen işçilerin sendikaları sadece bir yardım derneği olarak görmeleri ve sendikadan uzaklaşmalarıyla sonuçlanmıştır.

Genel olarak bakıldığında sendikaların, göçmenlere yönelik üç tür politika yürüttükleri görülmektedir. İlki göçmenlere göç sürecinden kaynaklanan sorunlarda yardımcı olmaktır. İkincisi sendikaların göçmenlerle ilgili ulusal/uluslararası politika oluşturma süreçlerine katılmaları ve/veya bu politikaları etkilemeye çalışmalarıdır. Üçüncüsü ise sendikaların göçmenleri örgütlemek için yaptığı doğrudan faaliyetlerdir.

ILO (2008) ise sendikaların göçmen işçilere ilişkin dört farklı politika uygulayabileceklerini belirtmektedir: (1) Hak temelli göç politikalarını desteklemek, (2) Diğer ülkelerdeki sendikalarla birlikte hareket etmek (3) Sendika üyelerini bilgilendirmek ve eğitmek (4) Göçmen işçilere ulaşmak.

Daha yakın zamanlarda ise sendikaların emek hareketinde kapsayıcılığa dayalı yeni bir örgütlenme modeline yol açan, göçmenlere yönelik daha hafif bir tutum benimsemiş olduğu görülmektedir.

Göçmene işe 'Evet' eşitsizliğe 'Hayır'

Yönetmelik son aşamada

Hükümet, ülkelerindeki çatışmalardan kaçarak Türkiye'ye gelen 1.1 milyondan fazla Suriyeli'ye çalışma izni sağlamak amacıyla bir yönetmelik çalışması yapıyor. Suriyelilerin çalışma usul ve esaslarının yanında bütün diğer haklarını da belirleyecek yönetmelikte son aşamaya gelindi. Ancak yönetmelikle getirilmesi beklenen düşük sigorta primi uygulaması işçi sendikalarının tepkisine neden oldu.

Sadece kaza ve hastalığa

Çalışma Bakanlığı, Suriyelilerin buldukları illerde istihdam edilmeleri ve bu şekilde büyükşehirlere göçü engellemek amacıyla işverenlerin çalışma izni olan Suriyeliler için ödeyeceği primi yüzde 2'ye indirmeyi planlıyor. Bu rakam sadece iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortasına prim ödemeleri anlamına geliyor. Türkiye'de normal çalışanlar için ödenen sigorta primleri yüzde 32.5'e çıkıyor.

Sendikalar tepki gösterdi

İşçi sendikaları düşük prim uygulamasına karşı çıktı. Türkiye Demir ve Çelik Sendikası...

Hükümet'in, işverenlerin Suriyeliler için ödeyeceği primi yüzde 2'ye indirme planı sendikaların tepkisini çekti. DISK, "Doğduğu ülkeye, etnik kökenine bakılmaksızın tüm işçilerin sosyal haklarla çalışma hakkı var. Düşük prim eşitlik ilkesine aykırın" açıklaması yaptı

Kriterleri kaldırabilir

Düşük prim uygulamasının bir bakıma işverenlere yarayacağı da belirtiliyor. İşverenlerin düşük prim ödemek için Türk işçileri atarak yoğunlukla Suriyelileri işe alması olasılığı sendikaların bir başka endişesi. Öte yandan Çalışma Bakanlığı 6 aylık ikamet tezkeresi olanlar ile 1 yıllık ikamet tezkeresi olan Suriyelilere çalışma izni verilebilecek düzenlemeyi planladı. Düzenleme ile 1 milyon Suriyeli yasal yollardan çalıştırılabilecek. Bakanlık işe uyum kriterini kaldırarak çalışma izni verme

Göçmen işçilere yönelik sendikal stratejiler; Uluslararası, bölgesel düzenlemeler (örneğin AB düzenlemeleri), ulus devlet, ulusal endüstri ilişkileri sistemleri, işverenler, sektörel dinamikler, tekil sendikaların tutumları gibi farklı faktörlerin etkileşimi ile şekillenmektedir. Ülkelerin, sınıfsal yapıları, ırk/etnisite bileşimleri ve "sosyal hakların" düzeyi sendikaların eylemlerini örtük veya açık olarak belirlemekte ve sendika üyeleri ve göçmen işçilere yönelik çalışma şekillerine yansımaktadır.

TÜRKİYE'DE SENDİKALAR VE GÖÇMEN İŞÇİLER

Türkiye geleneksel göç alan ve Batı Avrupa ülkelerine göç veren

ülke konumuna ek olarak, 1990'lardan itibaren emek göçü alan ülke ve/veya transit göç ülkesi konumuna da girmiştir.

Türkiye'ye yönelen bu göçlerin çoğunlukla düzensiz göç kapsamında olduğu belirtilmektedir (Erder, 2007; İçduygu, 2004; Kirişçi, 2007; Lordoğlu, 2010; Toksöz, 2008). Komşu ülkelerde ekonomik istikrarsızlıklar ve siyasi çatışmalar, Doğu ile Batı arasında bir geçiş bölgesi olarak Türkiye'nin coğrafi konumu, Avrupa ülkelerinin kısıtlayıcı göç politikaları ve sıkı sınır kontrolleri sonucunda göçü yeniden yönlendirme çabaları Türkiye'ye yönelik düzensiz göçün bu artışına katkıda bulunmuştur (Gökbayrak ve Erdoğan, 2010: 92).

TÜRKİYE'DE GÖÇMEN İŞÇİLERİN SENDİKAL HAKLARI

Türkiye, onayladığı uluslararası sözleşmeler ve T.C. Anayasası hükümleri gereği, göçmen işçilerin temel insan haklarına saygı göstermek ve sendikal haklarını tanımakla yükümlüdür. Dolayısıyla Türkiye'de göçmen işçiler, Anayasal ve yasal olarak, sendikal örgütlenme ve sendikal faaliyette bulunma haklarına sahiptir.

Anayasanın 51. Maddesine göre tüm çalışanların sendika kurma hakkı vardır. Türkiye, temel insan haklarından olan sendikal hakları tüm insanlar için güvenceye alan uluslararası sözleşmeleri usulüne uygun olarak onaylamıştır.

Anayasanın 90. Maddesine göre ise **“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır”.**

2821 sayılı eski Sendikalar Kanunu'na göre yabancıların sendikalara üye olmasının önünde bir engel bulunmaktaki, yalnızca sendika kuruculuğu için Türk vatandaşı olmak şartı aranmaktaydı. Yeni 6356 sayılı Sendikalar

ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda, sendika kurucusu olmak için gereken Türk vatandaşı olmak ve Türkçe okur-yazar olmak şartları ILO'nun 87 sayılı Sözleşmesine uyum sağlamak gerekçesi ile kaldırılmıştır (Madde 6). Böylece Anayasa'ya ve Türkiye'nin onaylamış olduğu uluslararası sözleşmelere uygun olarak, göçmen işçilerin sendikal haklarını engelleyen herhangi bir hüküm kanunda yer almamaktadır.

Dolayısıyla çalışma iznine sahip ve Sendikalar Kanunu kapsamında işçi sayılan bir işte çalışan yabancıların çalıştıkları işkolunda kurulmuş bir sendikaya üye olmaları, Toplu iş sözleşmesine taraf işçi sendikasının üyesi olmaları veya dayanışma aida-tı ödemeleri halinde toplu iş sözleşmesi hükümlerinden yararlanmaları mümkündür (ÇSGB, 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hk. Kanun ve Uygulaması).

Ancak 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Yasası'na göre sendikaya üyelik, Bakanlıkça sağlanacak elektronik başvuru sistemine e-Devlet üzerinden üyelik başvurusunda bulunulması ve sendika tüzüğünde belirlenen yetkili organın kabulü ile kazanılmaktadır (Madde 17/5).

Ancak bu yeni başvuru sisteminin kayıtsız işçilerin örgütlenmesinin önüne çıkarılan fiili bir engel olan sigorta kaydının bulunmaması gerekçesini ortadan kaldıracak biçimde düzenlenmesi gerekir. Yerli kayıtsız

 Türkiye'de göçmen işçilerin sorunlarını ve örgütlenmelerini henüz gündemine almamış olan sendikalar, göçmen işçilerin korunması ve göç politikalarının belirlenmesi süreçlerinde etkin değiller.

işçilerin e-devlet üzerinden üyelik başvurusu durumunda, ÇSGB'nin, daha önce yaptığı gibi kayıtsız işçilerin sendika üyelik başvurularını sigorta kayıtları olmadığı gerekçesi ile işleme koymamak yerine, sigortası olmayan işçilerin sendika üyeliğini kabul etmek ve işverenleri hakkında işlem yapmak yolunu seçmesi, gerek sendikal hak ve özgürlüklerin hayata geçirilmesi gerekse kayıtdışının önlenmesi açısından son derece önemlidir. Aynı yaklaşımın düzensiz göçmen işçiler için de geçerli olması gerekir (Erdoğan, 2013).

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin toplu iş hukuku göçmen işçilerin sendikal haklarına ilişkin herhangi bir özel kısıtlama içermemektedir. Ancak bu durum, sendikal hakların hayata geçirilmesinde engellerle karşılaşılması anlamına gelmemektedir.

TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN GÖÇMEN İŞÇİLERE YÖNELİK BİR POLİTİKASI VAR MI?

Daha önceden Bulgaristan göçmenleri örneğinde olduğu gibi, göçmen işçilerin, yerli işçilerin işlerini aldıkları düşüncesi, daha sonra "**Romen işçileri gördüğümüz yerde dö-vün**" açıklaması aslında sermayenin işçileri birbirine kırdırma politikalarının Türkiye'de de sendikalarda karşılık bulduğunu göstermektedir. Şu anda bu bakış açısının yumuşamış olduğu söylenebilir ancak göçmenlere ilişkin belirgin bir politika yoktur. Dolayısıyla Türkiye'de göçmen işçiler konusunun, henüz sendikaların poli-

tika ve örgütlenme gündemine girmediğini söyleyebiliriz. Gökbayrak ve Erdoğan ve Toksöz vd. tarafından sırasıyla 2008 ve 2013 yıllarında yapılan iki ayrı alan araştırmasının sonuçları da Türkiye'de sendikaların, göçmen işçilerin sorunlarını ve örgütlenmelerini henüz gündemlerine almadıklarını göstermektedir. Türkiye'de sendikalar göçmen işçilerin korunması, örgütlenmesi ve göç politikalarının belirlenmesi süreçlerinde etkin bir rol oynamamaktadır (Gökbayrak ve Erdoğan, 2010). Son yıllarda Türkiye'ye emek göçünde artış ve çeşitlenme olmasına karşın, sendikaların emek göçü konusundaki yaklaşım ve konumlarında bir değişim olmamıştır (Toksöz vd., 2013).

Sendikalar, düzenli göçmenleri sendikaya ihtiyacı olan bir kesim olarak görmedikleri gibi düzensiz göçmenleri de genel kayıtdışı sorununun bir parçası olarak algılamaktadır. Türkiye'de sendikalarının 1980 sonrası üye ve güç kaybı yaşamasının, hızlı sendikasızlaşma sürecinin ve taşeronlaşmanın göçmenlerin örgütlenmesinin sendikaların gündemlerine bile girememesine neden olduğu belirtilmektedir (Gökbayrak ve Erdoğan, 2010). Özellikle yüksek işsizlik ortamında sendikalar göçmen işçileri gündemine alamamakta, öncelikli olarak Türk işçilerin sorunlarını çözmeyi tercih etmektedirler (Cengiz, 2013).

Sendikalarda genel olarak göçmenlerin örgütlenmesini zor olduğu anlayışı hakimdir. Göçmenler kayıtdışı

çalışanlar, taşeron çalışanlarla birlikte ele alınmakta ve daha önce (istisnalar dışında hala) taşeron çalışanların örgütlenmesi konusunda pek hevesli olmayan sendikalar benzer şekilde göçmenlerin örgütlenmesi konusunda da pek hevesli değildirler. Ancak taşeron işçilerin yeni yeni örgütlenmeye başlaması, (Kaygısız, 2015) bir önceki başlıkta dünyada göçmen işçilerin örgütlenmesine ilişkin örneklerde görülebileceği gibi, aslında göçmen işçilerin de benzer bir şekilde örgütlenebileceğini göstermektedir. Ama henüz bu yapılmamakta, mevcut mevziler korunmak istenmektedir.

Sendikacılar, emek göçü ve düzensiz göç konusunda, gözlemlerine ve işkollarındaki olgulara dayanarak bilgi sahibi olsalar da, sendikaların göçmenlere yönelik ulusal/bölgesel/

uluslararası politikaların belirlenmesini etkileyecek bir faaliyetleri de yoktur. Ancak bazı durumlarda göçmen istihdamına ilişkin kuralların uygulanması ya da kayıtdışı ile mücadele faaliyetleri bağlamında düzensiz göçmen istihdamının önlenmesi amacıyla denetimin harekete geçirilmesi için yetkililere başvurdukları görülmektedir (Toksöz vd. 2013: 133).

Türkiye’de göçmen işçilerin kendileri de uluslararası sözleşmelerin ve ulusal yasaların tanıdığı sendikal haklarına dayanarak örgütlenme çabası içine henüz girmiş değillerdir. Özellikle göçmen işçiler yasal olarak ülkede bulunmuyorsa, örgütlenmeye çalışıldığında bu kendi kendilerini ihbar anlamına gelecektir.

Sendikacılar düzensiz göçmen işgü-

İşçi sınıfının ve sendikaların sermaye karşısında güç kazanması ancak kadın-erkek, etnisite, ırk, vatandaş-vatandaş olmayan ayrımlarının ötesinde birlikte örgütlenmesiyle mümkündür.

cünü bir sorun olarak görmekte ve bu sorunun çözümünde öncelikli aktörün devlet olması gerektiğini belirtmektedirler. Devletin konuyla ilgili etkili yasalar çıkarması, denetimleri sıklaştırması gibi önlemlerle devletin çözüm getirmesi gerektiği sendikacılar arasında yaygın olan bir görüştür. Ayrıca örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılmasıyla sendikaların kayıt dışı ekonominin ve düzensiz çalışan göçmenlerin tespitinde devlete yardımcı olabilecek en etkili kurum olduğu belirtilmektedir. Ancak mevcut durumda sendikaların yine de göçmen işçiler için yapacakları hiçbir şey olmadığı sıkça dile getirilen bir tutumdur (Cengiz, 2013).

SONUÇ OLARAK

Türkiye’de göçmenlere ilişkin yapılan akademik çalışmalarda ve politika metinlerinde önerilen genellikle **“göçün yönetilmesi”** olmaktadır. Göç yönetiminde genel eğilimlerin, yerli işgücünün vasıf yetersizliği veya diğer nedenlerle dolduramadığı işlerde, düzenli göç kanallarının açılması, düzensiz göçün engellenmesi, düzensiz göçmenlerin insan ve çalışma haklarına saygı gösterilerek emek istismarına son verilmesi, sendikalaşmanın önünün açılarak kayıtdışı yerli veya yabancı işçi istihdamının sendikalar vasıtasıyla denetiminin sağlanması” olduğu belirtilmektedir (Toksöz vd. 2013: 133).

Düzenli, düzensiz göçmen yığınlarının sayısının neredeyse 250 milyona yaklaştığı günümüzde **“tüm**

göçmenlerin sendikal haklarının tanınması”nın göç yönetiminde “hak temelli bir yaklaşım”ın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmektedir. Göç yönetiminde hak temelli bir yaklaşımın; sendikalaşma hakkının, yerli işçiler için olduğu gibi göçmen işçiler için de temel bir insan hakkı olduğunu ve göçmen işçilerin sendikalar tarafından temsil edilmelerinin, onların uluslararası belgelerde tanıyan temel haklarının güvence altına alınmasına ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine büyük katkı sağlayacağı belirtilmektedir.

Pek çok uluslararası belgede göçmenlerin sendikal hakları tanınmaktadır. Özellikle 2000li yıllarla birlikte ILO ve diğer uluslararası örgütler de **“hak temelli göçü yönetme politikaları”**na işaret etmektedir. AB’de göçü yönetme politikalarının sendikalarca paylaşıldığı görülmektedir.

Ulusal düzeyde hala, göçmen işçilerin sendikal haklarına vatandaşlık temelinde önemli kısıtlamalar koyan ülkeler mevcuttur. Pek çok ülke, sendikal hakları ikamet ve çalışma iznine bağlı kılmaktadır. Ancak çoğu ülkedeki ulusal mevzuat, göçmen işçilerin sendikal haklarını, ülke vatandaşları ile eşdeğer düzeyde tanımak şeklindedir.

Elbette yasal olarak bu hakların tanınması önemlidir. Ancak haklar yasal olarak tanındığında dahi bu hakların uygulamaya geçirilmesinde büyük sorunlar yaşanmaktadır.

Kağıt üzerinde yazılan hakların gerçekleşmesi bir yana çeşitli davalarla yeni düzenlemeler yapılmakta ve bu eşitsiz uygulamalar kural haline getirilmektedir. Dolayısıyla işçi sınıfının ve sendikaların sermaye karşısında güç kazanması ancak kadın-erkek, etnisite, ırk, vatandaş-vatandaş olmayan ayrımlarının ötesinde birlikte örgütlenmesiyle mümkündür.

KAYNAKÇA

Berntsen, L. ve N. Lillie (2014) "Hypermobile migrant workers and Dutch trade union representation strategies at the Eemshaven construction sites", *Economic and Industrial Democracy*.

Cengiz F.B. (2013) Türkiye'de Sendikaların Düzensiz Emek Göçüne Bakış: İstanbul Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Connolly H., S. Marino ve M. M. Lucio (2014) "Trade Union Renewal and The Challenges of Representation: Strategies Towards Migrant and Ethnic Minority Workers in The Netherlands, Spain and United Kingdom", *European Journal of Industrial Relations*, 20(1), 5-20.

Erdoğan, S. (2013) "Göçmen İşçilerin Sendikal Hakları", *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu V. Bildiriler, Petrol İş yayını* 118: İstanbul, 197-222.

ETUC (2010) Birlikte çalışmak: Avrupa Birliği ve Türkiye'de sendikalar, Belçika.

Gökbayrak, Ş. ve S. Erdoğan (2010) "Irregular Migration and Trade Union Responses: The Case of Turkey", *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Nisan, 12(2): 92-114.

Hardy J., L. Eldring ve T. Schulten (2012) "Trade Union Responses to Migrant Workers From the New Europe": A three sector Comparison in Norway/Germany and UK, *European Journal of Industrial Relations*, 18(4), 347-363.

ILO (2008) *Insearch of Decent Work - Migrantworkers' rights: A manualfortrade unionists,BureauforWorkers' Activities (ACTRAV)*, International Labour Office: Geneva.

Kaygısız İ. (2015) *Güvencesizleşmeye Karşı Örgütlenme Deneyimleri*, PSI Kamu Hizmetleri Enternasyonalı.

Marino S. (2012) "Trade union inclusion of migrant and ethnic minority workers: Comparing Italy and the Netherlands", *European Journal of Industrial Relations* 18(1) 5-20.

Marino S., R. Pennix ve J. Roosblad (2015) "Trade Unions, Immigration and Immigrants in Europe Revisited: Unions' Attitudes and Actions Under New Conditions", *Comparative Migration Studies*, 3:1.

Meardi G. (2012) *Union Immobility? Trade Unions and the Freedoms of Movement in the Enlarged EU*, *British Journal of Industrial Relations*, 50:1, March 2012.

Munck, R. (2011) "Beyond North and South: Migration, Informalization, and Trade Union Revitalization", *Working USA*, (14) 1.

Penninx, R. ve J. Roosblad (2000) *Trade Unions, Immigration and Immigrants in Europe :1960 - 1993: A Comparative Study of Attitudes and Actions of Trade Unions in Seven West European Countries*, United State: Berghahn Books.

Tanyılmaz K. ve M.M. Kurtulmuş Kiroğlu (2007) "Türkiye'de Göçmen İşçiler ve İşgücü Piyasası Üzerine Etkileri", *Türkiye'de Yabancı İşçiler, Aylan Arı* (der.) içinde, İstanbul: Derin Yayınları.

Thörnquist A. (2015) *East-West Labour Migration and the Swedish Cleaning Industry A matter of immigrant competition?*

Toksöz, G., S. Erdoğan ve S. Kaşka (2013) *Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları*, Ankara: Uluslararası Göç Örgütü (IOM).

Woolfson C., J. Fudge ve C. Thörnqvist (2014) *Migrant precarity and future challenges to labour standards in Sweden*, *Economic and Industrial Democracy*, (35), 4, 695-715.

Uygulanması **askeri darbe ile** garanti altına alınan 24 Ocak 1980 kararları doğrultusundaki **neoliberal politikalar**, 90'larla birlikte **Doğu Bloku'nun çözülüşü** ve Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyadaki savaşlar gibi sebeplerle **Türkiye'ye yönelik göç süreci hızlanmış** ve Türkiye **göç alan ülke pozisyonuna** gelmiştir.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE GÖÇMEN İŞÇİ İSTİHDAMI ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI⁽¹⁾

MEHMET AKİF KARA

M. MERYEM KURTULMUŞ⁽²⁾

Göç olgusu, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanların çeşitli nedenlerle yaşadıkları yerden başka bir yere gitmeleri olarak tanımlanan göç, aynı zamanda toplumları sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik olarak etkileyen çok boyutlu bir olgudur (Abadan-Unat, 2006). İşgücü göçü ise, 16. yüzyılda keşfedilen yeni kıtalarda çalışmak üzere kölelere ihtiyaç duyulmasıyla birlikte başlamış, sanayi devrimi ile hız kazanmıştır. Ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla beraber bu hareketlilik çeşitli düzenlemelerle kısıtlanmaya başlanmıştır. Keynesyen ekonomi politikalarının uygulandığı ve kapitalist sistem içerisinde '**altın çağ**' olarak adlandırılan 1945-1970 yılları arasında işgücü hareketliliği, belirli düzenlemeler⁽³⁾ ile daha çok devletler eliyle sistematik bir şekilde yürütülmeye başlanmıştır. Daha sonra, kapitalizmin krizi ile birlikte yüksek oranda göç alan Batı Avrupa ülkelerinin sınır politikaları, bu hareketliliği sınırlama yönünde değişim göstermiştir. Özellikle vasıfsız iş gücünün hareketliliği, göç alan ülkeler açısından istenmeyen durum olarak tarif edilmeye başlanmıştır. Ancak bu kısıtlama ve düzenlemeler göç akışını durdurmamış, aksine düzensiz yollardan gerçekleşmesine yol açmıştır. Böylece yasal yollardan sınırları geçemeyen işçiler-göçmenler, yasa dışı yollarla sınırları geçmeye başlamış ve hedef ülkelerde düzensiz göçmen işçiler olarak işgücü piyasasına dâhil olmuşlardır.

(1) Bahadır Grammeşin'in anısına.

(2) Bu çalışma Mehmet Akif Kara tarafından, M. Meryem Kurtulmuş danışmanlığında 2014 yılında tamamlanan "**Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Emek Göçü ve Göçmen İstihdamı: İnşaat Sektörü Örneği**" başlıklı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi çerçevesinde yapılan alan araştırmasına dayanmaktadır.

YEDEK İŞGÜCÜ ORDUSU OLARAK GÖÇMEN İŞÇİLER

Göçle ilgili çok sayıda teori vardır. Bu teoriler uluslararası göç süreçlerini çeşitli nedensellik mekanizmalarıyla açıklamaktır. Ancak işgücü göçü, çoğunlukla toplumlar ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılığı ile açıklanmaktadır. Diğer taraftan göç dinamikleri, sermaye birikim süreçleri ile eşitsiz gelişmenin maddi ve yapısal süreçlerinden bağımsız olarak açıklanamaz. Sermaye birikimi ve kapitalist ekonominin gelişimi için işgücünün sürekli 'yedeklenmesi' gerekmektedir. Bu yedeklenme, işçilerin pazarlık güçlerini düşürür ve işçi sınıfı hareketi içinde çatışma alanları meydana getirir. **'Yedek işgücü ordusu'** kapitalist ekonomi içinde ikili bir işleve sahiptir. İlki, yedek ordunun sürekli kullanıma hazır bir işgücü po-

tansiyeli olmasıyla ilgilidir. Büyüme ve genişleme dönemlerinde üretime çekilen bu yedek işgücü, bunalım dönemlerinde sokağa atılır. İkincisi ise, bu nüfusun varlığının işgücü pazarında rekabet ortamı yaratmasıdır; dolayısıyla, ücretlerin ve diğer kazanımlarının denetim altında tutulmasına hizmet eder (İçduygu ve Diğerleri, 1998; Kaygalak, 1999; Güllüpınar, 2012; Cığerci, 2013). Marx, Kapital'in 1.cildinde **"görelî bir artık nüfusun"** sürekli oluşumunu tarif etmiştir. Bu bölümde, Marx (2011: 610);

"Ancak emekçi bir artık nüfus, kapitalist temeldeki birikimin ya da servet gelişiminin bir ürünü ise, bu artık-nüfus, tersine, kapitalist birikimin bir kaldıracı, hatta kapitalist üretim tarzının bir varlık koşulu haline gelir. Sermayeye, sanki tıpkı serma-

**ye onu kendi cebinden besli-
yormuşçasına mutlak biçimde
ait olan, kullanıp atılabilir bir
yedek sanayi ordusu oluşturur.
Gerçek nüfus artışının sınırla-
rından bağımsız olarak, serma-
yenin değişen öz-genişleme
ihtiyaçları için, sömürülmek için
daima hazır olan bir insani mal-
zeme kitlesini yaratır”** der.

Bu kitle bir bakıma kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişmesine bağlı olarak, düzensiz bir biçimde çevreden-merkeze doğru⁽⁴⁾ hareket halindedir. Örneğin 1940'ların başında ABD'de başlayan sermaye birikimi süreci tarımsal nüfusun azalmasına yol açmış, tarımda çalışanlar kentli **'emek gücüne'** dönüşmüş ve bu süreç Latin Amerika'dan kayda değer ölçekte işçi ithal edilmesiyle desteklenmiştir. Proleter kitlenin devasa büyümesi ise aynı zamanda yedek işgücü ordusunun da artmasına eşlik etmiş, ABD'ye **'çevre'** ülkelerden yoğun bir göç akışı başlamıştır (Braverman, 2008: 355).

GÖÇ ALAN ÜLKE OLARAK TÜRKİYE

1 980'li yıllardan itibaren uluslararası düzensiz göçler için Türkiye, hem geçiş ülkesi hem de hedef ülke haline gelmiştir. Başta Avrupa olmak üzere Batılı ülkelere gitmek amacıyla Türkiye'ye gelen sığınmacılar, yerleşmek ve çalışmak üzere gelen göçmenler ve insan ticareti mağdurları gibi farklı nitelikteki göçmen gruplarının yollarının bir biçimde

Türkiye'ye uğradığını görmekteyiz (Toksöz, Erdoğan ve Kaşka, 2012; Akpınar, 2009).

Uygulanması askeri darbe ile garanti altına alınan 24 Ocak 1980 kararları doğrultusundaki neoliberal politikalar, 90'larla birlikte Doğu Bloku'nun çözülüşü ve Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyadaki savaşlar gibi sebeplerle Türkiye'ye yönelik göç süreci hızlanmış ve Türkiye göç alan ülke pozisyonuna gelmiştir.

'Kapitalist dünya ekonomisine ucuz emeğe dayalı eklenme süreci' olarak da nitelendirileceğimiz bu süreçte, enformel istihdam biçimleri yaygınlaşmıştır. Enformelleşme ve kayıt dışı istihdamın yaygınlaşmasının **'devlet'** eliyle hızlandırıldığını ya da en hafif ifade ile **'göz ardı edildiğini'** söylemek mümkündür. Dolayısıyla enformel ekonomi devletin denetimi dışında gerçekleşen bir olgu değildir. Tersine, hâkim sınıfların devlet desteğini de arkalarına alarak, ekonominin işleyişi üzerinde kurdukları hâkimiyeti pekiştirmektedir. Bu faaliyetler üzerinde kaybolan formel denetim ise, enformel faaliyetlerin **'ekonomiyi canlandırıcı gücü'** ve bu faaliyetleri kısa zamanda meşurlaştırabilme potansiyeli gibi etmenlerle telafi edilir.

Enformel sektörde işçi ile işveren arasında herhangi bir **'yasal-hukuki ilişki'** nin söz konusu olmaması, işin niteliği ve kurulan ilişkiyi işverenin inisiyatifine bırakmaktadır. Bu

da güvencesiz istihdam koşullarını getirmektedir. Göçmen işçiler de çoğunlukla bu güvencesiz istihdam koşullarının hâkim olduğu sektörlerde istihdam edilmektedir.

GÖÇMENLERİN İSTİHDAM EDİLDİKLERİ SEKTÖRLER

Göçmen işçiler birçok iş kolunda istihdam edilmektedir; ancak kayıt dışı bir biçimde çalıştırıldıkları için sayıları tespit edilememektedir. Çalışma Bakanı Faruk Çelik, 2 Temmuz 2014 tarihli beyanında, Türkiye’de kayıt dışı çalıştırılan göçmen işçi sayısına ilişkin verilerinin olmadığını ifade etmiştir. Bakan, 2013’te ise 2504 işyerinde 4832 kişinin kayıt dışı çalıştığının tespit edildiğini söylemiştir.

Göçmen işçilerin genellikle yerli iş gücünün istemediği tehlikeli, kirli ve küçük düşürücü işleri (Dirty, Dangerous, Demeaning) yaptıkları belirtilmektedir. Göçmenlerin yaygın bir şekilde istihdam edildiği işler, emek yoğun ve enformel çalışma oranının yüksek olduğu sektörlerdedir. Özellikle kayıt dışı çalışmaya en elverişli istihdam alanı olan kadın göçmenlerin çalıştığı ev hizmetleri ve Türkiye’deki yapısı itibarıyla genellikle küçük ve orta ölçekli firmalardan oluşan, büyük işletmelerin üretimlerinin bazı kısımlarını küçük ölçekli fason firmalara kaydırduğu tekstil sektörü, düzensiz göçmenlerin rahatlıkla çalışabilecekleri sektörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevsimlik

çalışmanın yaygın olduğu turizm ve eğlence sektöründe Türkiye’nin daha çok güney illerindeki oteller de, göçmenlerin kendilerini rahatlıkla ‘saklayabilecekleri’ bir alan oluşturmaktadır.

Benzer şekilde, Türkiye’de inşaat sektörü de hem küçük ölçekli firmaların sayısının fazlalığı ve hem de kayıt dışı istihdamın yaygın oluşu nedeniyle göçmenlerin çalışması için ‘uygun’ bir sektördür. Türkiye’de tarım sektöründen sonra kayıt dışı çalışma oranının en yüksek olduğu inşaat sektöründe kayıtlı çalışanların sayısı, Nisan 2014 yılı verilerine göre, 1 milyon 906 bindir (TÜİK, 2014). Buna göre, kayıtlı iş gücünün yaklaşık %6’sı inşaat sektöründe istihdam edilmektedir.

Ancak inşaat işi, her biri ayrı bir taşeron verilen birbirinden farklı ustalık alanlarından oluşmaktadır. Bu ise, her bir iş için ayrı taşeron ilişkisinin kurulmasına neden olmaktadır. İşin parçalanarak taşeron devredilmesi, çok katmanlı çalışma ilişkileri düzeni oluşturmakta, çok sayıda taşeronun yer aldığı uzun bir zincir kurulmasına yol açmaktadır (Çınar, 2013: 12).

Böylelikle de hem kayıt dışı istihdam, hem de güvencesiz çalışma koşulları artmakta, ancak bunu engelleyecek bir sendikal örgütlenme söz konusu olamamaktadır. İnşaat sektörü, genel olarak bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de düzensiz göçmen işçi istihdamının yaygın olduğu sektörlerin başında yer almaktadır.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE GÖÇMEN İŞÇİ İSTİHDAMI: İSTANBUL'DA BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Alan araştırmasında yarı yapılandırılmış soru formu ile yüz yüze görüşme ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Soru formu dört kısımdan oluşmuştur: (1) Görüşmecilerin yaş, eğitim vb. genel özellikleri, (2) Göç etme nedenleri ve göç süreci, (3) Çalışma koşulları, (4) Yaşam koşullarına ilişkin sorular yer almıştır. Alan araştırmasında sırasıyla 9 göçmen işçi, 2 işveren, 1 göçmenlere iş bulan aracı/komisyoner olmak üzere toplam 12 görüşmeci ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler kahvehane, oto park ve bina inşaatı alanlarında gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda görüşme yapılan

göçmen işçilere ilişkin genel bilgiler verilmektedir.

Göçmen işçilerin geldikleri ülkelere ve geliş biçimlerine göre Türkiye'deki yasal konumları farklılaşmaktadır. Aralarında turist vizesi ile yasal olarak ülkeye giriş yapan ve vize süresini uzatmayarak ya da giriş-çıkış yapmayarak yasadışı konuma düşenler olduğu gibi, ülkeye doğrudan yasadışı yollardan giriş yapanlar da bulunmaktadır. Görüşmecilerden biri ise ülkede evlilik yoluyla vatandaşlık almıştır.

Görüşmeciler arasında turist vizesi ile ülkeye girenler, Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkeye giriş-çıkışı sorunsuz olmayan ve kolay olarak turist vizesi alınabilen ülkelerin vatandaşlarıdır. Ancak araştırmada, turist vizesiyle gelen göçmenlerin yolculuğun masraflı olması nedeniyle giriş-

Görüşme Yapılan Göçmen İşçilere İlişkin Genel Bilgiler

No	Yaş	Ülke/Menşesi	Çalıştığı İş	Niteliği	Geldiği Ülkede yaptığı İş	Yasal Konumu	Eğitim Durumu
1	27	Gürcistan	Bina inşaatı	İşçi-hamal	Öğretmen - özel	Turist vizesi	Üniversite mezunu - öğretmenlik
2	21	Azerbaycan	Bina inşaatı	İşçi-hamal	İnşaat	Turist vizesi	Ortaokul terk
3	40	Türkmenistan	Bina inşaatı	Ustabaşı	İnşaat	Vatandaşlık almış	İlkokul
4	17	Türkmenistan	Bina inşaatı	Hamal	İşsiz	Turist vizesi /geçmiş	Ortaokul terk
5	43	Ermenistan	Nalbur-hamal	Nalbur-hamal	Çiftçi	Kaçak	Ortaokul
6	18	Suriye	Bina inşaatı	Alçıpan	İnşaat	Kaçak	İlkokul
7	28	Afganistan	Bina inşaatı	İşçi-hamal	Çiftçi	Kaçak	İlkokul
8	23	Suriye	Bina inşaatı	Hamal	Sanayi sitesinde güvenlik	Kaçak	Lise
9	28	Suriye	Bina inşaatı	Hamal	Serbest Ticaret-Pazarlama	Kaçak	Lise

çıkış yapmadan çalışmaya devam ettikleri görülmüştür.

Görüşülen göçmenlerin geldikleri ülkelerde yaşadıkları yerleşim yerleri farklıdır. Aralarında köylerden göç edenler olduğu gibi, kentlerden göç edenler de söz konusudur. Bu çerçevede Ermenistan, Afganistan, Türkmenistan gibi ülkelerden göç eden görüşmeciler köyde yaşadıklarını, diğer ülkelerden gelenler ise kent merkezlerinde yaşadıklarını belirtmiştir.

Göç etme nedenlerine baktığımızda, göçmenlerin farklı nedenlerle Türkiye'ye geldikleri görülmektedir. Bunlar arasında ekonomik nedenler ve savaş ön plana çıkarken sosyal ağların varlığı, coğrafi yakınlık, göç yasasının kapsamlı olmayışı, dini ve etnik nedenler de Türkiye'ye göçün sebepleri arasında sayılmıştır.

Görüşmeler ve alanda yaptığımız gözlemler, göçmenlerin ekonomik ve sosyal nedenlerle göç ettiğini, geriye dönüşün Gürcü göçmen dışında pek düşünülmediğini; ancak yine de Türkiye'de, İstanbul'da ekonomik sıkıntının artması ile birlikte Batı'ya doğru bir göçün yeniden yaşanabileceğini ortaya koymuştur.

Türkiye'nin esnek vize uyguladığı Gürcistan, Türkmenistan gibi ülkelerin vatandaşları göç sürecinde sıklıkla '**sosyal ağlar**'ı kullanmaktadır. Sosyal ağlar aynı zamanda iş bulma yollarından biridir. Diğer iş bulma kanalları ise aracı, komisyoncu, tanıdık, iş bulma ofisleri, gezerek iş arama, işçi pazarları vs. iş bulma olarak kar-

şımıza çıkmaktadır. Özellikle İkitelli ve Aksaray gibi '**göçmen semtlerinde**' kahvehanelerin ve nalburların bu işlevi yerine getirdiği görülmüştür.

"Günlük olarak Zeytinburnu, Aksaray civarındaki kahveleri dolaşıp oralarda iş bakıyorum. Genellikle günlük 30 liraya iş buluyorum inşaatlarda. Hamal olarak tabii..." (Suriye, 28 yaşında).

Görüşülen göçmenler daha çok bina inşaatında istihdam edilmektedir. Araştırma inşaat sektörünü kapsamakla birlikte, görüşülen göçmenlerden sadece biri (Ermenistanlı) sektörün paralel kolu olarak değerlendirilebilecek nalbur işinde çalışmaktadır. Nalburda çalışan Ermeni işçi burada temizlik ve satış gibi günlük işlerin yanı sıra inşaat malzemelerinin taşınması işini de gerçekleştirilmektedir. Nalburlar, yukarıda da belirtildiği gibi, aynı zamanda '**göçmen semtleri**'nde bulunan iş bulma kurumu gibi de faaliyet yürütmektedir. Buna ilişkin olarak, '**göçmen semti**'nde, nalburluk yapan bir Türkiye Ermenisi işveren, hamallık vb. işleri yaptırmak için günlük ya da saatlik Türkmen hamalları çalıştırdığını ya da gelen ustabaşı, işveren inşaatçıların günlük olarak işçi talep ettiklerini ifade etmiştir.

Araştırmada göçmen işçilerin yerli işçilerle aynı işi yapmalarına karşın daha az ücret aldıkları tespit edilmiştir.

"Yerli işçilerden daha aza çalışıyorum. Ama sonuçta ben de işimi yapıyorum. Bu nedenle

Türkiye'de inşaat sektörü hem küçük ölçekli firmaların sayısının fazlalığı ve hem de kayıt dışı istihdamın yaygın oluşu nedeniyle göçmenlerin çalışması için 'uygun' bir sektördür.

paramı alıyorum. Patron da bunun farkında. Eğer düzgün çalışmazsam beni işe almaz. Sonuçta bir alışveriş gibi bir şey bu." (Gürcistan, 27 yaşında).

İşçilere verilen ücretler sektörde firmadan firmaya değişmektedir.

"İşçi ücretleri farklı... Yanımda daimi çalışan, sigortalı 3 işçi var. Ustabaşı var. Diğer işçiler sigortasız, günü birlik çalışıyorlar. Ben günlük veriyorum maaşları. Çünkü gelmeme ihtimalleri var. Toplam 13 işçi çalışıyor. Biri göçmen. Günlük 50 TL veriyorum. Diğerlerine 80 tl-100 TL arası, işin durumuna göre veriyorum." (İşveren)

"Günlük aldığım ücret işe göre değişiyor. Bazen 30 TL oluyor bazen 50 TL oluyor. İşleri gün-

lük olarak buluyorum zaten. Çalışma süreleri de değişiyor. Zaten iş üzerinden anlaşıyoruz. Yani belli bir saat yok. Çavuş gelir bizi alır. Kaç kişiysen işte şu işi şu saate bitirmek gerek. Ekip işi bir bakıma... 8 saat de sürüyor, 12 saat de sürüyor." (Afganistan, 28 yaşında).

Yine işin niteliğinin artması ücretlerin artmasına yol açtığı halde, göçmen işçiler yerli işçilerle aynı ücreti alamamaktadır. Görüşmecilerden birisi Türk vatandaşlığına geçmesine karşın günlük 100 TL ücret aldığını ifade etmiştir. Aynı işi yapan yerli işçi ise ortalama 150 TL almaktadır.

Görüşmelerde, savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan bir Suriyeli işçi 'iş bulduğu' için 'şükrettiğini' ve ücretini de zamanında verdiği için patronla aralarının iyi olduğunu söylemiştir:

“14 yaşımdan beridir bu işi yapıyorum. Suriye’de iken inşaatlarda çalıştım. Kalıp işi yapıyordum. Buraya geldiğimde de kolay iş buldum. Alçıpan işi yapıyorum. İş bulma konusunda daha şanslıyım. Daha önce bu sektörde çalışmam nedeniyle iş buldum. İlk başlarda günlük işlere gitsem de şimdi tanıdığım patronlar var. Onların işini yapıyorum, memnunum... Patronla aram iyidir. Sonuçta bana iş veriyor, paramı zamanında veriyor.” (Suriye, 18 yaşında).

Araştırma sırasında görüşülen göçmen işçiler herhangi bir iş kazası geçirmemelerine karşın çalışırken herhangi bir koruyucu malzeme ya da giysi de giymediklerini ifade etmişlerdir. Gidilen inşaat alanlarında yerli işçilerin de –dış cephede çalışanlar hariç– kask, eldiven vs. gibi koruyucu giysileri giymedikleri gözlemlenmiştir.

“İşveren herhangi bir giysi vermiyor. Sadece yukarı katlara çimento, tuğla gibi malzemele-ri taşıırken ya da harç kararken eldiven takıyoruz. Kask falan yok.” (Suriye, 18 yaşında).

“Çalışırken yaralanan işçileri eğer sigortası varsa hastaneye gönderiyorum. Göçmen işçilerde şimdiye kadar yaşamadım. Ama çoğu zaman yaralanan işçileri hastanenin kapısına bırakıp gidiyorlar. Ya da tanıdık doktor falan bulup tedavi etti-

riyorlar, o patronun insanlığına kalmış bir şey. Tedavi masraflarını bazen kendileri karşılayan da var ama daha çok işçinin yevmiyesinden kesiyorlar” (İşveren B).

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (İSİG) verilerine göre, 2014 yılının ilk 6 ayında inşaat ve yol işkolunda 187 işçi iş cinayetine kurban gitti. Bu işçilerin 109’u çok basit önemlerle önü alınabilecek olan yüksekten düşme sonucu, 36’sı ise ezilme sonucu yaşamını yitirmiştir (İSİG, 2014). Bu iş cinayetlerinin 18’i ise göçmen işçidir. Gürcü, Suriyeli, Mısırlı, Türkmen, İranlı ve Afgan işçilerin öldüğü belirtilmektedir (İSİG, 2014).

Saha araştırmasında görüşülen bir işveren çoğunlukla kazaların dış cephede gerçekleştiğini bu nedenle sadece dış cephede sigortalı işçi çalıştırdığını, diğerlerine sigorta yapmadığını belirtmiştir.

“Sigortalı işçiyi sadece dış cephede çalıştırıyorum. Şu anda 4 işçi sigortalı. Kazalar en çok dış cephede oluyor. Diğerlerine yapmıyorum.” (İşveren A).

Göçmen işçilerin ve son dönemde özellikle Suriyelilerin ülkeye geliş ile inşaat başta olmak üzere birçok işkolunda ucuza çalışması, ücretlerin genel olarak düşmesine, yerli işçilerin işlerini kaybetmelerine ya da daha zor iş bulmalarına neden olmuştur. Bu yerli işçiler ile göçmenler arasında sık sık tartışmalara ve kavgalara neden olmaktadır ki, daha

Önce de, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelerden gelen göçmenlere dönük benzer tepkiler görülmüştür. Yapılan görüşmelerde, göçmen işçilerden biri bu rekabet ortamını şöyle ortaya koymaktadır:

“Günlük yevmiye ile çalışıyorum. Kaçak olduğumuz için ucuza çalışıyoruz iş almak için. Bu tabii diğer işçilerle aramızda sorun yaratabiliyor. Kötü davranıyorlar. Sonuçta onlar 80 liraya çalışırken biz 50 liraya çalışıyoruz. İşlerini çaldığımızı düşünüyorlar. Ama bizim de çalışmamız lazım.” (Afganistan, 28 yaşında)

Sendikalar da genelde göçmen işçileri, genel ücret düzeyini düşürdükleri için ‘düşman’ gören ve göçmen akınının kontrol altına alınmasını, hali hazırda zayıflamış olan işçi haklarının savunulmasında bir araç kabul eden savunmacı bir pozisyon üstlenmektedir (Erder, 2007). Türkiye’ye gelen göçmenlerin bir kesiminin tarımda, inşaat sektöründe, imalat sanayiinde ve ev hizmetlerinde çalışmaya başlamalarının fark edilmesi üzerine, sendikacıların, iş yeri denetimi yapan müfettişlerin ve formel istihdama dayanarak üretim yapan yerleşik sanayicilerin, ‘yabancı işçilerle mücadele’ gibi çağrılar yapmaya başladığını belirtmektedir.

Son dönemde “belgeli/belgesiz” ayrımını yapmadan “dayanışmacı” bir yaklaşım benimseyen derneklerin olduğunu da belirtmek gerekir.

Örneğin Deri Tekstil Kundura İşçileri Derneği üyesi **İbrahim Yurtsever** (Bestanuçe, 2014), göçmen işçilerle birlikte artan ucuz iş gücü nedeniyle yerli işçinin zam isteme veya “bu iş zor, ben bunu bu fiyata yapamam” deme gibi bir şansı kalmadığını, bunun suçlusu olarak göçmen işçilerin görüldüğünü ancak asıl ‘düşman’ın göçmen işçiler olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“...Bulgar, Afgan, Yugoslav göçmenleri geldi. Aynı sıkıntıyı hep yaşadık. Kürtler geldiğinde de Kürtlere kızdık. Patronlar kulağımıza eğilip ‘Aman bu Kürt’tür dikkat edin’ diyerek aramıza duvarlar örmeye çalıştı. Yani kapitalizmin doğası bu... Bu kapitalist mantığı anlamamız ve temelde ona karşı mücadele etmemiz gerekiyor. Bizim düşmanımız göçmen işçiler değildir.”

İşçi Hakları Derneği Başkanı **Erdal Çınar** (Bestanuçe, 2014) ise, sermayenin her zaman işçiyi dil, din, ırk yönünden karşı karşıya getirip daha rahat sömürdüğüne dikkat çekmektedir:

“Patronlar işçiyi her daim bölmelinin yolundadırlar. Daha ucuza çalıştırmanın yolundadırlar. Son dönemde de Suriyeli işçiler karşımıza çıkmıştır. Başka bir yerde de başka bir sorun vardır, Kürt işçi sorunu vardır. Benzer sorunların hepsi karşımızda mevcut. Yani mesele yumurta tokuşturma meselesidir. Patronlar bunu

hep yaparlar ve başarılılar da. Yumurta tokuşturur gibi işçiyi birbirine tokuştururlar”.

GÖÇMEN İŞÇİLERİN YAŞAM KOŞULLARI

Çeşitli göçmen grupları, İstanbul'da farklı semtlerde toplanmışlardır. Örneğin, pek çok araştırmada da ortaya konulduğu üzere, Iraklı ve Suriyeli göçmen ve mültecilerin Fatih, Kurtuluş, Kumkapı, Tarlabası gibi semtlerde; Afgan, Özbek, Türkmen göçmenlerin Zeytinburnu, Fatih, Kumkapı gibi semtlerde; Afrikalıların ise Kurtuluş, Dolapdere, Kumkapı gibi semtlerde yoğun olarak yaşamakta olduklarını görmekteyiz. Bahsi geçen semtlerde gayri resmi bir entegrasyon ve göçün devamı sağlanmakta, yine çeşitli bağlantılar ile menşe ülkeyle bir süreklilik ilişkisi kurulmaktadır.

Böylece hem yeni göçmenlerin gelişini sağlanmakta, hem de hedef ülkede (Türkiye) sosyal bir dayanışma ağı kurulmaktadır (Massey ve Diğerleri, 1993: 448; Abadan-Unat, 2006: 36). Bu sosyal ağlar vasıtasıyla göçmen işçiler hem iş hem de barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Park köşelerinde battaniye, çuval, naylon branda gibi çeşitli malzemelerle yapılmış derme çatma çadırlarda, metruk binalarda ya da kiralari çok yüksek bakımsız odalarda barınan göçmenler, zor şartlarda yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Örneğin, Okmeydanı'nda bulunan bir parkın köşesinde battaniye, çuval, naylon branda gibi malzemelerle yapılmış çadırlarda Suriyeliler barınmaya çalışmaktadır. Özellikle Fatih, Kumkapı gibi '**göçmen semti**' olarak rahatlıkla nitelendirilebilecek merkezi sayılabi-

Sosyal ağlar vasıtasıyla göçmen işçiler hem iş hem de barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

lecek semtlerde birçok metruk, eski, bakımsız binalarda göçmenler fahiş fiyatlara kalmaktadır. Bunun dışında, şehre uzak bölgelerde ikamet eden göçmenler de vardır. İşe gitmek için uzun saatler harcasalar da hem gözden uzak olmak hem de daha ucuza ev kiralamak için şehrin uzak bölgelerini tercih ettiklerini belirtmektedirler.

Görüşülen göçmen işçilerin eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere '**kayıtlı**' olmadıkları için ulaşamadıkları görülmektedir. Kamu sağlık kurumlarının hizmetlerinden yararlanmadıkları gibi, pahalı olması sebebiyle özel sağlık hizmeti de alamamaktadırlar. Örneğin Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan gibi ülkelerden gelen göçmenler Türkiye'de sağlığın pahalı olması nedeniyle senede bir defa da olsa ülkelerine dönüp sağlık hizmeti aldıklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan alan araştırması sırasında Kumkapı'da bir sivil toplum kuruluşunun göçmenlere ücretsiz sağlık hizmeti verdiği görülmüştür.

Herhangi bir kayıtları olmadığı için göçmenler çocuklarını okullara kayıt yaptıramamaktadır. Alan araştırmasında görülmüştür ki, göçmen semtlerinde var olan çeşitli okul, dernek, kilise gibi kurumlar göçmenlerin çocuklarına '**gayri resmi**' eğitim vermektedir. Örneğin Kumkapı'da bulunan bir Protestan kilisesi bu konuda göçmenlerin çocuklarına gönüllüler aracılığıyla eğitim vermektedir. Diğer taraftan, bölgede bulunan ilkokullarda çok sayıda göçmen çocuk, eğitimcilerin

inisiyatifi ve iradesiyle '**kayıtsız**' şekilde eğitim almaktadır.

SONUÇ OLARAK

1 980'li yılların başından itibaren ucuz emek kullanma yolu ile uluslararası sermayeye eklenme, Türkiye'de sermayenin önemli bir stratejisi haline gelmiştir. Ücretlerin genel olarak baskılanması, kadın ve çocuk emeğiyle birlikte göçmen emeğinin kullanılması, bu stratejinin bir parçasıdır. Türkiye, sıkça vurguladığımız gibi, 1980'lerden itibaren göç alan ülke pozisyonunu kazanmıştır. Bu göç akışı özelleştirmeler, taşeron sistemi ve enformel, kayıt dışı istihdam biçimleri ile birlikte iş gücü piyasasına dahil edilmiştir.

İşverenler açısından kayıt dışı göçmen emeği özellikle inşaat sektörü gibi emek-yoğun ve niteliksiz işlerin yapıldığı sektörlerde yedek işgücü olarak kullanılmaktadır. İşverenler bir taraftan göçmen işçileri, daha az ücretle daha fazla saat kayıt dışı istihdam ederek birçok mali yükten kurtulmakta, iş gücü maliyetlerini düşürmektedir. Diğer taraftan, işçiler arasında rekabet yaratılarak hem genel olarak ücretler aşağıya çekilmekte hem de işçiler üzerindeki denetim arttırılmaktadır. Mevcut konjonktürde Türkiye'nin uzunca bir süre daha göç almaya devam edeceğini tahmin edebiliriz. Bu durumda işçi sınıfı ve işçi örgütlerinin göçmen işçilerle birlikte mücadele etmesi de daha önemli hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

Akpınar, T. (2009). Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

Çiğerci Ulukan, N. (2013). Göçmen İçin Kaçış Yok, Göç Politikaları ve Göçmen Emeği, Eğitim, Bilim ve Toplum, sayı 44, s.32-47.

IOM, (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, Cenevre.

Kaygalak, S. (1999). Zaman ve Mekân Boyutuyla Göç ve Kentleşme: Mersin-Demirtaş Mahallesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kara M. A. (2014). Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Emek Göçü ve Göçmen İstihdamı: İnşaat Sektörü Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaşka, S., Toksöz, G., ve Erdoğan, S. (2012). Türkiye'de Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları. İstanbul: IOM.

Marx, K. (1999 ve 2003). Grundrisse: Ekonomi Politikin Eleştirisinin Temelleri, Arif Gelen (çev.), Ankara: Sol Yayınları (2 Cilt).

Marx, K. (2011). Kapital I.Cilt, Mehmet Selik ve Nail Satlıgan (çev.). İstanbul: Yordam Yayınları.

Marx, K. (2013). Komünist Manifesto. İstanbul: Yordam.

Massey, Douglas S., vd. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", Population and Development Review 19 (3), s. 431-466 http://www2.dse.unibo.it/ardeni/ESI_2013/Massey.pdf

Sassen, S. (1988). The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow, Cambridge University Press.

Tanyılmaz, K., ve Kurtulmuş Kiroğlu, M. (2007). Türkiye'de Yabancı İşçiler - Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri, Türkiye'de Yabancı İşçiler - Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri içinde, F. Arı (ed.), İstanbul: Derin Yayınları, s. 129-155.

Toksöz, G. (10.07.2008). Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin Enformel İnşaat Sektöründe İstihdamı. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.

Wallerstein, I. (2011). Dünya Sistemleri Analizi. İstanbul: BGST Yayınları.

DIPNOT

(3) Sınırı geçmek için vize alma, çalışabilmek için sağlık belgesi alma, oturma izni, çalışma izni gibi düzenlemeler.

(4) Merkez-çevre meselesi göçmenler açısından buldukları mekân-koşullardan daha "ileri" düzeyde olan mekân-koşullarına doğru akıştır. Örneğin; bir köyde yaşayan için şehir merkezi "merkez" olmaktadır.

Avrupa sağının her çeşidinin, toplumsal sorunların üzerini örtmek için, **döneme uygun olarak** ön plana çıkardığı **“yabancılar” söylemi** bir yandan **sosyal sorunları etnikleştirirken**, diğer yandan **göçmenleri** toplumsal yaşamlarında **sorunları olan, yardıma muhtaç kişiler** olarak tanımlamaktadır.

TÜRKİYELİ İŞÇİLERİN 1973 FORD FABRİKASI GREVİ

UĞUR TEKİN⁽¹⁾

Bölgenin tarih boyu göç yollarının üzerinde bulunması ve ulus devlet olgusuyla geç tanışılması gibi nedenlerle Türkiye’de önemli göç hareketleri yaşanmış ve günümüzde de yaşanmaktadır. Anadolu, geçmişten bugüne çevreden göç alan, çevreye göç veren ve kendi içinde de göç hareketleri yaşayan bir bölgedir. Bu göç hareketlerinden biri de, 1961 yılında Almanya ile yapılan işgücü anlaşmasıyla başlayan Avrupa’ya işçi göçüdür. Türkiye Cumhuriyeti, 1964’te Hollanda, Belçika, Avusturya, 1965’te Fransa, 1967’de İsveç ile yaptığı işgücü anlaşmalarıyla önemli sayıda işçiyi Avrupa’ya göndermiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana önemli bir daralma yaşamayan kapitalist metropollerde, Petrol Krizi olarak da tanımlanan, günlük yaşamı önemli ölçüde etkileyen 1973 ekonomik krizinin başlamasıyla, işgücü anlaşmalarının, tek taraflı olarak Avrupa Ülkeleri tarafından sonlandırılmasına neden olmuştur (Abadan-Unat 2002: 63). Anlaşmalarla başlayan bu devasa göç hareketi anlaşmaların sonlandırılmasıyla bitmemiş ve hem Avrupa’yı hem de Türkiye’yi günümüze kadar toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanda etkilemiştir. Alan yazımında Türkiye ve Avrupa arasında gerçekleşen bu hareketliliğin, göç veren ve göç alan ülkelerin toplumsal yapılarına etkileri konusunda çalışmalar mevcuttur.⁽²⁾

Ancak Türkiye’den Avrupa’ya gelen işçilerin, geldikleri ülkedeki sınıf mücadelesindeki ko-

(1) Prof. Dr. **Uğur Tekin**, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

numlanışları üzerine fazla çalışma yapılmamıştır. Her ülkenin farklı toplumsal yapılarına, toplumda sınıfların konumlanışına ve göçle ilişkili farklı tarihsel geçmişlerine bağlı olarak, Türkiyeli göçmen işçiler geldikleri ülkede farklı şekilde konumlanmışlardır. Bu farklı konumlanışın yanı sıra, son yıllarda artarak dillendirilen, yetersiz eğitim, suç işleyen gençler, kökten dincilik ya da paralel toplum anlatıları her toplumda belli oranda gözlenmektedir. Bu anlatı sınıfsal kategorileri ikinci plana iten hegemonik kültür ve kimlik politikalarının bir sonucudur. Avrupa sağının her çeşidinin, toplumsal sorunların üzerini örtmek için, döneme uygun olarak ön plana çıkardığı “yabancılar” söylemi bir yandan sosyal sorunları etnikleştirirken, diğer yandan göçmenleri toplumsal yaşamlarında sorunları olan, yardıma muhtaç kişiler olarak tanımlamaktadır. Topluma uyum söyleminin temelini oluşturan bu yaklaşım, sadece göçmenlerin yaşamlarını zor-

laştırmakla kalmamakta, günümüze kadar göç alanındaki tarih yazımını ve göç araştırmalarını da belirlemektedir. Bu yaklaşımı terk ederek göçmen toplumunda yaşanan sınıf mücadelelerine yakından bakarsak, göçmen işçilerin hegemonik anlamda korunmaya muhtaç olarak tanımlanmalarının tersine, kendi sorunlarını çözmeye yönelik yöntemler oluşturduklarını ve mücadeleler geliştirdiklerini görürüz. Göçmen işçilerin yaşadıkları ülkedeki hakları için verdikleri sınıf mücadelesine bir örnek olarak bu yazıda, 1973 yılında Türkiyeli işçilerin Köln’de kurulu Ford Otomobil Fabrikası’nda yaptıkları grev ve fabrika işgali ele alınmaktadır.

FORD FABRİKASI’NDA “TÜRK GREVİ”

1973 yılının 24-30 Ağustos tarihleri arasında Ford Fabrikası’nda üretimi tamamen durduran bu grev “Türk Grevi” olarak tanımlanmış ve

1961 yılında Türkiye ile yapılan işgücü anlaşmasıyla fabrikadaki işçi bileşimi hızla değişmiş, 1964’ten sonra Türkiyeli işçiler çoğunluğa geçmişlerdir. 1970’lerde Türkiyeli işçilerin yabancı işçiler içindeki oranı %70’dir.

özellikle sağ basında geniş yer almıştır. 1973 yılında Ford Otomobil Fabrikası'nda çalışan 35 bin işçinin 12 binini Türkiyeli işçiler oluşturmaktadır. Ford Otomobil Fabrikası'nda çalışan Alman ve göçmen işçilerin üretimdeki konumlanışı büyük sanayi kuruluşlarının genel özelliğinden farklı değildir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, çok işçi çalıştıran imalat sanayiinde, 70'li yılların ortalarına kadar çalışanların %40'ı basit el işine dayalı otomatik bantta veya makine başında çalışanlardan oluşmaktaydı. 1955'te başlayan işgücü anlaşmalarıyla gelen göçmen işçiler, genellikle büyük fabrikalarda bu tür işlere yerleştirilmiştir. Ford Fabrikası'nda çalışan göçmen işçiler ve özellikle Türkiyeli işçiler de, istisnasız kalifiye olmayan işlerde çalışmaktaydılar. Alman işçilerin sadece

%10'unun çalıştığı bu tür işlerin temel karakteristiği, düşük ücret, ağır iş yükü olmasıydı. Büyük fabrikalarda çalışanlarının diğer %60'nı ise kalifiye işçi, büro elemanı ve üst düzey yöneticiler oluşturmaktaydı. Üst gelir grubunu oluşturan bu kesime sadece Alman çalışanlar dâhil olmaktadır. Fabrikalarda bir anlamda etnik temelde bölünme gerçekleşmekteydi. Göçmen işçilerin kalifiye olmayan işleri üstlenmesi, Alman işçilerin işyerinde eğitim alarak daha kalifiye işlere geçmelerine olanak tanımaktaydı. İşyerinde sendika ve işyeri temsilcileri de bu kalifiye çalışanlar kesimden seçilmekteydiler.⁽³⁾ Büyük fabrikaların göçmen işçilere ilgi göstermesinin temelinde, ekonomik kriz dönemlerinde göçmen işçileri işten çıkarmanın kolay olması ve büyüme dönemlerinde göçmen

işçilerin kolayca ulaşılabilen bir ucuz işgücü kaynağı olmasıydı.

1955 yılından bu yana Almanya'nın İtalya ile işgücü anlaşması olmasına rağmen, Köln Ford Fabrikası göçmen işçi alımına 1960 yılında başlamıştır. 1962 yılına kadar İtalyan işçiler fabrikada büyük çoğunluğu oluşturuyordu. 1961 yılında Türkiye ile yapılan işgücü anlaşmasıyla fabrikadaki işçi bileşimi hızla değişmiş, 1964'ten sonra Türkiyeli işçiler çoğunluğa geçmişlerdir. 1970'lerde Türkiyeli işçilerin yabancı işçiler içindeki oranı %70'dir. 1965 yılında 6.000 olan Türkiyeli işçilerin sayısı, 1973 yılında 12.000'e ulaşmıştır. Almanya'nın önemli bir sanayi merkezi olan Köln'de çalışan Türkiyeli işçilerin yarısı Ford Fabrikası'nda çalışmaktaydı. Bu düzeyde bir göçmen işçi yoğunluğu Avrupa'da çok az fabrikada ve yerleşim biriminde görülmekteydi. Artık fabrikanın üretim birimlerinde ana dil Türkçeydi. Ford fabrikasında çalışan Türkiyelilerin yarısından fazlası işçi yurtlarında kalmaktaydı. Kendi içinde kapalı bir grup oluşturmuş bu yoğunlaşma, hızlı ortak karar alma, alınan kararları hayata geçirmedeki toplu davranışlarda önemli bir etken olmaktadır.⁽⁴⁾

GÖÇMEN İŞÇİLERİN TOPLUMDA YERİ

Geçici bir süre için getirilen ve bu geçiciliği nedeniyle toplumda sosyal ve politik katılımdan tamamen 'dışlanmış' olan göçmen işçiler, çalışma yaşamında bir dizi

konuda yerli işçilerle eşit haklara sahiptiler. Bunun en önemli nedeni, işgücü alım anlaşması yapılırken Alman Sendikaları'nın isteklerinin önemli bir kısmının anlaşmalarda yer almasıdır. Ülkeler arası anlaşmalar yapılırken Alman tarafını, birbirinden farklı istemleri olan üç grup temsil etmektedir. Bunlar, işveren temsilcileri, işçi sendikaları temsilcileri ve devleti temsilen de İş ve İşçi Bulma Kurumu'dur. İşveren temsilcileri, üretim maliyetlerini düşürmede önemli etkisi olan işçi ücretlerini düşürmek amacıyla, alınacak göçmen işçi sayısının yüksek tutulması konusunda baskı yaparken, devlet temsilcileri toplumsal huzursuzluk olasılığı korkusuyla bu sayının sınırlandırılmasını ileri sürmekteydiler. Sendikaların isteklerini ise üç ana noktada toplamak mümkündür.

- İş piyasasında bölünmeyi ve ücretlerin düşmesini engellemek için işçiler arasında çalışma ve sosyal yasalarda eşitliğin sağlanması.
- Göçmen işçilerin Alman işçilerin işlerini almasını engellemek için göçmen işçi alımının devlet kontrolü altında yapılması.
- Gelen göçmen işçilerin konut piyasasına yapacağı baskıyı azaltmak için işverenlerin göçmen işçilere kalacak yer temin etmek zorunluluğunun getirilmesi.

Sendikalar, işgücü alımı anlaşmaları sırasında bu istemlerinin büyük kısmını kabul ettirmişlerdir. Bunun temel nedenleri göçmen işçiye ihti-

yaç duyulan büyük fabrikalarda sendikaların örgütlü olması, devlet ve işveren temsilcileri arasındaki farklı yaklaşımların sendikaların elini kuvvetlendirmiş olmasıdır diyebiliriz.

BÜYÜK EKONOMİK KRİZ GELİYOR!..

1973 Ford grevinin nedenlerini, Ford Fabrikası'nda bu yıllarda yaşanan sorunlar ve konjonktüre bağlı sorunlar olarak iki başlıkta ele alabiliriz. Konjonktüre bağlı sorunlar, yaklaşmakta olan büyük ekonomik krizin işçilerin yaşamlarındaki ilk etkileridir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana kısmen dengeli olarak büyüyen Avrupa ekonomisi, 1973 yılında bir sıkışma içine girmiştir. 1973 '**Petrol Krizi**'nin ilk adımlarıyla Almanya'da enflasyon 1973 yılında %8'e yükselmiş ve buna bağlı olarak da hayat pahalılığında önemli bir artış olmuştur. Bir yıl önce yapılan toplu iş sözleşmeleriyle alınan zamlar artan hayat pahalılığı karşısında erimiştir. Sendikalar ve işçiler yeni toplu sözleşme ve ücret artışı taleplerinde bulunmaktaydılar. Az sayıda olsa da bazı işyerlerinde sendikaların talepleri kabul edilmiştir. İşverenlerin geniş bir kesiminin bu talepleri bloke etmesi karşısında bir dizi iş yerinde huzursuzluklar, protesto hareketleri olmuş, kısa süreli iş bırakmalar ve kendiliğinden grevler gündeme gelmiştir. Bu eylemlerin en etkili olduğu sektör otomobil ve otomobil yedek parçaları üreten fabrikalardı. 80'e yakın fabrikada işçiler greve çıkmıştı.

Bunların en önemlileri Bochum'da Opel fabrikasında, Dortmund'da çelik işletmesi Hoesch'de, Bremen'de Klöckner traktör fabrikasında, Neus'da otomobil yedek parçası üreten Pierburg fabrikasında yapılan iş bırakma eylemleridir.⁽⁵⁾

GREV BAŞLIYOR!..

Ford Fabrikası'nda ise en önemli diğer bir sorun da işyerindeki zorunlu yaz tatilinin 4 hafta olması ve bu sürenin işveren tarafından uzatılmamasıdır. Göçmen işçiler 4 haftalık izin süresinin ülkelerine arabayla gidip gelmeleri için yeterli olmadığını ileri sürerek, yazın 6 haftalık bir izin kullanmak istemekteydiler. Sürekli gündeme getirilen bu talepleri fabrika yöneticileri tarafından kabul edilmemiş, ancak 1972 yazında yaz tatillerini uzatarak geç gelen işçilere de yaptırım uygulanmamıştır. 1973 yılı yaz tatilinde ise Türkiye'ye gidenlerin bir kısmı doktor raporu alarak iznin bitim süresinden bir veya iki hafta sonra işbaşı yapmışlardır. İşveren bu raporları kabul etmeyecek tatil bitiminde işbaşı yapmayan 500 kadar işçiye işten çıkış vermiştir. Otomatik bantta çalışan işçi sayısının önemli sayıda azalması sonucu, burada çalışanların iş yükünün artması da fabrikada huzursuzluklar yaratan başka bir nedendi.

İşçilerin iki istemi vardı. İşten çıkarılan bütün Türkiyeli işçilerin işe alınması, montaj bandı hızının düşürülmesi ve herkesin saat ücretinin bir Alman Mark'ı artırılmasıdır. Bu talep-

"Benzin bitti"

lerinin sendika tarafından desteklenmemesi ve işverence kabul edilmemesi sonucu, Türkiyeli işçiler toplu olarak iş bırakmaya başlamışlardır. 24 Ağustos cuma günü grev başlamış, hafta sonu kısmen çalışanlar olmuş, ama pazartesi günü bütün Ford Fabrikası'nda üretim durmuştur.⁽⁶⁾

Grevin örgütlenmesinde aktif olan çok az sayıda Alman işçinin dışında greve Alman işçilerden katılan olmamıştır. Fabrika, Türkiyeli işçiler tarafından işgal edilmiştir. Bütün Türkiyeli işçiler toplu olarak hareket etmekteydiler. Fabrika kapıları kapatılır, fabrika içinde yürüyüşler yapılır. Grev eğlenceli bir ortamda yürümektedir. İşçiler şarkılar söyleyerek, halay çekmektedirler. Ancak, işyeri temsilcileri grevi desteklememiş ve işverenle anlaşarak grevi bir an önce bitirmek için aktif faaliyet göstermişlerdir. Ülke basınında grev, verilen

haberlerin en önünde gelmektedir. İşçiler kendi sözcülerini seçerler ve işverenle görüşmeye gönderirler. Grev Komitesi'nin istemleri, izinden geç gelme nedeniyle işten çıkarılan işçilerin geri işe alınması, herkes için bir defada kullanılacak 6 haftalık ücretli izin ve herkesin saat ücretine 1 Mark zam yapılmasıdır. Fabrikada düzenli olarak bütün işçilerin katıldığı toplantılar yapılmakta ve grev komitesinin işverenle görüşmesinin sonuçları bütün işçilerin katılımıyla tartışılarak karara bağlanmaktadır. İşveren bazı talepleri kabul ettiğini bildirmiş ancak iki temel talep olan, işten çıkarılan bütün işçilerin geri alınması ve herkes için saat ücretine bir Mark zam yapılmasını kabul etmemiştir. Genel toplantıda bu iki talep kabul edilinceye kadar greve devam kararı işçilerin hemen bütününün katılımıyla alınır. İşverenin çağrısı üzerine Türk

İşçilerin iki istemi vardı. İşten çıkarılan bütün Türkiyeli işçilerin işe alınması, montaj bandı hızının düşürülmesi ve saat ücretinin bir Mark artırılmasıdır. Bu taleplerinin sendikaca desteklenmemesi ve işverence kabul edilmemesiyle, Türkiyeli işçiler toplu olarak iş bırakmaya başlamışlardır.

Grevin önemli bir sonucu da işçiler arasında politikleşmenin görünür biçimde artmış olmasıdır. İşçi temsilciliği seçimlerine işçilerin katılımında, seçime katılan listelerde artış olmuş ve Türkiyeli işçiler işçi temsilciliği seçimlerinde kendi listelerini çıkarmaya başlamışlardır.

Konsoloslugu'ndan temsilciler gelir, işçilerden greve son vermeleri istenir; bu da kabul görmez. Cuma günü fabrikanın ustabaşı ve idari elemanlarından oluşan bir grup Alman ve işverenin dışardan getirdiği grev kırıcılar tarafından işyerinde yürüyüş yapan grevcilere sopalarla saldırı olur, polis de çıkan kavgayı gerekçe göstererek, grev komitesinde olan ve grevi yürüten öncü işçilerin önemli bir kısmını gözaltına alır. Grev böylece sona erdirilmiştir. Sayısı tam olarak tespit edilemeyen çok fazla işçinin işine son verilmiş, grevi yönlendiren Türkiyeli işçilerden Baha Targün ve bazı işçiler çeşitli nedenlerle sınır dışı edilmiştir.

Ford grevi Alman basınında Türk Grevi veya Yasadışı (i) Grev olarak yer almıştır. Almanya'nın en çok satan gazetesi olan BILD'de grevin sonlandırılması, Alman işçilerin fab-

rikaya yeniden hâkim olması olarak verilmiştir. Sağ partiler ve özellikle işveren örgütleri göçmen işçilerin politize olmalarına dikkat çekmiş ve bunların önlenmesine yönelik tedbirlerin alınmasını tartışmaya sokmuşlardır. Sosyal Demokrat partili başbakan olan **Willy Brandt** ise 28 Ağustos'ta yaptığı televizyon konuşmasında, grevdeki işçilerin yasa dışı iş bırakmaları yerine sendikalara geri dönerek, sendikalarla beraber hareket etmelerini önermiştir.

GREVİN SONUÇLARI

Doğal olarak fabrikada grevin başarısızla sonuçlanması bir hayal kırıklığı yaşanmasına neden olmuştur. Ancak işçiler arasında kurulu dayanışma ağları devam etmiştir. Göçmen işçilerin kendilerine güveninde belirgin bir artış gözlenmiştir. Sendikanın grevi desteklememesine

rağmen sendikadan istifalar olmamıştır. Grevin önemli bir sonucu da işçiler arasında politikleşmenin görünür biçimde artmış olmasıdır. İşçi temsilciliği seçimlerine işçilerin katılımında, seçime katılan listelerde artış olmuş ve Türkiyeli işçiler işçi temsilciliği seçimlerinde kendi listelerini çıkarmaya başlamışlardır. 1972 yılında işçi temsilciliğine seçilen yabancıların oranı %16,2 iken, bu oran 1975'te %25,8'e ve 1978'de %47,4'e yükselmiştir. Yabancıların işçi temsilciliğinde temsilinin oranı günümüze kadar %50'nin altına düşmemiştir. Fabrikada yabancılar yönetim kademelerine kendi istemlerini doğrudan iletebilmekte ve işçi temsilcileri kanalıyla yönetimde özellikle göçmen işçileri ilgilendiren kararlarda etkin söz sahibi olmaktadır.⁽⁷⁾ Ford Fabrikası'nın enformel geleneği haline gelmiş olan, çalışanların kendi çocuklarını çırak olarak fabrikaya aldırmaları artık bundan sonra sadece Alman işçiler için değil, göçmen işçiler için de uygulanmaktadır.

Yukarıdaki değişimler günümüzdeki fabrika içi çalışma koşullarını da önemli ölçüde göçmen işçiler lehine etkilemiştir. Göçmen işçilerin geçiciliği üzerine kurulu sistem tamamen değişmiştir. Göçmen işçi çocuklarının

günümüzde dahi çıraklık için işyeri bulma zorlukları göz önünde bulundurulduğunda bu değişimin ne kadar önemli olduğu ortadadır.

DIPNOTLAR

(2) **Abadan-Unat**, Nermin: Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul, 2002.

(3) **Bretz, Herbert**: Migration und Integration türkischer Arbeiter und ihrer Familien. Eine empirische Untersuchung am Beispiel der Ford-Arbeiter, Diss, Bonn 1978, S. 214.

(4) **Kleff, Hans-Günter**: Täuschung, Selbsttäuschung, Enttäuschung und Lernen. Anmerkung zum Fordstreik im Jahre 1973. Jan Motte/Rainer Ohliger (Ed.): Geschichte und Gedächtnis in der Einwanderungsgesellschaft. Migration zwischen historischer Rekonstruktion und Erinnerungspolitik. Essen S. 251-257 2004 S. 256.

(5) **Oswalt, Vadim / Pandel, Hans-Jürgen** (Hrsg.): Geschichtskultur. Die Anwesenheit der Vergangenheit in der Gegenwart, Schwalbach/Ts. 2009.

(6) **Huwer, Jörg**: „Gastarbeiter“ im Streik. Die Arbeitsniederlegung bei Ford Köln im August 1973, Köln 2013.

(7) **Hinken, Günter**: Vom "Gastarbeiter" aus der Türkei zum gestaltenden Akteur. Mitbestimmung und Integration von Arbeitsmigranten bei Ford in Köln. Jan Motte/Rainer Ohliger (Ed.): Geschichte und Gedächtnis in der Einwanderungsgesellschaft. Migration zwischen historischer Rekonstruktion und Erinnerungspolitik. Essen, S. 259-272, 2004 S. 260.

Eğitim ve sağlık hizmetlerinin, enerjinin, suyun, ulaşımın piyasalaştırıldığı, barınma hakkının kent rantına kurban edildiği bir kamusal hizmet profiline oluşumuna karşı Tũrk ve Kũrt yoksullarının ortak hareketi, yeni işçi hareketinin gelişim ۆzelliklerine bũyũk bir hızla yansiyacaktır.

1985-1995 KũRT GÖÇÜ VE TũRKİYE'NİN BũYũK PROLETERLEŞTİRME SũRECİ

FERDA KOÇ

Tũrkiye işçi sınıfının bugũnkũ somut kuruluğu incelendiğinde, ezen ve ezilen ulus ilişkilerinin sınıf içi hiyerarşi ve rekabete etkili bir biçimde katıldığı görũlmektedir. “**Kũrt işçiliği**”, gũvencesizleřtirme kuşatmasının ve aşağı doğru sınıf içi rekabetin ۆnemli bir bileşeni durumundadır.

Tũrkiye işçi sınıfının, sınıf bilincinden uzak bir biçimde oluşan kendiliğinden ۆz-savunma eğilimleri, ezen ve ezilen sınıflardan işçiler arasındaki ırkçı, milliyetçi ayrışmaları derinleştiren rekabetçi yapılarda somutlaşabilmektedir.

Gũvenceli ۆrgũtlũ işçi çekirdeği ile gũvencesiz ۆrgũtsũz işçi yığını arasında oluşturulan rekabet ortamının yakın dۆnemin Kũrt proleterleşmesinden beslendiği bilinmektedir.

Işçi sınıfı içindeki keskin rekabet ortamı, siyasi bakımdan ۆrgũtlenmemiř işçilerin bilincine gũçlũ bir ırkçılık eğilimi olarak yansımaktadır. ırkçılık, sınıf içi rekabeti derinleştirmekte ve aşılması gũç bir sorun haline getirmektedir.

Bu nedenle Tũrkiye işçi sınıfı hareketinin bugũnkũ zayıflıklarını kavramanın bir yۆnũnũ de 1985-95 yılları arasındaki Kũrt Gۆçũ'nũn Tũrkiye'nin çeyrek yũzyılı bulan bũyũk proleterleştirme sũrecine ne şekilde katıldığının ve bu katılımın sonuçlarının incelenmesi oluşurmaktadır.

İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE İRKÇILIK

İşçi sınıfı hareketi ile “ırkçılık” arasında dışlayıcı bir ilişkinin olduğuna dair tezler, tarihsel gerçekler tarafından da ülkemizde yaşanan pratik tarafından da doğrulanmamaktadır.

Avrupa’daki ırkçılık hareketinin toplumsal tabanında önemli bir unsuru işçi sınıfı oluşturmaktadır. Yabancı düşmanlığı, yahudi düşmanlığı, müsülman düşmanlığı, renkli ırk düşmanlığının, yalnızca “işsiz” veya işsizlik sınırındaki işçiler içerisinde değil, örgütlü işçiler içinde de nüfusun diğer kesimlerine göre daha yaygın olduğu öteden beri bilinmektedir.

Ülkemizdeki örgütlü işçi hareketinde güçlü bir ırkçı eğilimin bulunduğu da reddedilemeyecektir. İşçi sınıfı saflarındaki ırkçılık eğiliminin en önemli

göstergesi, politik olarak “Türk ırkçısı” olmayan, “Sosyal Demokrat”, hatta Sosyalist ve Marksist olduğunu ileri süren sendikal yönetimlerin de zaman zaman açık veya örtük ırkçı söylemlere başvurabilmeleri, ırkçı kampanyalara “büyük bir gönüllülükle” katılabilmeleridir.

Daha hafif olmakla birlikte benzer bir durum, Kamu Çalışanları Hareketi’nde de yaşanmaktadır. Türkiye’de kamu çalışanlarının sendikal hak mücadelesinin öncü örgütü olan KESK’in, açıkça bu mücadeleyi baltalamak için kurulan “kontra sendikalar” karşısında azınlığa düşmesinde, örgütlü ve örgütsüz kamu çalışanlarına yönelik şovenist istismarın önemli bir payı olduğu bilinmektedir.

Genel olarak işçi sınıfı içerisinde ve

“Kürt İşçiliği”, güvencesizleştirme kuşatmasının ve aşağı doğru sınıf içi rekabetin önemli bir bileşeni durumundadır.

"Büyük Proleterleş-tirme Süreci"nin, "dirençsiz", "dayanaksız", "yaralanabilir", "otorite altına alınabilir" toplum kesimlerine odaklandığı bilinmektedir. Ezilen bir halk olarak Kürtler, bu özelliklerin birçoğunu birlikte taşımaları nedeniyle, proleterleş-tirme sürecinin temel bileşen-lerinden biridir.

özel olarak da örgütlü işçi hareketinde ırkçılığın ve şovenizmin bu gelişmesinde etkili olan faktörleri incelediğimizde tek etkenin, (devletin egemen sınıfların propaganda aygıtları veya dinsel kültürlenme vb.) geleneksel popüler ideolojik yapılardaki şovenizm gibi **"işçi sınıfına dışsal faktörler"** olmadığını görüyoruz. İrkçi ve şoven eğilimlerin son dönemdeki gelişiminde, işçi sınıfının sınıfsal yaşantı, yapı ve ilişkileri de etkili bir maddi temel oluşturuyor.

Yoksul **"Türk"** halkı⁽¹⁾ içinde şovenizmin gelişmesine temel oluşturulan unsurlardan birinin de 1985'ten itibaren şiddetlenen **"Kürt Göçü"** olduğu görülmektedir. Kürtlerin, geçim araçlarını yitirerek göç ettikleri kentlerde yaşama tutunabilmek için sergiledikleri toplumsal aktivite ve direncin, bu şehirlerin yerleşik yoksullarının yaşam alanları üzerinde görelî daraltıcı bir etkide bulunması kaçınılmaz bir sonuç olarak gündeme geliyor. Örneğin kent rantının bölüşüm sürecinde bu çelişki, Türk yoksulları içerisinde Kürt düşmanlı-

ğını geliştirdiği gibi Kürt göçmenleri içinde de **"cemaatleşme"** ve **"getto-laşma"** olgularını teşvik ediyor.

Yoksul Türk halkı içinde **"Kürt düşmanlığını"**, yoksul Kürt halkı içinde ise **"Türk'e kapalı"** tutumu körükleyen bu gibi **"iç çatışma dinamikleri"**nin işçi sınıfının sınıf içi rekabet ortamına yansıyan **"çevresel"** faktörler olarak önemi yadsınamaz.

İŞÇİLEŞME SÜRECİNİN KÜRT BÖLÜĞÜ VEYA KÜRT İŞÇİLİK SORUNU

Neoliberal yeni sömürgecilik politikalarına bağlı olarak 25 yılı aşkın bir süredir yaşanan ve Türkiye nüfusunun %80'ini ücret geliriyle geçinir hale getiren **"Büyük Proleterleş-tirme Süreci"nin, "dirençsiz", "dayanaksız", "yaralanabilir", "otorite altına alınabilir"** toplum kesimlerine odaklandığı bilinmektedir. Ezilen bir halk olarak Kürtler, bu özelliklerin birçoğunu birlikte taşımaları nedeniyle, proleterleş-tirme sürecinin temel bileşenlerinden biridir.

Proleterleşirme sürecinin “**Kürt Bölüğü**” ile bu sürecin diğer unsurları arasındaki ilişkilere damgasını vuran etnik ayrışma ve saflaşma, genişleyen emek pazarındaki rekabetçi “**fay hatları**”nın en önemlilerinden birini oluşturmaktadır.

Kürtlerin, yaşanmakta olan büyük proleterleşme sürecine katılımları, ulusal baskı politikalarının doğrudan veya dolaylı etkisi altında gerçekleşmektedir. “**Kürt Proleterleşmesi**”, bir yandan Türkiye'deki bütün yoksul halk sınıflarını konu alan proleterleşme sürecinin genel özelliklerini paylaşırken, diğer yandan da “**Kürt sorunu**”nun özgün bir yansıması olarak cereyan etmektedir. Ulusal baskı siyaseti, Kürtlerin hem mülksüzleştirilmesi, hem emek gücü piyasasıyla yüz yüze gelmeleri, hem de istihdam özelliklerinde şekillendirici bir unsur durumundadır.⁽²⁾

a- Kürtlerin proleterleşme sürecine katılım özellikleri:

Bilindiği gibi proleterleşirme süreci, yoksullaştırma-mülksüzleştirme, parasal olmayan geçim biçimlerinin tasfiyesi ve sonuç olarak tek geçim aracının emek-gücünü satmak olduğu bir zorunluluk durumunun yaratılmasına dayanır. Kürtler için bu süreç kısmen Türkiye'nin bütününde geçerli olan genel koşulların, kısmen de ulusal baskı politikalarına bağlı özel koşulların bir ürünü olarak yaşanmaktadır.

Kürtlerin proleterleşirme süreci-

nin ilk adımı olan “**yoksullaştırma-mülksüzleştirme**” süreçlerini başlıca iki ana grupta inceleyebiliriz.

Ekonomik araçlarla mülksüzleştirme: Toprağın miras yoluyla parçalanması, geçimlik üretimi yıkıma uğratan genel koşullar, tarım-sanayi makasının açılması, tarımsal üretimin geleneksel form ve unsurlarının yerini kapitalist form ve unsurlara bırakması, eğitim ve sağlık koşulları açısından ailenin geleceğine ilişkin kaygılar gibi çok sayıda genel koşul, Türkiye'nin diğer kırsal alanlarında olduğu gibi Kürt kırsal nüfusunu da geçim araçlarından koparmaktadır.

Bu genel mülksüzleştirme mekanizmaları, Kürt bölgelerinde Batı'dakinden kısmen farklı sosyal şekillenmelere neden olmaktadır. Bu farklılaşmanın öne çıkan temel nedenleri, mülksüzleşen kitlenin sosyo-kültürel özellikleri ve bölgesel sermaye birikimi temelinin özel cılızlığı olarak dikkat çekmektedir.

Politik araçlarla mülksüzleştirme: Diğer yandan, 1984'ten bu yana süren savaş sürecinde uygulanan, yaylaya çıkma yasası, mayınlama gibi “**güvenlik önlemleri**” ve özellikle 1985-2000 yılları arasında gerçekleştirilen köy yakma ve boşaltma operasyonları ile koruculuğa zorlama gibi “**devlet terörü**” olarak adlandırılan uygulamalar bölgesel ekonomik yıkımın bir başka vechesini oluşturmaktadır. 1985-95 yılları arasında yalnızca “**göçe zorlama**” sonucu ola-

rak köyünden ayrılan nüfusun 1 milyon 200 bin olduğu tahmin edilmektedir. Göçe zorlananların yüzde 74'ü kent merkezlerine göç etmiştir. Bunların yüzde 60'ı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin kent merkezlerinde kalırken, yüzde 40'ı İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Bursa, Antalya gibi Batı'daki kent merkezlerine göç etmiştir. 1985-1995 yılları arasındaki Kürt Göçü'nde belirleyici göç tipinin aile göçü (yüzde 45,4) ve yerleşim yerleşim yerinin topluca göçü (yüzde 42,3) olduğu görülmektedir. Kent dışındaki göçlerde ise göçlerin tamamına yakını (yüzde 94,1) aile göçüdür. Kırdaki yaşayanlar için yerleşim yerinin topluca göçü (yüzde 59,7) en büyük paya sahiptir.⁽³⁾

Kürt kırsal nüfusu, Batı'ya oranla daha kalabalık ailelerden oluşmaktadır ve okuryazarlık oranları yine Batı'ya oranla düşük düzeydedir (**özellikle kadınlarda okuryazarlık oranlarının düşüklüğü dikkat çekici seviyelerdedir**). Öte yandan, Doğu ve özellikle de Güneydoğu Anadolu bölgesinde tarımsal toprakların mülkiyetinde büyük toprak mülkiyetinin ağırlığı, Anadolu'nun diğer bölgelerine göre çok daha ön plandadır. 1981 Köy Envanter Etütleri'ne göre, Köylerin; Diyarbakır'da yüzde 43'ü, Urfa'da ise yüzde 89'u kiracılık ve ortaklık yapmaktadır. Kendi toprağında veya kiraladığı topraklarda tarım yapan Kürt köylüsü için **"aile emeği"**, emek sarfının bariz ve köklü bir biçimde baskın özelliğini oluşturur.

şadığı illerde sanayi ve hizmetlere dönük kamu yatırımları öteden beri kısıtlıdır. Özel sektörün bölgeye ilgisi ise **"madencilik"** gibi alanlarda dahi güçlü olmamıştır. Bölgedeki para ekonomisinin başlıca kaynakları, elektronik eşya, çay, tütün, akaryakıt kaçakçılığı gibi⁽⁴⁾ **"yasadışı ticaret"**, bölgede görev yapan memurlara ödenen maaş ve tazminatlar, Batı'ya ve yurtdışına göç etmiş işçilerin ailelerine gönderdiği paralar ve geçici işçilik yöntemiyle aktarılan gelirlerden oluşmaktadır. Bu nedenle **bölgedeki para ekonomisi üretime bağlı olmadığı için** sermaye birikimine dönüşebilmesi için kayda değer bir temele de sahip değildir. Bu nedenle, ortaya çıkan ucuz emek potansiyelinin katılabileceği bir yerel sermaye birikimi döngüsü de yoktur.

GAP gibi büyük sulama ve tarım projeleri ile bölge insanının büyük ölçekli istihdamına geçileceği ileri sürülüyor ise de, bu tip projelerin yatırımcılarının yerel ve uluslararası tekeller olduğu bilinmektedir. Tekelci sermaye tarafından, **"yerinde sömürülecek"** olan Kürt köylüsünün ucuz emeğinin **"yerel sermaye birikimi"**ne dönüşmesini beklemek de doğru değildir.

Diğer yandan bölgede çeyrek yüzyıldır süren savaş koşulları gerekçe gösterilerek bütün kamusal yatırım programları durdurulmuş, savaş sürecine ilişkin harcamalarda ise bölgedeki sınırlı sayıdaki **"işbirlikçi"** nemalandırılmıştır. Bölgenin küçük ve orta boy sanayi, tarım-sanayi

kompleksi ve ticaret olanakları 25 yıl öncesiyle kıyaslandığında önemli ölçüde gerilemiştir.

Sonuç olarak Kürt köylüsünün “**mülk-süzleştirilme süreci**”, Türkiye’nin diğer bölgelerinde de olduğu gibi, bir “**yerel sermaye birikimi süreci**”ne hizmet etmemekte ancak bir “**yerli işbirlikçilik**” ağı içerisinde dahi değerlendirilememektedir.

Kürt köylüsü, tıpkı Türkiye’nin geri kalan bölgelerinde olduğu gibi, zorunlu gereksinimlerinin parasallaşması ile yüz yüze gelmektedir. Temel gereksinimlerin karşılanmasında yaşanan parasallaşma, bölgenin ekonomik yapısındaki yetmezlik nedeniyle son derece şiddetli bir “**yoksulluk**” durumuna yol açmaktadır. Bu durum, bölgedeki para eko-

nomisinin üretim döngüsü ile tanımlanmasını olanaksız hale getirmekte ve dilencileştirme politikalarının başarısı için çok uygun bir zemin hazırlamaktadır.

Bu genel çerçeve içinde ücretli iş ilişkisine yönelen yoksul Kürt nüfusu, Türkiye’deki proleterleşme sürecinin önemli bir kaynağı olarak emek piyasasının kapısına dayanmaktadır. Bunlardan geçici veya sürekli olarak göç etme imkânına sahip olanlar emek piyasasının aktif unsurları olurlarken, “**dilencileştirme**” politikalarının nesnesi olarak Diyarbakır gibi “**rezervasyon**” şehirlerinde biriken veya köylerinde “**bekleyen**” çalışabilir nüfus da “**pasif işgücü**” kaynağı olarak “**yeni emek piyasası**”nın parçaları durumuna gelmektedirler.

Kürtlerin işçileşme sürecine katılım biçimlerini etkileyen önemli bir unsur, yerleşim özelliğidir. Geçici aile işçiliği, geçici işçilik, gurbetçilik ve göçmenlik, Kürtlerin yerleşim özelliğine göre şekillenen işçilik biçimlerinin başlıcalarıdır.

b- Kürtlerin işçileşme biçimleri:

Kürt köylüsünün yöneldiği ücretli işlerin tasnifi Türkiye'deki proleterleşme sürecinin Kürt segmentinin kendine özgü niteliklerini anlamamız ve Kürtlerin ve Kürt sorununun **"yeni işçi hareketi"**nin geleceğindeki yerini algılayabilmemiz açısından önem taşımaktadır.

Kürtlerin işçileşme sürecine katılım biçimlerini etkileyen önemli bir unsur, yerleşim özelliğidir. Geçici aile işçiliği, geçici işçilik, gurbetçilik ve göçmenlik, Kürtlerin yerleşim özelliğine göre şekillenen işçilik biçimlerinin başlıcalarıdır.

Kürtlerin işçileşme sürecini belirleyen bir diğer unsur, geleneksel **"işçileşme mecraları"**dır. Kürt işçileşme sürecinin birinci büyük mecrasını **"ucuz,**

sınırsız ve esnek aile emeğiyle tanımlı ırgatlık" oluşturmaktadır.

Geçici tarım işçiliği, öteden beri Kürt kır yoksullarının önemli bir geçim unsuru olmuştur. Pamuk toplama mevsiminde Güneydoğu köylerinden Urfa ve Adana'ya göç, bölgesel bir antite durumundadır. Bu köklü **"geçici işçilik"** ilişkisi etrafında kendine özgü bir kapitalist sömürü ve hiyerarşinin oluştuğu bilinmektedir. Geçici tarım işçiliğinin sevk ve idaresinde cemaat ve aile bağları belirleyici bir rol oynamakta, **"Elçilik Sistemi"**, Kürt tarım işçilerinin sermayenin hizmetine sokulmasında **"yarı-feodal"** denilebilecek özel bir işçi simsarlığı sistemi olarak öne çıkmaktadır.

Tarımsal üretimin neoliberal yeni sömürgecilik politikaları temelinde yeniden yapılandırılması süre-

cinde ortaya çıkan **“geçici tarım işçisi”** ihtiyacının karşılanmasında bu **“geleneksel temel”**, yoksullaştırılan-mülksüzleştirilen Kürt köylüsüne emek piyasasında görel bir **“avantaj”** sağlamıştır. Akdeniz’de ve Ege’de yaş sebze, meyve, üzüm, zeytin ve tütün toplayıcılığında, Marmara’da sebze, meyve ve fındık toplayıcılığında, Karadeniz’de fındık, çay ve tütün toplayıcılığında ihtiyaç duyulan **“ucuz tarımsal emek”** içerisinde **“Kürt aile emeği”**nin payı büyük ölçüklere ulaşmıştır.

“Geçici tarım işçiliği”ne talebin patlamasında, uluslararası gıda ve tarımsal endüstri tekellerinin Türkiye tarımını yeniden yapılandırma programlarının rolü belirleyicidir. Uluslararası gıda tekelleri ve bunların arkasındaki mali sermayenin Türkiye tarımında oluşturduğu sömürü çarkının işletilebilmesinin önemli bir temeli **“serbest bırakılmış”** Kürt aile emeğidir.

Bu noktada, neoliberal tarım politikalarıyla köşeye sıkıştırılan Türk orta köylüsünün **“ucuz Kürt emeği”** aracılığıyla ayakta durabilmesi ve ücret gelirine zorlanan küçük köylünün ise **“ucuz Kürt emeği”**ne karşı düşmanlık beslemesi Batı’daki kırsal nüfus içinde oluşan **“ırkçı toplumsal blok”**un önemli bir dayanak noktası olmalıdır. Ancak küçük ve orta köylü arasında kurulan bu **“ırkçı ittifak”**, çelişkili bir birlikteliktir. Birinciler için ırkçılık **“Kürt aile emeği ile rekabet”**in bir yansıması iken, ikinciler için ırkçılık bir **“emek denetimi yöntemi”**dir.

Kürt işçileşme sürecinin ikinci büyük mecrasını **“ölümcül tehlikesi yüksek ve ağır işler”** oluşturmaktadır. Geçici inşaat işçiliği, Kürtlerin işçileşme sürecinin ikinci büyük alanıdır. Yüzde 90’lar seviyesinde taşeronlaştırılan ve geleneksel olarak güvencesiz çalışmanın en köklü ve **“sarsılmaz”** alanı olan inşaat sektöründe de **“Geçici Kürt işçiliği”**nin özel bir konumu bulunmaktadır.

Hızlı ve yüksek oranlı kentleşme, iç ve dış ticaret hacmindeki büyüme, dev enerji nakil hatlarının ve baraj komplekslerinin yapımı, Türk inşaat firmalarının dışa açılması ile inşaat sektöründe, vasıfsız ve düşük vasıflı geçici işçi ihtiyacı patlaması yaşanmaktadır.

“Taşeronlaştırma”nın bu en geleneksel sektöründe Kürtler, kan bağı veya köylülük, hemşehrilik gibi cemaat bağlarıyla küçük taşeron timleri oluşturmakta **“üstün bir başarı”** göstermektedir. Ataerkil bağların güçlülüğüyle ve genellikle biraz daha iyi Türkçe bilen bir **“çavuş”**un yönetimiyle sağlanan iş disiplini, kalabalık ailelerin sağladığı istihdam esnekliği ve zor ve tehlikeli işlere uyum sağlamakta sergilenen ortak yetenek bu **“başarı”**da rol oynayan etkili unsurlardır. Benzer bir durum, (son krizde önemli ölçüde sarsılmış olmasına karşın) tersanecilik alanında, gemi yapım, onarım, boşaltım ve yükleme işlerinde de izlenmektedir.

Kürt işçiliğinin bu alanlardaki yoğunlaşmasının ciddi bir **“ırkçılık dinami-**

Batıdaki büyük sanayi ve ticaret kentlerinin varoşlarına yerleşen Kürt göçmenleri, yeni "esnek" çalışma modelleriyle işe koşulmaya aday bir hazır kitle olarak ortaya çıktı.

ği" oluşturmaması dikkat çekicidir. Bunda, yapılmakta olan işlerin yer altı madenciligi ile eşdeğer ölçüde ağır ve tehlikeli işler olmasının belirli bir rolünün olduğu söylenebilir. Diğer yandan, Kürt işçilerinin inşaat ve tersanecilik sektöründe emek piyasasına aile, akrabalık, hemşehrilik ağları vasıtasıyla katılmalarının bu gruptaki işçilere özel bir savunma yeteneği kazandırdığı da görülmektedir.

1990'lı yıllardan itibaren izlenen kirlı savaş politikaları ile birlikte yaşanan büyük göç hareketleri, Kürt işçileşme sürecinin "olağan" ilerlemesine politik bir itilim kazandırdı. Yalnızca 3000'in üzerinde köyün yakılması ile 1,5 milyona yakın Kürt köylüsü önce bölgesel göç merkezlerine, arkasından da Adana, Mersin, İzmir, İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin batısındaki büyük sanayi ve ticaret merkezlerine göç etti. Bu nüfus kaybı bölge ekonomisindeki genel yıkımı da hızlandırarak, ekonomik nedenlerle mülksüzleşmenin tırmanışa geçmesine ve politik göç dalgasının ekonomik göç dalgasıyla katlanmasına neden oldu.

Batıdaki büyük sanayi ve ticaret kentlerinin varoşlarına yerleşen Kürt göçmenleri, yeni "esnek" çalışma modelleriyle işe koşulmaya aday bir hazır kitle olarak ortaya çıktı. Sanayi ve hizmet alanlarının deregülasyonunda etkili bir manivela olarak kullanılan "taşeronlaştırma" modelinin yaygınlaştırılmasında, bu "hazır kitle" ve temas halinde olduğu çeşitli

türdeki "cemaat" ilişkileri etkili bir rol aldı. Birçok kamusal hizmet kurumunun alt işlerinin parçalanması ve taşeron şirketler eliyle yürütülmesinde ihtiyaç duyulan vasıfsız işgücü kaynağını, başlarında "kendi dillerinden anlayan" küçük Kürt patronlar olmak üzere yeni göç etmiş Kürt işçiler sağladılar.

Büyük ölçekli kamusal ve özel işletmelerde vasıfsız ve az vasıflı işlerin taşeronlaştırılması, Kürt göçmenleri için yeni göç alanlarında tutunmanın ulaşılabilir yolu olurken, güvenceli işçiler için "taşeron işçisi" bir "tehdit" olarak algılanıyordu. Böylece "Kürt işçiliği" deregülasyon politikalarının toplumsal dayanaklarından biri olarak, özelleştirilen KİT'lerin ve büyük özel sermaye işyerlerinin işçileri ve bunların örgütlenmeleri ile açık bir gündelik çıkar çatışması içinde gelişti. "Güvenceli Türk işçi"ye karşı "Güvencesiz Kürt işçi"nin neoliberal deregülasyon politikaları çerçevesindeki bu karşı karşıya gelişlerinde, hiçbir sınıf deneyimine ve dolayısıyla sınıf bilinci ve örgütlenmesine sahip olmayan Kürt işçinin gündelik çıkarının ötesine geçen bir "tarihsel sınıf bilinciyle" hareket etmesi elbette beklenemezdi. Asıl büyük çarpılma "örgütlü" işçi tarafında ortaya çıktı. Sendikal bürokrasi, toplu sözleşme düzeninin çekirdek bir işçi grubuyla sürmesi karşılığında deregülasyon politikalarına teslim oldu. Güvenceli işçi gurubu daralıyor, ama sendikaların aıdat gelirlerinde ciddi bir düşme yaşanmıyordu. Kimi yerlerde sendi-

kacıların taşeron şirketlerin gizli ortakları olarak yetkili oldukları işyerlerinin taşeronlaştırılan hizmetlerini sağladıkları dahi görüldü. Örgütlü işçiler ise zaman içinde sendikal bürokrasi ile çıkar birliği oluşturdular. Güvencesiz işçilikle mücadele etmek yerine, sendikal bürokrasinin kuyruğuna takılarak, güvencesiz işçiliği, kendi “ayrıcılık” konularının güvencesi saymaya yöneldiler.

Sendikal bürokrasi açısından güvencesiz işçiler, örgütlenmesi imkânsız, “işçi” niteliği taşımayan “geçici” unsurlardan ibaretti. Örgütlü işçiler için ise güvencesiz işçi, onun “**hizmetine verilmiş**”, üzerinde otorite icra edilecek, ağır, zahmetli vasıf gerektirmeyen işler üzerlerine yıkılacak “**hizmetli**” olarak görülüyordu. Bahis konusu olan Kürt işçi olduğunda, bu hiyerarşik çalışma ilişkisinin ezen-ezilen ulus ilişkilerinin bir gerçekleşme kanalı olacağı da ortadadır.

Ancak Kürt işçiliğinin gelişim süreci, yalnızca “**güvenceli işçi**” ile “**Güvencesiz Kürt işçisi**” arasındaki güncel çelişkiye yol açmakla kalmadı. Türkiye’deki çalışabilir tüm nüfusu içine alan işçileşme süreci, Kürt işçileri, güvencesiz işçilik alanındaki diğer işçilerle de emek piyasasında rakip olarak karşı karşıya getirdi.

Bilindiği gibi, geçici, kısmi, aşırı çalışmaya dayalı güvencesiz istihdamda, cemaat (community) ağları emek piyasasında rekabet üstünlüğü sağlayan işlevsel mekanizmalardır. “**Kürt işçilerin**” geleneksel istihdam mec-

ralarından edindikleri deneyimlerin de yardımıyla, aile, akrabalık, hemşehrilik vb. üzerinden geliştirdikleri cemaatlerle emek piyasasında belirli bir rekabet yeteneği elde edebilmektedirler. Ancak diğer işçi gruplarıyla oluşturdukları rakip varoluşlar, kolayca ulusal kimlikleriyle özdeşleştirilmekte ve şovenist reaksiyona zemin hazırlamaktadır.

IRKÇILIĞIN AŞILMASI VE YENİ İŞÇİ HAREKETİ

Bu kısa dökümden de kolayca anlaşılacağı gibi, halk kesimleri içindeki ulusal kimlik eksenli ayrımlaşma, dışlama ve şovenizm eğilimleri, yeni işçileşme sürecinin gelişme özellikleriyle örtüşme içindedir. Bu gerçek kavranmadan, “**işçi kardeşliğinden halkların kardeşliğine uzanan bir doğru çizgi çekebilmek**” olanaklı değildir.

İşçi sınıfının yeniden oluşum sürecini işçi sınıfı hareketinin yeni tarihsel döneminin gelişme zemini olarak ele aldığımızda, Türkiye işçi sınıfı hareketindeki ayrımcılık, dışlayıcılık ve ırkçılık gibi gerici ideolojik ve siyasi eğilimlerin temelinde işçilerin gündelik ve yerel çıkarlarının da bulunduğu ihmal edilemez. İşçi sınıfı içerisindeki “**Kürt Düşmanlığı**” (bütün “**ötekine karşı düşmanlık**” biçimleri gibi), sınıf içi rekabet ortamının sermaye tarafından kontrol edilmesi ve derinleştirilmesinin elverişli bir araçtır. Örgütlü işçi hareketinin güvencesiz işçiliğe karşı mücadeleyi gündeminin ilk sırasına yazabilmesi için işçi

Oluşmakta olan yeni işçi hareketinin ilerici öncülerinin görevi, yeni işçi hareketinin taleplerini 'Kürtçeye çevirmek', yani Kürt işçileşme sürecinin özgünlüklerini de içine alacak bir yaklaşımla zenginleştirmektir.

sınıfı saflarındaki bu düşmanlıklarla baş etmesi gerektiği ortadadır.

Güvencesizliğe karşı mücadele edip, güvencesiz çalışmaya zorlamanın en önemli aracının ulusal baskı siyaseti olduğunu görmezden gelmek mümkün değildir. Ölümcül çalışma koşullarına karşı mücadele ederken, ölümcül koşullarda çalışmaya aday olan işçilerin ulusal kökenlerinin gözardı edilerek yalnızca **"hayat"**ın savunulabilmesi mümkün değildir. Tarımsal yıkıma karşı mücadele edip, neoliberal tarımsal düzenin üzerine kurulduğu geçici tarım işçisinin paçavradan çadırıyla örtülen Kürt göçertmesini gözardı etmek mümkün değildir.

Oluşmakta olan yeni işçi hareketinin ilerici öncülerinin görevi, yeni işçi hareketinin taleplerini **'Kürtçeye çevirmek'**, yani Kürt işçileşme sürecinin özgünlüklerini de içine alacak bir yaklaşımla zenginleştirmektir.

Çünkü güvencesiz çalışmaya karşı mücadele, ulusal baskı siyaseti de dahil, Türkiye toplumundaki bütün eşitsizlik ve baskı mekanizmalarını hedeflemeden yürütülemez.

Kürt emekçisinin örgütlenme ve direnme yeteneğini, güvencesizliğe ve insanlık dışı çalışma koşullarına karşı bir emek hareketinin gelişmesine kanalize etme; toplumsal eşitlik mücadelesini **"bir ulusal kimlik öğesi"** haline getirme yolunda atılacak adımlar bu bakımdan son derece büyük önem taşımaktadır.

Bu noktada, **"ulusal kurtuluş hareketinin, sınıf mücadelesiyle çeliştiği"**; neoliberal yeniden yapılanma stratejilerinin, Kürtlerin ulusal kültürel mevzilerinin gelişiminin önünü açtığı gibi Kürt burjuva milliyetçiliğine özgü saçmalıkların karşısına, ulusal özgürlük hareketinin esas olarak bir yoksul halk ve emekçi hareketi olduğu gerçeğine dayanan bir ulu-

sal-toplumsal kurtuluş hareketi modelinin üretilmesi gereğinin altı çizilmelidir.

Öte yandan işçileşme sürecinin Kürt segmentini, yeni dönemin işçi sınıfı hareketinin kurucu bir unsuru haline getirmenin bir diğer yönü ise **“hak mücadeleleri”** alanı ile ilgilidir. Eğitim, sağlık, enerji, su, barınma, ulaşım gibi temel haklar için mücadeleler, işçi sınıfı mücadelesinin yeniden üretim alanındaki karşılıklardır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin, enerjinin, suyun, ulaşımın piyasalaştırıldığı, barınma hakkının kent rantına kurban edildiği bir kamusal hizmet profilinin oluşumuna karşı Türk ve Kürt yoksullarının ortak hareketi, yeni işçi hareketinin gelişim özelliklerine büyük bir hızla yansiyacaktır. Kamusal hizmetlerin piyasalaştırılması için yapılan **“yerelleştirme”**lerin, Kürtlerin **“yerel iktidarlarını güçlendirebileceği”** beklentisiyle, kamusal hizmetlerin neoliberal yıkımına göz yumulamayacağını en kolay kavrayacak olanlar, yoksul Kürt emekçileridir.

Türkiye'nin son 30 yılına damgasını vuran büyük işçileşme sürecinin temel bileşenlerinden olan Kürt işçileşme sürecini karşılayan özgül bir

emekçi tutumunun oluşturulması Türkiye İşçi Sınıfı Hareketi'nin geleceği için stratejik önemdedir.

DIPNOTLAR

(1) Bu ifadeyi, etnik bakımdan “Türk” olmamasına, (Laz, Çerkez, Gürcü, Boşnak, hatta Kürt olmasına) karşın, kendisini Türk olarak tanımlayan tüm halk kesimlerini de içine alan bir “ortak ulusal kimlik hissiyatını” deyimlemek için kullanıyorum. Bir geri besleme ilişkisi içinde, bu kesimlerin “ulusal kimlik hissiyatı”nın “Kürt düşmanlığı” temelinde oluştuğu da bir başka gerçektir. Bu noktada, kendilerini “Kürt” olarak değil de “Alevi” olarak tanımlayan ve “asil Türklerin Aleviler olduğu” iddiasıyla kendisini Türk sayan hatırı sayılır bir Kürt-Alevi kesiminin varlığı da dikkat çekicidir.

(2) Ulusal baskı siyasetinin bu süreçteki özgün rolü, “Büyük Proleterleştirme Süreci”ne karşı sınıfsal direnişin “Kürtçeye tercüme edilmesini” zorunlu hale getirmektedir. Bu zorunluluğun karşılanmasından ise “işçi sınıfının bütünsel ve tarihsel çıkarını temsil etme” iddiasını taşıyan bütün siyasi ve sendikal özneler sorumludur.

(3) Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması Raporu Sf.106-107; Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 2006.

(4) Uyuşturucu, sigara ve silah kaçakçılığı öteden beri bölgenin bir gerçeği olmasına karşın, bu “ticaret” alanı önemli ölçüde devletin kontrolündedir. Bu “kaçakçılık” türünden büyük kazançlar elde edenlerin çok küçük bir kısmı “yerel” unsurlardır. Bölge insanı bu alanda yine “ucuz emek” kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Zaten “isimlendirilme” biçimleri de (ırgat, köylü) bu gerçeği yansıtmaktadır.

Ev işçiliğinin **en temel özelliği**, kadınların evde **karşılıksız olarak yaptıkları** ve toplum nezdinde **değer taşımayan** ev ve bakım işlerinin, **bir ücret karşılığı** yapılmasıdır. **Ev kadınının yaptığı iş bir değer taşımazken**, ev işçisi kadınların yaptığı iş **düşük değerli bir çalışma** olarak görülmektedir. **Ülkelerin çok büyük kısmında** bir düzenlemeye **tabi tutulmamaktadır**.

GÖÇÜN KADINLAŞMASI VE GÖÇMEN EV İŞÇİLERİ

GÜLAY TOKSÖZ⁽¹⁾

İnsanlar tarih boyunca yaşamlarını sürdürebilmek için göç etmiş veya göç etmek zorunda bırakılmıştır. Özellikle doğal afetlere veya savaşlara bağlı kıtlıklar, açlıklar insan topluluklarının göç etmesinde etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda önemli bir göç dalgası, bir emek göçü olarak Akdeniz ülkelerinden Batı Avrupa ülkelerine doğru yaşanmıştır. Savaşın yıkımı nedeniyle insan gücüne ihtiyaç duyan Batı Avrupa ülkelerinin madenlerde, fabrikalarda çalışacak işçilere talebi, çevresindeki daha yoksul ülkelerden insanların göç etmesine yol açmıştır. Küreselleşme sürecinde ise göç hareketleri yeni boyutlar kazanmıştır. Kadın emeğinin artan önemi, **'göçün kadınlaşması'** olarak adlandırılan olguyu ortaya çıkarmıştır.

Kuşkusuz küreselleşme dönemindeki göç hareketlerinde yaşanan bölgesel savaşlara, ülkelerin kendi içindeki çatışmalara bağlı olarak artış görülse de, bu tür göç hareketleri daha çok birbirine komşu ülkeler arasında cereyan etmiştir. Şiddetin hedefi haline gelen kadınlar ve çocuklar yaşam alanlarını terk ederek kaçmak zorunda kalmışlardır. Tarih boyunca kullanılan bir savaş silahı olan tecavüz, yakın zamanda Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde Bosna-Hersek'te, günümüzde yanı başımızda Suriye ve Irak'ta IŞİD'in işgal ettiği yerlerde yaşanmış ve yaşanmaktadır. Şiddetin en somutlaşmış biçimi olan savaş, özellikle kadın bedeninin cinsel şiddete uğra-

(1) Prof. Dr., A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, ÇEEI Bölümü

"Ev içi emek de kapitalizme dahildir"

ılarak aşığılanması yoluyla psikolojik olarak da yürütölmektedir.

Savaş ve çatışma nedeniyle göç edenler yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla bir başka öлкеye gittiklerinde yeni güçöklöer onları karşılamakta, insanlar kendi ölkelerine geri dönebilmekle umudunu canlı tutmaktadır. Mülteci ve sığınmacıların durumu, uluslararası düzeyde göçün ele alındığı toplantılarda gündem maddelerinin başında gelmektedir. Örneğin, 2014 yılı Mayıs ayında Stockholm'de toplanan **Göç ve Kalkınma Küresel Forumu**'nda sivil toplum örgütleri '**Göçmenlerin Hakları**' başlığı altında "**Başta savaş, çatışma, doğal afet gibi nedenlerle sıkıntıya düşen, travmaya uğrayan göçmenlere yardım edilmesi, kadınların ve çocukların özel durumlarının göz önünde tutulması (tecavüz, istismar vb.) ve göçmenlerin korunması için çok aktörlü mekanizmaların ge-**

liştirilmesini"²⁾ talep etmektedir. Ancak hükümetler nezdinde bu talepler yeterli karşılık bulmamakta, çok sınırlı kaynak tahsisıyla yetinilmektedir.

Bu yazının konusu ise mülteci ve göçmen kadınların uğradığı şiddet değildir. Göçün kadınlaşması olarak adlandırılan olguya damgasını vuran göçmen ev işçileridir. Günlük ev ve bakım işlerini üstlenen ev işçileri, ister yerli ister göçmen olsun, öлке ekonomilerine ve refahına büyük katkı yapmaktadır.

GÖÇÜN KADINLAŞMASI

Küreselleşme sürecinde ölkeler arasında artan eşitsizlikler ve yoksulluk, az gelişmiş ölkelerin insanlarını daha iyi bir yaşam umuduyla gelişmiş ölkelere göç etmeye yöneltmiştir. Ancak gelişmiş ölkelerin göçe getirdiği kısıtlamalar, yasal yollardan göçün önünü kapatarak

ILO verilerine göre tüm dünyada 53 milyon kişi ev işlerinde çalışmakta ve gelişmekte olan ölkelerde işgücünün yüzde 4-10'u ve gelişmiş ölkelerde yüzde 2'si ev işçilerinden oluşmaktadır. Ev işçilerinin büyük çoğunluğu (yüzde 83) kadındır.

Ev işçiliğinin yasal düzenlemeye tabi olması yolundaki talepler uluslararası düzeyde 2011 yılında karşılık bulmuş ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 189 sayılı Ev İşçileri için İnsana Yakışır İş Sözleşmesi'ni kabul etmiştir.

88 DISKAR

insanları düzensiz yollardan göç etmeye sevk etmiştir. Bu süreçte orta gelir düzeyindeki gelişmekte olan ülkeler göç hareketlerinin yeni hedefi olmuştur. Artık Güneyden Kuzeye olarak tanımlanan göç hareketlerinin yanında Güney-Güney arasında cereyan eden göç hareketleri de vardır ve özneleri esas olarak kadınlardır. Bu kadınlar ev işçisi olarak çalışmak üzere göç etmektedir. ILO verilerine göre tüm dünyada 53 milyon kişi ev işlerinde çalışmakta ve gelişmekte olan ülkelerde işgücünün yüzde 4-10'u ve gelişmiş ülkelerde yüzde 2'si ev işçilerinden oluşmaktadır. Ev işçilerinin büyük çoğunluğu (yüzde 83) kadındır.

Ev işçilerinin sayısındaki hızlı artışın

gerisinde birçok neden bulunmaktadır. Başta, uzayan yaşam süresine bağlı yaşlanma, düşen doğum oranlarına bağlı işgücü azalması gibi demografik faktörler gelmektedir. Kadınların artan eğitim düzeylerine bağlı olarak işgücüne daha fazla katılmaları, ev ve bakım işlerini eskisi gibi yerine getirememeleri, buna karşılık erkeklerin ev ve bakım işini paylaşma konusundaki dirençleri ve devletlerin kamusal bakım hizmetleri sunmadaki yetersizlikleri de etkili olmaktadır. Günümüzde bir 'bakım krizi'nin yaşanmakta olduğu söylenebilir. Ayrıca birçok zengin ülkede yerli nüfusun düşük ücretli, düşük vasıflı ve düşük statülü ev işlerinde çalışmada isteksizliğinden, birçok orta gelirli ülkede varlıklı hanelerden kadınların

ev işçisi çalıştırarak belirli bir yaşam tarzı ve sosyal statü sahibi olma isteğinden söz edilebilir. Ortaya çıkan bakım krizinin çözümünde orta ve orta-üst sınıflar için ev işçilerinin istihdamı, ödenebilir bir çözüm sunmaktadır. Ev işçileri genelde yoksul hanelerden gelen, ev ve bakım işi yapma yeteneğine sahip kişiler olarak bir ülkenin içinde kırdan kente göç eden kadınlar olabileceği gibi, sınırları aşarak gelen kadınlar da olabilir.

Küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerde yarattığı ekonomik çöküntü ve yoksulluk koşullarında kadınlar göç kararı almak zorunda kaldığında birçok ülke hükümeti bunu desteklemiştir. Göçmen kadınların çalışarak kazandıklarını para havaleleri yoluyla ülkelerine göndermeleri, bu ülkelerin döviz açıklarının karşılanmasında etkili olmuş, kalkınma büyük ölçüde kadınların gönderdiği havalelere dayanmıştır. Filipinler, Endonezya ve Sri Lanka gibi ülkelerde yasal göçmenlerin %60-75'i kadın olup, bu kadınların büyük çoğunluğu Orta-doğu ülkeleri, Singapur, Malezya ve Hong Kong'da istihdam edilmektedir.⁽³⁾ İspanya'da 2009'da kayıtlı olan ev işçilerinin %90'ı kadındır ve bu kadınların %61'i Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinden gelmektedir. Arjantin, Şili, Brezilya ve Paraguay'ı kapsayan bir araştırma, göçmen kadınların %89-96'sının ev işçisi olduğunu ortaya koymaktadır.⁽⁴⁾

Ev işçiliğinin en temel özelliği, kadınların evde karşılıksız olarak yaptıkları ve toplum nezdinde değer taşıma-

yan ev ve bakım işlerinin, bir ücret karşılığı yapılmasıdır. Ev kadınının yaptığı iş bir değer taşımazken, ev işçisi kadınların yaptığı iş düşük değerli bir çalışma olarak görülmektedir. Ülkelerin çok büyük kısmında bir düzenlemeye tabi tutulmamaktadır. Düzenlemeye tabi tutulmamak işçilerin istismar ve sömürsünü arttırmaktadır. Düşük ücretlere, ücretlerin ödenmemesine veya geç ödenmesine, uzun çalışma saatlerine, dinlenme için izin imkânının yokluğuna, örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanmasına, toplu pazarlık hakkından yoksunluğuna, yetersiz beslenme ve barınmaya, mahremiyet yokluğuna, cinsel veya cinsiyete dayalı şiddete yol açabilmektedir.

Ev işçiliğinin yasal düzenlemeye tabi olması yolundaki talepler uluslararası düzeyde 2011 yılında karşılık bulunmuş ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 189 sayılı **Ev İşçileri için İnsana Yakışır İş Sözleşmesi**'ni kabul etmiştir. Halen 15 ülke tarafından imzalanmış durumda olan sözleşmenin diğer ülkeler tarafından da imzalanması, ev işçileri örgütlerinin ve göçmen örgütlerinin taleplerinin başında gelmektedir. Sözleşme, imzalayan ülkeleri ev işçilerinin insan haklarını ve emek haklarını korumak üzere gerekli önlemleri almakla yükümlü kılmakta ve bu önlemler, örgütlenme özgürlüğü ile toplu pazarlık hakkının kullanılması, zorla çalıştırmanın önüne geçilmesi, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması, istihdam ve mesleğe ilişkin ayrımcı-

Çok sayıda göçmen kadın ev işçisi olarak çalışmak üzere Türkiye'ye gelmekte, yasal çalışma ve oturma izni almanın fazlasıyla bürokratik işlem gerektirmesi ve pahalı olması nedeniyle işverenler tarafından kayıtdışı istihdam edilmektedir.

liğin tasfiyesini içermektedir. Burada özellikle örgütlenme özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmasının taşıdığı büyük öneme dikkat çekmek gerekir.

TÜRKİYE'DE EV İŞÇİLİĞİ

Türkiye orta gelir düzeyinde gelişmekte olan bir ülke olarak çevresindeki ülkelerden göçmen ev işçisi almaktadır. Aslında Türkiye'de ev işçiliği kırdan kente göç sürecinin hızlandığı 1950'lerden bu yana, kırdan göç etmiş eğitimsiz ve vasıfsız kadınların başlıca istihdam alanı olmuştur. Eğitimli ve uzman mesleklerde çalışan kadınların ailelerinde erkekler genelde ev işlerinde sorumluluk üstlenemediğinden, kadınların çalışma yaşamında kalabilmesi, esas olarak ev ve bakım işlerini başka kadınlara devretmesine bağlıdır. Ev işi/hizmetleri esas olarak kadınlar arasında bir istihdam ilişkisi olarak kurulmaktadır. Ekonomik şartların zorladığı düşük gelirli ailelerin erkekleri, çalışma mekânının ev olması ve gündüz yapılmasından ötürü karılarının ev işçisi olmasına rıza göstermektedir. Gece kalınması gereken bakım hizmetlerinde ise işgücü talebi yatılı kalan göçmen kadınlar tarafından karşılanmaktadır. Dolayısıyla yerli ve göçmen kadınlar arasında bir işbölümünden söz edilebilir.

Türkiye'nin çevresindeki eski sosyalist ülkelerden kadınlar, 1990'lı yıllardan itibaren ülkelerinde yaşanan ekonomik alt-üst oluş sonucu, çalışarak elde ettikleri kazançların

ailenin ihtiyaçlarını, özellikle çocukların eğitim masraflarını karşılamaması sonucunda ev hizmetlerinde çalışmak üzere Türkiye'ye gelmeye başlamıştır. Ev hizmetlerinde yatılı işçi olarak çalışmak, güvenlik, kalacak yer ve gündelik ihtiyaçlara harcama yapmaksızın para biriktirebilmek gibi avantajları nedeniyle tercih edilmektedir. Ancak evde yaşanan yalnızlık, geride bırakılan çocuklara duyulan özlem, cinsel taciz ve şiddete uğrama riski kadınların sağlığını ve psikolojisini olumsuz etkilemektedir.⁽⁵⁾ Bu tür olumsuz örneklerle rağmen şiddet ve taciz istihdam ilişkisinin belirleyici özelliği değildir. Belirleyici özellik, yasal korunmasızlıktır. Çok sayıda göçmen kadın ev işçisi olarak çalışmak üzere Türkiye'ye gelmekte, yasal çalışma ve oturma izni almanın fazlasıyla bürokratik işlem gerektirmesi ve pahalı olması nedeniyle işverenler tarafından kayıtdışı istihdam edilmektedir. Kayıtdışı çalışan göçmen ev işçilerinin yasallaşmasını sağlayacak düzenlemelere ve çalışma/ikamet izinlerinin verilmesinin kolaylaştırılmasına ihtiyaç vardır.

Kuşkusuz öncelik taşıyan husus, Türkiye'nin ILO'nun 189 sayılı **Ev İşçileri için İnsana Yakışır İş Sözleşmesi**'ni imzalaması, bunun gereği olarak ev işçilerinin çalışma koşullarına dair yasal düzenlemeler yapması ve ev işçilerinin örgütlenmesi önündeki her türlü engelin kaldırılmasıdır. Yakın zamana kadar mevzuatın ev işçilerinin örgütlenme-

sine izin vermediği devlet yetkileri tarafından öne sürülmüş olmakla birlikte, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 2012 tarihli İşkolları Yönetmeliği'nde bu işkolunun **Genel Hizmetler** işkolu altında yer alması, artık yasal engellerin ortadan kalktığını göstermektedir.⁽⁶⁾ Ev işçilerinin örgütlenmek ve kendi kurdukları sendikaları güçlendirmek için başta ait oldukları işkolundaki sendikaların, sonra diğer sendikaların, emek haklarını ve insan haklarını savunan sivil toplum örgütlerinin desteğine ihtiyacı vardır.⁽⁷⁾

DİPNOTLAR

(2) <http://hldcivilsociety.org/download-5-year-action-plan>

(3) Human Rights Watch (2006) Swept Under the Rug, Abuses against Domestic Workers Around the World, 18(7)

(4) UN Women, ITUC, CSI, IGB, Domestic

Workers Count Too: Implementing Protections for Domestic Workers

(5) 2014 Ağustos ayında işverenin çocuğunu kaçırdığını sandığı gerekçesiyle demir çubukla dövdüğü Özbek ev işçisi Dilnoza İstemova'nın iki kolu kırıldı. İmece Ev İşçileri Sendikası şiddetin sorumlularının yargılanması sürecinin takipçisi olacağını açıkladı (07.08.2014 , <http://www.kadınlarinimesesi.org/article.php?id=206>)

(6) Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (Evid-Sen) örneğinde görüldüğü gibi sendikanın kurulması ve kurulduktan sonra faaliyette bulunması, bunun mevzuata uygun olmadığı gerekçesiyle İstanbul Valiliği ve ilgili İş Mahkemesi tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Evid-Sen avukatınca yapılan hukuki itiraz sonucu Yargıtay 9. Hukuk Dairesi 7 Temmuz 2014 tarihli kararı ile Bakırköy İş Mahkemesinin ilgili kararını bozarak ev işçilerinin sendika kurabileceğini kabul etmiştir. İstanbul Valiliği kararın temyizi için başvuru yapmış ancak Yargıtay 9 Nisan 2015'de ev işçilerinin sendika kurabileceği kararını onaylamıştır. 7 Şubat 2014'de bir diğer sendika, İmece Ev İşçileri Sendikası da kurulmuştur.

(7) Erdoğan S., Toksöz G. (2013) Türkiye'de Ev İşçileri, ILO, Ankara, www.ilo.org/public/turkish/.../turkiyede_ev_iscileri_raporu.pdf

Ev işçilerinin örgütlenmek ve kendi kurdukları sendikaları güçlendirmek için başta ait oldukları işkolundaki sendikaların, sonra diğer sendikaların, emek haklarını ve insan haklarını savunan sivil toplum örgütlerinin desteğine ihtiyacı vardır.

Ücretli çalışma kadınlar açısından, **ev ve bakım işleri** hâlâ onların **omuzlarında** olduğu için, **çifte mesai** anlamına gelse de, sosyo-ekonomik statülerini arttırdığı, **erkeğe olan bağımlılıklarını azalttığı** ve sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırdığı için **sağlıklarına da olumlu etki** yapmaktadır.

GÖÇÜN ÖTEKİ YÜZÜ: KADIN VE SAĞLIK

NİLAY ETİLER(*)

KUVVET LORDOĞLU(**)

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GÖÇ HAREKETLERİ: TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI GÖÇÜN BAZI ÖZELLİKLERİ

Göçmenlik olgusunun son dönemlerde özellikle kadınlar arasında arttığı bilinen bir gerçektir. Kadınların işgücüne katılımında artışlar, göç veren ülkelerdeki ekonomik krizler, siyasal ve toplumsal değişimlerle ve küreselleşme nedeniyle kadınlar göç sürecine daha çok dahil olarak işgücüne artan oranlarda katılmaktadır.

Hemen her gelişmiş ülkenin göçü sınırlamaya çalışan ve denetim altına almak isteyen uygulamaları bulunmaktadır. Bir yanı ile göç sınırlandırılmaya çalışılırken diğer yanı ile özendirilecek gelişmeleri içinde barındırmaktadır. Özellikle göçmenlerin vasıf düzeylerine göre ayrışmasına göç alımları gerçekleşmektedir. Öte yandan bazı göç gruplarını desteklemesine rağmen, gelişmiş ülkelere gelen göçmenlerin çoğunlukla yasal olmayan ve düzensiz yollarla gelenler olduğu görülmektedir. Bu göçmenler, farklı vasıflara sahip olmalarına rağmen, çoğunlukla giderek az sayıda ve düşük ücretli, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmak üzere göç etmektedirler. İş piyasası koşulları içinde bu türden düşük ücretli çalışmaya rıza gösteren ya da göstermek zorunda kalan yabancılar sayesinde iş piyasasına dahil olan yerli

(*) Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

(**) Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

işgücü de bir ölçüde **“terbiye”** edilmek istenmektedir.

Yasadışı ve düzensiz yollarla gelen göçmenlerin geldikleri ülkede yurttaşlık haklarından tam olarak yararlanmaları mümkün olamamaktadır. Özellikle göçmen olarak çalışanların sosyal güvenlik, sağlık ve çalışma haklarının sağlanması gibi konularda uğradıkları birçok ayrımcı politika bulunmaktadır. Bu politikaların oluşumunda, göç kabul eden ülkelerin kamuoyunun yönlendirmesi ile siyasi partilerinin göçmenlere karşı tutumlarının farklılaştığı gözlenmektedir. Fransa ve Almanya’da artan göç karşıtı politikalar ve takip eden yasal değişiklikleri bu temele dayandırmak mümkündür. Almanya’da 2005 yılından bu yana yürürlükte olan Hartz Yasası, göçmenleri önemli ölçüde etkilemiştir⁽¹⁾.

Genel anlamda bir ülkede göçmen olarak çalışmak belirli iş alanlarına

yönelik bir çerçeveyi beraberinde getirmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerin ihtiyacı olan işgücü, vasıfsız ve ucuz emeğe yönelmektedir. Bu yönelimde esas faktörün bu tür işlerin giderek azalması ve teknoloji-deki gelişmelerle yeni düzenlemeler yapılmasıdır. Söz konusu vasıfsız işler çoğunlukla ABD’de göçmen Meksikalılar, Karayipliler tarafından, Avrupa’da Türkler, Kürtler, Afrikalılar ve Uzakdoğu’dan gelenler tarafından yapılmaktadır. Yine bu bağlamda Türkiye’de ev ve bakım hizmetlerinde çalışanların hemen bütünü çevre ülkelerden gelen düzensiz göçmenlerden oluşmaktadır.

1990’lı yılların başından itibaren eski SSCB ülkelerinde yaşanan kapitalizme geçiş süreci, bu ülkelerde önemli bir göç potansiyeli oluşturmuştur. Toplumun bireyleri açısından bakıldığında ise, sosyalizm döneminde edilen yüksek eğitim düzeyi bu ortam-

**Türkiye'de
de göçmen
kadınların
mevcut
çalışma
alanlarının
başında yaşlı,
çocuk bakımı
ve ev işleri
gelmektedir.**

da iş bulmaya yeterli olmamıştır. Eski sosyalist ülkelerde oluşan nitelikli emek gücü dönüşüm sonrasında istihdam dışında kalmıştır. Bunun yanı sıra, devletin sosyal eşitliği sağlamak adına yürüttüğü eşitlikçi politikaların ortadan kaldırılması toplumda yoksulluğun giderek yaygınlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Özet olarak, bu ülkelerde ortaya çıkan tablo yüksek işsizlik oranları ve ekonomik yoksulluğu öne çıkarmıştır. Böylece Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölge ülkelerine 90'lı yıllardan itibaren düzensiz bir göç hareketi başlamıştır.

Demografik dönüşüm (ortalama yaşam süresinin uzaması) ve aile yapısındaki değişimin (çekirdek ailenin yaygınlaşması) bir araya gelmesi, toplumda daha önce geniş aile örgütlenmesi içinde bakımı sürdürülen yaşlı ve çocukların bakımı için profesyonel, yani aile dışından hizmet

alma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Özellikle izlenen neoliberal politikaların etkisi ile başta eğitim ve sağlık hizmetleri olmak üzere devletin sunduğu hizmetlerin daraltılması sonucunda, bu hizmetler piyasa kanalı ile temin edilmeye başlanmıştır.

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümüne göre, hane üyelerinin bakımı ve ev işleri geleneksel olarak kadınlar tarafından sağlanmakta iken, hanedeki kadınların işgücü piyasalarına katılması ile bu işler, ücretli çalışan -ve çoğunlukla- bir kadının emeğiyle ikame edilmektedir. Bu amaçla yabancı göçmen kadınların istihdamı, pek çok nedenle en ucuz seçenektir. İşgücüne katılan kadınların bir kısmının evdeki işleri (yemek pişirme, temizlik gibi ev içi hizmetler, yaşlı, çocuk, hasta bakımı) satın alabilecekleri ekonomik ve sosyal koluma ulaşmaları, düşük vasıflı, ucuz,

kolayca işe alınıp atılabilen kadın emeğine olan talebi yükseltmiştir²⁾. Bu hizmetlere olan talebin yükselmesi, kadınların da söz konusu iş alanlarına daha fazla yönelmelerine yol açmıştır. Türkiye’de de göçmen kadınların mevcut çalışma alanlarının başında yaşlı, çocuk bakımı ve ev işleri gelmektedir.

Böylece göçmen kadının hizmet ettiği aile (özellikle kadın), bakım işlerine daha az zaman harcamaktadır. Bu durum, ev hizmeti ve bakım işlerinin toplumsal cinsiyet rolü değişmesizin sınıfsal olarak alt tabakalara kayması anlamına da gelmektedir. Böylece bakım işleri, üst tabakanın kadınından alt tabakada başka bir kadına geçerek sınıflar arasında dikey bir hareket göstermektedir³⁾.

GÖÇÜN KADINLAŞMASI

Göçün kadınlaşması (feminizasyonu) olarak da kavramsallaştırılan bu olgu, her ne kadar göçmenler arasında kadınların oranının artışı olarak algılsa da, toplumsal cinsiyetle ilgili başka özellikler de içermektedir. Bu bakımdan dikkat çekici bir özellikler, kadınların kendi ülkelerinde mesleki formasyonlarının ya da işlerinin önemsizleşmesi, göç edilen ülkede toplumsal cinsiyet rollerine uygun işlerde çalışmalarıdır. Göç eden kadınlar, eğitimleri ve meslekleri ile ilgili olmayan niteliksiz işlerde istihdam olanağı bulabilmektedir. Aynı durum göçmen erkekler için de söz konusu olmasına karşın, bu özellik nedeniyle ka-

dınların erkeklere göre daha kolay iş bulmaları mümkündür⁴⁾. Böylece kendi ülkelerinde ‘**nitelikli emeğe**’ sahip olan bu kadınlar göç ettikleri ülkede niteliksiz kadın emeği olarak ev hizmetlerinde istihdam şansı bulabilmektedir.

Diğer yandan, göçmen kadınlar mesleklerini yapma şansı bulsalar bile daha düşük statüyle çalışmaktadırlar. Örneğin doktor ya da hemşire gibi sağlık çalışanı olan kadınlar, hasta yaşlı ya da hasta çocuk bakımı gibi mesleki bilgilerini kullanabildikleri, ancak niteliksiz olan işlerde çalışma imkânı bulabilmektedirler. Fransa’da yapılan bir çalışma, göçmen kadınların göçmen erkeklere ve göçmen olmayan kadınlara göre çok daha fazla oranda niteliksiz işlerde istihdam edildiğini göstermektedir⁵⁾. Kadın göçünün bir diğer özelliği de, son yıllarda bu göçün erkeklerden bağımsız olarak gerçekleşmesidir⁶⁾. Diğer bir deyişle, söz konusu olan, kadının evlilik vb. bağlarla erkeğin ardından göç etmesi değil, ailesini geride bırakarak tek başına başka bir ülkeye göç etmesidir. Bu anlamda göçün kadınlaşması, kadınların erkeklerden bağımsız gerçekleştirdikleri göçü de kapsamalıdır.

Toplumun diğer bireyleri ile karşılaştırıldığında, göçmen olmanın bazı dezavantajları olduğu bilinmektedir. Öncelikle, ülkede yabancı hatta kaçak olarak yaşamak⁷⁾ ciddi bir olumsuzluğu barındırmaktadır. İkinci olarak, farklı bir etnik gruptan olmak, dil bilmemek, kültüre yabancı olmak, etnik ayrımcılığa maruz kalma tehlikesini

de beraberinde getirmektedir. Tüm göçmenler için geçerli olan bu dezavantajlara ek olarak kadın göçmenler bir üçüncüsünü yaşamaktadırlar. Göçmen kadınların, ataerkil ilişkiler nedeni ile kadın olmaktan kaynaklanan şiddete, cinsel tacize, tecavüze ya da istismara uğrama tehlikesi erkeklere göre daha fazladır.

Sonuçta, aynı zamanda ekonomik güçsüzlük içinde de olan göçmen kadınların durumu yaşanan eşitsizliği daha da pekiştirici unsurları barındırmaktadır. Bu noktada, göçmen kadınların Türkiye gibi ataerkil normların güçlü olduğu bir ülkeye göç ettikleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

GÖÇMEN KADINLARIN SAĞLIK DURUMU

Yapılan araştırmalar, kadınların dışarıda ücretli bir işte çalışmasının, çalışmayan kadınlarla kıyaslandığında, onların sağlığını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir⁽⁷⁾. Ücretli çalışma kadınlar açısından, ev ve bakım işleri hala onların omuzlarında olduğu için, çifte mesai anlamına gelse de, sosyo-ekonomik statülerini arttırdığı, erkeğe olan bağımlılıklarını azalttığı ve sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırdığı için sağlıklarına da olumlu etki yapmaktadır.

Yapılan işte kişinin bilgisini, yaratıcılığını kullanması ve yaptığı işte otonomi (karar verme yetkisi vb) olması iş doyumunu arttırırken bu koşulla-

rın olmaması tam tersi etki yaparak yabancılaşmaya neden olmaktadır. Ev işleri ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların eğitimleriyle uyumlu olmayan, "**küreselleşmenin hizmetçileri**" olarak da özetlenen konumları, onların ruhsal sağlıklarına da yansımaktadır.

Geride bıraktığı ailenin geçimini sağlama zorunluluğu, kadınların sağlığını iki farklı yönde etkilemektedir. Kadınların gelirinin ailenin ihtiyaçlarını karşılamak açısından "**vazgeçilmez**" olması ve bu sorumluluğun yükünün onları her çeşit çalışma koşulunu kabul etmeye zorlamasıdır. Kadının emeğine duyulan bu ihtiyaç -her ne kadar yaptığı işten memnun olmasa da- bir yandan, kadının işe yarar olma duygusunu da beraberinde getirerek onların psikolojik durumlarına olumlu yönde katkı yapabilme potansiyeline sahiptir. Göç öncesi yaşanan ekonomik yoksunlukların sonucu olarak ortaya çıkan bir takım psikosomatik rahatsızlıkların, bazı kadınlarda göç sonrasında ortadan kalktığı da kendileri tarafından ifade edilmektedir⁽⁸⁾. Öte yandan, çalışma koşullarında yurtdışında bahsedilen olumsuzlukların daha baskın olması sonucunda göçmen kadınların ruh sağlığının bozulduğu da görülmektedir.

Dünya üzerinde -farklı düzeylerde de olsa- hemen her toplumda mevcut olan ataerkil sistem, kadınların kamusal alanlardan çok özel alanda (yani evde) çalışmasını toplum açısından daha kabul edilebilir kılmaktadır. Bu ataerkil norm, bağımsız göç-

eden kadınların kendi toplumlarında dışlanmasına da neden olabilmektedir. Örneğin, ataerkil toplum yapısının güçlü olduğu ülkelerden biri olan Bangladeş'te, bağımsız göç etmiş ve sonrasında ülkesine geri dönmüş kadınların sosyal dışlanma yaşadığı, erkeklerin bu kadınlarla evlenmedikleri bildirilmektedir⁽⁹⁾.

Öte yandan, yasadışı yollarla göç eden kadınların ev hizmetlerinde yataklı olarak çalışmaları resmi makamlardan gizlenmelerini sağlamaktadır. Bir ülkede yabancı olmanın getirdiği ruh hali, yasal ya da yasadışı olsun devletin tüm bileşenleri ile temastan kaçınmayı beraberinde getirmektedir⁽¹⁰⁾. Böylece, özellikle yasadışı göçmen kadınlar, izin günleri ya da saatleri de dahil olmak üzere evden ayrılmayarak dinlenme saatlerini evde geçirmeyi tercih etmektedirler. Ayrıca göçmen kadınlar evde yaşanan şiddet ya da cinsel istismar türünden herhangi bir kötü muamele-

yi de⁽¹¹⁾ resmi mercilere bildirmekten kaçınmaktadır. Bunların yanı sıra, özellikle enformel sektörde çalışan göçmen kadınlar yeterli korumadan yoksundurlar ve insan ticareti, şiddet ve sömürüye daha açıktırlar. Dünyada insan ticaretinin kurbanlarının %80'i kadındır⁽¹²⁾.

Çalışma nedeniyle göç edenlerin hem kendi ülkelerindeki hem de vardıkları ülkelerdeki nüfustan daha sağlıklı olmaları, göç tartışmalarında "**sağlıklı göçmen varsayımı**" olarak kavramsallaştırılmıştır⁽¹³⁾. Buna karşın, bu sağlıklı kişilerin göç sonrasında hızla sağlıklarını kaybederek vardıkları ülkedeki toplumdan daha sağlıksız hale gelmeleri de "**epidemiyolojik paradoks**" olarak tanımlanmaktadır. Göçmenleri hızla sağlıksız hale getiren başlıca etmenler olarak kötü yaşam koşulları ve stres sorumlu tutulmaktadır⁽¹⁴⁾.

Sağlıklı göçmen varsayımından hareketle, beklendiği gibi Türkiye'de ev

Ev işleri ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların eğitimleriyle uyumlu olmayan, "küreselleşmenin hizmetçileri" olarak da özetlenen konumları, onların ruhsal sağlıklarına da yansımaktadır.

Göçmen kadınlar her ne kadar arkadaşlık kapsamında bir sosyal dayanışma mekanizması içinde olsalar da kadınların yalnız olması ve de çalışma koşullarıyla ilişkili toplumdaki tecrit olması, sağlıklarını olumsuz etkilemektedir.

işleri ve bakım hizmetlerinde çalışan yabancı kadınların fiziksel sağlığı bu konudaki literatüre uygun olarak iyi durumdadır ya da çalışmalarını engellemeyecek düzeydedir. Buna karşın, araştırmamıza katılan kadınların hemen hepsinin psikosomatik rahatsızlıklarının olması, ruhsal sağlıklarının iyi olmadığını göstermiştir. Göçmen kadınlar her ne kadar arkadaşlık kapsamında bir sosyal dayanışma mekanizması içinde olsalar da, kadınların yalnız olması ve de çalışma koşullarıyla ilişkili toplumdaki tecrit olması, sağlıklarını olumsuz etkilemektedir.

Göçmen kadınların bakım gerektiren çocukları, çoğunlukla geride kalan ebeveynler tarafından, daha az olarak da koca ya da büyük kız çocuklar tarafından bakılmaktadır. “Küresel bakım zincirleri” olarak

adlandırılan bu tabloda geride kalan çocukların, her zaman daha az bakım aldığı bilinmektedir⁽¹⁵⁾. Çalışmak üzere başka bir ülkeye göç eden kadın, geride kalan yaşamıyla ve evde kalan çocuklarını özleyerek kaygı duymaktadır. Bu durum, göçmen kadınların kaygı düzeylerini arttıran hatta bir takım psikosomatik rahatsızlıkların temel nedeni olarak gözlenmektedir (3,7).

YABANCILARIN⁽ⁱⁱ⁾ SAĞLIK HAKKI VE YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye dışından gelen yabancıların sağlık hizmetlerinin sağlanması oldukça karmaşık bir yapıdadır. Öncelikle gelen yabancıların hangi yasal yolları kullanarak giriş yaptığı veya bu yolların dışında hangi statüye başvurduğu önem taşıyan bir

ayırımıdır. Esas olarak ülkeye giriş yapan yabancıların sağlık sisteminden yararlanmaları temel olarak üç farklı yapıda gerçekleşmektedir.

Yasal düzenlemelerden yararlanmak için öncelikle oturma veya çalışma izninden birine sahip olanlar, ikinci olarak da bu izne sahip olmadan sadece vize alarak Türkiye'ye giriş yapan ve yasadışı yollarla çalışan ve oturan yabancılar ve bir üçüncü grup olarak Türkiye'de sığınmacı ve vatansız olarak kabul edilen yabancıların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi mümkündür.⁽ⁱⁱⁱ⁾

Bu üç sistemin hiç birine giremeyen dolayısıyla sağlık sisteminden yararlanamayan ve en geniş olarak tahmin ettiğimiz bir dördüncü grup daha bulunmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, Avrupa'daki göçmen işçilerin sağlık ve eğitim sisteminin son derece yetersiz ve kötü düzeyde olduğunu belirtmektedir. Avrupa'nın göçmen emeğine yönelik tutumu şu sözlerle ifade edilmektedir. **"Emeğini bize getiriyorsan buyur gelebilirsin; ama sağlık hizmeti alman gerekiyorsa o zaman kapılarımız sana kapalı olacaktır"**⁽¹⁶⁾.

İlk grupta olan yasal yollarla ülkeye giren oturma veya çalışma iznine sahip olan yabancıların kendi ülkesinde sigortalı olmaması durumunda Türkiye'de yasal ikamet süresi bir yılı aşıyorsa, bu tarihten itibaren Genel Sağlık Sigortalı (GSS) sayılırlar ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaya başlarlar. Türkiye'de çalışma iznine

sahip yabancıların bir yıllık süreye bakılmaksızın çalışmaya başladıkları tarihten itibaren GSS primleri Türk vatandaşlarından farksız olarak ödenir ve sağlık sisteminden yararlanmış olurlar.

Türkiye'ye giriş yapıp oturma veya çalışma izni almadan ikamet eden veya çalışan yabancıların ise sağlık hizmetlerinden kendi hesaplarına yararlanması ancak bedelini ödemeleri halinde mümkün olmaktadır. Özellikle ülkede çalışan çok sayıda yabancıların bu harcamalarını kendilerinin ya da işverenlerinin karşıladığına dair veriler bulunmaktadır (7).

Üçüncü grupta bulunan sığınmacı ve vatansızların sağlık hizmetinden yararlanmaları ancak bu statüye kabul edilmeleri ile birlikte İçişleri Bakanlığı tarafından genel sağlık sigortalısı olmaları için SGK'ya bildirilir⁽¹⁷⁾.

UYGULAMADAN ÖRNEKLER

Türkiye'de yasal yoldan ikamet izni almış olan yabancıların karşılıklılık (mütekabiliyet) ilkesi, dikkate alınarak en az bir yıl kesintisiz ikamet etmeleri halinde zorunlu olarak GSS'li olacaklardır. Türkiye'de 1 yıldan beri izinli olarak oturan bir yabancı, Sosyal Güvenlik Kurumu(SGK)'na GSS giriş bildirgesi vererek sigortalı sayılacaktır.^(iv) Yabancı uyruklu kişilerin kendileri GSS giriş bildirgesi vermediği takdirde, bu kez GSS tescil işlemi SGK tarafından resen yapılacak ve ilgili kişiye bir asgari ücret tutarında idari para cezası

uygulanacaktır. Yabancı uyruklular gelir testine tabi olmaksızın prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz günlük tutarının iki katı üzerinden prim ödeyeceklerdir. Otuz günlük prim ödenmesiyle birlikte, bu kişiler sağlık yardımlarına hak kazanacaklardır. Ödemeleri gereken GSS primi oranı kendi hesabına çalışanlar için tanımlanmış prim oranı gibi, yani yüzde 12'dir. GSS primine esas kazançları da iki asgari ücret tutarıdır (18, s:231). Bu kapsamda ikamet ve çalışma iznine sahip yabancılardan genel olarak herhangi bir iş bağlantısı olmaksızın sağlık sisteminden yararlanmak isteyenler, yoğun olarak bazı yörelerde konut satın alan yabancılardır⁽¹⁹⁾.^(v) Ayrıca 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası'nda yapılan değişiklik ile GSS'den yararlanan yabancıların GSS'li olmadan önceki kronik rahatsızlıklarının tedavi bedelleri kurum tarafından karşılanmayacaktır (18, s:275).

Sonuç olarak, Türkiye'ye gelen yabancıların uygulanan GSS sisteminden ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaları sınırlı ölçüde gerçekleşmektedir. Vatsansız ve sığınmacı statüsünde olanların bile bu sisteme dahil olmaları çok küçük ölçülerdedir.

Çalışma iznine sahip olan yabancıların toplam sayısı 2013 itibari ile 45.834 kişidir. Bunların ise yüzde 62'sinin kadın oldukları ve kadınların toplam içindeki paylarının artmakta olduğunu görmekteyiz⁽²⁰⁾. Ayrıca, çalışma iznine sahip olanlar içinde ya-

tılı bakım hizmetlerinde çalışanların oranı çok küçük bir düzeydedir. Ancak 1 Şubat 2012 tarihinden itibaren ev hizmetlerinde çalışan yabancıların kayıt altına alınması konusunda 5683 sayılı Yasa'da yapılan değişiklik ile^(vi) yabancıların çalışma izni alabilmeleri için öncelikle Türkiye'ye girişlerinden itibaren 1 ay içinde oturma izni için başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Bu sayede birçok yabancı ve ev hizmetlerinde çalışan kadının oturma izni alıp çalışma izni için başvurduğunu tahmin edemekteyiz. Böylece, ev hizmetlerinde çalışan bir çok yabancı kadının kayıt altına girdiği ve işverenleri tarafından sosyal güvenlik sistemine dahil edildiğini biliyoruz.^(vii) Bu sayede yabancı kadın çalışanların GSS'ye dahil olmaları mümkün olabilmektedir.

Ancak elimizdeki verilerden biri bize bu konuda ışık tutabilmektedir. 2012 yılında yabancılara ait oturma izinleri toplamda bir önceki yıla göre yüzde 37'lik bir artış göstermiştir. Çalışma nedeniyle oturma izni isteyenlerde ise yüzde 44'lük bir artış olmuştur⁽²¹⁾. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, 2012 yılında verilen ikamet izni sayısı 2011'de verilen ikamet izninin üstündedir. Bu durum bize, yukarıda açıklanan İçişleri Bakanlığı genelgesi çerçevesinde ikamet izni için yapılan başvuru ve izin işlemlerinde gerçekleşen yoğunluğu açıklamaktadır. Yapılan başvurulardaki yoğunluğun büyük ölçüde ev hizmetlerinde çalışan yabancı kadınlar tarafından olduğunu tahmin edemekteyiz. Bununla birlikte

sınırlı sayıda yapılan gözlemler, uzun süredir ev hizmetlerinde çalışan kadınların bir bölümünün de ödemesi gereken ceza tutarlarının yüksekliği nedeniyle oturma izni almaktan kaçındıklarını göstermektedir.^(viii)

Nihayet son bir nokta 2011 sonrası başlayan Suriye İç Savaşı'ndan sonra gelen göçmenlerin sayısının yaklaşık iki milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu göçmenlerin 2014 yılında çıkartılan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 27. maddesi temel ve acil sağlık hizmetleri ve ilaç ve tedavi giderlerinin AFAD tarafından ödeneceğini belirlemektedir. Aynı yönetmeliğe göre geçici koruma kimliği alan ve kayıt altında bulunan Suriyeli göçmenlerin, sağlık ve tedavi harcamaları kamu kaynakları tarafından karşılanmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'de yasadışı göçmen statüsündeki kadınların içinde bulunduğu durum bir hayli karmaşıktır. Bir yandan geldikleri toplumun yoksulluğu ve onları bu göçe iten nedenler, diğer yandan kendi toplumlarının ataerkil normlarıyla şekillenen kadınlık rollerinin iç içe geçmişliği söz konusudur. Bu tabloya bir de göç ettikleri ülkedeki yasadışılık eklenince, korku ve sömürünün önü geniş biçimde açılmaktadır.

Bedensel olarak sağlıklı gelen göçmen kadınların ruhsal sağlığını kısa sürede tüketen çalışma koşulları ve bununla birleşmiş bir yaşam ortamı söz konusudur. Böylece, bu içeriğiyle göçün kendisi bir **"sağıksızlık etkeni"** olarak işlev görmektedir. Öte yandan, yasadışılık başta olmak üzere

Türkiye'de yabancı ve yasadışı olarak çalışan kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlayacak özel bir düzenleme yoktur.

re (çalışma ve ikamet izinlerinin olmaması dahil) yoksulluk gibi nedenlerle sağlık hizmetinden yararlanma noktasında pek çok yetersizlik bulunmaktadır.

Sonuçta, Türkiye’de yabancı ve yasadışı olarak çalışan kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlayacak özel bir düzenleme yoktur. Özel olarak yabancıların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri, daha pahalı olan özel sağlık hizmetlerini satın almaları ile mümkün olmaktadır.

Oturma izni alan yabancıların kesintisiz 1 yıldan fazla süre Türkiye’de kalmaları halinde ve kendi ülkelerinde sigortalı olmamaları şartı ile sağlık hizmetlerinden yararlanmaları mümkündür. Burada Türkiye’ye yerleşmiş olma şartı aranmakta ve sağlık hizmetinin kronik bir hastalığı içermemesi istenmektedir. Oturma ve çalışma iznine sahip yabancıların ise sağlık sisteminden yararlanmaları, Türk vatandaşlarından farklı değildir. Oturma ve çalışma izni alabilen az sayıda yabancıların sağlık hizmetleri ise GSS tarafından karşılanabilmektedir. Bununla beraber 2014 yılı TÜİK verilerine göre tarım dışı ücretli çalışanlar arasında çalışma iznine sahip olanların payı yüzde 1 düzeyinin altındadır.

2012 yılında ev hizmetlerinde çalışan yabancıların kayıt altına alınmasına yönelik yapılan düzenlemenin sağlık konusuyla ilişkili iki sonucu yaratması beklenmektedir. Yasadışılığın

ortadan kalkmasıyla yakalanma, sınırdışı edilme ya da tehdit yoluyla sömürülmeleri gibi kronik stres ve kaygıya neden olan olumsuz durumlar önemli oranda azalacaktır. Diğer yandan kayıtlı hale gelen ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar çalışma izni aldıktan sonra GSS’den Türk vatandaşından farksız olarak yararlanabilecektir.

Türkiye’de çalışma yaşamına bir biçimde dahil olan kadınların sağlık haklarının temel bir insan hakkı olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- 1. Yılmaz G.** "Emek göçünün tarihsel arka planı: AB’deki göçmen işçilerin durumu" Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. 2005; 23:2-7.
- 2. Magdoff F, Magdoff H.** "Disposable Workers: today's reserve army" Monthly Review. 2004; 55(II).
- 3. Teber S.** "Göçmenlik yaşantısı ve kişilik değişimi" Ortadoğu Verlag. Oberhausen, Germany. 1993.
- 4. Rutishause H.** "Önyargıları yıkmak ve ortak nefreti yumuşatmak: İstanbul’daki Ermenistanlı Kadın Göçmen İşçiler” İçinde: Türkiye’ye Uluslararası Göç (Eds. B. Pusch, T. Wilkoszewski) Kitap Yayınevi. 2010. İstanbul. S: 175.
- 5.** "Economie et statistique" 2006, No:393-394, s:95.
- 6. Ndiaye N.** "Overview: Situation and contributions of migrant women" In: Female Migrants: Bridging the gaps throughout the life cycle. Selected Paper of UNFPA-IOM Expert Group Meeting. New York 2-3 May 2006.
- 7. Messing K.** "Women Workers" In: Public Health and Preventive Medicine. Ed. R.B. Wallace. 15th Edition. McGraw Hill, New York, 2008. S.827-830
- 8. Etiler N ve Lordoğlu K.** "Göçmenlerin Sağlık Sorunları: Ev hizmetlerinde bir

alan araştırması' Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı. 2010. s: 93-118.

9. Boyd M. "Push factors resulting decision for women to migrate" In: Female Migrants: Bridging the gaps throughout the life cycle. Selected Paper of UNFPA-IOM Expert Group Meeting. New York 2-3 May 2006.

10. Magalhaes L, Carrasco C. Gastaldo D. "Undocumented migrants in Canada: A scope literature review on health, access to service, and working conditions" Int Immigrant Minority Health. 2010; 12:132-151.

11. Davies AA, Basten A, Frattini C. "Migration: a social determinant of migrant's health" Eurohealth. 2010; 16 (1): 10-12.

12. Farah F. "An Expert group meeting on female migrants: What is so special about it?" In: Female Migrants: Bridging the gaps throughout the life cycle. Selected Paper of UNFPA-IOM Expert Group Meeting. New York 2-3 May 2006.

13. Palloni A & Morenoff JD. "Interpreting the paradoxical in the hispanic paradox: demographic and epidemiologic approaches" Annals of the New York Academy of Sciences, 2001; 954(1): 140-174.

14. Adanu RMK, Johnson TRB. "Migration and women's health" International Journal of Gynecology and Obstetrics 2009; 10(6): 179-181.

15. Bastia T. "Women's migration and the crisis of care: grandmothers caring for grandchildren in urban Bolivia" Gender & Development 2010; 17(3): 389- 401.

16. WHO "The mental health problems of migrants" (Ed: Gupta S). World Health Organisation Regional Office for Europe. Copenhagen. 1991.

17. Amnesty International: Europe Migrant workers denied fundamental rights, feature: aktaran **Gaye Yılmaz** TTB 29.04.2005.

18. "Madde 61/1,b" 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 26200, Tarih: 31/5/2006.

19. Kuruca M. "Genel Sağlık Sigortası" basılmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

20. Südaş İ, Mutluer M. "Migration European vers les Lieux touristique

turcs:effets economiques" Tourismes et Diversités, L'harmattan, 2008, Paris S:71-81.

21. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. "Çalışma Hayatı İstatistikleri 2013".

DIPNOT

(i) Burada ifade edilmek istenen "kaçak" kavramı o ülkenin yasalarına aykırı biçimde bulunmaya işaret etmektedir.

(ii) Yabancı kavramı cinsiyet farkı gözetmeden o ülke vatandaşı olmayan göçmeni tanımlamak için kullanılmıştır.

(iii) 5510 sayılı SS-GSS Kanununun ilgili maddeleri "mülteci" kavramını kullanmamakta, vatansız ve sığınmacı kavramından hareket etmektedir. Bu konuda 1951 sayılı Cenevre Sözleşmesi'ne göre sadece Batı Avrupa'dan iltica edenlerin Türkiye'de mülteci olarak kabul edilmelerinin etkili olduğunu düşünmekteyiz. Türkiye'de bulunan ve gelenlerin büyük çoğunluğu sığınmacı statüsüne dahil edilmektedir. Yasakoyucunun bu durumu dikkate alarak düzenlemede bu iki kavramı kullandığı anlaşılmaktadır.

(iv) GSS giriş bildirgesi veren yabancı uyruklu vatandaşlar, ikamet izin belgesi ile ilgili yabancı ülke sosyal güvenlik kurumundan ya da çalışma ataşeliğinden alınan GSS uygulaması açısından sosyal güvenlik durumlarını gösteren yazının aslı veya fotokopisi ile yeminli mütercim tarafından yapılan tercümesinin aslını veya onaylı suretini SGK'ya ibraz edeceklerdir.

(v) Bu çalışmada turistik yörelerde oturan yabancı sayısı 2007 yılı verilerine göre 20.324 olarak saptanmıştır.

(vi) 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkametleri ve Seyahatleri Hakkındaki Kanunla yapılan değişiklik ile yabancıların Türkiye'de kaldığı süre kadar yurt dışında kalması zorunluluğu gelmiştir.

(vii) Genelge: Vize/İkamet İhlalinde Bulunan Yabancılar İle İlgili Genelge. Tarih: 17/6/2012. İçişleri Bakanlığı.

(viii) Haziran 2012 tarihli Emniyet Genel Müdürlüğü genelgesine göre yasalardan öngördüğü vize ihlalinin doğan cezaların ödenmesi ve bir suçta karışmamış olma halinde oturma izninin verilebileceği ifade edilmektedir.

Göçmen kadınlar bu göç rejimi içinde **erkeklerle nazaran** çok daha "**kırılgan**" bir konumdalar. Hem 'kağıtsızlıkları'nın, hem de Türkçe bilmemenin yarattığı **dilsizlik** göçmen kadınlara yönelik '**fahişe**' algısı ile birleşiyor. Bu durum onları, hem işverenin hem de genel olarak **erkeklerin tacizine** maruz bırakıyor; toplumsal **cinsiyet kaynaklı şiddetin hedefi** haline getiriyor.

KAYITDIŞI ÇALIŞMA VE FUHUŞ KISKACINDA GÖÇMEN KADINLAR

EMEL COŞKUN

Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren, cinsel sömürü amaçlı insan ticareti ya da kısaca '**seks ticareti**' açısından hem kaynak hem de transit ülkelerden birisi olarak biliniyor. Bununla birlikte Türkiye, 2002 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından insan ticareti ile mücadele etmek amacıyla hazırlanan "**Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol**"ü imzaladı ve BM'nin tanımını benimsedi (UN, 2002). Sadece mücadeleyi değil, mağdurları korumayı ve desteklemeyi de tavsiye eden bu protokol çerçevesinde Türkiye, 2004 yılından itibaren kabul ettiği insan ticareti tanımı⁽¹⁾ doğrultusunda ulusal bir eylem planı hazırlayarak, insan ticareti mağdurlarını desteklemek üzere bir tespit ve koruma mekanizması kurdu. Ancak bu gelişmelere rağmen Türkiye, potansiyel insan ticareti (seks) mağdurlarına kötü davranmakla, basitçe sınırın öte tarafına atmakla da eleştirildi (The United States Department of State, 2004). Nitekim 2000-2006 yılları arasında 23 bin 134 göçmen kadın, fuhuş veya cinsel yolla bulaşan hastalık sebebiyle eski Sovyet Bloku ülkelerine sınır dışı edildi (Coşkun, 2014: 201).

Bu eleştirilerin ertesinde Türkiye, fuhuşu da tanımına dâhil ederek cinsel sömürü amaçlı insan ticaretini 2006 yılından itibaren tanımış oldu, ancak, eleştiriler sona ermedi

(Ayata, 2009: 42). 2006 yılına kadar insanların sınırdan geçirilmesini de kapsayan **'fuhşa zorlama yasası'** tüm insan ticareti vakaları için de kullanılıyordu. Ancak 2006 yılında yapılan düzenlemelerle birlikte, artık seks ticareti mağdurlarının sadece göçmen olabileceği yorumlanır hale gelmiş, bu göçmenlerin de rızasının olmaması, yani mağdurun fuhuş karşılığı para almaması koşulu, kriter olarak uygulamaya geçmiştir. Mevcut politika değişiminin arkasında uluslararası arenada prestij sağlama amacının olması ve değişimlerin yasal-idari düzenlemelere odaklanması eleştirildi. Öte yandan insan ticareti vakalarının uygulamadaki **'fuhşa zorlama yasası'**⁽²⁾ ile karıştırılıyor olması ve təcirliğin cezasızlıkla sonuçlandığı da belgelendi (Yenidünya v.d., 2009).

Maalesef İçişleri Bakanlığı, 2006'dan itibaren cinsel sömürü amaçlı sınır dışı rakamlarını kamu ile paylaşma-

makta. Ancak bazı araştırma raporları 2010 ve 2011 yıllarında ortalama 9500 kadının sınırdışı edildiğini, bunların ise sırasıyla 1600 ve 1700'ünün sadece fuhuştan (cinsel hastalığa dair veri yok) sınırdışı edildiğini gösteriyor (Toksöz v.d., 2013:47). Kaba bir hesapla bugün hala Türkiye'den yılda 2 binden fazla kadının sınırdışı edildiğini söylemek mümkün. Öte yandan fuhşun tanıma dâhil edildiği 2006'dan 2013 yılına kadar, toplam 816 kadın mağdur olarak tanımlanmış durumda. Bu rakam aynı yıllar içinde 246'dan, 2013 yılında 24'e kadar düşmüş bulunuyor.

Göçmen kadınların fuhuş ve hastalık bahanesiyle sınırdışı sayılarında çok fazla bir düşüş gözlenmezken, büyük kısmı **'seks ticareti mağduru'** olarak tanımlanan göçmen kadınların sayısındaki bu düşüş, sorgulanmaya değer bir soruna işaret ediyor. Bu veriler ışığında Mart 2010 ve Haziran 2011 tarihleri arasında İstanbul

Evde ya da dışarıda çalışan göçmen kadınların ücretini alamamanın yanı sıra ciddi şekilde cinsel tacize ve istismara uğrama riski ile karşı karşıya çalıştıkları biliniyor.

ve Ankara'da yapılan **"Seks Ticare-
tine Karşı Politika ve Uygulama:
Türkiye Örneği"** başlıklı ampirik bir
araştırmaya dayanarak⁽³⁾; bu yazıda
Türkiye'nin mevcut göç ve fuhuş re-
jiminde göçmen kadınların konum-
ları incelenecektir. İnsan ticareti ile
bağlantılı olarak göçmen kadınların
yaşamlarının her alanındaki emek
sömürüsüne, cinsel taciz ve hatta te-
cavüze karşı savunmasız bırakılma-
sının dinamikleri ele alınacaktır. Öte
yandan kimin zorunlu, kimin gönüllü
fuhuş yaptığı ayrımının neredeyse
imkânsız olduğu, erkek şiddetinin
adeta teşvik edildiği 19. yüzyıldan
miras kalmış fuhuş rejimi sürerken,
göçmen kadınların **'gönüllü fahişe'**
olarak resmedilmelerinin onları çoğu
zaman cinsel taciz ve şiddet karşı-
sında savunmasız bıraktığı ve resmi
olarak **'insan ticareti mağduru'** ola-
rak tanımlanmalarının bile çok güç
olduğu ortaya konmaya çalışılacak-
tır. Son olarak, bu yazının dayandığı
araştırmaya atıfla bir takım politika
önerilerinde bulunulacaktır.

TÜRKİYE'NİN GÖÇ REJİMİ VE GÖÇMEN KADINLAR

Uzun yıllar Batı Avrupa'ya işçi
göçü veren Türkiye, 1990'lar-
dan itibaren mülteciler ve kağıtsız/
belgesiz⁽⁴⁾ göçmenler için hedef ve
transit ülkelerden birisi haline geldi.
Batı Avrupa'ya sıkı sınır kontrolle-
riden kaynaklanan pahalı ve riskli
seyahatlere karşı, gevşek vize poli-
tikasıyla erişimi daha mümkün ve
ucuz olan Türkiye'ye göç, pek çok

turist ve göçmenin gözünde çekici
bir alternatif haline dönüştü (Erder
ve Kaşka, 2003; Toksöz ve Ünlütürk-
Ulutaş, 2012).

Avrupa'ya ulaşmak hayaliyle
Türkiye'ye gelen göçmenlerin yanı
sıra, eski Sovyet ülkelerinden çok
sayıda insan bavul ticareti yapmak
ya da çiftliklerde, inşaat ya da hiz-
met sektörlerinde çalışmak için
Türkiye'ye gelmeye başladı (Erder ve
Kaşka, 2003; IOM, 2008). Son 20 yılda
bu göç akımına sayıları hızla artan
Afrika ülkelerinden göçmenler de
katıldı (Kelly T. Brewer ve Deniz Yük-
seker, 2006). Göç akımının kısa vade-
li ve tekrar eden yapısına referansla
"döngüsel" olarak adlandırılan bu
göç tipinde Morokvasic (2004), ufak
çaplı tüccar, bakıcı, temizlikçi ya da
fahişeler (seks satan) olarak genelde
kadınların çoğunluğu oluşturdukları-
na dikkat çekiyor. Keza Türkiye'de
de bu göçün en belirgin özelliği, ti-
caret yapan ya da farklı işlerde ça-
lışanlar olarak inşaat hariç hemen
her sektörde, kadınların çoğunlu-
ğu oluşturması olarak gösteriliyor
(Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012;
Yükseker, 2003; Erder ve Kaşka,
2003: 13). Türkiye'de cinsel sömürü
amaçlı kadın (seks) ticaretinin de ya-
kından ilişkilendirildiği bu döngüsel
göç tipinde, göçmen kadın emeğini
sadece bakım ve temizlik gibi yerli
işgücünün bile yapmak istemediği
'cinsiyetçi işbölümüne dayalı işler-
de' değil, ayakkabı, metal, tekstil gibi
imalat atölyelerinde, restoranlarda,
turizm gibi farklı hizmet sektörlerin-

de de görmek mümkün. Öte yandan artık sadece eski Sovyet Bloku ya da Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan (BDT) değil, Afrika ve Asya'nın pek çok ülkesinden, birkaç yıl çalışıp para biriktirip sonra geri dönmek amacıyla gelen binlerce göçmen kadın da bu döngüsel göçe katılıyor. Yani göçmenlerin geldiği ülkeler de çeşitleniyor.

Türkiye'de de özellikle ev içinde çalışan göçmenlerin çalışma koşullarında uzun saatler, düşük ücret, yetersiz izin, dışarıdan izole olan çalışma ortamı, sınırlı hareketlilik gibi ağır çalışma koşulları dikkat çekiyor (bkz. Keough, 2008; Kaşka, 2009). Toksöz v.d.'nin araştırması (2013: 23), göçmen işgücünün parasal ücretlerinin her koşulda yerli işgücünden daha düşük olmadığını ortaya koymakla birlikte, yerli işgücünün kabul etmeyeceği adeta tam güvencesiz çalışma koşullarında (sigortasız, sosyal haklardan yoksun vs.), ücretini alamama riskiyle çalıştıklarını gösteriyor. Evde ya da dışarıda çalışan göçmen kadınların ise ücretini alamamanın yanı sıra ciddi şekilde cinsel tacize ve istismara uğrama riski ile karşı karşıya çalıştıkları biliniyor (bkz. Kalfa 2008; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Toksöz v.d. 2013).

Bu koşullara zemin hazırlayan en önemli faktör ise resmi dilde ısrarla **"kaçak"** olarak nitelendirilen göçmenlerin kağıtsız ya da belgesiz olmaları.⁵⁾ Burada göçmenlerin içinde buldukları kâğıtsızlık durumunun bir tercih olmadığını önemle vurgulamak gerekir. Nitekim kısıtlayıcı

çalışma yasaları karşısında yasal olarak sigortalı bir işte çalışmalarını neredeyse imkânsız olan göçmenlere kayıtdışı işlerde çalışmak dışında çok fazla bir seçenek kalmıyor. Ev işleri için sigortalı çalışmak mümkün olsa dahi, hiç de cazip olmayan uzun ve bürokratik işlemler işvereni yıldırıyor ya da işveren uğraşmak istemiyor. Çünkü, bir göçmen işçinin sigortalı çalışması ancak işverenin başvurusuyla ve sadece onun için çalışması kaydıyla mümkün olabiliyor. Yani izinli çalışan bir işçi işten çıkarsa, çalışma izni iptal ediliyor. Dolayısıyla, Batı Avrupa'nın kısıtlayıcı vize ve oturma yasalarını, daha düşük yoğunluklu da olsa, Türkiye'de görmek mümkün. Bu kısıtlayıcı çalışma ve oturma yasaları, ilaveten bürokratik süreçler, göçmenlerin sigortalı bir işe girmesini engelliyor. Böylelikle elle-rindeki kısa vadeli turist vizeleri bittiğinde, **"kağıtsız"** ve tam anlamıyla güvencesiz şekilde, enformel ağlarla buldukları **"kayıtdışı"** işlerde çalışma koşullarına razı geliyorlar.

Göçmenlerin **"yasadıışı"** konumlarından dolayı yerli işgücüne kıyasla daha kolay kötü çalışma koşullarına razı olmaları ve emek sömürüsüne karşı savunmasız durumda olmaları, göçmenleri işverenlerin gözünde çekici kılan faktörleri oluşturuyor (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012). Genellikle Türkiye'ye kısa süreli turist vizesiyle giren göçmen kadınlar, bir ailenin yanında ya da bir işyerinde çalışmaya başladıklarında, işlerini kaybetme korkusuyla vize ihlaline

düşüyorlar. Böylelikle ülkeden çıkış yaptıklarında ceza ödemeyi de göze alarak, mümkün olduğunca vizesiz çalışmaya devam ediyorlar. Bu “**kaçaklık**” süresince polis ve sınırdışı edilme korkusu yaşayan göçmenler genellikle çalıştıkları ya da yaşadıkları yerlerden uzağa gitmiyorlar. Örneğin, Kumkapı’da oturduğu halde İstanbul’un en turistik semti Sultanahmet’i hiç görmemiş olan göçmenlerin sayısının hayli fazla olması, bu korkunun en basit örneklerinden birisidir.

Ancak burada belirtmek gerekir ki, göçmen kadınlar bu göç rejimi içinde erkeklere nazaran çok daha “**kırılgan**” bir konumdalar. Hem ‘**kağıtsızlıkları**’nın, hem de Türkçe bilmemenin yarattığı dilsizlik göçmen kadınlara yönelik ‘**fahişe**’ algısı ile birleşiyor. Bu durum onları, hem işverenin hem de genel olarak erkeklerin tacizine maruz bırakıyor; toplumsal cinsiyet kaynaklı şiddetin hedefi haline getiriyor.

Göçmen kadınların Beyazıt’ta yaşadıkları deneyimlerden yola çıkarak, ‘**Sınır Tanımayan Kadınlar**’ın örgütlediği ve 33 kadın örgütünün destek verdiği, göçmen kadınlara yönelik taciz, şiddet ve tecavüzü protesto eyleminin basına “**Kâğıtsız kadınlara tecavüz odaları var**” biçiminde yansımalarının bir gerçekliği var (Serbest, 2014). Nitekim göçmen kadınların içinde buldukları bu kırılgan durum sadece göç değil, Türkiye’nin fuhuş rejimi tarafından da açıkça teşvik ediliyor.

TÜRKİYE’NİN FUHUŞ REJİMİ VE GÖÇMEN KADINLAR

Bilindiği gibi, fahişelik Türkiye’de yasal bir meslek ve 50’den fazla genelevde kadınlar fahişe (ya da vesikalı) olarak çalışabiliyorlar. Türkiye’de yasal fuhuş genelevlerde gerçekleşiyor ve fuhuş yapan kadınlar genel kadın olarak adlandırılıyor⁽⁶⁾ ‘**Sıfır tolerans**’ politikası güdülen izinsiz fuhuş için herhangi bir hapis ya da para cezası öngörülüyor ancak yüz kızartıcı suç olarak tanımlanıyor (bkz. Adalet Bakanlığı, 1961).

Türkiye’nin mevcut fuhuş yasası 19’uncu yüzyılda Avrupa’da yaygın olarak uygulanan kapalı genelev sistemi⁽⁷⁾ ile benzerlik gösteriyor. Benzer şekilde seks satanlar üzerindeki sıkı denetim toplumu hastalıklardan ve ahlaksızlıktan koruma girişimi olarak meşrulaştırılıyor. AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) hükümeti her ne kadar İslami ahlaka referansla genelevleri kapatmaya niyetlense de, erkekler için gereken bir kurum olarak görülen genelevlerin Türkiye’de kapanması biraz zor görünüyor. Nitekim Erginsoy (2000), Türk toplumunda ‘**seks işi**’nin kurgulanmasını şöyle aktarıyor: “**Bu toplumda erkeklerin cinsel iştahının kontrol edilemez olduğu varsayılırken bu açlığın ‘kötü’ kadınlar tarafından tatmin edilmesi gerektiği varsayılıyor**”. Bu yaklaşımda erkeklerin cinsel ihtiyaçları doğallaştırılırken, kaçınılmaz olarak genelevler de toplumda bir gereklilik olarak görülüyor. Nitekim erkek cinselliğine tolerans ve gene-

lev dışında seks satın alan erkekler hiçbir yaptırım olmaması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çıplak gözle görüldüğü bir alan yaratmakla kalmıyor, **“seks işinin”** Türkiye’de büyük bir **“piyasa”** oluşturmasında en önemli sebepler olarak da görülüyor (Çokar ve Yılmaz-Kayar 2011; Ayata v.d. 2008).

Sovyet Bloku’nun dağılmasının ardından, göçmen kadınlara olan talepteki artış da Türkiye’deki seks sektörünün büyüme ve çeşitlenmesinde önemli faktörler olarak gösteriliyor (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş 2012; Çokar ve Yılmaz-Kaya 2011). Çokar ve Yılmaz-Kayar (2011, 51) göçmen kadınların özellikle tercih edildiğini çünkü genellikle

pezevenklerin sıkı kontrolü altında prezervatif kullanmamak gibi, genelevlere göre daha serbest ve kapsamlı **“hizmetler”** sunmaya zorlandıklarına işaret ediyor.

Burada kısaca Türkiye’de fuhuş rejiminde rıza kavramının nasıl oluştuğuna ya da algılandığına bakmak gerekiyor. Araştırmalar Türkiye’de genelevde çalışan kadınların büyük oranda küçük yaşta tacize uğradığını işaret ederken (Balseven-Odabaşı v.d. 2012:154)⁸, zorla ya da gönüllü bir şekilde evlilik öncesi veya evlilik dışı cinsel ilişkiye giren kadınların da, damgalanma ve ayrımcılıktan kaçamadıklarını, var olmayan **“rıza-larının”** da çok önemli olmadığını bize gösteriyor (bkz. Erginsoy, 2000;

Devlet, seks satan kadınları cezalandıran bir politika güderken satın alan erkekler için ise yaptırım uygulamıyor. Bu ortamda göçmen kadınların sadece emeğinin değil, bedeninin de sömürülmesi adeta yasalar tarafından teşvik ediliyor.

Kalfa, 2008; Açıkalın, 2013). Bu veriler aslında uluslararası alanda feministler için süregiden bir tartışma olan “**rıza**” konusunun, Türkiye fuhuş rejimi içinde pek de geçerli olmadığını işaret ediyor. Bir defa fuhuşa bulaşan kadının, üzerine yapışan “**fahişe**” damgasıyla “**rızası**” ile fuhuş yaptığı otomatik olarak kabul ediliyor. Son yıllarda şahit olduğumuz N.Ç. davası, açıkça cinsel sömürü amaçlı bir insan ticareti vakası olarak değerlendirilebilir olsa da, çoğunluğu kamu çalışanlarından oluşan toplam 26 erkeğe satılan 13 yaşındaki bir çocuğun mahkeme tarafından “**rızası**” olduğunun kabul edilmesi, bu mantığın bir yansımasıdır (N.Ç. Davası Utançla Bitti, 2011).

Göçmen kadınların konumuna baktığımızda, hem Vatandaşlık hem de Pasaport yasaları, göçmen kadınların seks satmasını ya da genelevde çalışmasını yasaklıyor. Bu verili ortamda, eğer göçmen bir kadın fuhuş şüphesi ile gözaltına alınırsa, diğer vatandaş kadınlar gibi, önce cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı zorunlu tıbbi muayeneye tabi tutuluyor. Ancak T.C. vatandaşı kadınlardan farklı olarak göçmen kadınlar seks satmakla itham edildiklerinde, özellikle de –sözde- bulaşıcı hastalık tespit edilirse kolaylıkla sınırdışı edilebiliyorlar (bkz. Pasaport kanunu, 1950). Genelev dışında fuhuşa sıfır tolerans politikası güden devlet, seks satan kadınları cezalandıran bir politika güderken, satın alan erkekler için ise herhangi bir yaptırım

uygulamıyor. Bu ortamda göçmen kadınların sadece emeğinin değil, bedeninin de sömürülmesi adeta yasalar tarafından teşvik ediliyor. Nitekim toplum sağlığını ve ahlakını korumak adına sokak fuhşunu engelleme yetkisini elinde bulunduran polis, “**yabancı**” bir kadını, fuhuş yaptığı iddiası ile kolaylıkla gözaltına alabilir, sınırdışı edebilirken, erkekler için ne sağlık kontrolü, ne de herhangi bir cezai yaptırım söz konusu oluyor. Bu ikiyüzlü ve cinsiyetçi fuhuş rejiminde çoğu göçmen kadın, hem erkeklerin hem de fuhuşla mücadeleyi görev edinen kolluk güçlerinin insafına bırakılıyor. Üstelik herhangi bir yasal savunma mekanizması olmaması, olsa bile göçmen kadınların üzerlerindeki fahişe etiketinden dolayı masumiyetlerini kanıtlamaları neredeyse imkânsızlaşıyor. Bu durum, sınırdışı rakamlarını hatırlarsak, özellikle cinsel sömürü amaçlı insan ticareti ya da kısaca seks ticareti vakalarında göze çarpıyor.

FAHIŞE Mİ, MAĞDUR MU?

Türkiye'nin insan ticareti tanımı Birleşmiş Milletlerin insan ticareti karşıtı sözleşmesinden esinleniyor (Palermo, 2000). Tanıma göre bir kişinin cinsel sömürü amaçlı insan ticareti mağduru olabilmesi için yurtdışından insan tacirleri tarafından getirilmesi ve iradesi dışında zorla tutulması gerekiyor. Bu zorla tutulma Türkiye'nin yorumunda bir genelge ile (74/2006) ‘**para almamak**’ olarak tanımlanıyor. Yani bir kadın

müşteri, tacir ya da pezevenklerden para alırsa, fuhşa rıza göstermiş ve maddi çıkar amaçlı seks satıyor olarak yorumlanıyor. Yurtdışından Türkiye'ye kendi imkânlarıyla iş aramaya ya da başka sebeplerle gelmiş olan kadınlar, geliş biçimlerinden dolayı bu tanım kapsamında değerlendiriliyorlar.

Son dönemde yapılan çalışmalar, seks satan göçmen kadınların güçlü bir şekilde **"gönüllü fahişe"** olarak resmedildiğini (Erder ve Kaşka, 2003; Gülçür ve İlkaracan, 2002; Ayata v.d., 2009; Atauz v.d. 2009; Özgen, 2006) ve nerede çalışırlarsa çalışsınlar cinsel tacizle karşılaştıklarını gösteriyor (Kalfa, 2008). Hatta bu damgalama bazı kadınların fuhşa yönelmesine sebep olabiliyor. Daha da kötüsü bu çalışmalar, insan ticaretinin eğlence sektörü şemsiyesi altında anıldığını, **"seks işçisi"** kadınlar ile insan ticareti mağduru kadınlar arasında bir ayrım yapılmadığını belgeliyor (Atauz v.d., 2009:243). Benim yaptığım görüşmeler de, mevcut fuhuş rejiminde, özellikle de kamu çalışanları arasında (polis, sağlık çalışanları, adliye ve yargı çalışanları vs.) göçmen kadınlara yönelik güçlü bir önyargı olduğunu ve seks satan kadınların otomatik olarak rıza gösterdiği biçiminde düşünüldüğünü kanıtıyor.

Göçmen kadınlara yönelik bu etiketlemeye ek olarak para almış olmalarının kanıtlanması, onları fahişe olarak damgalıyor. Tacirlikle suçlananları da savunmuş olan, görüşülmüş olan avukatlardan birisi (R), pahalı gysiler

ya da cep telefonunun da rıza olarak yorumlanabildiğini söylüyor. Cep telefonunun olması, ayrıca kadının telefonla yardım çağırabileceği varsayıldığı için de, bir rıza göstergesi olarak yorumlanıyor. Öte yandan pezevenk ya da tacirlerin artık kadınları şiddet içermeyen yöntemlerle (baskı ve tehdit gibi) çalışmaya zorladıkları bilinse de, ispat aşamasında bu gerçekler gözardı ediliyor. Kelly'nin (2003) iddia ettiği gibi gönüllü ve zorunlu fuhuş ayrımı hem tacirlerin hem de kanun uygulayıcıların **"eline oynuyor"**; yani bir yandan tacir çok rahatlıkla kadınların rızasının olduğunu ispat ederken, diğer yandan kanun uygulayıcılara kadınları cezalandırmak için meşru bir zemin sağlıyor.

Yaptığım görüşmeler, tacirlerin yeni yöntemler uyguladıklarını, artık göçmen kadınları borçla⁹ ya da sözde sözleşmelerle ikna ettiklerini işaret ediyor. Görüşmeciler tacirlerin artık şiddet kullanmadıklarını ya da tehdit etmediklerini, bunların yerine biraz para vererek, kandırarak, psikolojik baskı yaparak ya da borçla kendilerine bağlayarak ya da ailelerini tehdit ederek seks satmaya **"rıza"** göstermelerini sağladıklarını söylüyorlar. Öte yandan seyahat masraflarını abartarak kadınları borçlandırdıkları ve borçlarını ödeyene kadar onları bedava ya da çok az ücretle çalıştırdıkları, pek çok görüşmeci tarafından ifade ediliyor. Borç altında olan pek çok kadın ise tacirlerinden şikâyetçi olma konusunda sessiz kalabiliyor. Türkiye'nin insan ticareti ile

mücadelesinin aktörlerinden Uluslararası Göç Örgütü'nden (UGÖ) bir görüşmeci bu durumu şöyle açıklıyor:

Tacirlerin yöntemleri değişiyor ve mağdurları tanımlamak güçleşiyor ... şiddet insan ticareti için zorunlu değil; insanların çaresizliğinden yararlanmak yeterli. Şimdi küçük miktarda para veriyorlar. Dövmüyor ya da pasaportlarını almıyorlar. Biz mağdurlardan bahsediyoruz ama onlar kendilerini mağdur olarak görmüyorlar. Hatta tacirler onlara iyi davranıyorlar ama bu durumu değiştirmiyor. Onları sömürüyorlar, genellikle de borçla kendilerine bağlıyorlar (UGÖ Çalışanı H).

Bu yöntemler hiç kuşkusuz mağdurları tanımlamayı güçleştiriyor, özellikle de benzer ödemeler ağır sömürüyü kadınların gözünde bile meşrulaştırdığı zaman. Nitekim bir polis memuru (C) bu şiddetsiz, sözleşme türü ilişkilere referansla **“Kadınlar durumun farkında olmadığı gibi, polis tarafından da fark edilmiyorlar”** diyor. O’Connell Davidson (2010, 252) insan ticareti karşıtı kampanyaların, politik önlemlerin ve ön hatlarda çalışan uzmanların fuhuşta **“rıza”**ya odaklanma eğiliminde olduklarını ve **“kadın şikayetçi olmadıkça gönülsüzlüğü ve şiddeti belirleyici faktör olarak alma”** eğiliminde olduklarını ileri sürüyor. Bu durum Türkiye için de geçerli. Nitekim bir kadın mağdur olarak tanımlanmak istiyorsa, rızasını inkâr etmek ve daha da ötesi hiçbir para olmadığını

ispat etmek zorunda kalıyor. Bir UGÖ çalışanına göre (F) göçmen kadınların ifadeleri istenen stereotipe (kandırılmış, zorla tutulan mağdur) uymak zorunda; aksi halde “mağdur” olarak tanımlanmıyorlar. Çoğu görüşmeci, seks ticareti mağduru olan pek çok kadına ulaşamadığı ya da kadınların borçlandırma yüzünden şikâyetçi olmadığı görüşünü paylaşıyor. Bu da yazının ilk kısmında bahsedilen mağdur rakamlarının düşmesinin hiç de gerçekçi olmadığını, seks ticareti ve fuhuş arasındaki ince ayrımın giderek yok olduğuna işaret ediyor.

SONUÇ YERİNE...

Göçmen kadınların ve genel olarak tüm kâğıtsız göçmenlerin Türkiye'nin kısıtlayıcı göç ve çalışma yasalarından dolayı oldukça sömürüye açık bir konumda bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kısıtlayıcı oturma ve çalışma yasaları göçmen kadınları kayıtdışı/kâğıtsız ve tam güvencesiz çalışma koşullarına razı olmaya iterken, kadınlar mevcut fuhuş rejimi içinde şiddete de açık bırakılıyorlar. Bir yandan göçmen kadınlar için dil sorunu, fahişe etiketi, bilgi ve desteğe erişim yetersizliği, diğer yandan erkek müşteriler için hiçbir cezai yaptırım olmaması, seks satan kadınların varsayılan **“rıza”**ları ile birleştğinde pek çok kadını (göçmen ya da vatandaş) gördükleri cinsel şiddetten şikâyet etmekten caydırıyor. Dolayısıyla bu toplumsal cinsiyet rejiminde ne seks ticareti mağduru kadınlardan bahsetmek,

ne de **'seks işi'**ni bir işçi-işveren ilişkisi içerisinde tanımlamak mümkün olabiliyor. Nitekim insan ticareti ve fuhşa zorlama gibi suçlarda bile gönüllü-zorunlu fuhşu ayırt etme girişimi ters bir etki yaratarak, tacirlerin/pezevenklerin elini güçlendirmekten ve aslında gerçekten mağdur olan kadınların tanımlanmasını da engellemekten başka bir işe yaramıyor. **"Kaçak"** ve **"yasadışı"** olarak konumlandırılan göçmenler sınırdışı edilme korkusundan dolayı en temel haklarını bile savunamazken, en ağır koşullara ve kimi zaman fuhşa dahi **'rıza'** göstermek zorunda bırakılıyorlar. Özetle, Türkiye'nin fuhuş ve göç rejimleri kağıtsız göçmenlerin maruz kaldığı ağır sömürü ve çalışma koşullarını normalleştiriyor, teşvik ediyor; göçmen kadınların ise yasalar ve toplumun gözündeki **"gönüllü fahişe"** konumlarını güçlendiriyor.

Böyle bir ortamda elbette insan ticareti ile mücadele gibi uluslararası alanda oldukça prestijli bir konuda iki tane sığınma evi açmakla övünen Türkiye'nin, sonuca odaklı ve pek de samimi olmayan çabaları işlevsiz kalıyor. Çünkü göçmenlere yönelik bu ciddi sömürüyü engellemeye yönelik atılacak ilk adım, bu sömürü sisteminin beslendiği vize rejimini (giriş, oturma ve çalışma izinlerini) göçmenler için kolaylaştırmaktan geçiyor. Zira onların yasalardan beslenen kırılganlıkları öncelikle yine yasa ve uygulamalar ile giderilebilir. Göçmenlerin en azından her işçinin sahip olduğu haklara sahip olması gerekir. Kadın

göçmenler özelinde ise cinsel taciz ve şiddet durumlarında sınırdışı edilme korkusu olmadan başvurabilecekleri sivil başvuru/danışma merkezleri, kriz merkezleri ve sığınaklardan faydalanabilmeleri gerekiyor.

Göçle ilgili yasalar dışında ise, Türkiye'nin 100 yıllık fuhuş yasalarını değiştirmesi ve buna da öncelikle fuhşun kadınlara yönelik şiddeti barındıran bir kurum olduğunu kabul ederek ve kadınları suçlu durumdan çıkararak başlaması gerekiyor. Şiddet gören tarafın daima kadın olduğu kabulünden yola çıkarak kadının (göçmen ya da vatandaşı) beyanı esas alınarak, şiddet olmadığını ispat yükümlülüğü erkeğe ait olmalıdır. Daha ileriki adımlarda ise, İsveç gibi bazı model ülkelerde olduğu gibi **"fuhuşu kadına yönelik bir şiddet"** olarak tanımlayan, seks satmak zorunda kalan kadınların değil, erkeklerin cezalandırılması gibi erkek şiddetini caydırıcı ve cezalandırıcı önlemler alınması gerekir.

REFERANSLAR:

Açıklık, N. (2013). Fuhuş Pazarında Sermaye Olmak: Mersin Örneği. Çalışma ve Toplum, 3, 243-281.

Adalet Bakanlığı. (196). Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabii Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü [Online]. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/5189.html> [Erişim 11 Kasım 2011].

Ayata, A., Acar, F., Rittersberger-Tılıç, H., Beşpınar, F.U. ve Çelik, K. (2009). Türkiye'de İnsan Ticaretinin Farklı Formlarına Olan Talebin İncelenmesi. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları.

Balseven-Odabaşı, A., Şahinoğlu, S., Genç, Y. ve Bilge, Y. (2012). The Experiences of Violence and Occupational Health Risks of Sex Workers Working in Brothels in Ankara. *Balkan Medical Journal*, 29, 153-159.

Countertrafficking.org (2013). Fuhuş Kanunu [Online]. <http://www.countertrafficking.org/tr/laws.html> [Erişim 13 Şubat 2012].

Coşkun, E. (2014). Türkiye'de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti. *Çalışma ve Toplum*, 3, 185-206.

Çokar, M. and Yılmaz-Kayar, H. (2011). Seks İşçileri ve Yasalar: Türkiye'de Yasaların Seks İşçilerine Etkileri ve Öneriler. İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı.

Dedeoğlu, S. ve Çişel-Gökmen, E. (2011). Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar, İstanbul: Efil Yayınevi.

Doezema, J. (2000). Loose Women or Lost Women? The Re-emergence of the Myth of White Slavery in Contemporary Discourses of Trafficking in Women. *Gender Issues*, 18(1), 23-50.

Ege, G. (2002). Foreign domestic workers in Turkey: A new form of trafficking in Women? Gender and Women's Studies Program. Ankara: Middle East Technical University. Yüksek Lisans Tezi.

Erder, S. ve Kaşka, S. (2003). Irregular Migration and Trafficking in Women: The Case of Turkey. İstanbul: IOM.

Erginsoy, F. G. (2000). Female Child Sex Workers in İstanbul Metropolitan Area, Turkey: A Form of Gendered and Informal Labour. *International Association For Feminist Economics 2000 Conference*, 15-17 Ağustos, 2000, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Gülçür, L. ve İlkaracan, P. (2002). The "Natasha" Experience: Migrant Sex Workers from the Former Soviet Union and Eastern Europe in Turkey, *Women's Studies International Forum*, 25(4), 411-421.

IOM. (2008). Migration in Turkey: A country profile [online]. Ekim 2008. http://www.turkey.iom.int/documents/migration_profile_turkey.pdf?entryId=10260 [Erişim 21 Eylül 2010].

Kalfa, A. (2008). Ex-Eastern European countries origin trafficking and women working in the sex sector. Ankara: Ankara

University, Gender Studies. Yüksek Lisans Tezi.

Kaşka, S. (2009). The New International Migration and Migrant Women in Turkey: The Case of Moldovan Domestic Workers. İçduygu, A. ve Kirişçi, K. (ed). *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.725-804.

Kelly, L. (2003). The wrong debate: reflections on why force is not the key issue with respect to trafficking in women for sexual exploitation. *Feminist Review*, 73:139-144.

Keough, L. (2008). "Driven" Women: Gendered Moral Economies of Women's Migrant Labor In Postsocialist Europe's Peripheries. Amherst: The University of Massachusetts. Doktora tezi.

Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Morokvasic, M. (2004). Settled in Mobility: Engendering Post-Wall Migration in Europe. *Feminist Review*, 77, 7-25.

N.Ç. Davası Utançla Bitti. (2011). NTV, 25 November 2011. [Online]. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25300196/> [Erişim 21 Ocak 2013].

O'Connell Davidson, J. (2010). New slavery, old binaries: human trafficking and the borders of 'freedom'. *Global Networks*, 10 (2), 244-261.

Özgen, N. (2006) Ötekînin Kadını Beden ve Milliyetçi Politikalar [The other's woman: Nationalistic Policies and Body]. *Toplum Bilim*, 19, 125-137.

Pasaport Kanunu (1950). 5682 Numaralı Kanun [Online]. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682.pdf>

Serbest, E. (2014). 'Kağıtsız' kadınlara tecavüz odaları var. 13 Temmuz 2014. *Hürriyet*. [Online]. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/26796950.asp>

The United States Department of State. (2004). *Trafficking in Persons Report*, June 2004. [Online]. <http://www.state.gov/documents/organization/34158.pdf> [Erişim 25 Şubat 2009].

Toksöz, G., Erdoğan, S. ve Kaşka, S. (2013).

Türkiye'de Düzensiz Emek Göçü ve İşgücü Piyasasında Göçmen İşçilerin Durumları. Uluslararası Göç Örgütü: İstanbul.

Toksöz, G. ve Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2012). Is Migration Feminized? A Gender- and Ethnicity-Based Review of the Literature on Irregular Migration to Turkey. Paçacı-Elitok, S. ve Straubhaar, T. (ed). Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities. Hamburg: Hamburg University Press. s.85-113.

United Nations. (2000). Protocol to Prevent, Suppress And Punish Trafficking In Persons, Especially Women And Children, Supplementing The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime [Online].

treaties.un.org/doc/source/RecentTexts/18-12-a.E.doc [Erişim 2 Kasım 2012].

Yenidünya, C. A. v.d. (2009). Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı. 2.basım. Ankara: Adalet Bakanlığı ve Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Temsilciliği.

DİPNOT

(1) İnsan ticareti ile mücadele için hazırlanan web sitesi 'countertrafficking.org'da yer alan İnsan Ticareti / Madde 80; "Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak [sonradan vurgu] veya esarete tabi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkararak, tedarik eden, kaçıran, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası verilir".

(2) Yine 'countertrafficking.org' yer alan fuhuş maddesi şöyle: "Bir kimseyi fuhuşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran ya da fuhuş için aracılık eden veya yer temin eden kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis ve üç bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Fuhuşa sürüklenen kişinin kazancından yararlanılarak kısmen veya tamamen geçiminin sağlanması, fuhuşa teşvik sayılır" (Madde 227). Fuhuş

zorlama yasası insan ticareti tanımından farklı olarak sınır aşımını kapsamıyor.

(3) Araştırma kapsamında insan ticareti ile mücadele alanında çalışan 23 kişi ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yürütüldü.

(4) Kağıtsız göçmen terimi ise genellikle kısıtlayıcı göç yasalarına referansla giriş, oturma ya da çalışma izinleri olmayan göçmenlerin ortak durumlarını anlatmak için kullanılıyor.

(5) Birleşmiş Milletler "kaçak" ve "yasadışı" terimlerini göçmenleri suçlu duruma düşürdüğü gerekçesiyle 2000'lerden itibaren kullanmıyor (Khosar, 2007).

(6) Genel kadın, "Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele" tüzüğü'nün 15'inci maddesinde "Başkalarının cinsi zevkini menfaat karşılığı tatmin etmeyi sanat edinen ve bunun için değişik erkeklerle münasebette bulunan kadınlar" olarak tanımlanıyor (Adalet Bakanlığı, 1961). Genelevde çalışan bir kadın kendi kimlik kartını polise veriyor ve yerine üzerinde mesleğinin 'genel kadın' yazdığı bir kimlik kartı kullanıyor. Tüzüğü'nün 22. Maddesine göre vesikalı bir kadının genelevlere bağlı çalışması, haftada iki defa zorunlu muayene olması ve muayenelerin vesikalara üzerine basılması gerekiyor (Ibid).

(7) Bu dönemde zorunlu bir 'günah' olarak görülen fuhuş, kapalı genelev, bulaşıcı hastalıklar için zorunlu muayene ve tedavilerle kontrol altına alınmaya çalışılıyordu (Doezema, 2000: 26)

(8) Ankara genelevinde yapılan bir araştırma genelevde, çalışan kadınların ilk cinsel ilişkiye girdiklerinde yaş ortalamasının 16.3 olduğunu; kadınların yüzde 35'inin 15 yaşından önce yani çocuk yaşta ilk cinsel deneyimini (tecavüzü) yaşarken yüzde 60'ının ise ilk ilişkilerini zorla yaşadığını gösteriyor (Balseven-Odabaşı v.d. 2012:154). Balseven-Odabaşı v.d. şu sonuca varıyor: "Zorla ya da gönüllü bir şekilde evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmiş olan kadınlara karşı ayrımcılık ve sosyal damgalama bu kadınlarda umutsuzluğa yol açıyor ve onlarda seks işinden başka bir seçenekleri olmadığını hissettiriyor ve onları fuhuşa itiyor".

(9) Borçla bağlama, borçlu olan kişinin iradesi dışında taşınma ya da tutulmadan o kişiden faydalanmayı içerir. (United Nations Office on Drugs and Crime 2010, 12-13).

Geçtiğimiz yüzyıl başından **1980'lere kadar genelde artan işgücü ihtiyacı**, misafir **göçmen işçilerin** çağırılması, devletlerin **sermaye çıkarları doğrultusunda** anlaşarak uluslararası **işçi göçünü teşvik etmesine** neden olmuştur.

GÖÇ VE SERMAYE İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE'DE GÖÇMEN ÇOCUK EMEĞİ

REYHAN ATASÜ-TOPCUOĞLU

GÖÇ VE SERMAYE İLİŞKİSİ, GÖÇÜN DÜZENSİZLEŞMESİ

Çoğumuzun aile hikâyelerinde, başka köye evlenerek gidenler, kırdan kente iş için gelenler, yine iş için başka kente gidenler mevcuttur. Göçler, bireysel tarihlerimizde zorlu süreçlerdir. Göç, memleket ve yabancılik bazen aile içinde değinilen, bazen de kısmen hemşerilerle paylaşılan, acılı ve örtük konular olarak kalır. Göç, dünümüzde ve bugünümüzde vardır, geleceğimizde de olacak çelişkili bir olgudur. Tarihsel olarak göç hareketleri, köle ticareti, sömürgecilik akınları, yeni devletlerin nüfuslarını düzenlemeleri, mübadeleler ve misafir işçiler gibi olgularla damgalanmış ve genelde devletlerin (Abadan-Unat, 2006) ve sermayenin çıkarları doğrultusunda toplulukları iteklemesiyle gerçekleşmiştir.

Ağır sanayiye ve Fordist üretime dayalı kapitalist birikim modelinde sermaye, kitleleri üretim alanının yakınına çekmeyi hedeflemiştir. Tarımın makineleşmesi ve savaşların getirdiği açlık ortamında ulus devletlerin sınırları içindeki köylüler kentlere göç ederek, yaşamak için emek güçlerinden başka satabilecekleri bir şeyleri olmadığı için ağır koşullarda işçileşmişler, fabrikalarda büyük çaplı üretimler yaparak toplumlarını zenginleştirmişlerdir. Geçtiğimiz yüzyıl başından 1980'lere kadar genelde artan işgücü ihtiyacı,

misafir göçmen işçilerin çağrılması, devletlerin sermaye çıkarları doğrultusunda anlaşarak uluslararası işçi göçünü teşvik etmesine neden olmuştur. Bu genel durumun bir örneğini hepimiz biliyoruz: Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü.

1970'lerin ortasında patlak veren petrol krizi, bir süre sonra genel bir ekonomik krize dönüşmüş, bu krizi üretimin esnekleşmesi takip etmiştir. Ekonomik kriz ve ardından gelen esnek üretim yabancı işçi akımlarının durdurulması politikalarını gündeme getirmiştir.

İşçi göçünün durdurulmasını, mülteci göçünün frenlenmesi politikaları takip etmiştir. 1980'ler boyunca Batılı ülkeler mültecileri görece kolay kabul ederken, 1990'larla politika değişmiş, günümüze kadar gelen süreçte mülteciler giderek daha az ka-

bul almaya başlamıştır. Mültecilerin uluslararası göçmenler içindeki payı 1990'da %12 iken, 2000'de %9'a düşmüştür; 2000 ile 2010 arasında AB'deki mülteci sayısı %36 oranında azalmıştır (Birleşmiş Milletler (BM), 2010).

Üretim sürecinin esnekleşmesi ile eş zamanlı olarak, göç politikaları toplulukları iteklemekten toplulukları oldukları yerde sabitlemeye doğru evrilmiştir. Neden? Çünkü 1980'lerden bugüne gelişmiş devletler artık daha az iş gücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Dahası, üretimin esnekleşmesiyle gelişmekte olan ülkelerin ucuz emeğine, göçe ihtiyaç duymadan ulaşabilmektedirler.

Ancak son yirmi yılda gelişmekte olan ülkelerde silahlı çatışma ve savaşlar giderek artmış, dolayısıyla mülteci akınları da yoğunlaşmıştır. Bosna ve Ruanda'da yaşananlar, Bi-

Göçmenler gittikleri ülkelerde vatandaşlarla aynı haklara sahip olmadıkları için cinsiyet, etnisite ve yaşa göre gruplanabilen 'daha kötü koşullarda çalışmaya razı' bir işçi arzı oluşturlar.

rinci ve İkinci Körfez Savaşı, Irak ve Suriye'de olanlar bu sürecin örnekleridir. Dünya genelindeki güncel göç akımlarının rotalarına baktığımızda, genel göç ve düzensiz göç rotalarında bir fark yoktur (BM, 2010). Mesele, 2000'lerde devam eden yoksulluk ve savaş kaynaklı göç dalgalarının -ki bunlar çevreden merkeze yönelen göç dalgalarıdır⁽¹⁾-, giderek yükselen sınırlara çarpması ve bu süreçte yasal statü alamayan göçmen gruplarının kalabalıklaşmasıdır. Kısaca çeşitli ülkelerde kadın, erkek, çocuk kaçak gelen ya da turist vizesi ile gelip kaçak çalışan göçmen gruplar birliktedir. Bu gruplara bilimsel yazında '**düzensiz göçmen**' denmektedir. Geldikleri ülkede kabul görmeyen, varlıklarını sürdürmek için emek güçlerini hatta bazen bedenlerini satmak durumunda kalan çeşitli göçmen gruplarla ne yapılacağı, bilim dünyasındaki adıyla '**düzensiz göç tartışmaları**', düzensiz göçe karşı politika oluşturma çabaları ile birlikte 2000'lerde ortaya çıkmıştır. 2003 yılı itibarıyla Birleşmiş Milletler (2003), tüm uluslararası göçün %15 ila %20'sinin düzensiz göç olduğunu; yani dünya genelinde 30-40 milyon düzensiz göçmen olduğunu tahmin etmektedir. Avrupa genelinde ise, 5-8 milyon arasında düzensiz göçmen olduğu, bu rakamın, Avrupa nüfusunun %1-2'sine ve Avrupa'daki yabancıların %10-15 arasındaki bir bölümüne denk düştüğü tahmin edilmektedir (Düvell, 2007:8).

hakkını tehlikeye atan ortamlardan ve insan onuruna yakışmayan koşullardan kurtulmak için bir çare olan göçe, çocuklar da aktif bireyler olarak katılmaktadırlar. Çocuklar sadece aileleriyle birlikte değil, tek başlarına yani refakatsiz olarak göç edebilmektedirler. Kısaca, hem ülke içinde hem ülkeler arasındaki sosyal adaletsizliğin arttığı bir ortamda insan hareketliliği giderek artmakta ve çocukları da içermeye başlamaktadır.

İnsan hareketliliğinin düzenlenmesi, işgücü arzının düzenlenmesiyle yakından ilişkilidir. Öte yandan göçmenler gittikleri ülkelerde vatandaşlarla aynı haklara sahip olmadıkları için cinsiyet, etnisite ve yaşa göre gruplanabilen '**daha kötü koşullarda çalışmaya razı**' bir işçi arzı oluştururlar, böylece ikincil hatta üçüncül işgücü piyasaları oluşur. Daha düşük ücrete çalışmaya razı olmaları ise, yerel işgücü pazarındaki ücretlerin üzerine bir baskı yaratır. Bu çevrede göçmen işçiler genelde yerel işçiler tarafından rakip olarak algılanırlar ve aralarında bir diyalog ve dayanışma ortamı kurulamaz. Birçok ülkede sağ partiler göçmenleri dışlayan, göçmenleri '**işleri çalmakla**' suçlayan, onların tehlikeli olduğunu belirten söylemler kullanır; bunu küçük, orta ve dolaylı olarak büyük sermaye destekler. Çünkü işçi sınıfının cinsiyet, etnisite, statü ve vatandaşlık gibi çeşitli nedenlerle küçük gruplara bölünmüş olması, emekçilerin ortak bir kimlik altında birleşerek örgütlenmelerini ve hak talebinde bu-

lunmalarını engeller. Piyasada yedek işgücü ordusunun yani işsiz kitlelerin olması sayesinde genelde düşük ücretler ve farklı iş ya da gruplara yönelik farklı ücretler söz konusu olur. Sosyal haklar, sigorta, tazminat gibi işveren yükümlülükleri de azalmaya başlar. Bugün özellikle Suriyelilerle ilgili gelişen kaygı ve damgalamalar da bu durumun bir örneğidir.

İşçi sınıfı, göçmenler üzerine aktif politika üretmedikçe de göç politikaları giderek sermaye çıkarlarının ağır bastığı bir politik alan haline gelmektedir. İşçiler ile göçmenler arasındaki “uzaklık” ancak rekabet yaklaşımının ötesine geçerek iki grubun birbirini tanınması ile mümkün olabilir. Bu yazıda Türkiye’de çocuk göçmenler ve onların çalışma ve yaşama koşullarına ışık tutarak, göçmen çocuk işçiliğini, işçi sınıfının dikkatine getirmeye çalışacağım.

GÖÇMEN ÇOCUKLAR

Göçmen çocuklar göçe katılan 18 yaşın altındaki herkeştir. Ailelerini ekonomik durumu yetersiz ise -yoksul göçmenlerin vize almaları zorlaştığı için, kayıt dışı olma ihtimalleri de artar-, genelde düzensiz göçmendirlir. İster aileleri ile birlikte göç etsinler, ister tek başlarına göç etsinler, yoksulluk göçmen çocukların erken yaşlarda çalışmaya başlamalarına neden olmaktadır.

Özellikle göçün kısıtlanmasına verilen önem göz önünde tutulduğunda göçmen çocuklar hakkında bilimsel yazın kısıtlılığı hayret vericidir. Bu kısıtlılığın nedeni yazının başında da belirttiğimiz gibi göç hareketlerinin esas itibarıyla ekonomik olarak değerlendirilmesidir. Göç genelde emek göçü olarak ele alınmakta ve göçmen olarak sadece erkek işçiler düşünülmektedir. Göçmenler sade-

Hem ülke içinde hem ülkeler arasındaki sosyal adaletsizliğin arttığı bir ortamda insan hareketliliği giderek artmakta ve çocukları da içermeye başlamaktadır.

İşçiler ile göçmenler arasındaki "uzaklık" ancak rekabet yaklaşımının ötesine geçerek iki grubun birbirini tanıması ile mümkün olabilir.

ce işgücü olarak düşünüldüklerinde, onların kim olduğu, erkek, kadın, çocuk olmaları, kültürleri, ihtiyaçları vb. göz ardı edilir.

Göçmen çocukların sadece düzenli göçün içinde gelmiş, yani yasal statüsü olan, okula kaydolmuş bölümü araştırmalara konu olmuştur. Bu araştırmaların genelde göçmen çocukların okul başarıları, dil becerileri gibi konulara odaklandığını görmekteyiz. Kayıtdışı ekonomide yer alan çocuklar pek dikkat çekmemiştir. Kısaca göçün içinde çocuklar hep vardı, özellikle de düzensiz göç içindeki çocuklar çeşitli işlerde çalışıyordu ama kimse onların hakkında çalışmıyordu.

GÖÇMEN ÇOCUKLARIN TÜRKİYE'DE OLMALARI YENİ Mİ?

Ülkemizde ise 2012 yılına kadar çocuk göçüne odaklı bir çalışma yapılmamış ve kurumsal istatistik veri taramasında 1980'ler ve 1990'larla ilgili özel bir çocuk göçü

verisine rastlanmamıştır. Ancak Türkiye'nin kabul ettiği göç dalgalarını kısaca düşünürsek, aslında 1980'lerden beri ülkemize hatırı sayılır miktarda göçmen çocuğun geldiğini, yerleştiğini ya da bir süre burada yaşadktan sonra başka bir yere gittiğini tahmin edebiliriz. Bu dalgalara örnek vermek gerekirse: 1982 Afganistan'dan gelenler, 1989'dan beri Bulgaristan'dan (1995'te 603,000 göçmen gelmiştir). 1994'ten sonra Çeçenistan'dan gelenler (1500 kadar kişi 2011 yılına kadar prefabrik evlerde yaşadılar). Ayrıca, özellikle düzensiz göç alanı içinde 1990'lardan beri Gürcü, Azeri, Türkmen ve Ermeni göçünden de bahsetmek mümkün. Son iki yılda Suriye'den Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısı, bir milyonun üzerindedir. Suriyelilerin yanı sıra, ülkemize Avrupa dışından gelen birçok mülteci vardır. Bunlar üçüncü güvenli bir ülkeye gitmek için burada bazen yıllarca beklemektedirler. Ülkemizde bekleyen mülteciler de kendilerine has

Tablo. I. Türkiye’de mülteci ve sığınmacı⁽²⁾ çocukların yaş dağılımları

	0-4	5-11	12-17
Mülteci	3.530	6.271	4.968
Sığınmacı (şartlı mülteci)	1.086	2.286	2.535
Toplam	4.616	8.557	7.503

Kaynak: [http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/tr\(22\).pdf](http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/tr(22).pdf)

Tablo.2. Türkiye’de kayıtlı Suriyeli çocukların yaş dağılımı (yüzde)

Yaş	Yüzde
0-4	%20
5-11	%20,2
12-17	%14,2
0-17 Toplam çocuk oranı	%54,4

Kaynak: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

ayrı göç grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu grupların içinde tabii ki çocuklar, yani aileleriyle birlikte göç eden birçok çocuk vardır; birçok çocuk göçmen Türkiye’de büyüyüp yetişkinliğe ulaşmıştır. 2007 yılından beri karşılaşılan bir diğer grup da refakatsiz küçükler, yani tek başına göç eden ya da göç yolunda ailesini kaybeden çocuklardır.

KAÇ KİŞİLER? NE DURUMDALAR?

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) 2014-2015 yıllık istatistiklerine göre en çok mülteci, Afganistan, İran, Irak ve Somali’den gelmektedir. BMMYK 31 Mart 2015 istatistiklerine göre, Türkiye’de toplam 20,676 mülteci ve şartlı mülteci çocuk var. Bunların yaş dağılımları aşağıdaki gibidir:

Suriyeli mülteciler, Türk hükümetinin tanıdığı geçici koruma hakkıyla

ikamet ettiği için, genel mültecilik istatistiklerinin dışında tutulmaktadır. BMMYK’ya göre Suriye’den kaçan kayıtlı mülteci sayısı 3,956,198’dir. Bunların 1,738,448’i Türkiye’de kayıtlı bulunuyor.⁽³⁾ Türkiye’de kayıtlı olan Suriyelilerin yarıdan fazlası çocuk, yani 0-17 yaş aralığında.

Demek oluyor ki, hali hazırda, 950,000’den fazla Suriyeli çocuk ve 20,000’den fazla mülteci çocuk var. İlaveten, iltica başvurusu yapmayan kaçak göçmen statüsünde çocuklar da var. Yasadışı göç olaylarında yakalanan göçmen verilerine baktığımızda, 2007-2011 yılları arasında toplam 25,569 çocuk göçmenin yakalanmış olduğunu ve belirlenen yasadışı göç içinde çocukların yetişkinlere oranı %17 olduğunu görüyoruz (Atasü-Topcuoğlu, 2012). Yakalanmamış olan kaçak göçmen ailelerin çocukları hakkında ise herhangi bir bilginiz bulunmuyor.

Karmaşık rakamların özeti, yani başımızda hemen üzerinde düşünmeye başlamamız gereken yaklaşık 1 milyon göçmen çocuk var ve bunların neredeyse hemen hepsi dezavantajlı konumda. 2012 yılından beri Türkiye'deki göçmen çocuklarla ilgili keşfedici nitelikte birkaç araştırma yaptım (Atasü-Topcuoğlu 2012; 2014). Bu çalışmalar neticesinde gördüğüm: (a) Çocukların çoğunluğu ailelerinin göç kararı ile yola çıkıyorlar, bazen politik baskı ya da eğitim alma gibi nedenlerle kendileri de göçmen olabiliyorlar. Bazıları ise, özellikle 14-17 yaş arası erkek çocuklar, ailelerinin tek umudu olarak göç ediyorlar. Çalışıp, para kazanıp, gittikleri gurbette bir gün ailelerini yanlarına getirmeyi umuyorlar. (b) Göçmen çocuklar düzensiz göçün içinde ihmal, istismar, ağır çocuk işçiliği ve çeşitli insan hakları ihlallerine maruz kalıyorlar, bunlar şöyle özetlenebilir.

- a) Şiddet, silahlı çatışma, yoğun toplumsal baskı
- b) Yoğun ekonomik sıkıntılar
- c) Yaşam hakkının tehlikeye girmesi
- d) Kötü beslenme
- e) Ebeveyn kaybı, yalnız kalma
- f) İnsan ticaretine maruz kalma
- g) Çocuk işçiliği ve en kötü koşullarda çocuk işçiliğine maruz kalma
- h) Hijyenik olmayan, halk sağlığına aykırı koşullarda barınma
- i) Eğitimin sekteye uğraması
- j) İhtiyaç anında tıbbi yardım alamama
- k) Dil bilmeme
- l) Sosyal ve kültürel uyumsuzluk

m) Sorunları çözmek için gerekli kuruluşlara ulaşamama

n) Yasal statüdeki belirsizlikler ve sosyal yardımlardan faydalanamama

o) Dil ve yasal statü sorunları gibi nedenlerle kendi görüş ve düşüncelerini açıklayamama

p) Post -travmatik stres bozuklukları

q) Haksız yere alıkonma

r) Aile içi şiddete karşı korumasız kalma

Göçmen çocuklar hem vatandaşlık statüsünün sağladığı hak ve hizmetlerden yararlanmadıkları için, hem de ağır yoksulluk nedeniyle çocuk işçiliğinin çeşitli biçimlerine maruz kalabilmektedir. Göçmen çocuk emeğinin kullanıldığı alanları şöyle sıralayabiliriz:

a. Tekstil sektörü: Kentlerde küçük işletmelerde kaçak olarak çalıştırılıyorlar. Kimi zaman aileleriyle birlikte, kimi zamansa tek başlarına...

b. Hizmet sektörü: Tezgâhtarlık, internet kafelerde garsonluk, bar gibi yerlerde çalışma.

c. Mevsimlik tarım işçiliği: Mevsimlik tarım kayıtsız, örgütsüz ve kötü koşullarda çalışma biçimlerinden birisi.

d. Çobanlık: özellikle Afgan çocukların çobanlık yaptığı biliniyor.

e. İnşaat işçiliği: İnşaatta çalışma gün bazında oluyor, günlük 60 TL ücret alıyorlar.

Şehirlerdeki göçmen çocukların en kolay iş bulabildikleri sektör, teks-

til. Burada göçmen çocuklar günde 11 saat, haftada 6 gün aralıksız çalışıyorlar. Çobanlık ise neredeyse karın tokluğuna yapıyor. Kaçak çalışıyorlar, sigortasız, iş güvencesiz. Bu durumları da ayrıca işveren tarafından suistimal edilebiliyor, “polise ihbar ederim” tehdidiyle hiç para alamadıkları oluyor.

Tek başlarına olan göçmenler, 6-7 kişi bir odada terk edilmiş görünlü binaların alt katlarında kira ödeyerek kalıyorlar. Aileleriyle birlikte olan çocuklar ise, ailenin maddi imkânları doğrultusunda bir konaklamaya sahip. İyi beslenememe yoksulluğun getirdiği temel sorunlardan birisi. Bunlara ilaveten, göçmen çocuklar fuhuş, zorla evlendirme, satılarak evlendirme gibi ağır sömürü ve insan hakları ihlallerine maruz kalabiliyorlar. Dilencilik ise, hepimizin sokakta gözlemleyebileceği kadar yaygın, insan onuruna aykırı sektörlerden.

DAYANIŞMA

Elimizdeki veriler küçük çaplı, nicel keşfedici nitelikteki araştırmalardan edinilmiştir. Var olan 1 milyona yakın göçmen çocuğun kaçının çalıştığı -söz konusu kayıtdışı çalışma olduğu için- bilinmemektedir. Öte yandan, bu çocukların genel sağlık durumları gibi hayati konularda da resmi bilgimiz bulunmuyor.

Göçmen çocuklar kaçak çalışıyor, çalıştırılıyorlar; başka araştırmaların da (Toksöz ve Akpınar, 2009) gösterdiği gibi, çoğu göçmen çalışma izni almadan ya da alamadan çalışmakta. Yani göçmenler kayıtdışı alanda kendilerine özgü düşük ücretlerle çalışıyorlar. Hali hazırda vatandaş statüsüne sahip olmayanların yer aldığı, etnisite ve cinsiyete göre bölünmüş iş piyasaları vardır. İlaveten, gördüğüm birçok göçmen çocuk ve genç, çalıştıkları yerlerde genelde vatandaş olanların da kaçak çalıştığını ifade etmişlerdir. Yani bahsi geçen

Hemen üzerinde düşünmeye başlamamız gereken yaklaşık bir milyon göçmen çocuk var ve bunların neredeyse hepsi dezavantajlı konumda.

Göçmen çocuklar fuhuş, zorla evlendirme, satılarak evlendirme gibi ağır sömürü ve insan hakları ihlallerine maruz kalabiliyorlar. Dilencilik ise, hepimizin sokakta gözlemleyebileceği kadar yaygın, insan onuruna aykırı sektörlerden.

emek piyasaları, daha geniş bir kayıtdışı üretim içinde yer alıyorlar.

İster göçmen ister vatandaş, emekçilerin kayıtsız çalışması onları sömürüye çok açık bırakıyor. Dahası söz konusu çocuklarsa, çocuk işçiliğinin zararları zaten bilinen bir olgu. Verili durumda potansiyel 1 milyon göçmen çocuk var. Bunların gelişme, yaşam, sağlık ve eğitim haklarına ulaşması, ilerde bir milyon kayıtlı işçi olmaları ya da 1 milyonluk **“yedik işgücü ordusu”** olmalarını veya 1 milyonluk kayıtdışı çalışan yoksul ordusu olup olmamalarını belirleyecektir.

Marks'ın, **“Dünyanın bütün işçileri birleşsin”** çağrısındaki temel dayanışma ve örgütlenme fikrini bugünün koşulları ile tekrar düşünmek gerekiyor. Hali hazırdaki sendikaların uluslararası düzeydeki diyalogu ve dayanışması pratiğinin yanına belki bir pratiğin daha eklenmesi gere-

kiyor: **‘Ulusötesi dayanışma’**. Yani ulus devlet sınırları içinde vatandaşlık, cinsiyet ve yaş ayrımı yapmadan emekçilerin dayanışması.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2006) *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Atasü-Topçuoğlu, R. (2012) *Türkiye’de Göçmen Çocukların Profili: Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri*, Ankara: Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Yayını

Atasü-Topçuoğlu, R. (2014) *“Hayatı Değiştirmek İçin Yola Çıkanlar - Yola Çıkınca Değişen Hayatlar: “Bir Müracaatçı Grubu Olarak Göçmen Çocuklar”*, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25 (1): 89-108.

Birleşmiş Milletler (2003). *The Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat (UN DESA), Population Division, Trends in Total Migrant Stock: The 2003 Revision*, (CD-ROM).

Birleşmiş Milletler (2010). *The Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat (UN DESA), Population Division, Trends in Total Migrant Stock: The 2010 Revision*, (CD-ROM).

Düvell, F. (2007) *„Irreguläre Migrant/innen*

in den Städten Europas: wirtschaftliche, ethische und politische Implikationen" Zürcher Migrationskonferenz 2007 Zürich, http://www.viavia.ch/docs/Referat_Frank_Duevell.pdf. (son erişim: 01/04/2015)

Kyle, D. & Koslowski, R. (2001) (Eds.) Global Human Smuggling: Comparative Perspectives, Baltimore Maryland: The John Hopkins University Press.

Toksöz, G. ve Akpınar, T. (2009) 'An Historical Employer Strategy: Dividing Labour on the Basis of Ethnicity - Case of the Construction Sector in Turkey' içinde A. Neergaard (Der.) European Perspectives on Exclusion and Subordination: The Political Economy of Migration, Shaker Publishing: Maastricht

DİPNOT

(1) Günsel göç dalgaları Wallerstein'in kavramsallaştırmasıyla 'çevre'den 'merkez'e doğru gitmektedir. Ancak bu noktada merkez ve çevrenin göçmenler açısından görelî kavramlar olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin Moldova'nın köyünden çıkan bir göçmen için ilk merkez en yakın büyük şehir, daha sonraki çekim yeri Ukrayna'dır. Buradan göç edecek kişi için ise merkez yakın bir Avrupa ülkesidir. Ancak, bireysel stratejilerin ötesinde genel göç dalgalarına baktığımızda, hareketin gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere, yani çevreden merkeze doğru olduğunu görürüz. Ülke bazında yabancı yer doğumlu kişi istatistikleri (bkz. BM, 2010) ve Kyle ve Koslowski'nin (2001:5) küresel düzensiz göç gösteren bir haritası da bu tespiti kanıtlar niteliktedir.

Gelişmiş ülkelerde göçmen stoku gelişmekte olanlara göre çok daha fazladır. 1990-2010 yılları arasında, gelişmiş ülkelere 45 milyon uluslararası göçmen geldiği tahmin edilmektedir. 2010 yılı itibarıyla uluslararası

göçmenlerin, gelişmiş ülkelerdeki nüfusun %10'nunu oluşturduğu tahmin edilmektedir (BM, 2010). Birleşmiş Milletler, 2010 yılı itibarıyla Asya'da 61 milyon, Amerika'da 50 milyon, Latin Amerika'da 7 milyon AB'de ise 70 milyon uluslararası göçmen olduğunu, AB'deki rakamın küresel uluslararası göçmen sayısının üçte birine tekabül ettiğini tahmin etmektedir (BM, 2010).

(2) Mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1964 New York Protokolü'ne göre mülteci, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğradığından ya da zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkeyi terk etmiş kişidir. Türkiye sözleşmedeki çekincesi ile yalnızca Avrupa'dan gelen kişilere mülteci statüsü vermekte, diğerlerini eski hukuki çerçeve içinde "sığınmacı" olarak yeni dönemde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde şartlı mülteci olarak tanımlamakta, bu bağlamda gelenleri mültecilik statüleri incelenip, üçüncü bir güvenli ülkeye yerleştirilmeleri yapılan kadar geçici bir süre için kabul etmektedir. Yeni yasada bir de "ikincil koruma" tanımlanmıştır; bu da mülteci olma özelliklerini taşımayan ancak ülkesine döndüğü takdirde ölüm cezası, işkence, insanlık dışı muamele ya da ülke çapında silahlı çatışma ve ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle tehlikede olan insanlara tanınan bir statüdür. Hali hazırda Suriyeliler bu statü dâhilinde korunmaktadırlar. BMMYK halen resmi istatistiklerinde sığınmacı terimini kullandığı için, ben de burada sığınmacı terimini kullanıyorum. Rakamlar BMMYK web sitesindeki istatistiklerden derlenmiştir. [http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/tr\(22\).pdf](http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/tr(22).pdf)

(3) <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

Yeni yasa sığınma sistemini **Suriyeli sığınmacıları kapsayacak şekilde genişletmekle birlikte** mevcut mülteci hukuku politikasını korumuştur. **Yabancıları dışlayıcı tutum sürmekte**, sığınmacıların ülkedeki mevcudiyetleri **uluslararası yükümlülüklerin bir gereği olarak değil**, tek taraflı iyi niyet göstergesi olarak sunulmaktadır.

MÜLTECİLER VE HUKUK POLİTİKASI: SURIYELİ SİĞINMACILARA TANINAN GEÇİCİ KORUMA

CEREN AKÇABAY

Suriye’de 2011 yılından beri sürmekte olan iç savaş, üç buçuk milyona yakın insanı ülkelerini terk etmeye zorlayarak sığınmacı⁽¹⁾ durumuna düşürmüştür. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) verilerine göre 2015 yılı sonunda Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların 1 milyon 700 bin kişiye ulaşacağı öngörülmektedir⁽²⁾. Türkiye’yi dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke durumuna getiren bu koşullar, ülkede 2013 yılına kadar mülteci hukuku konusunda kapsamlı bir düzenlemenin bulunmadığı ve mevcut düzenlemelerin karmaşıklığı göz önünde tutulduğunda hukuki olarak daha da karamsar bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Zorunlu olarak yaşam alanlarını terk etmiş bulunan bu insanların güvenli bir ortama erişimlerinin sağlanması insani yardım bakımından ön koşul olmakla birlikte, sığınmacıların gerçek anlamda korunabilmesi için temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması gerekmektedir. Türkiye’deki mevcut hukuk sistemi ise yapılan yeni düzenlemelere rağmen bu anlamda pek çok bilinçli boşluk barındırmakta ve sığınmacıları gerçek bir hukuki korumadan yoksun bırakıp **“misa-fir”** konumuna iten bir politika içermektedir. Oysa ülkelerine geri dönüp dönemeyecekleri belirsiz iki milyona yakın Suriyeli sığınmacıya tanınan hukuki statünün insani koşullar içinde yaşamlarını sürdürebilecek şekilde belir-

lenmesi sadece bu kişiler açısından değil, toplumsal çatışmaların önlenmesi ve bir bütün olarak hukuk düzeninin devamı açısından büyük önem taşımaktadır.

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ HUKUKU

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya tarihin her döneminde farklı halkları misafir eden önemli bir sığınma noktası olmuştur. Özellikle seksenli yılların sonundan itibaren İran-İrak, Körfez savaşları ve Ortadoğu'da yaşanan diğer iç savaşlar nedeniyle doğu sınırlarında yoğun bir sığınmacı hareketliliği yaşayan Türkiye, sığınmacıların hukuki statülerine ilişkin sorunları Bakanlar Kurulları tarafından hazırlanan yönetmeliklerle ve farklı kanunlardaki günlük düzenlemeler ile çözmeye

çalışmıştır⁽³⁾. Bu tutum sanılacağına aksine bir öngörüsüzlükten çok, mülteciler konusundaki hukuk politikasının bir sonucudur. Sığınmacıların mülteci statüsüne geçişini ve temel hak ve özgürlüklerine kavuşmalarını zorlaştırmayı hedefleyen bu politika Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere konulan sınırlama ve çekinceelerde açıkça görülebilmektedir.

Türkiye, uluslararası mülteci hukukunun yapı taşı oluşturulan **"Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi"**ni Birleşmiş Milletlere üye 25 üye ile birlikte 1951 yılında kabul etmesine rağmen on yıllık bir gecikmenin ardından 1961 yılında bir çekince ile onaylayarak yürürlüğe koymuştur. Bu çekinceye göre: **"Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimse-**

"SİĞINMA TALEBİ BİR İNSAN HAKKIDIR!"

Türkiye, halî hazırda sadece "Avrupa'da meydana gelen olaylar" nedeniyle Türkiye'nin korumasından yararlanmak isteyen kişileri mülteci olarak kabul etmektedir.

lerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz."⁽⁴⁾

İlk bakışta gereksiz bir korumacılık olarak görülebilecek bu tutum, vatandaş ile yabancı arasına çizilen hukuki ayırım konusundaki hassasiyetin temsildir. Bu yöndeki diğer bir önemli bulgu ikinci dünya savaşı sonrası hazırlanan 1951 tarihli sözleşmede yer almakla birlikte 1967 yılında düzenlenen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol ile kaldırılan coğrafi sınırın Türkiye tarafından halen korumasıdır. Türkiye, protokolün, sadece 1951 sözleşmesine önceden taraf olan ülkeler açısından tanıdığı coğrafi sınırlama beyanlarını koruma hakkına dayanarak halî hazırda sadece "**Avrupa'da meydana gelen olaylar**" nedeniyle Türkiye'nin korumasından yararlanmak isteyen kişileri mülteci olarak kabul etmektedir. Bu sınırlama, Türkiye'nin Avrupa'ya göç etmek

isteyenlerin geçiş güzergahında bulunan ve tarihten bu güne Doğu'dan önemli ölçüde kitlesel sığınmacı akınına maruz kalan bir ülke olması ile açıklanmaktadır. Ancak **Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi**'nde yer alan sığınma hakkının büyük ölçüde sınırlandırılması anlamına gelen bu tutumun, 148 imzacı devlet arasında sadece Kongo, Madagaskar, Monaco ve Türkiye tarafından sürdürüldüğü düşünüldüğünde söz konusu korumacılığın uluslararası insan hakları bakımından ne ölçüde kabul edilebilir olduğu daha doğru şekilde değerlendirilebilecektir⁽⁵⁾.

Üstelik sözleşmenin yürürlüğe konulmasından sonra Türkiye'de mülteci hukukuna ilişkin olarak herhangi bir yasal düzenleme yapılmamış, sözleşmenin onaylanmasından 43 yıl sonra seksenli yıllarda sığınma arayan kişilerin artması sonucu 1994 tarihli yönetmelikle konuya ilişkin

belli düzenlemeler oluşturulmuştur. Bu düzenlemede ise sözleşme hükümlerinin uygulamaya geçirilmesi kolaylaştırılmaya çalışılmamış, sığınmacıların sözleşme kapsamındaki haklarından yararlanabilmesi için sığınmacılar açısından imkansız olarak nitelendirilebilecek on günlük hak düşürücü süre içinde yetkili mercilere müracaat şartı getirmiştir. Resen işlemeye başlayan bu süre içinde gerekli başvuruyu yapmadığı tespit edilen kişilere ilişkin olarak ise süratle sınır dışı kararları verilmiştir. AİHM tarafından 2000 tarihli Jabari/Türkiye davasında⁽⁶⁾ etkin başvuruya ilişkin AİHS'nin 13. maddesinin ihlali anlamında görülen bu süre, 2006 tarihinde söz konusu yönetmelikte yapılan değişiklikle **“gecikmeden”** ve **“makul olan en kısa sürede”** ifadeleri ile değiştirilmiştir. Ancak AİHM'nin verdiği ihlal kararlarına ve AB uyum sürecine rağmen aynı değişiklik ile sığınma talebinin reddine ilişkin olarak yapılan itirazlara İç İşleri Bakanlığı tarafından sınırlama getirilmesi gibi, itiraz hakkını tamamen sınırlanabilmesi anlamına gelen bir düzenlemenin eklenmiş olması mültecilere yönelik de hukuk politikasında herhangi bir değişiklik olmadığını göstermektedir⁽⁷⁾.

Uzun bir bekleyişin ardından mülteciler hukuku alanında Türkiye'de yasa düzeyinde yapılan kapsamlı ilk düzenleme ise 11.04. 2013 tarihli 6358 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'dur. Ancak söz konusu düzenleme, başta Suriyeli sığınmacılar olmak üzere, Av-

rupa dışındaki ülkelerden kaynaklı kitlesel akınlara ve AİHM'nin mülteci hukuku konusunda Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararlarında işaret ettiği sorunlara cevap olacağı yönündeki beklentileri büyük ölçüde karşılıksız bırakmıştır. Her ne kadar kanunun gerekçesinde YUKK'un göçü kısıtlama politikaları değil, yabancıların ve toplumun bilinçli ve düzenli bir şekilde birlikte yaşamalarını takip edecek bir politika takip edildiği belirtilse de⁽⁸⁾, kanunda coğrafi kısıtlama uygulaması korunmakta, 1994 yönetmeliğinde bu kısıtlamaya bağlı olarak yapılan sığınmacılara ilişkin statü ayrımı genişletilerek sürdürülmektedir⁽⁹⁾.

Yürürlükteki yasaya göre, uluslararası koruma statüleri; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Coğrafi kısıtlamaya bağlı kalınarak mültecilik **“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye”** verilen statü olarak tanımlanmıştır⁽¹⁰⁾.

Yürürlükteki yasaya göre, uluslararası koruma statüleri; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olmak üzere dörde ayrılmaktadır.

**Mülteciler
hukuku
alanında
Türkiye'de
yasa
düzeyinde
yapılan
kapsamlı ilk
düzenleme
ise II.04.
2013 tarihli
6358 sayılı
Yabancılar ve
Uluslararası
Koruma
Kanunu
(YUKK)'dur.**

Şartlı mültecilik ise Avrupa dışında kalan ülkelerden gelen kişileri kapsar. Kanuna göre: **“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”**⁽¹¹⁾

Dolayısıyla mülteci statüsü verilebilecek kişiler ile aynı koşulları paylaşmasına rağmen Avrupa dışından gelen kişilerin Türkiye’de mülteci statüsüne başvurma hakları yoktur. Bu kişiler ancak BMYKK tarafından başka bir ülkeye yerleştirilinceye kadar geçici ikamet izni alarak Türkiye’de kalabilmektedir.

1994 yönetmeliğinde yer almayan bir uluslararası koruma statüsü olan ikincil koruma ise, esas olarak, 1951 sözleşmesinde de yer verilen ve uluslararası örf adet hukukunun bir parçası kabul edilen **“geri göndermeme ilkesi”**nin bir uzantısıdır. Sözleşmenin 33. maddesinde özel

bir statüden bahsetmeksizin taraf devletlerin bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ve özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına her ne şekilde olsun geri göndermemesini veya iade etmemesini düzenlemiştir. Burada kastedilen kişiler, 1951 sözleşmesi ve 1961 protokolünden yararlanamayan ancak insan haklarına yönelik tehditler dolayısıyla korunması gereken kişilerdir⁽¹²⁾. Kanuna göre, ölüm cezasına mahkum olan, işkence veya insanlık dışı muameleye maruz kalacak olan ya da silahlı çatışma nedeniyle ciddi tehdit altında bulunan kişilere ikincil koruma statüsü verilebilir⁽¹³⁾.

Geçici koruma statüsü ise, mültecilik, geçici mültecilik ve ikincil koruma gibi olağan sığınma statüleri dışında kalan bir statüdür. Geçici koruma, bireysel statülerin tespitinin mümkün olmadığı kitlesel akınlar için düşünülmüş grup tabanlı bir koruma sistemidir. Geri göndermeme ilkesinin bir uzantısı olarak çok sayıda insanın zaruret nedeniyle bir arada sınırları geçmesi durumunda acil ve geçici bir koruma sağlayan bu statü, mevcut sığınma sisteminin istisnasını oluşturmaktadır. Kanunda geçici koruma statüsünden yararlanacak kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemlerin ise Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiştir⁽¹⁴⁾.

SURİYELİ SİĞINMACILARIN HUKUKİ STATÜSÜ

2013 yılında hazırlanarak 2014 yılında yürürlüğe giren kanunda ayrı bir başlık altında düzenlenen geçici koruma statüsü şüphesiz 2011 yılından itibaren kitlesel olarak Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacılar ile doğrudan ilişkilidir. Sayıları 2 milyona ulaşan Suriyeli sığınmacıların her birinin şahsi başvuru sonucu tanınarak şartlı mülteciliğe kabul edilmesinin neredeyse imkansız olması nedeniyle, uluslararası hukuktaki mevcut tartışmalardan da hareketle kanunda kolektif bir geçici koruma statüsü oluşturulmaya çalışılmıştır.

Mevcut düzenleme ile **“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici**

koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara”⁽¹⁵⁾ tanınan geçici koruma statüsü Suriyeli sığınmacılar açısından geçerli olmakla birlikte, sığınmacılara ilişkin hukuki sorunlara cevap olacak içerikten yoksundur. Esas olarak acil ve geçici bir koruma öngören adı üzerinde **“geçici”** bu koruma statüsü, sığınmacıların sayısının fazlalığını ve kalış sürelerinin belirsizliğini yadsıyarak sığınmacıların statü problemlerinin çözüldüğüne ilişkin yanlış bir algı yaratmaktadır. Oysa yasal olarak tanınan bu hukuki statü adı üzerinde geçicidir. Üstelik de bu statünün kapsamının, mülteci hukukundaki eski uygulamaya benzer şekilde, yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüş ve Suriyeli sığınmacıların hukuki statüsü yürütme erkinin politik manevralarına terkedilmiştir. Ba-

Sığınmacıların hukukten hak ve özgürlüklere sahip kişiler olarak değil, misafirler olarak sunulması, artan ekonomik ihtiyaçlarının düşmanlık vesilesi haline gelmesine ve sığınmacıların zor koşulları unutulurak **“istemeyen misafirlere” dönüşmesine neden olmaktadır.**

kanlar kurulu tarafından hazırlanarak 22.10. 2014 tarihinde yürürlüğe giren yönetmelikte ise kanunda belirtildiğinin aksine geçici koruma statüsündeki kişilerin hak ve özgürlüklerine yer verilmemiştir. Yönetmeliğe göre, geçici koruma statüsünden yararlanan **“yabancılara sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir.”**⁽¹⁶⁾ Kanunda, hak ve özgürlükler olarak belirtilen düzenleme alanının yönetmelikte hizmet kavramı ile karşılanması, sığınmacıların hak ettiği değil, onlara sunulan şeylere sahip olabileceği yönünde bir kanıyı beraberinde getirmektedir.

Yeni yasa sığınma sistemini Suriyeli sığınmacıları kapsayacak şekilde genişlemekle birlikte mevcut mülteci hukuku politikasını korumuştur. Yabancıları dışlayıcı tutum sürmekte, sığınmacıların ülkedeki mevcudiyetleri uluslararası yükümlülüklerin bir gereği olarak değil, tek taraflı iyi niyet göstergesi olarak sunulmaktadır. Siyasi iktidar tarafından Suriyeli sığınmacıların her fırsatta **“misafir”** olarak anılması bunun doğrudan bir işaretidir.⁽¹⁷⁾ Mevcut düzenleme ile de bu tanımlamaya uygun olarak Suriyeli sığınmacıların umduğunu değil, bulduğunu alacağı tebliğ edilmiştir. Oysa vatandaşlık statüsünden ve yaşamlarını sürdürmek için gereken her türlü temel hak ve özgürlükten yoksun bu insanların ülke içindeki varlığı hukuki boşluklar yaratarak üzerinden atlanamayacak

ölçüde yakıcı bir gerçekliğe karşılık gelmektedir. Ülkelerine dönüş umutları sürse de zaman geçtikçe Türkiye nüfusunun bir parçası olan bu insanların hukuki statülerinin eğitim, iş, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını gerektiği biçimde karşılamıyor oluşu gün geçtikçe büyüyen problemleri beraberinde getirmektedir. Sığınmacıların halka, hukuken hak ve özgürlüklere sahip kişiler olarak değil, misafirler olarak sunulması, sığınmacıların sayısı ve kalış süresine paralel şekilde artan ekonomik ihtiyaçlarının düşmanlık vesilesi haline gelmesine ve Suriyeli sığınmacıların içinde bulunduğu koşullar unutulurak **“istenmeyen misafirlere”** dönüşmesine neden olmaktadır. Hukuk politikası gereği vatandaş ile yabancı arasında bu yaratılan uçurum, çoğu kez göz ardı edilse de aynı zamanda hukukun temelinde yer alan eşitlik ilkesine zarar vermekte ve bir bütün olarak hukukun meşruluğunu zedelemektedir. Eşitlik ilkesini göz ardı eden ve hak ve özgürlüklere dayanmayan bir hukuk algısı sadece sığınmacılar açısından değil, bütün bir toplum açısından tehdit oluşturmaktadır. Hukuk, söz konusu olduğunda, istisnaların kurallar kadar güçlü olabileceği unutulmamalıdır.

DİPNOT

(1) Uluslararası hukukta, sığınmacı, mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu hakkında cevap bekleyen veya henüz başvuru yapmamış kişiler için kullanılmaktadır. Sığınmacı kavramı, ilerde açıklanmaya çalışılacağı gibi Türkiye mülteci hukukunda mevcut bulunan, coğrafi sınırlama nedeniyle

Yalın gerçek göz kırpmıyor: **Savaş ve göçmek** mecburiyetinde kalmış yaşamlar. **Arkada bırakılmış memleket**, evler, komşular, **arkadaşlar**, akrabalar, **gölüşmeler** ve elde kalan tepe taklak dönmüş ömür; **bir odalı bakkaldan bozma evler**, bezden çadırlar, **ötekileştirilmiş bir semt**, işsizlik yahut **düşük ücret**, fazla mesai, yüksek kira, **naylon gülümseyişler**, gri korkular...

KAÇMANIN İMKÂNSIZ HÂLİ: SURİYELİ MÜLTECİLER

SİNEM ESİN

*"...Kalbimin doğusu her resme güneş çizen bir
çocuktu..."⁽¹⁾*

Mart 2011'de Suriye'de patlak veren çatışmalar ve savaş sonucunda birçok insan hayatını kaybederken, birçoğu da göçmeyi kurtuluş çaresi olarak görmüştür. Türkiye de komşu ülkelerden biri olarak Lübnan, Irak, Ürdün gibi göçülen ülkelerden birisi olmuştur. Göç alan şehirler arasında iş bulmanın daha kolay olacağı düşüncesiyle İstanbul, İzmir, Gaziantep vs. gibi büyük şehirler olarak öne çıkarken, ulaşılmaması daha kolay olan Urfa, Hatay vb. şehirler de nispeten sayıca fazla göç almıştır.

Biz de 2014'ün Temmuz'unda, göç alan büyük şehirler arasında yer alan İzmir'de Suriyeli göçmenlerin çalışma ve yaşam koşulları ve emek piyasasına etkilerini, somutlamak amacıyla yola çıktık. Suriyeli göçmenlerin karşılaştıkları sorunları ortaya koymak üzerine odaklanan sorularımızla, farklı sektörlerde çalışan 7'si kadın, 5'i 18 yaş altı çalışan çocuk işçi olmak üzere toplam 32 kişi ile görüştük. Çeşitli kurum ve kuruluşlardan edinilen bilgileri de yaklaşık bir hafta süren saha çalışmasını anlamlandırmada kullandık.

Saha çalışmasında, beşinci senesine girmiş olduğumuz tarihsel süreçte İzmir'de yaşayan Suriyelilerin, **'İzmir'in ötekileştirilen semtleri'** sayılabilecek Kadifekale, Limontepe, İkiçeşmelik, Eski İzmir ve Buca'nın

atıl mahalleleri gibi yoksul mahallelerde yaşamlarını sürdürdüklerini gördük. Günümüzde mevsimlik işçiliğin yaygın olduğu Foça da göçmenlerin yaşam merkezlerinden birisi olmuşa benziyor. Burarda yaşayan göçmenlerin ağırlıklı tekstil, ayakkabıcılık, inşaat, deri ve hizmet sektörlerinde istihdam edildiklerini söyleyebiliriz.

'Neden İzmir'i göçmek üzere seçtikleri'ni sorduğumuzda, gelecek, iş, eğitim, barınma, güvenlik, ait hissetme gibi kaygılara işaret eden yanıtlar aldık:

"İstanbul'a gittik orada, 'Suriyelilere ev vermeyiz' dediler."

"Fakir insanlar nerede çalışır diye sordum, İzmir dediler."

Akraba ilişkilerinin işe girmede ko-

laylık, hastanede derdini doktora görece kolay anlatma, kendini daha iyi ifade etme, çevreye uyum sağlama ve güvende hissetme anlamına geldiğini bu nedenle akrabaların olduğu şehirlerin tercih edildiğini gördük.

"Amcamın oğlu vardı o yüzden İzmir'e geldik."

Ülkelerinde tanık oldukları savaş hayatlarında kemikleşmiş bir korku olarak iz bırakmıştır. Sadece bedenleri değil korkuları, telaşları da onlarla birlikte göçmüştür ve kaçışlarıyla korkuları giderilmemiş artarak katlanmıştır.

Karbon kâğıdıyla üzerlerine başka şehirlerin görece rahat görünen koşulları her ne kadar çizilse de zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayanların zincirleri, nefes

Ülkelerinde tanık oldukları savaş hayatlarında kemikleşmiş bir korku olarak iz bırakmıştır. Sadece bedenleri değil korkuları, telaşları da onlarla birlikte göçmüştür ve kaçışlarıyla korkuları giderilmemiş artarak katlanmıştır.

Bir taraftan trafik lambalarında peçete satan, araba camlarını silen çok sayıda çocuk işçiyi ya da çadırdan bozma bezlerle barınmaya çalışanları görmek mümkünken diğer taraftan lokanta, pastane vs. açarak işletmecilik yapanları da görmek mümkündür.

almaları ve yaşam sürelerini uzatabilmeleri için bir aracıya dönüşmüştür. Olmayan koşullar (fizyolojik, güvenlik gereksinimler vs.) yahut olanların zorluğu (varsa iş yaşamında rakip olacakları kaygısı ile kabul görmeme, hastalık taşıdıkları algısı ile dışlanma vs.) sonucu işçi olarak doğmak bile bazen mümkün olmamıştır. İş buldukça ve ayırt etmeden çalışan, ikinci kez baba adayı olan genç anlatıyor:

“İstanbul'a gittik orada Suriyelilere ev vermeyiz dediler. İzmir'e tanıdıklarımız aracılığıyla geldik. Orada yeni doğan çocuğumuz öldü. Eşimle Şam Üniversitesinde tanıştık. Ben öğretmenim... İlk Rojova'ya kaçtık eşimle. Ceylanpınar'a kampa gittik. Çok kötü kamp koşulları... Şu an ailemin haberi yok sağ mıyım, ölü müyüm

bilmiyorlar, beni görsünler istiyorum bir belgesel veya benzerinde. Eşiminkiler kaçmışlar Lübnan'a.”

Tanıdıklarının başka şehirde yaşıyor olması, bebeklerini kaybetmeleri, iş bulamamaları, barınacak yer bulamamaları sonuçta onları göç ettikleri ülkede de başka bir şehre göç etmeye itmiştir.

Şehirde uzun yıllar yaşayanlar tarafından dışlanmanın ötesinde kendi içlerinde de ötekileştirilme ile iç içedirler. Görüşmecilerin çoğu “dilenenlerin, parklarda olay çıkaranların” kendilerinden olmadıklarını ifade etmektedir. Bu durumu (dilenmediklerini) kanıtlamak istercesine aç-tok dolaştıklarını anlatıyor çoğu.

İş olmadığı sürece evden dışarıya çıkmadıklarını, denizi görmediklerini, kırık dökük bir evde kiracı olduklarını anlatıyor bir anne ama en mutlu

anlarını da bomba seslerinden uzak olmak olarak tarif ediyor:

“Kızım, oğlum ve eşimle geldim. Bomba düşüyordu, çocukların için televizyonun sesini açıyordum bomba sesini duymamak için. Bazen aç bazen tok dolaşıyoruz ama mutluyuz çünkü korkmuyoruz şimdi. Geldikten bir ay sonra şiddetli yağmur yağınca köşeye çekildim kaldım, kıpırdamadım, ağladım. Asker evin üstünden talim uçuşları yaparken buraya da geldiler diye korkuyorum. Her büyük seste hareketsiz kalıyorum. Kızım hiç dışarıya çıkmıyor, kimseyle konuşmuyor. Geceleri altına yapıyor. Para yok, iş yok, hayat çok zor.”

Tedirginliğini elden bırakmayan genç bir mülteciye göre ise endişe ve mutluluğun tanımı şöyle ifade buluyor:

“Türkiye karışacak ve iç savaş çıkacak diye çok korkuyorum... Elektrik ve suyun olması ile birlikte rahat uyuyor oluşumuz en çok sevindiğim şey tüm olumsuzluklar içinde.”

Bir taraftan trafik lambalarında peçete satan, araba camlarını silen çok sayıda çocuk işçiyi ya da çadırdan bozma bezlerle barınmaya çalışanları görmek mümkünken diğer taraftan lokanta⁽²⁾, pastane vs. açarak işletmecilik yapanları da görmek mümkündür. Denetimden, vergi levhasından uzak, kaçak bir şekilde bu işi yaparken yaşamlarını sürdürmektedirler.⁽³⁾

“Ağır iş olsa da yaparım.” “Yaşamımız için çalışmak zorundayım”, “Çok çalıştırıyorlar, işinize gelirse çalışırsınız, sizin gibi çok var. Okumuşum zoruma gidiyor ama katlanıyorum mecburum” benze-

"İnşaatta günlük 50 lira alıyorum. Yorulduğumu söyleyince, 'Türkiye'de böyle alışmanız lazım', diyorlar. Patron bazen paramı vermiyor. İş olunca çalışıyorum ama burada kira pahalı, iş zor, ilaç parası istiyorlar."

ri cümlelerini sıkça duymak mümkündür. Ailesi ile Avrupa'ya geçmek istediğini söyleyen ve yaklaşık 4 ay Türkiye'de kalan bir Suriyeli göçmen:

"İnşaatta günlük 50 lira alıyorum. Yorulduğumu söyleyince, Türkiye'de böyle alışmanız lazım, diyorlar. Patron bazen paramı vermiyor. İş olunca çalışıyorum ama burada kira pahalı, iş zor, ilaç parası istiyorlar. " diyor ve ekliyor "Ama burada insanlar iyi Suriye'de selam verdiğimizden dayak yiyorduk."

Düşük maliyet yüksek kâr hırsıyla hareket eden ve Suriyelilerin çalışmak mecburiyetinde olmalarını fırsat bilen patronların kayıt dışı ve daha da düşük ücretle, sigortasız ça-

ıştırdıkları Suriyeli göçmenlerle, hali hazırda var olan yedek ve ucuz işgücü ordusunu oluşturan işçiler arasında rekabet artmıştır. Dolayısıyla, Suriyelileri kendilerine tehdit unsuru olarak gören Suriyeli olmayan işçilerin onlara bakışı sertleşmiştir⁽⁴⁾ Örneğin Işıkkent semtinde ağırlıklı Suriyeli kaçak işçilerin çalıştığı Ayakbacılar Sitesinde, Suriyeliler sebebiyle iş bulamadıklarını söyleyen yaklaşık 200 kişi **'Patronlar ucuz işgücünü sever'** dövizleri eşliğinde eylem düzenlemiştir.⁽⁵⁾

Limontepede göçmenlerin komşularından biri **"Onların durumu sizden bizden iyi, çocuklarının hepsi çalışıyor"** derken önceleri evlerine kap kaçak yardımı yapan, fazla bataniyelerini onlarla paylaşmaktan

geri durmayan kapı komşularının tutumlarında değişimler yaşanmaya başladığını göstermektedir.

Öte taraftan 2014 yılında gerçekleştirilmiş olan yerel seçimlerde **“Suriyeliler de oy kullanacaklar”** iddiasının hızla yayılması⁽⁶⁾ ve **“Suriye’de 100.000’den fazla çocukta görülen Çocuk Felci riski sebebiyle Türkiye’ye salgın hastalık geleceği”** hatta **“Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin de hastalıklı oldukları”** gibi iddialar⁽⁷⁾ hali hazırda var olan tepkiyi daha da tırmandırmıştır. Bu iddiaların asılsız olduğunu söyleyen İzmir Suriyelilerle Dayanışma Derneği Başkanı tüm bunların Suriyeli göçmenleri daha da korkuttuğunu ve kadınların, çocukların evlerine daha çok kapanmalarına sebep olduğunu, dile getirmiştir:

“Ev değiştirmekten de, iş değiştirmekten de çok utanıyoruz. Bize buranın insanı gibi baksınlar misafir olarak muamelede bulunsunlar. Kimseyle sorumuz yok, biz burada misafiriz.” diyorlar.

Yalın gerçek çok açık şekilde göz kırpyor: Savaş ve göçmek mecburiyetinde kalmış yaşamlar. Arkada bırakılmış memleket, evler, komşular, arkadaşlar, akrabalar, çiçekler, meslekler, gülüşmeler ve elde kalan tepe taklak dönmüş ömür; bir odalı bakkaldan bozma evler, bezden çadırlar, ötekileştirilmiş bir semt, ucu açık işsizlik yahut düşük ücret, fazla mesai, yüksek kira, samimiyetsiz arkadaşlar, naylon gülümseyişler, gri korkular...

DİPNOT

(1) Didem Madak, Ah'lar Ağacı, Metis Yayınevi, 8. Basım, İstanbul, 2014, s. 39. Bkz: "Kalbimin En Doğusunda" adlı şiir.

(2) Ali Arda Perk, "Suriye İzmir'e Taşındı", 21.09.2013, http://www.memurlar.net/suriye_izmir_e_tasindi, (01.05.2015)

(3) "Suriyeli Mülteci İzmir'de Ticarete Atıldı", 11.05.2013, <http://www.memurlar.net/haber/373185/>, erişim tarihi: 01.05.2015

(4) Metehan Ud, "Suriye'de Öleceğimize Burada Yaşamaya Geldik", Evrensel Gazetesi, 16.08.2014, http://www.evrensel.net/haber/90065/suriyede-olecegimize-burada-yasamaya-geldik#.U-qj2J_uND, (01.05.2015)

(5) Hürriyet Gazetesi, "Ayakkabıcılar Sitesinde Suriyeli İşçi İsyanı, 14.08.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/27005301.asp>, (01.05.2015)

(6) "Suriyeliler 30 Mart'ta Oy Kullanacak mı?", Habertürk Gazetesi, 05.02.2014, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/918750-suriyeliler-30-martta-oy-kullanacak-mi>, (01.05.2015)

(7) Tim Whewell, "Suriye'den Komşulara Çocuk Felci Tehdidi", BBC Türkçe, 27.03.2014, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140327_suriye_cocuk_felci, (01.05.2015)

2014 yılında **1001 eylem** gerçekleştiği belirlenmiştir. 2013 yılında ise **545 eylem** gerçekleşmişti; 2014 yılında gerçekleşen eylemler 2013 yılına göre **%84 oranında artmıştır**. **“İşyeri temelli” eylemler** 2014 yılında önceki yıla göre **%118**, **“diğer” eylemler** ise **%14** oranında **artmıştır**.

2014 YILI İŞÇİ SINIFI EYLEMLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME(*)

İRFAN KAYGISIZ(**)

Bu çalışmada, 2014 yılında gerçekleşen işçi eylemleri, işyeri temelli eylemler öncelikli olmak üzere değerlendirilmiştir. Doğrudan işyerlerinde yaşanan sorunlar nedeniyle yapılan işçi eylemleri; dönem, işkolu, eylem biçimi, eylem gerekçesi, katılanların sendikalılık durumu, konfederasyon ve taşeron işçi dinamiği üzerinden analiz edilmiştir.

KAPSAM VE YÖNTEM(***)

Eytlemler incelenirken bir işyerinde aynı dönemde birden fazla eylem yapılmış ise temel eylem biçimi esas alınmış ve tek bir eylem olarak tasnif edilmiştir. Ancak aynı işyerinde farklı dönemlerde farklı sorunlar nedeniyle yapılan eylemler ayrı olarak değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında **“diğer”** kategorisi içerisinde yer alan eylemlere ilişkin genel değerlendirme yapılmakla birlikte ayrıntılı bir analize yer verilmemiştir.

Bu çalışmada ele alınan döneme yönelik bütün eylemlerin kapsandığı iddiası olmakla birlikte, özellikle işyeri temelli eylemlerin önemli bölümüne ulaşıldığı düşünülmektedir. Kuşkusuz tespit edilemeyen eylemler söz konusudur. Ancak bilgisine ulaşılamayan eylemlerin yapılan değerlendirmeleri etkileyecek düzeyde olmadığı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında ulaşılan veriler üzerin-

(*) Bu çalışmanın ortaya çıkmasında sundukları katkıdan dolayı **Aynur Özüğurlu, Aytül Frat** ve **Merve Menekşe Özer**'e çok teşekkür ederim.

(**) Birleşik Metal İş Sendikası'nda toplu sözleşme uzmanı olarak çalışmaktadır.

(***) Bu araştırmada kaynak olarak çok sayıda gazete, dergi ve internet sitesinden yararlanılmıştır.

den yapılan aşağıdaki değerlendirmeler, esas olarak işyeri temelli 795 eyleme ilişkindir.

2014 yılında 1001 eylem gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu eylemlerden 795'i "işyeri temelli", 206'sı ise "diğer" kategorisi altında sınıflandırılmıştır.

2013 yılında ise 545 eylem gerçekleşmişti; 2014 yılında gerçekleşen eylemler 2013 yılına göre %84 oranında artmıştır. 2013 yılı içerisinde gerçekleşen 545 eylemden 365'i "işyeri temelli", 180'i ise "diğer" kategorisi altında sınıflandırılan eylemlerden oluşmuştu. "işyeri temelli" eylemler 2014 yılında önceki yıla göre %118, "diğer" eylemler ise %14 oranında artmıştır.

İŞKOLLARINA GÖRE DAğILIM

Eylem yapılan işyerlerinin bağlı bulunduğu işkollarının sınıflaması

yapılırken 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile belirlenen işkolları esas alınmıştır.

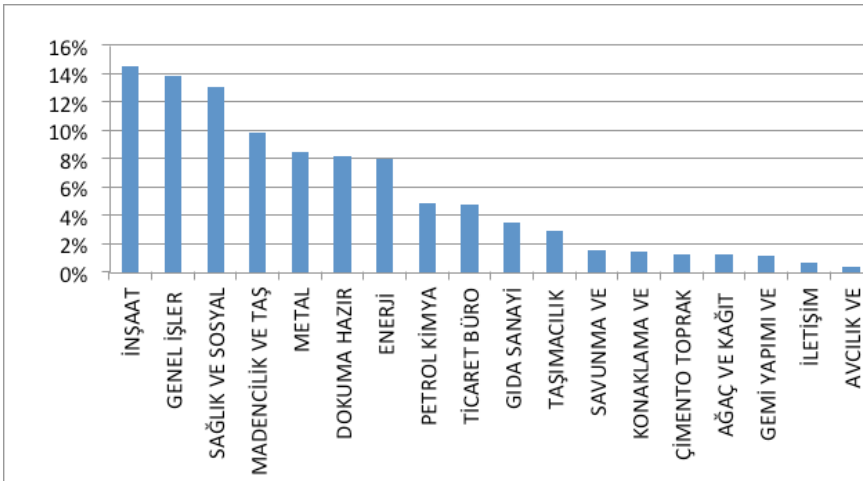
Araştırma bulgularına göre, 20 işkoldan yalnızca Banka ve Finans işkoluunda eylem yapılmamış, diğer 19 işkoluunda farklı biçimlerde eylemler gerçekleşmiştir.

Dönem içinde yapılan eylemlerde ilk sırada %28 ile İnşaat, ikinci sırada %19 ile Genel İşler ve nc sırada %13 ile Sağlık ve Sosyal Hizmetler yer almaktadır.

Sağlık ve Sosyal Hizmetler işkolunu sırasıyla; %10 ile Enerji ve Dokuma, Hazır Giyim ve Deri, %6 ile Madencilik ve Taş Ocakları ile Ticaret Büro Eğitim ve Güzel Sanatlar, %5 ile Enerji ve Metal işkolları izlemektedir. Bu 8 işkoluunda gerçekleşen eylemler toplam eylemlerin %91'ini kapsamaktadır.

Dönem içinde yapılan eylemlerde ilk sırada %28 ile İnşaat, ikinci sırada %19 ile Genel İşler ve nc sırada %13 ile Sağlık ve Sosyal Hizmetler yer almaktadır.

Tablo I: Eylemlerin işkollarına göre oransal dağılımı

En fazla eylem yapan sendikaların başında sırasıyla; Genel İş, Devrimci Sağlık İş, Birleşik Metal İş, Enerji Sen, Petrol İş gelmektedir.

2013 yılına bakıldığında ise, eylemlerde ilk sırada %18 ile Sağlık ve Sosyal Hizmetler yer alırken bu işkolunu sırasıyla; %12 ile Genel İşler ve İnşaat, %10 ile Enerji ve Dokuma, Hazır Giyim ve Deri, %8 ile Metal ve Petrol Kimya Lastik Plastik ve İlaç işkolları izlemekteydi.

Eylemlerin bu işkollarında yoğunlaşmasında, işkolunda bulunan sendikaların mücadele anlayışları ve sendikal politikaları, sektörlerin özelliği, sektörlerde çalışan işçi sayısı, taşeronlaşma ve sektördeki çalışma koşulları gibi etkenler belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra 2014 yılında İnşaat işkolunda eylemlerin artması, sektördeki büyüme ve çalışma koşullarının kötüleşmesi ile doğrudan ilişkilidir. Diğer yandan Genel İşler işkolunda eylemlerin yoğunlaşmasında yerel seçimler sonrası değişen yerel yöneticilerin işçilere karşı yaklaşımları, işten çıkarılmalar ve taşeron firma değişikliklerinin önemli rolü olmuştur.

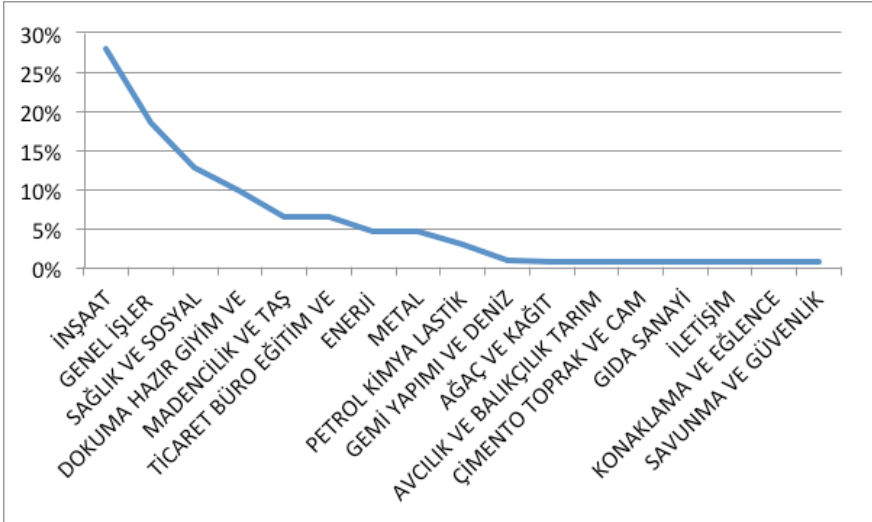
Sendikası işyerlerine bakıldığında, eylemlerin %28'sinin inşaat sektöründe olduğu görülmektedir. İnşaat sektörünü %19 ile genel işler, %13 ile sağlık, %10 ile tekstil ve %6 ile maden sektörü izlemektedir.

2013 yılında ise sendikası işyerlerindeki eylemlerin %22'si inşaat sektöründe gerçekleşmiş, bu sektörü, %18 ile genel işler, %17 ile sağlık, %12 ile tekstil ve %7 ile enerji sektörü izlemiştir.

SENDİKALARA GÖRE DAĞILIM

Eylemlerin sendikalara dağılımına bakıldığında, bu konuda belirleyici etkenin sendikaların politikaları ve dolayısıyla mücadele anlayışları olduğu açıkça görülmektedir. Bunun yanında işkollarında istihdam edilen işçi sayısı ve taşeronlaşma gibi istihdam biçimlerinin yoğunluğu da

Tablo 2: Sendikası işyerlerindeki eylemlerin işkollarına göre oransal dağılımı

önemli değişkenler arasındadır. En fazla eylem yapan sendikaların başında sırasıyla; Genel-İş, Devrimci Sağlık-İş, Birleşik Metal-İş, Enerji-Sen, Petrol-İş gelmektedir.

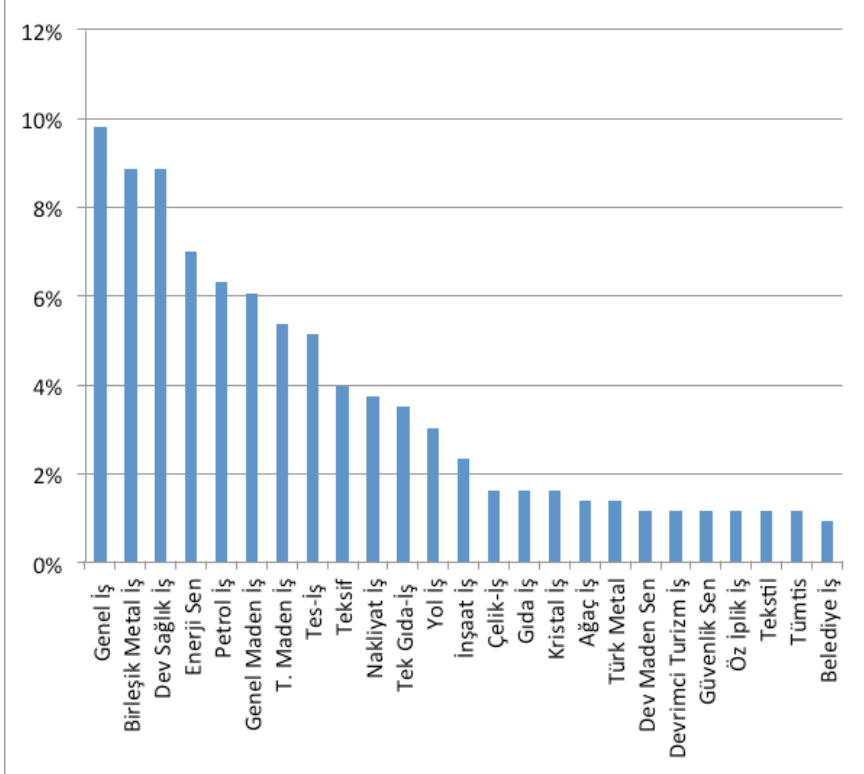
2013 yılında sıralaması farklı olsa da, en fazla eylem yapan sendikalar yine bu beş sendika olmuştur. Sendikali işyerlerinde yapılan eylemlerin %41'i bu beş sendika tarafından gerçekleştirilmiştir.

Sendikaların sayısal ve oransal büyüklüğü ile eylemler içindeki payları arasındaki ilişkiye bakıldığında, doğrudan bir ilişki olmadığı görülmektedir. Örneğin, Türk Metal

İş Sendikası 177.125 üye (Ocak 2015 yılı istatistikleri) ile toplam sendikali işçilerin %12'sini temsil ederken, sendikali işyerlerindeki eylemlerin sadece %1'ini gerçekleştirmiştir. Diğer yandan toplam sendikali işçilerin %4'ünü örgütlemiş Genel-İş ile %2'sini örgütlemiş Birleşik Metal-İş ve %04'ünü örgütlemiş Dev Sağlık-İş sendikali işyerlerinde yapılan eylemlerin %28'ini gerçekleştirmiştir.

Bu tablo, nicelik olarak **"büyük"** sendikaların sınıf hareketi bakımından önem taşımadığını, tersine işçi sınıfını denetim altına alma işlevi gören, sermaye ve devlet tarafından işgal edilmiş sendikaların işçi sınıfı hare-

Tablo 3: Eylemlerin sendikalara göre oransal dağılımı

Eylemlerin %30'u işyeri önünde basın açıklaması yapma, günlük tepki gösterme şeklinde gerçekleşmiştir.

ketine zarar verdiğini göstermektedir. Son dönemde metal işkolunda yaşananlar bunun somut göstergesidir. Sınıf perspektifi olmayan, işçi sınıfının ne iktisadi ne sosyal ve ne de siyasal taleplerinin gereğini yapmayan sendikaların yeniden işçi sınıfına kazandırılması ve sınıf örgütü haline getirilmesinin işçi sınıfının temel görevleri arasında olduğunu bir kez daha belirtmekte yarar görüyorum.

EYLEM TÜRLERİ

Araştırma bulgularına göre eylemlerin %30'u işyeri önünde basın açıklaması yapma, günlük tepki gösterme şeklinde gerçekleşmiştir. Büyük oranda, ücretlerin ve/veya kıdem tazminatlarının ödenmemesi nedeniyle yapılan çalışmayı çoklukla bir ya da birkaç gün durdurma, iş yapmama eylemlerinin oranı ise %19'dur. İş yapmama grev olarak değerlendirilmemiştir. Grev, kapsa-

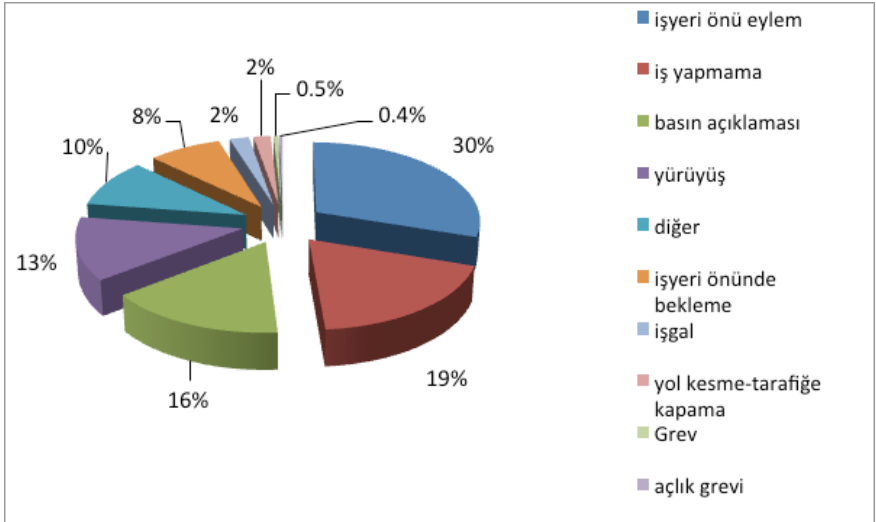
mında **"yasal grev"** esas alınmıştır.

Basın açıklamaları eylemlerin %16'sını, yürüyüşler %13'ünü, işyeri önünde çadır kurma vb. şeklinde işyeri önünde bir günden fazla bekleme %8'ini, işyeri işgalleri %2'sini, yol kesme ve trafiği kapama %2'sini ve diğer başlığı altında toplanan eylemler %10'unu oluşturmuştur.

Eylem biçimlerinde üçüncü sırayı, %16 oranı ile basın açıklamaları almıştır. Basın açıklamaları, işyeri dışında merkezi bir alanda ya da işverenlerin evleri veya başka bir işyeri önünde yapılmıştır.

İşyeri önünde bekleme eylemleri, işyeri önünde çadır vb. açarak bekleme biçiminde gerçekleşmiştir. Bu eylem, çoğunlukla kamuoyu desteğini büyütme, görünür kılmak ve sonuç almak amacıyla yürüyüş, basın açıklaması ya da işverenlerin başka işyerleri önünde açıklama

Tablo 4: Eylemlerin türlerine göre oransal dağılımı (2014)

yapmak gibi farklı eylem türleriyle de desteklenmiştir.

İşyeri işgali eylemi bu dönemde %2 oranında gerçekleşmiştir.

İşyerinin bulunduğu bölgede ya da kent merkezinde yol kesme, yolu trafiğe kapatma eylemi %2 oranındadır.

Ayrıca “diğer” kategorisi altında, %10 oranında da bordro yakma, vinçe çıkma, çatıya çıkma, yarı çıplaklık, kefen giyme, patronların evinin önünde bekleme, intihara teşebbüs gibi farklı eylem biçimlerine başvurulmuştur.

2013 yılına bakıldığında ise sıralamanın %27 ile yürüyüşler, %25 ile işyeri önünde eylem, %19 ile basın açıklaması yapma, %11 ile işgaller şeklinde olduğu görülmekteydi. Dolayısıyla, 2013 ile 2014 yılları eylem biçimlerine göre kısmi farklılıklar göstermektedir. Örneğin fabrika iş-

galleri 2013 yılında %11 iken, bu oran 2014 yılında %2'ye düşmüştür.

“YASAL” GREVLER

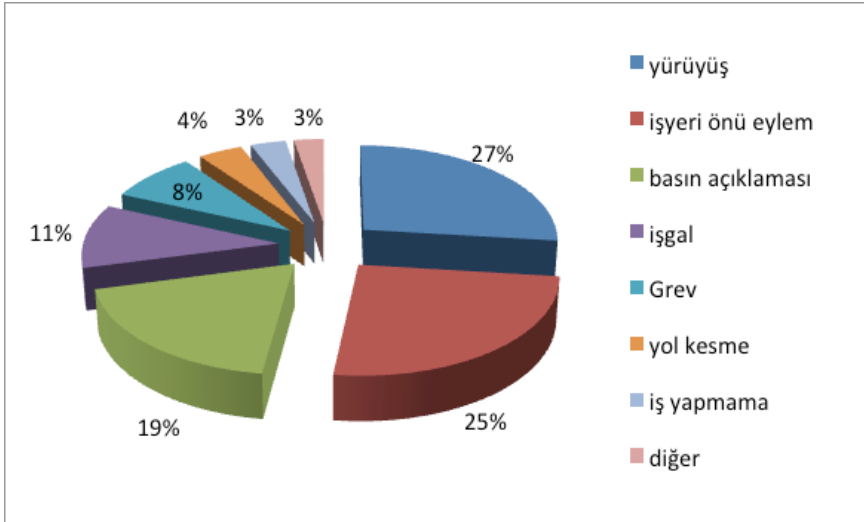
2013 yılında 19 işyerinde 16.632 işçi “yasal” greve çıkarken, 2014 yılında 11 işyerinde 6.880 işçi “yasal” greve çıkmıştır. 2013 yılında tekstil işkolunda grup sözleşmesi kapsamında TEKSİF sendikasının 15 ve 19 Ağustos tarihlerinde 30 işyeri ve işletmede 12 bin işçinin katılımıyla sürdürdüğü grev 2007 sonrasında gerçekleşen en büyük grevlerden biri olmuştur. 2014 yılının önemli grevlerinden birisi ise 5800 işçinin çıktığı Şişe Cam grevidir.

EYLEM NEDENLERİ

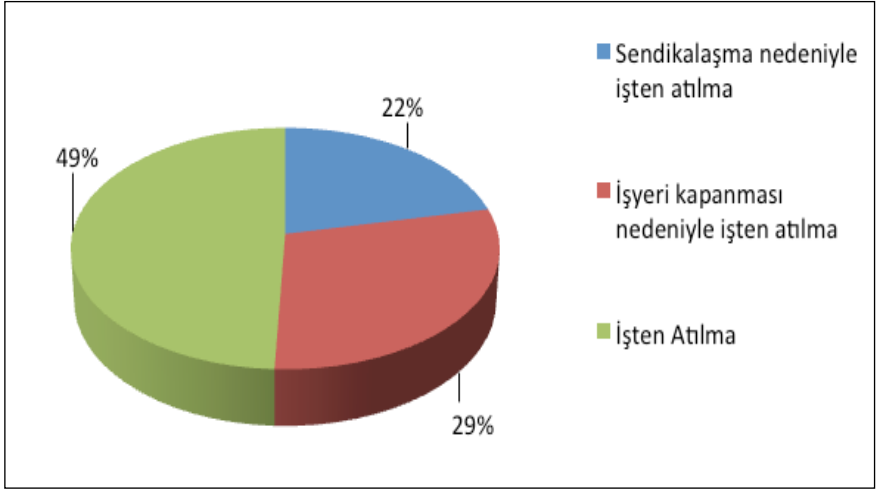
Eylemlerin %30'u işten atılmalara karşı gerçekleşmiştir. İşten atılma nedeniyle yapılan eylemlerin %'15'i değişik nedenlerle işten çıkartma,

Eylemlerin %30'u işten atılmalara karşı gerçekleşmiştir.

Tablo 5: Eylemlerin türlerine göre oransal dağılımı (2013)

Tablo 6: İşten çıkarma nedeniyle yapılan eylemlerin oransal dağılımı (2014)

Eylemlerin %64'ü sendikali işyerlerinde gerçekleştirilen, %36'sı sendikasızsız işyerlerinde yapılmıştır.

%9'u işyeri kapatma vakaları sonucu yaşanırken, %7'si sendikalaşma gerekçesiyle işten atma sonucu gerçekleşmiştir. 46 işyerinde çok sayıda işçi sendikal örgütlenme girişimi nedeniyle işten atılmıştır.

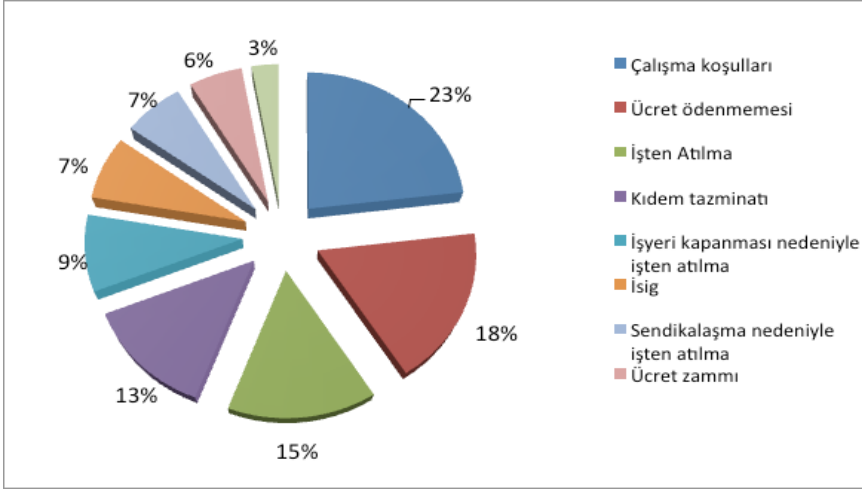
Çalışma koşullarının iyileştirilmesi nedeniyle yapılan eylemler, toplam eylemlerin %23'ünü oluşturmaktadır. Özelleştirme ve taşeronlaşmaya karşı yapılan eylemler, kadro talepli eylemler, işyeri kapanması, grev yasağına karşı eylemler, sendikal baskılara karşı yapılan eylemler bu başlık altında toplanmıştır. Kıdem tazminatı ve ücret alamama nedeniyle yapılan eylemlerin toplam eylemler içindeki payı %19 oranında olmuştur. Çalışırken ücret alamama nedeniyle eylem yapanların %77'sini taşeron işçiler oluşturmaktadır. Bu eylemlerin önemli kısmı sendikasızsız işyerlerindeki işçiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ücret zammı talebiyle yapılan eylemlerin toplam eylemler içindeki payı %6'dır.

İşçi sağlığı ve güvenliğinin sağlanması amacıyla yapılan eylemlerde artış görülmektedir. 2013 yılında bu nedenle yapılan eylemler %4 iken, bu oran 2014 yılında %7 olarak gerçekleşmiştir. Toplu sözleşme uyuşmazlıklarını protesto ya da ücret talepli eylemler %3 oranında kalmıştır.

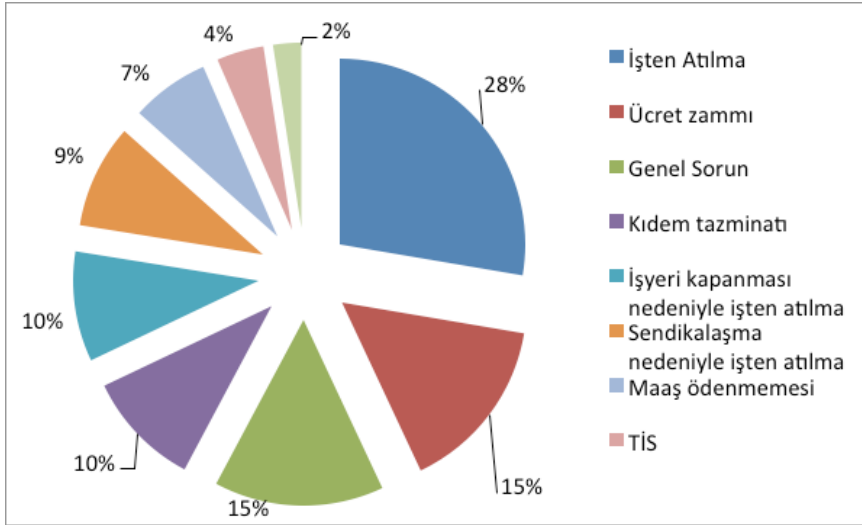
2013 yılı eylemlerine bakıldığında ise, eylemlerin %47'sinin işten atılmaya karşı gerçekleştiği görülmektedir.

2013 yılında ücret zammı talebiyle yapılan eylemlerin oranı %15, çalışma koşullarını düzeltme talebiyle yapılan eylemlerin oranı %15, işyeri kapanması ve işten çıkarılma sonucu kıdem tazminatı alamama nedeniyle yapılan eylemlerin oranı %10, işçi sağlığı ve güvenliğinin sağlanması amacıyla yapılan eylemlerin oranı %4 ve toplu sözleşme uyuşmazlıklarını protesto amacıyla yapılan eylemlerin oranının %4 olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Eylemlerin nedenlerine göre oransal dağılımı (2014)

Tablo 8: Eylemlerin nedenlerine göre oransal dağılımı (2013)

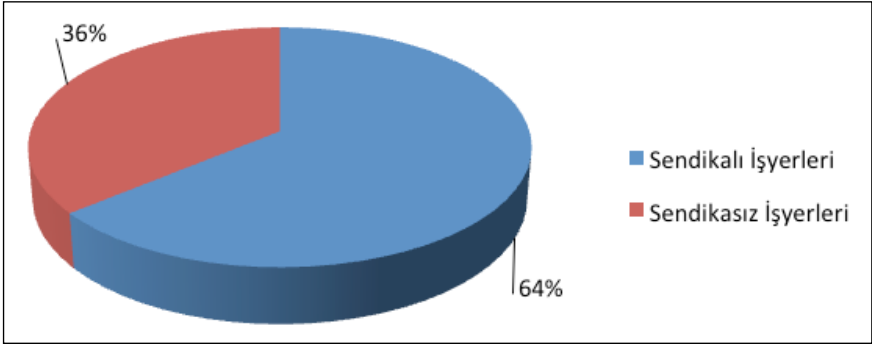
SENDİKALI/SENDİKASIZ İŞYERLERİNE GÖRE EYLEMLER

Eylemlerin %64'ü sendikali işyerlerinde gerçekleşirken, %36'sı sendikasız işyerlerinde yapılmıştır. Sendikal örgütlenmenin olmadığı

işyerlerinde yapılan eylemlerin bir bölümü işçi sınıfından yana siyasal kurumların ve kamu emekçileri sendikalarının desteği ve dayanışması ile gerçekleşmektedir.

Bu dağılım 2013 yılında, %58'si sendikali, %42'si sendikasız işyerleri şeklinde gerçekleşmişti.

Tablo 9: Eylemlerin sendikalılık durumuna göre oransal dağılımı (2014)

SENDİKASIZ İŞYERLERİNDE EYLEM NEDENLERİ

Sendikasız işyerlerindeki işçilerin %34'ü işten atılma nedeniyle eyleme geçmektedir. İşten çıkarmaların nedenleri içinde ise birinci sırada %84 ile herhangi bir gerekçe ile işten çıkarılma, ikinci sırada %10 ile işyeri kapanması, üçüncü sırada ise %3 sendikalaşma nedeniyle işten çıkarma yer almaktadır.

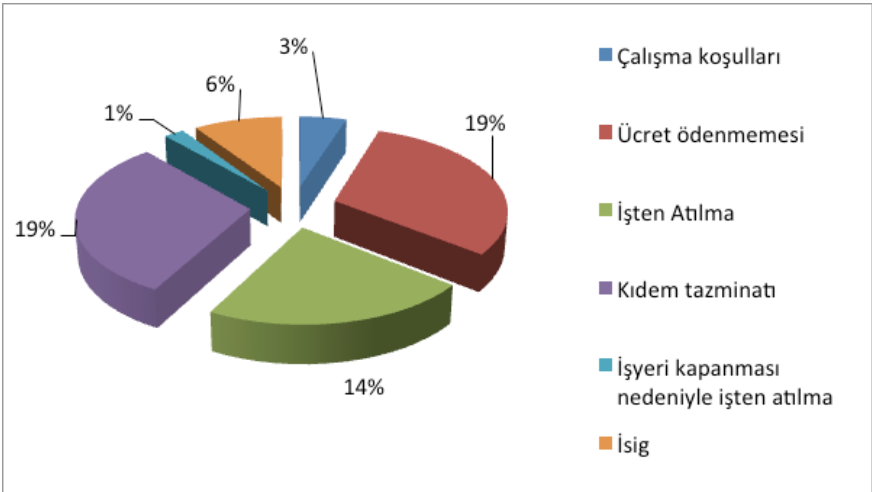
Sendikasız işçilerin eyleme geçme nedenleri arasında ikinci ise sırada

kıdem tazminatı ve ücret ödenmemesi yer almaktadır. Taşeronlaşma nedeniyle yapılan eylemler üçüncü sırada yer almaktadır. Ücret zammı talepli eylemler ise dördüncü sıraya yerleşmektedir.

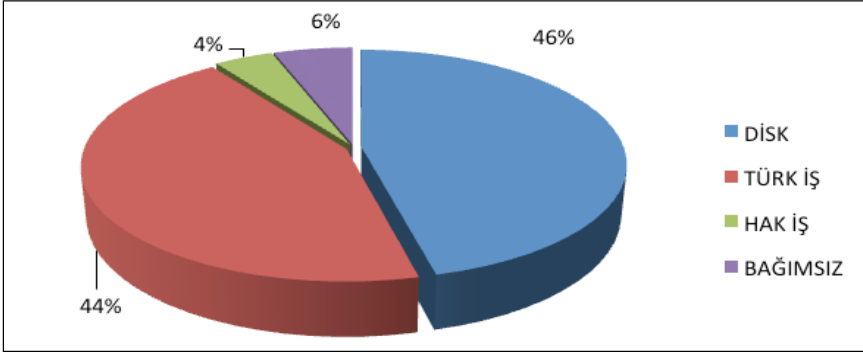
KONFEDERASYONLARA GÖRE DAĞILIM

Sendikalı işçilerin %63'ü Türk İş'e bağlı sendikaların üyesi iken, dönem içinde Türk İş'e bağlı sendikaların yaptığı eylemlerin oranı %44'de

Tablo 10: Sendikasız işçilerin eyleme geçme gerekçelerinin oransal dağılımı

Tablo II: Eylemlerin konfederasyonlara göre oransal dağılımı

kalmıştır. Sendikalı işçilerin %10'unu bünyesinde barındıran DİSK'e bağlı sendikalar, eylemlerin %46'sını gerçekleştirirken, toplam sendikalıların %23'ünü oluşturan Hak-İş'e bağlı sendikalar ise eylemlerin yalnızca %4'ünü gerçekleştirmiştir.

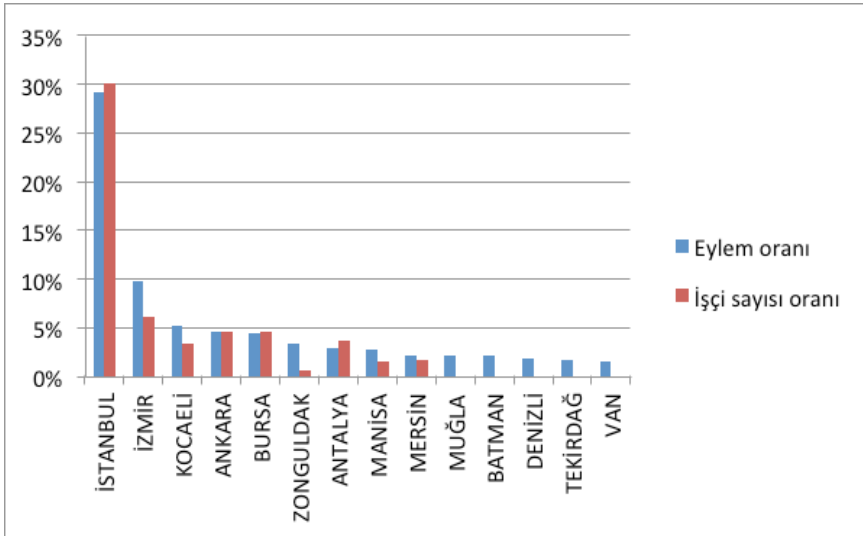
Herhangi bir konfederasyona bağlı olmayan bağımsız sendikalar toplam sendikalı işçilerin %2,7'sini örgütlerken, bu sendikaların yaptıkları eylemler ise %6 oranında gerçekleşmiştir.

İLLERE GÖRE DAĞILIM

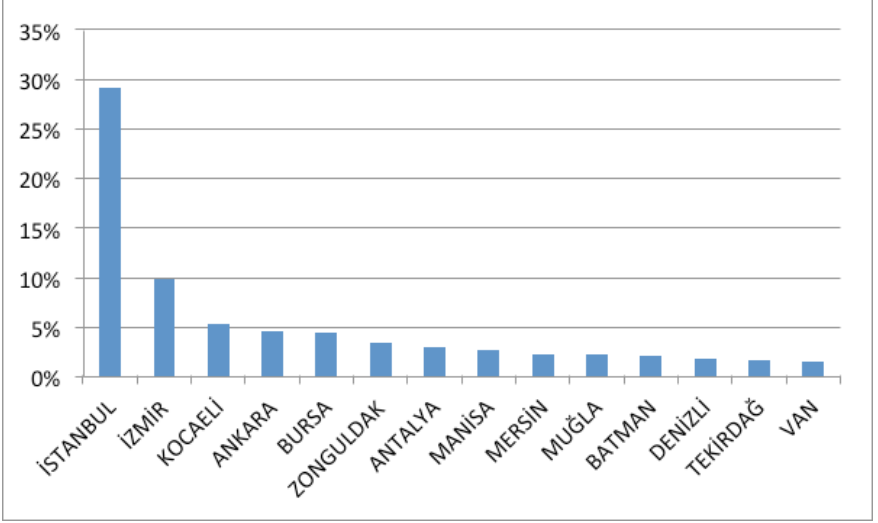
Mekansal olarak yurt çapına yayılan bir eylemlilikten söz etmek mümkündür. 81 ilden 65'inde eylemler gerçekleştirilmiştir. İllere bakıldığında tüm illerde, ildeki işçi sayısı oranı ile yapılan eylemler arasında doğrusal bir ilişki görülmektedir.

İstanbul'da kayıtlı işçi oranının tüm işçilere oranı %30, yapılan eylemle-

Tablo I2: Kayıtlı işçi sayısı ile eylemlerin oranı

Tablo 13: Eylemlerin bazı illere oransal dağılımı

rin oranı %29 ile eylem ve işçi sayısı birbirine yakın düzeyde seyrederken, İzmir’de kayıtlı işçi oranı %6, eylemlerin oranı ise %10 düzeyindedir.

İldeki işçi sayısı ile eylem oranları arasında çarpıcı farklılık özellikle Muğla, Batman, Denizli, Tekirdağ ve Van illerinde görülmektedir. Bu illerin tümünde eylemlerin oranı işçi sayılarının oranından görünür biçimde yüksektir.

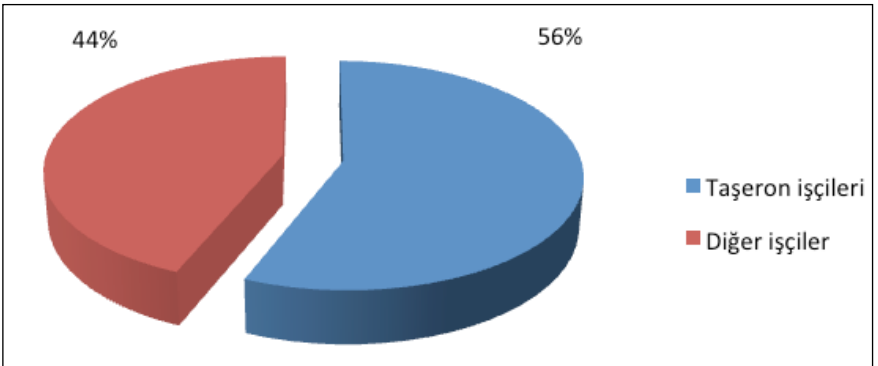
Eylemlerin illere göre dağılımına bakıldığında, ildeki işçi sayısı, sendikal

örgütlülük düzeyi, ilde yaşanan sendikal hak ihlalleri ya da işçilerin hak ve çıkarlarına saldırılar gibi faktörler etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra ilin siyasal duyarlılığı ve mücadele deneyimi de eylemlerin belli yoğunlaşmasındaki etkenler arasındadır.

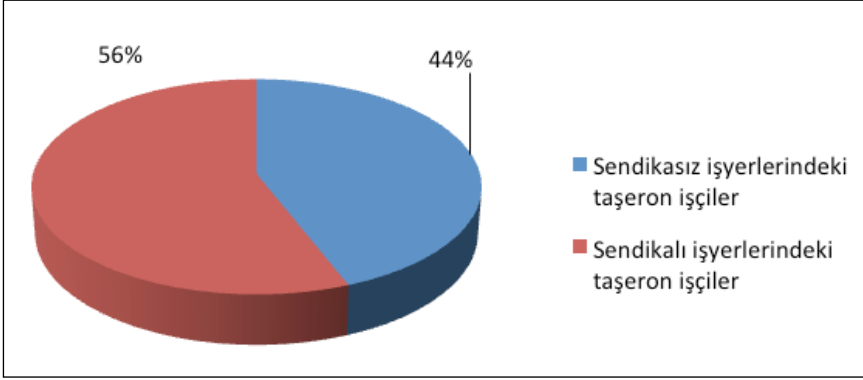
TAŞERON İŞÇİLERİN DURUMU

Son yıllarda taşeron işçilerin özellikle kamuda giderek artması, ta-

Tablo 14: Taşeron işçilerin eylemler içindeki oranı

Tablo 15: Taşeron işçilerin sendikalı/sendikasızlık durumuna göre eylemler içindeki oranı

şeron işçilerin mücadele içindeki payının da görünür biçimde artmasını beraberinde getirmektedir.

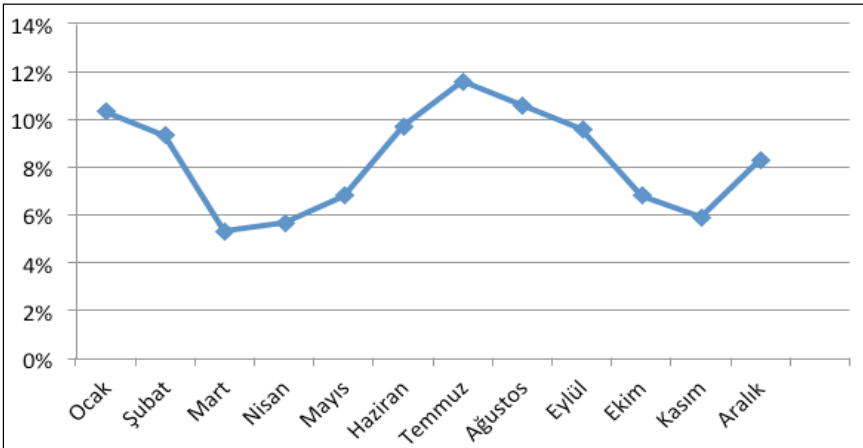
Toplam eylemler içinde taşeron işçilerinin yaptığı eylemler %56, diğer istihdam biçimleri ile çalışan işçilerin eylemleri ise %44 oranında gerçekleşmiştir.

Taşeron işçilerin yaptığı eylemler içinde, sendikalı işyerlerindeki taşeron işçilerin payı %56, sendikasızlık durumundaki taşeron işçilerin payı ise %44'dür.

EYLEM DÖNEMLERİ

Eylemlerin Ocak ayı ile Temmuz-Ağustos aylarında arttığı görülmektedir. Bazı işyerlerinde Ocak ayında yıllık ücret zammı yapılması bazı işyerlerinde ise Ocak/Temmuz dönemlerinde altışar aylık ücret zamları yapılması eylemlerin bu aylarda artmasında rol oynamaktadır. Diğer yandan, aynı dönemlerin taşeron işçiler için de ihale dönemi olması eylemlerin bu dönemlerde yoğunlaşmasını da beraberinde getirmektedir.

Tablo 16: Aylara göre işçi eylemleri

Devlete ve sermayeye yönelen her mücadele kıymetlidir, önemlidir. Ancak sadece işyeri düzeyi ile sınırlı kalan, genelleşemeyen mücadelelerin sınıf mücadelesi bakımından etkisi sınırlı olacaktır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırma bulguları göstermektedir ki; 2014 yılı işçi, memur, sözleşmeli, taşeron vb. farklı istihdam biçimlerine tabi olarak çalışan ve bir bütün olarak işçi sınıfını oluşturan kesimlerin eylemleri görünür biçimde artmıştır. 2014 yılında gerçekleşen eylem sayısı, 2013 yılındaki eylemlerden %84 daha fazladır. “İşyeri temelli” eylemler ise önceki yıla göre %118 oranında artmıştır. Bu verilerden de açıkça görülmektedir ki, 2014 yılı emek mücadelesi bakımından önceki yıla göre önemli oranda yükselmiştir.

İşyeri bazlı, parça parça ve oldukça yaygın, üretimi aksatan direniş ve eylemlerin sayısında görünür bir artış söz konusu olması, eylemlerin tüm sektörleri kapsamı ve 65 ilde

gerçekleşmesi bu saptamayı destekler niteliktedir.

İşçiler, işyeri düzeyinde daha yoğun ve daha fazla sömürüye, hak gasplarına karşı başkaldırmaya ve çeşitli eylem biçimleri ile tepkilerini büyütmeye başlamışlardır. Özellikle “fiili grev” olarak tanımlanacak ve üretimi doğrudan etkileyen “iş yapmama” eylemlerinde görünür artış yaşanmıştır. Direnişlerin büyük çoğunluğu, meşru fiili bir hak olarak gerçekleşmiştir.

Her gün üç işyeri eyleme çıkmış, eylemler çoklukla uzun dönemli olmuştur. Dolayısıyla aynı günlerde onlarca işyerinden işçiler çeşitli eylem biçimleri ile yurdun dört bir tarafında sorunlarını gündeme getirmiş, öfke ve tepkisini haykırmıştır.

Yasal grevlerin önceki yıla göre daha

az oranda gerçekleştiği görülmektedir. Greve çıkan işyeri, işçi ve grevde kalınan süre bakımından 2014 yılında daha az grev gerçekleşmiştir. Oysa 2013 yılında son yılların en yaygın grevleri yapılmıştı.

2014 yılında önceki dönemlere göre artan, yaygınlaşan ve çeşitlenen direnişler yaşanmasında son dönemde işçi sınıfına yönelik saldırıların yoğunlaşmasının etkisi olduğu açıktır.

2014 yılındaki eylemlerinin ana dinamiğini ise taşeron işçiler oluşturmuştur. Tüm eylemlerin yarısından fazlası (%56) taşeron işçiler tarafından yapılmış, bunun önemli kısmını da sendikasızsız işyerlerinde çalışan taşeron işçiler gerçekleştirmiştir. Bunda elbette özellikle kamuda taşeron olarak çalışan işçilerin giderek artması, çalışma koşullarının ağırlığını ve güvencesizliği daha yoğun hissetmelerinin etkisi söz konusudur.

Eylemlerin %36'sının sendikasızsız işyerlerinde gerçekleşmiş olması, iş-

çilerin kendiliğinden iç örgütlükleri ile harekete geçmeleri ve örgütlenme potansiyeli taşıması bakımından önemlidir. Sendikasızsız işyerlerinde gerçekleşen eylemlerin toplam eylemlere oranı 2013 yılında %43'tü.

Eylemlerin nasıl sonuçlandığı bilgisine ulaşmak olanaklı olmadığı için, "**başarılı, başarısız**" şeklinde bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Kuşkusuz bir eylemin başarısı yalnızca kendi somut taleplerinin gerçekleşmesine bağlı olarak ele alınmalıdır. İşçi sınıfının tümü üzerinde yarattığı etki de eylemlerin başarılı olup olmadığı ile ilgili bir değerlendirmede kriterler arasında olmalıdır.

Ancak sendikal hareketin bu eylemlerin birlikteliğini sağlayacak bir dinamikten yoksun olduğunu da belirtmek gerekir.

Devlete ve sermayeye yönelen her mücadele kıymetlidir, önemlidir. Ancak sadece işyeri düzeyi ile sınırlı kalan, genelleşemeyen mücadelelerin sınıf mücadelesi bakımından etkisi sınırlı olacaktır.

İşçi sınıfının **deneyimleri üzerine** bir mücadele hattı oluşturmamız gerekirken, **proletarya ve prekaryayı karşı karşıya getirip** birini diğerine karşı **tanımlama gayreti** içinde yeni bir **özne inşa etmek** yerine, birleşik mücadele hatlarının örülmesini/kurulmasını **gündemimize almak** bugün her zamankinden daha **yakıcı bir önem** taşımaktadır.

“PREKARYA” NE ANLATMAKTADIR?

GENCER ÇAKIR

D İSK-AR dergisinin bu sayısında, ana temadaki göç yazılarının yanı sıra bir de kitap eleştirisine yer verelim istedik.

Bu sayımızda, emek hareketi açısından önemli olduğunu düşündüğümüz Guy Standing’in Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf kitabını ele almak istiyoruz. Bu kitabı “**ilginç**” kılan temel argümanları aşağıda açıklayacağız. Ama gelin ilk önce kavramın kendisiyle başlayalım.

Prekarya, İngilizcede “**güvencesiz**” anlamına gelen precarious sıfatı ile “**proletarya**” anlamına gelen proletariat isminin birleşmesiyle oluşturulmuş bir terimdir. İngilizcede precarious olarak kullanılan bu terim Türkçeye prekarya diye çevrilmiştir.

Yeni bir terim olmasının ötesinde, “**prekarya**” ile ne anlatılmak istendiği; bununla nasıl bir siyaset önerildiği dikkate alınıp tartışılmayı hak ediyor. Çünkü yazar, proletaryanın artık geçmişte kaldığı, günümüzün “**yeni tehlikeli sınıf**”ının prekarya olduğu ve siyaseten de “**özne**” olarak bu yeni sınıfın bayrağı elinde tuttuğu gibi argümanlara sahip. Yazar proletaryanın sadece kavram olarak değil içerik olarak da geçmişte kaldığı görüşünde. Aşağıda yazarın proletarya ile prekarya arasında nasıl bir ayırım yaptığına değineceğiz; ama başlarken bir noktanın altını çizmekte fayda var. Yazarın temel kaygısı esasen şudur: Gittikçe büyüyen ve kendi için sınıf olamayan “**prekarya**”, eğer müda-

hale edilmezse sağ/faşizan hareketlerin yedeğine girebilir. Dolayısıyla bu anlamda yazara göre prekarya bir an önce **“devletin kafasını karıştıran ya da kafasını bozan bir yapıdan, birtakım taleplerle devleti karşısına alan bir safhaya geçmesi gerekiyor”** (s. 14).

PROLETARYA VE PREKARYA: İKİSİNİ AYIRMAK MÜMKÜN MÜ?

Şaşırtıcı bir şekilde yazar bu **“iki sınıf”** arasında kesin bir ayrıma gidiyor. Yazdıkları aynen şöyle:

Prekarya ‘işçi sınıfı’ ya da ‘proletarya’nın bir parçası değil... Proletarya denildiğinde akla uzun dönemli, istikrarlı, sabit-zamanlı ve ileriye dönük olarak işçinin ne kadar ve nasıl ilerleyebileceği açıkça belli olan işlerin bulunduğu, sendikalaşmanın olduğu, kolektif sözleşmelerin yapıldığı, ebeveynlerin iş unvanlarını anladığı, isimleri ve özel-

likleri bilinen yerel işverenlerin bulunduğu bir toplum akla gelir (s. 20).

Yazara göre böylesi bir toplum geride kaldığı için bugünün **“yeni”** sınıfı artık prekaryadır. İşçi sınıfını sanayi proletaryası ile eş anlamlı kullanan yazar, bu çerçeveden hareketle prekaryaya dair sınıfsal bir tanım yaparken üretim ilişkilerinden hareket etmez. Max Weber’e dayanarak, prekaryayı proletarya ile gözle görülür farklılıkları üzerinden tanımlamaya, dolaşım alanı üzerinden hareketle bir sınıf tanımı yapmaya girişir. Yazara göre **“işçi sınıfı”**, **“işçiler”** ve **“proletarya”** gibi terimler bugün artık eskiyi anımsatan terimlerdir.

Bununla birlikte yazar kendi prekarya tanımında statülere vurgu yapmakta, prekaryayı çalışanların işyerlerinde terfi edip edememe durumlarına, devletten ya da çalıştıkları şirketlerden alınan yardımların az-

lığına ya da hiç olmamasına göre bir tanımsal çaba içerisine girmektedir.

Kitabında bir sosyal hizmet uzmanını örnek göstererek, çalıştığı yerde terfi etmesinin önünde çeşitli zorluklar olması; yeni bir pozisyon açılana kadar uzun süre beklemek zorunda kalmasından hareketle bu sosyal hizmet uzmanı için Standing şöyle bir yorumda bulunmaktadır: **“Bu kadın, mesleğinde ilerlemek istemesine rağmen bu konuda bir değişim olmadığı için prekarya ile bağlantılı birisi[dir]”** (s. 41).

Sanayi proletaryasına benzemezliği üzerinden, statüleri öne çıkararak prekaryayı içeriklendirmeye çalışan yazar özetle prekaryaya dâhil olmayı şu cümlelerle açıklıyor:

Prekarya içinde olmak, herhangi bir kariyer hissi ya da mesleki kimlik duygusuna sahip olmayan bir statüye sahip olmak demektir. Prekarya aynı zamanda, nesiller boyunca sanayi proletaryası ya da maaşlı kesim

içinden gelenlerin, emeklerinin karşılığı olarak devletten ya da çalıştıkları firmalardan aldıkları yardımların çok azına –o da olursa– erişebilir (s. 48).

Buradan şunu anlıyoruz kısaca: Eğer terfi etmede önümüzde bir zorluk yoksa, sosyal yardım ve ikramiyelerden güvenli bir şekilde yararlanabiliyorsak; düzenli, tanımlı bir iş ve dolgun maaşlı, dahası geleceğe dair de kaygı taşımayacağımız bir **“statü”**deyse o zaman prekarya olmaktan çıkıyoruz! Standing’in söylemek istediği bu aslında.

Eski proletarya ve maaşlı kesimin aksine, [prekarya] kendisine gelir güvencesi sağlayacak şirket yardımları ve katkı-temelli toplumsal korumaya sahip değil. Üstelik bir taraftan paraya dayalı ücretlere bağlı fakat bu ücretler de hem daha düşük hem de bu ücretleri diğer gruplara kıyasla tahmin etmesi daha güç (s. 83).

Prekaryayı **“küreselleşmenin çocuğu”** olarak tanımlayan yazara göre, bugü-

nün dünyasında sınıf ortadan kalkmamıştır, daha ziyade parçalı bir küresel sınıf görüntüsü ortaya çıkmıştır.

Ayrıca “küreselleşme” döneminde şirket alım satımlarının artmasından (yazar buna “şirketlerin metalaşması” diyor), diğer bir değişle sermayenin yoğunlaşmasının ve merkezileşmesinin artmasından yola çıkarak şöyle bir sonuca varılmış: **“[İ]şirketler daha akışkan hale geldikçe, işçilerin de bu şirketler içinde kariyer yapma istekleri azalacaktır”**. Ve Standing şöyle devam ediyor: **“Bu da onları prekarya içinde olmaya yaklaştırır”** (s. 59).

Giderek daha fazla özel girişim çokuluslu hale geldikçe, şirket yönetimleri de kendi ağlarındaki iş yerlerinde ve tedarik zincirlerinde işleri ve işçilerin fonksiyonlarını değiştirme stratejisine yöneldi ve özetle yazara göre bu durum prekaryayı büyütme yarıyor.

Son olarak “uzaktan çalışma” pra-

tiği üzerinden yazarın kafasındaki prekarya kurgusunun ne olduğunu anlamaya çalışalım. Verilen örnek ABD’den:

2000 yılında federal hükümet ve bağlı bürolarda istihdam edilen çalışanların, internet aracılığıyla uzaktan çalışmasını zorunlu kılan bir kanun geçti. 2006 yılında federal hükümet adına çalışanların %19’u olan yüz kırk bin kişi, alternatif yerlerden çalışıyordu. İşte bu, çalışanları birbirinden ayıran, mekânlarını sınırlandıran ve ortak eylem fırsatını azaltan prekaryalaşmadır (s. 97).

★ ★ ★

İşçi sınıfının atomize olması, mekânsal parçalanması bir gerçekliktir. Dahası eskiye nazaran siyaseten hegemonya kuramadığı ve parçalı bir yapıya sahip olduğu da bir gerçekliktir. Ama sırf bu durumdan yola çıkarak bir sınıf tanımını yapılabilir mi? Yazar, böylesi bir tanımın yapılabileceği görüşünde. Hem zaten bu kitabın yazılmış olması da böylesi bir çabanın göstergesidir. Aşağıda yazarın bu kavrayışını eleştirel bir perspektifle ele almaya ve işçi sınıfının genel çıkarları açısından meseleye nasıl yaklaşabiliriz sorusunun cevabını vermeye çalışacağız.

PROLETARYAYI NASIL TANIMLAMALI?

Proletarya kavramı Marx’ın icat ettiği bir kavram değildir. Marksist edebiyat kuramcısı ve eleştirmen Terry Eagleton, proletaryanın eski

çağ toplumlarında alt sınıftan kadınları tanımlamak için kullanıldığından bahseder. Sözcük olarak **“proletarya”** Latince kökenli bir sözcüktür ve üremenin sonucunda ortaya çıkan **“çocuk”** kelimesinden türemiştir. Bu anlamda **“proletarya”** kelimesi, devlete hizmet etmek için rahimlerinden başka sunacak bir şeyleri olmayan çok yoksullar anlamına gelir. İktisadi yaşama hiçbir biçimde katkıda bulunamayacak kadar yoksun ve yoksul olan bu kadınlar işgücü olarak çocuk doğurmaktaydı. Toplumun onlardan talep ettiği üretim değil üremeydi (Eagleton, 2011: 190). Şu haliyle kavramın ilk ortaya çıkışında üretim sürecinin dışında yer alanların rolü büyüktür, diyebiliriz. Ama bugün **“proletarya”** dendiğinde kavramı bu ilk anlamında kullanmıyoruz.

Modern işçi sınıfının ortaya çıkışıyla proletarya yeniden tanımlandı. Emek gücünü ücret karşılığında kapitalistin kullanımına sunan her kişi proletaryadır esasen. Engels’in Komünist Manifesto’nun 1888 tarihli İngilizce basıma notunda altını çizdiği gibi, proletarya derken **“hiçbir üretim aracına sahip olmadıkları için ancak emek güçlerini satarak yaşayabilen modern ücretli emekçiler sınıfı kastedilmektedir.”** Tanım bu kadar açıktır. Ayrıca bu tanıma işsizler de dâhil edilmelidir. Çünkü işsizlik, dar anlamda sanayi olmasa bile, bir bütün olarak kapitalist üretim ve dolaşım alanının çeperinde hazır kıta bekleyen bir **“yedek ordu”** anlamına gelir.

İşçi sınıfının parçalanması, atomize olması günümüzün bir gerçekliğidir. Bunun arkasında, kapitalizmin 1970’lerin ortasından bu yana içinde yer aldığı derin krizi aşma çabasının yattığı bir gerçek. Özetle açıklamaya çalışalım.

★ ★ ★

1970’lerin ortasında kapitalizm uzun sürecek bir krizin içerisine girmiştir. Otuz yılı aşkın bir süre boyunca sermayenin bu krize cevabı işçi sınıfına saldırı olmuştur. Bugün de bu saldırı devam etmektedir.

Sermaye kendi krizini aşabilmek için dünya çapında farklı stratejiler izliyor; taşeronlaşma, fasonlaşma ve esnek çalışma biçimleri olan kısmi süreli çalışma, belirli süreli çalışma, özel istihdam büroları aracılığıyla geçici süreli çalışma, uzaktan çalışma, çağrı üzerine çalışma, evden çalışma, iş paylaşımı ve esnek zaman modeli ile çalışma vb. uygulamaların yaygınlaşması bu stratejinin çeşitli tezahürleridir.

Krizin derinleşmesiyle birlikte kâr oranlarının düşmesi eğilimi sermayedarları yatırım yapmaktan uzaklaştırdığı gibi, yatırım yapılmaya yeltenilse bile yatırım için elverişli bir kâr oranı talep etmelerine yol açtı. Bu durumun ortaya çıkardığı iki sonuçtan biri emek talebinin azalması, diğeri de sermayenin emek kullanımını ve emeğin kontrol edilme tarzında farklılaşmanın yaşanmasıdır. Emeğin sermaye tarafından kontrol edilme tarzındaki farklılaşmanın iki

boyutu vardır: Üretim sürecinin parçalara ayrılması ve ayrılan her bir parçanın da en uygun yerde konuşlandırılması. Bu şekilde üretim bir ülkeden diğerine, aynı ülke içinde farklı bölgelere, fabrikalardan sokaklara ve evlere taşınır. Mekânsal farklılığın artması, artan oranda kadın ve çocuk emeğinin sisteme içerilmesini de sağlar (Özar ve Ercan, 2004). Bu şekilde bütün bir toplumsal ilişkiler ağı, giderek işyerinin bir uzantısı olarak şekillenmeye başlar.

Sermaye bir taraftan çok keskin bir şekilde merkezileşirken, kâr oranlarının da düşük seyrettiği bir **“iklim”**de kârlılığı yükseltmek için maliyetlerin olabilecek en düşük seviyeye indirilmesi için tekeli firmalar üretimi parçalayarak, **“ağırlıklarından arındırılmış”** bir üretim stratejisini uygulamaya geçirdiler. Bu stratejide temel amaç kârlılığı olabildiğince maksimize etmektir. Temel amaç

budur ve tekeli firmalar bu amaca uygun olarak 1980 sonrasında sermayenin merkezileşmesinin içsel bir gereği olarak, üretiminin parçalara ayrılması sürecini başlatmışlardır. Bu şekilde büyük işçi kitlelerinin tek bir kapitalistle karşı karşıya gelmeleri de engellenmiş olur.

Üretimin esnek bir biçimde yeniden yapılanması durumunu iki model altında toplayabiliriz. İlki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’li mühendislerin katkısıyla Japonya’da geliştirilen **“yalın üretim”** modelidir. Yalın üretim, üretim ağında büyük firma içerisinde kaliteyi ve verimliliği arttırmayı amaçlayan **“toplam kalite”**, **“tam zamanlı üretim”** ve **“kalite çemberleri”** gibi uygulamaları içerir. Esnek üretimin bir diğer biçimi ise **“esnek uzmanlaşma”**dır. Esnek uzmanlaşma ise 1960’lı yılların sonlarında sendikaların üretim sürecine müdahalelerini engellemek üzere

Modern işçi sınıfının ortaya çıkışıyla proletarya yeniden tanımlandı. Emek gücünü ücret karşılığında kapitalistin kullanımına sunan her kişi proletaryadır esasen.

Ne var ki
özne rolü
biçilen
prekaryaya
daha çok
yeniden
bölüşümcü
bir siyaset
öneriliyor.

İtalya'da uygulanan bir modelidir. Bu modelde üretimin bazı bölümlerinin işletme içerisinde alt işverene (taşeron) veya işletme dışarısında küçük işletmelere (fason üretim vs.) devredilmesinden oluşan düzenlemeler vardır (Müftüoğlu ve Ece Bal, 2014: 221).

Tabii bu son söylenen fason üretim ilişkisinde sermayelerin birbirleri ile olan ilişkileri ("**sınıf-ıçı**") devreye girer. Büyük tekelci sermaye ve bunlara iş yapan tedarikçilerden oluşan bir "**yan sanayi**" olgusu önem kazanmaya başlar. Bu tür bir üretim yapısında işgücü maliyetleri son derece düşüktür, sendikalaşma ya çok zordur ya da hiç yoktur, ücretler ve diğer yan ödemeler "**ana firma**"ya göre çok daha düşüktür vs. Tekstil, hazır giyim, deri gibi sektörlerde bu yapı daha da ileriye giderek küçük atölyelere ve eve iş verme biçimlerine kadar uzanır (Savran, 2007: 157-59).

★ ★ ★

Çerçeveyi özetle bu şekilde çizmek mümkündür. Ne var ki, Guy Standing emek-sermaye ilişkilerinin yeniden yapılanması durumuna vurgu yapmak yerine, "**yeni**" bir sınıf tanımlı yapmaya girişiyor. Bunu yaparken de yedi çeşit sınıftan bahsediyor! Bunları da şöyle sıralıyor: "**elit**" sınıf; elit sınıfın altındaki "**maaşlılar**" sınıfı; maaşlıların yanındaki "**profisyenler**"; profesyonellerin altında el emeğiyle çalışan "**işçi sınıfı**". Bu grupların altında da "**işsizler ordusu**" ve "**prekaryaya**" bulunmaktadır.

Yazarın böylesi bir kuramsal çaba içerisinde olmasının arkasında politik bir kaygı yatıyor. Çünkü yazara göre toplumsal değişimi sağlayacak yegâne özne proletarya değil, prekaryadır artık. Ne var ki özne rolü biçilen prekaryaya daha çok yeniden bölüşümcü bir siyaset öneriliyor.

"**Cennet Siyaseti**" başlığı altında yazarın önerdiği başlıklar şöyle: Kısmi vatandaşlık tarih olsun; eğitim piyasalarının kontrolüne bırakılmasın; adil bölüşüm olsun ve bunun için de finansal sermayenin yeniden bölüşümü gündeme getirilsin; temel gelir olsun vs.

Yazara göre prekarya açısından ilerici bir gündem oluşturabilmek için "**özgürlük, kardeşlik, eşitlik**" üçlüsünü yeniden gözden geçirmemiz gerekiyor.

Prekarya, yazara göre, bir yandan hayat boyu aynı işte çalışma garantisi ve devletin korumacılığını reddederken(!), hayata dair kontrol, toplumsal dayanışmanın canlandırılması ve sürdürülebilir özerklik talebinde bulunuyor.

Aynı zamanda prekarya, havanın temizlenmesini, kirliliğin azaltılmasını ve canlı türlerinin artırılmasıyla beraber geleceğin ekolojik olarak korunmasını da istiyor (s. 257).

Standing aslında, "**karşımızda duran sınıf eğer böyle taleplerde bulunursa biz de yüzümüzü bu sınıfa çevirmeli ve taleplerine kulak vermeliyiz,**" demek istiyor.

SONUÇ

Bu kısa kitap eleştirisi bölümünü şu şekilde bağlayabiliriz. “**Prekarya**”, yazarın da altını çizdiği gibi, kapitalizmin belirli bir dönemine (“küreselleşme” dönemine) tekabül eden parçalı bir sınıf. Yazar bunu zaten “**küreselleşmenin çocuğu**” olarak tanımlıyor. Temel eleştirimiz şu: İşçi sınıfının uzun bir mücadele deneyimine, örgütlenme pratiğine, kazanım ve yenilgilere sahip geniş bir tarihi var. Bugün işçi sınıfının deneyimleri üzerine birleşik bir mücadele hattı oluşturmamız gerekirken, proletarya ve prekaryayı karşı karşıya getirip neden birini diğerine karşı tanımlama gayreti içinde olalım? Ayrıca “**yeni**” bir sınıf tanımı ve “**yeni**” bir özne ve mücadele hattı oluşturmanın bir bütün olarak sınıfı bölmeye hizmet edeceğini nasıl olur da görmezden gelebiliriz?

Bugün işçi sınıfının “**merkez**” ve “**çeper**” diye bölüldüğü bir gerçek. Dahası “**proletarya**” ve “**prekarya**” diye bir bölünme olduğunu da yine yazardan öğrenmiş bulunuyoruz. Bu bölünmeye karşı birleştirici bir mücadele hattı oluşturmak niçin ilerici olmasın?

Yazar her ne kadar önemsizleştirse de bugün proletarya eskiden olduğu gibi hâlâ gündeme damgasını vurabilen bir potansiyeldedir. Çok değil, geride bıraktığımız Ocak ayında DISK’e bağlı Birleşik Metal-İş Sendikası, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) ile yapılan toplu sözleşme görüşmelerinin olumsuz sonuçlanması üzerine greve çıkmıştı. 29 Ocak’ta başlayan

grev 15 bin işçiyi kapsayan devasa bir grevdi. Ama hemen bir gün sonra Bakanlar Kurulu devreye girip grevi 60 gün süreyle erteledi. Gerekçe ise şöyle açıklanmıştı: “**Grevi milli güvenliği bozuyor!**”

Buradan anlaşılıyor ki, proletarya hâlâ “**milli güvenliği**” tehdit eden bir sınıftır bugün.

Özetle, prekaryayı proletarya ile karışıklığı içerisinde tanımlayıp, yeni bir özne inşa etmek yerine, birleşik mücadele hatlarının örülmesini gündemimize almak bugün her zamankinden daha yakıcı bir önemdedir.

İşçi sınıfının parçalanmışlığı beraberrinde öne sürülen taleplerde muazzam bir çeşitliliğe yol açtı, burası gerçek. Bugün işte bu çeşitliliğe yaslanarak nasıl bir mücadele hattı inşa edebiliriz, sorusu etrafında kenetlenmeliyiz. Parçalanmışlığa karşı örgütlenme bugün toplumsal değişim ve dönüşümün belki de tek anahtarı.

KAYNAKÇA

Eagleton, Terry. 2011. Marx Neden Haklıydı?, Çev. Oya Köymen, İstanbul: Yordam Kitap.

Müftüoğlu, Özgür ve Ece Bal, İdil. 2014.

“Üretim sürecinde ‘yeniden esneklik’ ve sendikalar”, Özgür Müftüoğlu ve Arif Koşar (haz.) Kapitalist üretim ilişkilerinde “yeniden” esneklik: Türkiye’de Esnek Çalışma içinde, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

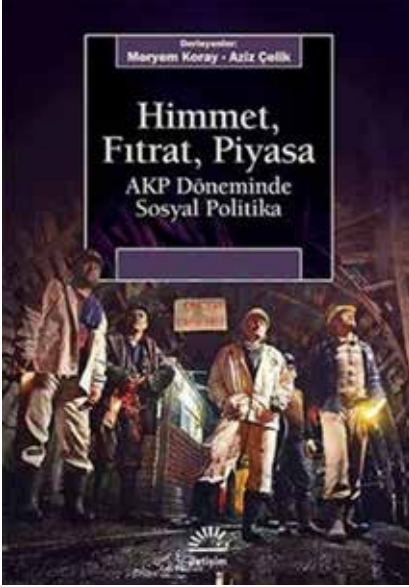
Özar, Şemsa ve Ercan, Fuat. 2004. “Emek Piyasaları: Uyuumsuzluk mu, Bütünleşme mi?”, Neşecan Balkan ve Sungur Savran (der.) Neoliberalizmin Tahribatı-2: 2000’li Yıllarda Türkiye içinde, İstanbul: Metis Yayınları.

Savran, Sungur. 2007. “Yalın üretim ve esneklik: Taylorizmin en yüksek aşaması”, Devrimci Marksizm, Sayı: 3, İstanbul.

Bugün işçi sınıfının deneyimleri üzerine birleşik bir mücadele hattı oluşturmamız gerekirken, proletarya ve prekaryayı karşı karşıya getirip neden birini diğerine karşı tanımlama gayreti içinde olalım?

KİTAPLAR

HAZIRLAYANLAR:
ASLI KAYHAN
MERVE MENEKŞE ÖZER

HİMMET, FITRAT, PİYASA

AKP Döneminde Sosyal Politika

Derleyenler: **Aziz Çelik-Meryem Koray**
İletişim Yayınları

AKP sosyal politika açısından bir dönüşümü temsil ediyor. Küresel kapitalizmin ve neoliberal politikaların dayatmalarının yanında, bu dönüşümü AKP'nin kendi siyasal-ideolojik zihniyet çerçevesi biçimlendiriyor. Neoliberal, neomuhafazakâr ve neopopülist politikalar AKP'nin sosyal politikalarını kuşatıyor. Sosyal politikanın bu zihniyet dünyasının yön verdiği bir iktidar aracı olarak kullanılmasına yol açıyor. **Himmet, Fitrat, Piyasa**, AKP dönemindeki sosyal politikaları eğitim, sağlık, çalışma ilişkileri, sendikal haklar, sosyal güvenceler, toplumsal cinsiyet, çevre, kentsel dönüşüm konularıyla etraflı biçimde inceleyen bir temel başvuru kitabı. Sosyoekonomik haklar açısından yaşadığımız kayıplara ve toplumda artan eşitsizliklere ilişkin bir duyarlılıktan hareket ederek, hak temelli bir sosyal devlet alternatifine işaret ediyor.

MARKSİZM VE SINIFLAR

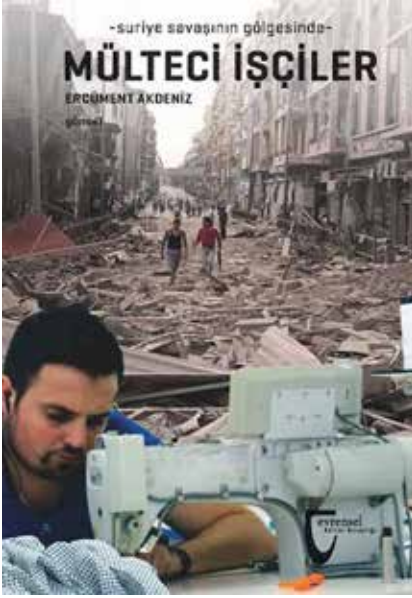
Dünyada ve Türkiye'de Sınıflar Ve

Mücadeleleri **Sungur Savran, E. Ahmet**

Tonak, Kurtar Tanyılmaz, Yordam Kitap, 2015

“**Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi Sınıf mücadelesinin tarihidir.**” Marx ile Engels'in kaleme aldığı **Komünist Manifesto**'nun bu ünlü cümlesindeki “bugüne kadarki” ibaresi, bazılarınca “postmodern çağ” olarak niteledikleri döneme kadarki anlamına yorumlanmış olacak ki, özellikle 1990'lı yıllardan, yani Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa'da kapitalizmin restorasyonunun hızlandığı aşamadan sonra sınıf politikasının yerini “kimlik politikası”nın aldığı solda yaygın bir görüş haline geldi.

Ama öte yandan, tam da aynı dönemde, burjuvazi neoliberalizm adı altında işçi sınıfına karşı kapitalizmin tarihinde görülün belki de en uzun taarruzu yapıyordu. Durumun tuhaflığı dikkat çekiciydi: Burjuvazi işçi sınıfına saldırıyordu, yani sınıf mücadelesi veriyordu. Aydınlar (sol aydınlar!) ise işçi sınıfına dönmüş, sınıf mücadelesinin önemsiz ya da demode olduğunu telkin ediyorlardı. Bu kitapta yazılan yayınlanmakta olan yazarlar kendilerini solda yaygın olan bu modadan uzun zamandır ayırmış insanlar. Uzun yıllardır çalışmalarında sınıf kategorisine merkezî bir yer vermiş, gerek dünya çapında gerekse Türkiye'de toplumun gelişmesini sınıf mücadeleleri temelinde kavramayı kendilerine pusula edinmiş araştırmacılar. Burada, bu konulardaki yazılarını bir araya getiriyorlar.

MÜLTECİ İŞÇİLER

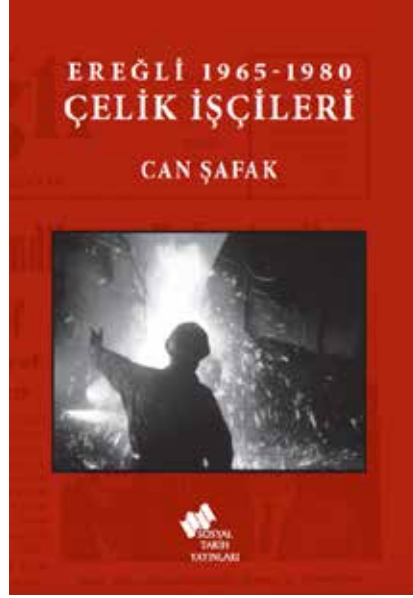
Suriye Savaşının Gölgesinde

Ercüment Akdeniz

Evrinsel Basın Yayın, İstanbul, 2014

Suriyeli mültecileri hedef alan linç olayları, memleketi sosyal depremlerle sarsan kırmış bir fay hattına işaret ediyor. Mültecilerin evleri yakılırken atılan **"Ne Mutlu Türküm Diyene"** sloganı örneğin; Almanya'da Türkiyeli işçilerin evleri yakılırken atılan **"Turken Raus (Türkler Dışarı)"** sloganına ne kadar da benziyor... Elinizdeki kitap, onların yani ırkçı saldırılarının hedefindeki mültecilerin hayat hikâyelerini anlatıyor. Can pazarının yaşadığı sınır boyunca kendilerini Türkiye'ye zor bela atmış ve Türkiye hükümeti tarafından çeşitli sözlerle geliştirilerek teşvik edilmiş mültecilerin hayat hikâyelerini dinlemek pek de kolay olmadı doğrusu. Bu trajediyi ve Suriye'den Türkiye'ye kadar uzanan hayat hikâyeleri boyunca yaşanan çelişkileri en iyi ve en cesur anlatanlar yine mülteci proleterlerdi. Kitap, aynı zamanda, ırkçılığa ve milliyetçiliğe karşı Türkiyeli işçi ve emekçilere; **"sınıf kardeşliği"**ni temel alan enternasyonalist bir mücadele perspektifi öneriyor.

Şimdi... Uzak diyarlardan, bir kırm yangınından kaçıp sınırlar aşarak Türkiye'ye gelen Afgan çocuk işçilerini dinlemeye hazır mısınız? Omar, Cuma, Awwad, Hassan, Kadriye, Muna ve diğerleri... Suriye savaşının gölgesinde evsiz, ekmezsiz ve vatansız bırakılmış mülteci işçilerle tanışmaya var mısınız?

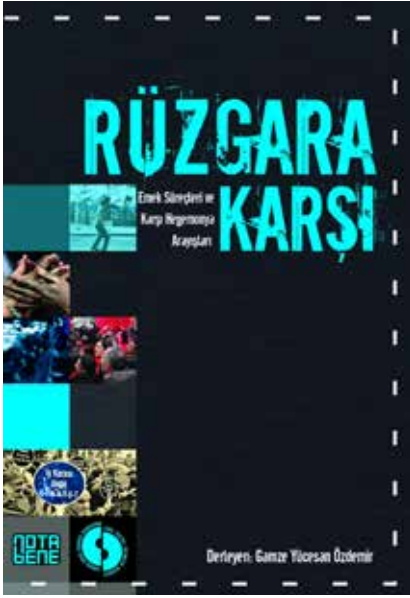

ÇELİK İŞÇİLERİ EREĞLİ 1965-1980

Can Şafak, Sosyal Tarih Yayınları, Nisan 2015

Ereğli'de işçileşme süreci, sendikalaşmanın, sol siyasetin serüveni, esas olarak 1960'ların ilk yıllarıyla ve adına sanayileşme denilen büyük altüst oluşla birlikte başlar. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları'na (Erdemir) daha ilk çivinin çakılmasıyla birlikte Türkiye'nin dört bir yanından akın akın gelen insanlar Ereğli'deki ilk işçi eylemlerini, direnişleri örgütlerler. Daha sonra THKP-C içinde yer alacak olan kadrolar, Erdemir'in bekar lojmanlarında karşılaşır, sendika kavgasına katılırlar. **Necmettin Giritlioğlu** Erdemir'de etkili bir sendika aktivistidir. **Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Ulaş Bardakçı**... Gelip gitmekte idiler, Ereğli'ye. TIP Ereğli'de teşkilat kurar. Solun bütün renkleri Ereğli'dedir. CHP teşkilatı Ereğli'de bu dönemde kabuk değiştirir. Ve Maden-İş'in irili ufaklı sarı sendikalarla rekabetini, kendi içinden kopan Devrimci Maden-İş'le olan kıyasıya kavgasını yaşar Ereğli.

Karadeniz Ereğlisi'nin 1965'ten 1980'e kadar olan on beş yıllık sendika kavgasının kronolojik bir kurgu içinde ele alan bu çalışmada, esas olarak birincil kaynaklara/belgelere ve tanıklıklara, sözlü tarih kayıtlarına dayanıyor. Sendika hareketinin, DiSK'in, Maden-İş'in tarihinden, sol siyasetin sendika hareketi içindeki mücadelesinden, 70'lerin sonlarında DiSK'i sarsan TKP-CHP çatışmasından kimileri daha önce yazıya dökülmemiş kesitler veriyor.

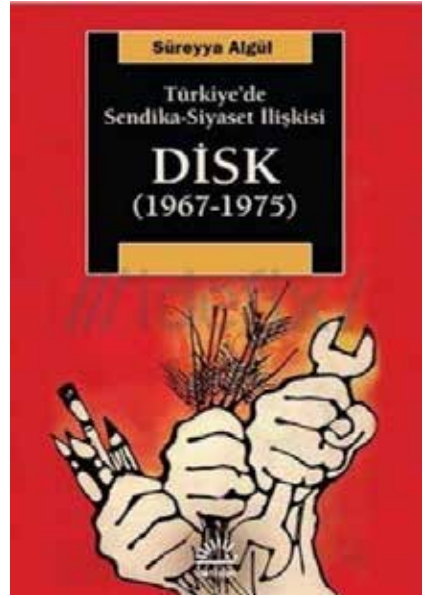

RÜZGARA KARŞI - Emek Süreçleri ve Karşı Hegemonya Arayışları

Gamze Yücesan-Özdemir, NotaBene, 2015

Emek ve sınıf çalışmalarının 1980'lerden bu yana çetrefilli bir darboğazdan geçmekte olduğu bilinmektedir. Bu gerçeklik kadar iyi bilinmeyen bir diğer husus ise emek ve sınıf çalışmalarının yeni binyılın başında yaşadığı canlanmadır. Söz konusu canlanma, Marksizmin hegemonyasının zayıfladığı bir akademik ortamda gerçekleşmektedir. Post-yapısalcı, post-Marksist ve/veya post-modernist yaklaşımlar, emek çalışmalarının dilini/terminolojisini ve nesnesini belirlemek iddiasıyla hareket etmektedirler. Dolayısıyla alanda emek ve sınıf çalışmalarını önemsizleştiren rüzgarlar bir yönden; bu çalışmalara liberal söylemi taşımaya/sızdırmaya çalışan rüzgarlar bir diğer yönden esmektedir.

Rüzgara Karşı, Türkiye'de son dönemde emek süreçlerini derinden etkileyen ve sınıf haritasını yeniden yapılandıran gelişmeleri inceliyor. Güvencesizliği en derin yaşayan göçmen işçilerin, Kürt emekçilerin ve inşaat işçilerinin deneyimlerini aktarıyor. Kamuda yeniden proleterleşme süreçlerini, "aydından amele" dönüşen öğretmenleri ve norm kadro uygulamalarını inceliyor. Sembolik üretimde emekçilerin, bilgi, enformasyon, simge ve ideoloji üretirken, işyerinde ve işyeri dışında deneyimledikleri irdeliyor. Taşrada işçileri, taşrada işçilerinemek rejimi altında yaşadıklarını da mercek altına alıyor.

DİSK (1967-1975)

Türkiye'de Sendika-Siyaset İlişkisi

Süreyya Algül, İletişim Yayıncılık, 2015

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) 1967'de kuruldu. O zamana kadar tek işçi konfederasyonu olan Türk-İş'e karşı kısa zamanda, sendikal alanda geniş bir işçi mücadelesi örgütledi. Türkiye sosyalist hareketinin tarihinde politik ve ideolojik bir kırılmaya, dönüşüme yol açan 15-16 Haziran işçi eylemlerini örgütleyen de DİSK'ti. Bu dönemdeki DİSK, işçiler, sendikacılar ve siyasiler kadar, aydın ve yazarları, sosyalist öğrencileri, akademisyenleri de etkileyebilmiş, sosyal bir ilginin de odağı olmayı başarmıştı. DİSK, en geniş anlamıyla sol muhalefet blokunun önemli aktörlerinden biri olmuş, Batılı örneklerin izdüşümünü arayan bakışların, karşılıklı bulabilecekleri en parlak örnek olarak tarihe geçmiştir.

Süreyya Algül, DİSK (1967-1975)'te kuruluş ve gelişme yılları içinde Türkiye'nin en önemli sendikal deneyimini ele alıyor. Türk-İş'e karşı örgütlenme zorluklarını aşip kitlelere ulaşan bir konfederasyonun tarihini anlatırken bir yandan DİSK'le siyasal partiler, kurumlar arasındaki ilişkileri inceleyerek, karşılıklı etkilenme süreçlerini analiz ediyor. Süreyya Algül, incelediği dönemde TİP, CHP ve TKP'nin politika ve manevralarında takip ettiği değişimler kadar DİSK'in bu siyasal kurumlardan ne kadar etkilendiğini de ortaya koyuyor.

Bu çalışmanın amacı, son dönemlerde yaşanan kitlesel zorunlu göçlerden biri olan 1989 göçüyle Bulgaristan'dan gelip, Bursa'ya yerleşmiş göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olma biçimlerini incelemektir. Böyle bir inceleme, hem uluslararası göç yazınının hem de Türkiye'nin göç yazınının devam eden eğilimlerinin aksi yönünde çaba harcamayı gerektirmiştir. Uluslararası göç yazınında son dönemlerdeki araştırmaların özellikle kültürel kimlik, din ve kimlik politikalarına kaydığı; göçmenlerin işgücü piyasasındaki konumu üzerine artık daha az çalışma yapıldığı gözlemlenmektedir. Diğer yandan, Türkiye'de ise, özellikle Balkanlardan göç etmiş nüfus üzerine çok az araştırma yapılmıştır. Bu araştırma göç yazınında unutulmuş alanlara dikkat çekmek üzere gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olma biçimlerini somut olarak ortaya koyabilmek için Bursa'da bulunan Görükle Göçmen Konutlarında alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasında 95 haneyle yapılandırılmış anket formu çerçevesinde yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Anket formunda göçmenlerin Bulgaristan ve Türkiye'deki iş geçmişleri, çalışma koşulları, göç süreçleri, Bursa'ya yerleşimleri, sosyal ilişki ağları ve Bulgaristan'la ilişkilerine yönelik sorular hazırlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Bulgaristan göçmenleri devlet politikaları bağlamında **"iskanlı göçmen"** olarak kabul edilmeleri, böylece yerleşimi ve vatandaşlığa geçişleri konularının kısa sürede çözümü, diğer yandan, yerli nüfusun özellikle dinsel, dilsel ve kültürel bağlar nedeniyle olumlu tutumu **"avantajlı"** göçmen grubu olarak yerli işgücünden farksız olarak işgücü piyasasına dahil olmalarına yol açmıştır. Diğer yandan, Bulgaristan'da aldıkları eğitimin

GÖÇMENLER VE İŞGÜCÜ PİYASASI: BURSA'DA BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ ÖRNEĞİ

YAZAR:

NIHAN CİĞERCİ ULUKAN

DANIŞMAN:

Prof. Dr. **SEMA ERDER**

Marmara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Bölümü

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Anabilim Dalı

hüner kazandırmaya yönelik işlevsel niteliği göçmenleri Bursa'da tercih edilen emek haline getirmiştir. Bursa'da daha önceden yerleşmiş Bulgaristan göçmenlerinin varlığı göçmenlerin yerleşimi ve iş bulma sorunlarının çözümünde önemli katkılarının olmasının yanında, 1989 göçünün kitlesel nitelikte olması diğer yandan devlet yardımları bu desteğin sınırlı kalmasına yol açmıştır.

TÜRKİYE'YE YÖNELİK DÜZENSİZ GÖÇLER VE GÖÇMENLERİN İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ENFORMEL İSTİHDAMI

YAZAR:

TANER AKPINAR

DANIŞMAN:

Prof. Dr. **GÜLAY TOKSÖZ**

Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Anabilim Dalı

Küreselleşme olarak adlandırılan süreçte uluslararası göç akımlarında gözle görülür bir artış olmuştur. Türkiye de, 1980'lerden itibaren, düzensiz göç olarak adlandırılan bu göçlerin uğrak yeri haline gelmiştir. Kaçak göçmenlerin medyada konu edilmediği gün neredeyse yok gibidir. Ancak medyanın bu ilgisi kaçak göç olgusundan çok tekil olaylara yöneliktir. Türkiye'ye yönelik göçlere ilişkin olarak, Türkiye'nin daha çok bir geçiş bölgesi olarak kullanıldığı yönünde bir algılama olduğu gözlenmektedir. Buna karşın, Türkiye'deki yaygın enformel ekonomi ve istihdam da kaçak göçmen işçileri çeken bir etki yaratmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'ye gelen göçler içinde, doğrudan çalışmak amacıyla gelip bir süre çalıştıktan sonra ülkesine geri dönenler önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, kaçak göçmenlerin geldikleri ülkeler, geliş nedenleri ve amaçları, nasıl göç ettikleri, çalıştıkları sektörler ve yaptıkları işler konusunda varolan bilgilerin büyük çoğunluğu söylencesel niteliktedir. Alana ilişkin bilimsel çalışmalar sınırlıdır.

Kaçak göçmen işçiler çoğunlukla emek-yoğun, niteliksiz işlerde çalıştırılmaktadır. İnşaat sektörü bu işçilerin en yoğun olarak çalıştığı alanların başında gelmektedir. Kayıtdışı istihdamın en yaygın olduğu alanların başında gelen inşaat sektörü, çok ağır ve tehlikeli çalışma koşullarına sahiptir. Bu çalışmada, kaçak göçmen işçi istihdamı Türkiye özelinde ve sektör -inşaat sektörü- düzeyinde yapılan bir saha çalışmasına dayandırılarak irdelenmektedir. Saha araştırması kapsamında, inşaat sektöründe çalışan 35 kaçak göçmen işçiyle, yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak, yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Bu araştırmada Türkiye'ye Eski Sovyet Bloğu (ESB) lkelerinden gelen göçmen ev işçisi kadınların göç etmeye karar verişlerinden itibaren gç ve iş bulma süreçleri, Türkiye'ye geliş süreçleri, Türkiye'de ev işçiliği sektörüne ilişkin emek piyasasındaki varoluşları ve finansal faaliyetleri incelenmektedir. Ayrıca başta işverenleri olmak üzere Türkiye'deki yerel halk ile etkileşimleri ve hem ülkelerinde kalan kişilerle hem de ülkelerinden ve diğer ESB lkelerinden Türkiye'ye göç etmiş kişilerle etkileşimleri içerisinde yer aldıkları ve biçimlendirdikleri ulus-ötesi sosyal ağlarla ilişkili olarak incelenmiştir. Göçmen ev işçisi kadınların yasal pozisyonları ve gelecek beklentileri de sorgulanmaktadır.

Göçmen ev işçisi kadınların, bütün bu süreçlerde karşılaştıkları problemler ve bu problemleri çzme için biçimlendirdikleri varoluş stratejileri araştırılmaktadır. Bütün bu incelemeler ESB lkelerinden Türkiye'ye göç etmiş ev işçisi kadınların, göçmen ev işçisi olmak perspektifinden kendi anlamlandırmaları ile gerçekleştirilmiştir. Ek olarak, Türkiye'de göçmen ev işçisi çalıştırmış veya hâlâ çalıştırmakta olan işverenlerin de göçmen ev işçiliğine ilişkin anlamlandırmaları değerlendirilmektedir.

Analiz süreçleri tezin teorik ereve bölümünde detaylı biçimde aktarılan İkili İşgücü Piyasası Teorisi, Dünya Sistemi Teorisi, Güç Sistemleri Teorisi, Gç Ağları Teorisi, Ulus-tesi Göçmen Ağları Teorileri ile ilişki içerisinde gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin gç alan ülke pozisyonu, gç ve göçmen ev işçiliğine ilişkin yasal düzenlemeler de göz önünde tutularak tartışılmaktadır.

Ayrıca dağılan Sovyetler Birliğinin ardından

TÜRKİYE'DE EV HİZMETLERİNDE ALIşAN GÖÇMEN KADINLARIN TOPLUMSAL VE İKTİSADİ VAROLUş STRATEJİLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ

YAZAR:

AYş EMEL AKALIN

DANIşMAN:

Prof. Dr. **AYLİN GRGN BARAN**

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

ESB lkelerinin kadınları göç etmeye yönlendiren durumları da tartışılmaktadır. ESB ülkelerinden göç etmiş olan ev işçisi kadınların çıkış ülkeleri ve Türkiye arasında biçimlendirdikleri ulus-ötesi ağların görünümleri üzerinde detaylı olarak durulmaktadır. Bir başka deyişle, ESB lkelerinden Türkiye'ye gelen göçmen ev işçilerinin içerisinde yer aldıkları makro, mezzo ve mikro süreçler birbirleri ile ve mevcut teoriler ile ilişkilendirilerek detaylı olarak araştırılmaktadır.

TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN DÜZENSİZ EMEK GÖÇÜNE BAKIŞI: İSTANBUL ÖRNEĞİ

YAZAR:

FATMA BİLGE CENGİZ

DANIŞMAN:

Yrd. Doç. Dr.

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Anabilim Dalı

Uluslararası göç ve göçmen işçiler konusu sosyal bilimciler tarafından, gittikçe artan bir biçimde ele alınmakta, uluslararası göçün etkilerini anlamak üzere çok sayıda araştırma yapılmaktadır. İşgücünü sınırları aşmaya iten nedenler, göçmenlerin çalışma koşulları, kaynak ve varış ülkelerine etkileri farklı disiplinler tarafından, farklı kapsamlarda incelenmiştir. Ancak uluslararası göçün sendikaların bakışı açısından incelenmesi, diğer araştırma alanlarına göre daha yenidir ve bu alandaki çalışmalar da oldukça kısıtlıdır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'ye yönelik düzensiz emek göçü hakkında işçi sendikalarının ve işveren örgütlerinin yaklaşımını incelemektir. Bu amaçla belirli sektörlerde örgütlü işçi sendikaların şube başkanları, işveren örgütlerinin ise üst düzey yöneticileri ile yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Buna ek olarak işçi sendikalarını çatısı altına toplamış 3 büyük konfederasyonun (TÜRK-İŞ, DISK, HAK-İŞ) genel kurul kararları incelenmiş ve genel kurullarında göçmen işçi meselesinin ele alınıp alınmadığına bakılmıştır. Çalışma Türkiye'deki sendikaların ve işveren örgütlerinin göçmen işçilere yönelik herhangi bir faaliyetinin olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bunun ötesinde hem işçi sendikaları hem de işveren örgütleri Türkiye'de özellikle düzensiz göçmen işçilerin çalışmasına olumlu yaklaşmamaktadır. Bunun arkasındaki en önemli neden Türkiye'de var olan yüksek orandaki işsizliktir.

Her sayısında işçi sınıfı ve hareketi açısından tartışılması gereken konuları ele alan **DiSK-AR**'da, **4. Sayı**'mızın konusu "**İşçi Sınıfı ve Göç**" oldu...

www.disk.org.tr

twitter

@diskinesi

facebook

www.facebook.com/diskinesi

YouTube DISK'in Sesi